

**T.C.  
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI  
HADİS BİLİM DALI**

# **BEYHAKÎ VE DELÂİLÜ'N-NÜBÜVVE'Sİ**

**DOKTORA TEZİ**

**DANIŞMAN  
Prof. Dr. Bilal SAKLAN**

**HAZIRLAYAN  
Şemsettin KIRIŞ**

**KONYA- 2009**

## İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ .....	III
KISALTMALAR .....	V
GİRİŞ .....	1
A. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	1
B. KONU VE KAYNAKLAR .....	3
C. NÜBÜVVET İLE İLGİLİ TARTIŞMALAR .....	5
D. DELÂİLÜ'N-NÜBÜVVE KAVRAMI VE DELÂİLLE İLGİLİ İLİMLER.....	10
1. Delâilü'n-nübüvve ilmi .....	10
2. Delâil ile İlgili Rivâyetler.....	12
3. Siyer Kaynaklarında Delâil .....	15
4. Delâil Eserleri .....	16

### BİRİNCİ BÖLÜM

<b>BEYHAKÎ'NİN HAYATI ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ.....</b>	<b>21</b>
I. BEYHAKÎ'NİN YAŞADIĞI ÇAĞDA İSLAM DÜNYASI .....	22
A. SİYASÎ DURUM.....	22
B. İÇTİMAÎ DURUM .....	24
C. İLMÎ DURUM.....	24
II. HAYATI.....	27
III. İLMÎ TEKÂMÜLÜ .....	28
IV. HOCALARI.....	32
V. TALEBELERİ.....	34
VI. BEYHAKÎ HAKKINDA ÂLİMLERİN GÖRÜŞLERİ.....	35
VII. İLMÎ ŞAHSİYETİ .....	36
VIII. ESERLERİ .....	38
A. TEFSİR VE KIRAAT.....	39
B. HADİS.....	40
C. AKAİD .....	42
D. FIKİH .....	44
E. LÜGAT.....	45
F. ZÜHD VE RAKÂİK.....	45
G. TARİH VE TERÂCİM.....	46
H. ÂDÂB VE FEDÂİL.....	47
İ. ÇEŞİTLİ KONULARDAKİ ESERLERİ .....	49

## İKİNCİ BÖLÜM

<b>DELÂİLÜ'N-NÜBÜVVE'NİN TAHLİLİ .....</b>	<b>51</b>
<b>I. ÖZELLİKLERİ.....</b>	<b>52</b>
<b>A. NÜSHALARI VE BASKILARI.....</b>	<b>52</b>
<b>B. METODU.....</b>	<b>53</b>
1. Rivayetler Senedlidir.....	53
2. Bâblara Göre Tertîb Edilmiş Bir Eserdir.....	57
3. Sahih Hadislerden Oluşması Öngörülmiş Bir Eserdir .....	59
<b>C. DELÂİLÜ'N-NÜBÜVVE HAKKINDA SÖYLENENLER.....</b>	<b>61</b>
<b>D. DELÂİLÜN NÜBÜVVE'DEKİ MEVZÛ VE ZAYIF HADİSLER.....</b>	<b>62</b>
1. Mevzû Hadisler.....	64
2. Zayıf Hadisler .....	71
a) Hz. Peygamber (s.a.)'in Doğumu İle İlgili Rivâyetler .....	71
b. Diğer Rivâyetler.....	75
c) İbn Kesîr'in Tenkit Ettiği Rivâyetler .....	82
<b>E. DELÂİLÜ'N- NÜBÜVVE VE DİĞER DELÂİL ESERLERİ.....</b>	<b>87</b>
1. Beyhakî'nin Etkilediği Delâil Müellifleri .....	92
2. Beyhaki'nin Etkilediği Delâil Müellifleri .....	93
<b>F. DELÂİLÜ'N-NÜBÜVVE'YE YÖNELİK ÇAĞDAŞ TENKİTLER.....</b>	<b>99</b>
<b>G. DELÂİLÜ'N- NÜBÜVVE'NİN KAYNAKLARI.....</b>	<b>102</b>
1. <i>Delâil</i> 'in Diğer Kaynakları.....	109
2. Beyhaki'nin Tek Kaynak Durumunda Olduğu Rivâyetler .....	114

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

<b>BEYHAKÎ'NİN DELÂİL ANLAYIŞI .....</b>	<b>117</b>
<b>I. HZ. PEYGAMBER'İN BEŞERÎ YÖNÜ .....</b>	<b>118</b>
<b>II. HZ. PEYGAMBERİN PEYGAMBERLİK YÖNÜ .....</b>	<b>119</b>
<b>A. RASÛLULLAH'IN HUSUSİYETLERİ .....</b>	<b>119</b>
<b>B. RASÛLULLAH'IN ÜSTÜNLÜKLERİ.....</b>	<b>121</b>
<b>III. BEYHAKÎ'NİN PEYGAMBERLİĞİ İSPAT USULLERİ.....</b>	<b>126</b>
<b>A. BÜTÜN HAYATI.....</b>	<b>126</b>
<b>B. MADDÎ MUCİZELERİ .....</b>	<b>128</b>
<b>C. CEBRÂİL (A.S.) İLE BERABERLİĞİ .....</b>	<b>133</b>
<b>D. GAYB HABERLERİ.....</b>	<b>135</b>
<b>E. YAHUDİ ÂLİMLERE VERDİĞİ CEVAPLAR.....</b>	<b>137</b>
<b>F. KABUL OLUNAN DUALARI .....</b>	<b>139</b>
<b>G. ASR-I SAÂDETTE GÖRÜLEN RÜYALAR.....</b>	<b>140</b>
<b>SONUÇ .....</b>	<b>143</b>
<b>KAYNAKLAR .....</b>	<b>147</b>

## ÖNSÖZ

Hız. Muhammed'in kişiliği, ona mahsus özel durumlar, beşerî ve nebevî yönleri; Müslüman toplumlarda her dönemde merak edilmiş, ilgi odağı olmuş; üzerinde eserlerin çok yazıldığı bir konu haline gelmiştir. Kur'ân-ı Kerîm Hız. Muhammed'i örnek bir şahsiyet olarak takdim etmektedir. Bundan dolayı müslümanların peygamberlerini iyi tanıma gayretlerinin övgüye layık çabalar olarak anılması gerekir.

Nübüvvetin ispatı ilk dönemlerden beri İslam alimlerinin hakkında çok sayıda eser verdiği bir konudur. Delâilü'n-nübüvve, genel olarak peygamberliğin ispatından çok Hız. Muhammed (s.a.)'in peygamberliğinin ispatı anlamına gelir.

Sıra dışı olaylar, tabiatüstü hadiseler insanların öteden beri merakını çekmiş, ilgisini uyandırmıştır. Hız. Peygamber'in mucizelerine aklî ve naklî olmak üzere iki şekilde yaklaşmak mümkündür. Naklî yaklaşım, bu konuda gelen haberleri değerlendirmek, aklî yaklaşım da, bu değerlendirme sonuçlarını tahlil etmek şeklinde olabilir. Konu mucize olduğu zaman, nakle dayanmadan yapılan değerlendirmelerin yeterli olmayacağı bir hakikattir. Mucizeler insanın aklına ve idrâkine hitap eden hadiselerdir. Delâil ilminin amacı, Hız. Peygamber'in mucizeleri ile ilgili bilgilerden doğru olanları ortaya koyarak, onun nübüvvetine imanı takviye etmek, bu konuda müminleri taklîdî imandan tahkîkî imana eriştirmektir.

Mucizeler konusunda hadisçilerin metodu, "bu konuda intikal eden bilgilerden doğru olanları tespit ederek, olaylardan sonuçlara gitmek" şeklinde olmuştur. Hız. Peygamber'in maddî mucizeleri hakkında fikir yürütmeden önce, mucize kapsamına giren olayların hangileri olduğunu ve bu olaylara ait bilginin bize intikalinin sağlam yollarla olup olmadığını bilmemiz gerekir. Beyhakî ve diğer delâil yazarları, önce bu konuda intikal eden olayları tesbit etmeye ve anlamaya çalışmışlardır.

Hız. Peygamber'in nübüvveti ile ilgili en kapsamlı eser hicrî beşinci yüzyılda yetişen büyük hadis âlimlerinden biri olan Ebu Bekir Ahmed el-Beyhakî(ö. 458/1066)'nin "*Delâilü'n-nübüvve ve ma'rifetü ashâbi sâhibi's-şerîa*" isimli eseridir. Beyhakî bu eserinde Hız. Muhammed(s.a.)'in nübüvveti konusunu incelemiştir. Eser rivâyetü'l-hadis tekniği ile yazılmıştır. Beyhakî, peygamberliğin ispatı konusunun bir alt başlığı olarak Hız. Muhammed'in peygamberliğine özel bir önem verip ve bu eseri

yazmıştır. İsminden de anlaşılacağı gibi bu eser, Hz. Muhammed'in sadece mucizelerini değil beşerî ve nebevî bütün hallerini kapsamaktadır.

Alanında önemli olan bu eseri ve müellifini doktora tezi olarak çalışmaya karar verdik. Bu çalışmamızda Beyhakî'nin hayatı, ilmi kişiliği ve eserleri ile “*Delâilü'n-nübüvve*” adlı eserini araştırdık Abdülmü'tî Kal'acî tahkikli 1985 Beyrut baskılı *Delâilü'n-nübüvve* nüshasını esas aldım. Her hadisi numaralandırdım ve muhakkikin dipnotlarda yaptığı açıklamaları ve bâb başlıklarının tamamını not ettim. Daha sonra aldığım notlar üzerinde çalışmaya koyuldum.

Birinci bölümde Beyhakî'nin hayatı, ilmî kişiliği ve eserleri üzerinde durdum. İkinci bölümde *Delâilü'n-nübüvve* adlı eseri incelemeye, ilmî değerini ortaya koymaya çalıştım. Üçüncü bölümde ise Beyhakî'nin delâil anlayışını ortaya koymaya çalıştım. Bu eser ilim dünyasına ne kazandırmış, Hz. Peygamber'in mucizelerini anlama problemine nasıl bir yaklaşım getirmiş, ortaya koymaya gayret ettim. Beyhakî'nin bu sahada yaptıklarını sorgulamadan önce anlamaya çalıştım. Bu çalışmanın amacı, Hz. Muhammed(s.a.)'in nübüvveti ile ilgili kapsamlı bir eseri tanımak, anlamak, müellif, eseri ve eserde işlenen konulara dair bazı değerlendirmelerde bulunmaktır. Çalışmamda katkılarından istifade ettiğim tez danışmanım Prof. Dr. Bilal SAKLAN'a, fikirleriyle katkı sağlayan Prof. Dr. Zekeriya GÜLER, Doç. Dr. Mehmet EREN, Doç. Dr. Muhittin UYSAL ve Doç. Dr. Ayhan TEKİNEŞ hocalarıma teşekkürlerimi arz ederim.

Şemsettin KIRIŞ

Konya-2009

## KISALTMALAR

a.g.e.	adı geçen eser
a. g. md.	adı geçen madde
a.g.y.	adı geçen yer
AÜİFD	Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Bak.	bakınız
böl.	Bölümü
c.	cilt
CÜİFD	Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
HÜİFD	Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Hız.	hazreti
İA	Milli Eğitim İslam Ansiklopedisi
ktp.	kütüphanesi
md.	madde
nr.	numara
nşr.	neşreden
ö.	ölümü
r.a.	radıyallâhü anh
s.	sayfa
s.a.	sallallâhü aleyhi ve sellem
say.	sayı
terc.	tercüme eden
ts.	tarihsiz
thk.	tahkîk eden
tlk.	ta'lik eden
v.d.	ve devamı
vr.	varak

## GİRİŞ

### A. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İnsanları tarih boyu meşgul eden sorulardan biri şudur: “İnsanın hakikat arayışında tek başına bilgiye ulaşması söz konusu mudur?”<sup>1</sup> Bir başka deyişle insanın “hakikatin bilgisine” tek başına ulaşması mümkün müdür? Bu soruya filozoflarla peygamberlerin cevabı birbirinden farklıdır. Peygamberler insanların Allah’ın yol göstericiliği olmadan hakikati bulamayacağına hemfikirdir. Zaten peygamberlik müessesesinin özünde insanın tek başına doğruyu bulamayacağı ve mutlaka bir rehberle muhtaç olduğu inancı yer alır. İnsanın hakikati arayışına ilahi cevap nübüvvet yoluyla gelmiştir.

“Nübüvvet” ve “Nebi” aynı manayı ifade eden değişik kalıplardır. Nebi sıfat, nübüvvet ise masdardır. Nebi kelimesi sözlükte “yüce, ulu, şerefli” anlamına gelen nebâvetten alınmadır ve Allah’ın bazı insanlara lufettiği üstünlük anlamına gelir. Âsım Efendi “نَبِيًّا” fiilinin üç mânâsını vermiş ve her birini bir cümlede kullanmıştır:

1- Yüksek olmak, yükselmek (ulüvv ve irtifâ) manasındadır. “Bir şey havaya yükseldi irtifâ kaydetti” anlamında “نَبِيًّا الشَّيْءُ” denir.

2- Bir kimsenin üzerine ansızın çıkıp gelme anlamına da gelir. “Bir topluluğun üzerine aniden çıkageldi” anlamında “نَبَاً عَلَى الْقَوْمِ” denir .

3- Bir vilâyetten çıkıp başka vilâyete varmak, intikâl etmek manasına da gelir .Bir yerden başka yere gitti anlamında “نَبَاً مِنْ أَرْضٍ إِلَى أَرْضٍ” denir<sup>2</sup>.

Bir yerden bir yere taşındığı için habere de nebe’ denir. Nebî, bir yerlere manevi olarak yükseltilen, bir mertebeye çıkarılan kişidir “Nebi” olma hali - bir topluluğun huzuruna aniden çıkıp gelmek gibi - ansızın zuhur eden bir hâdisedir. Bir yerden başka yere göç etmek peygamberlerin ekserîsinin hayatında sıklıkla görülen bir durumdur. Ayrıca peygamberler aldıkları haberi intikal ettiren kimselerdir.

Resûl “bir yere varmak amacıyla bir yerden kalkıp gitmek, ayrılmak” anlamına gelen “رَسُولٌ” kökünden gelir<sup>3</sup>. Resûl, bir kaynağın hedefe yolladığı “haberci” dir. Nebî, haberin öne çıktığı bir terim; Resûl, habercinin öne çıktığı bir terimdir. Birincide vurgu haberin kendisine, ikincide ise haber taşıyanadır.

<sup>1</sup> Yavuz, Salih Sabri, *İslam Düşüncesinde Nübüvvet*, s. 11.

<sup>2</sup> Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, I, 55- 56.

<sup>3</sup> İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, XI, 281- 285.

Muhatapları insan olduğu için peygamberin bir insan olduğu Kur'an'da vurgulanmıştır. “De ki ben de sizin gibi bir beşerim, ancak bana vahy olunur”<sup>4</sup> ayeti beşer oluşun nübüvveti mani bir hal olmadığını anlatır. Beşerden peygamber olmayacağı tezi müminlerden değil, müşriklerden gelmiştir. İbn Haldun *Mukaddime*'sinde nübüvveti anlatırken, peygamberlerin de diğer insanlar gibi beşer olduğunu; ancak onlarda insanlıktan meleklik mertebesine çıkabilme özelliğinin olduğunu söylemektedir. Ona göre nübüvvet, gayb alemi ile ilişki kurmaktır. Bu da insanlıktan melekliğe çıkmakla olur<sup>5</sup>.

Her Peygamber'in peygamber olduğunu gösterecek bir alâmete, işârete ihtiyacı vardır. Delâilü'n-nübüvve son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.)'in peygamberliğinin delilleri demektir. Şevâhidü'n-nübüvve de Hz. Peygamber'in peygamber olduğunun Yahudi ve Hristiyan alimlerce de bilinmesi, ellerinde bulundurdukları kitaplarda buna işâretlerin olması anlamındadır.

Hz. Peygamber'in mucizeleri ve Peygamberliğine ait bilgiler, Alâmâtü'n-nübüvve, delâilü'n-nübüvve ve Hasâis şeklinde tarihsel bir süreç yaşamıştır. Hz. Peygamber'in peygamberliğini ispatlayan her şey başlangıçta Alâmâtü'n-nübüvve başlığı altında incelenmiştir. Bu konudaki rivayetlerin bir araya toplanması ve alt başlıklar altında tasnif edilmesi ile birlikte delâilü'n-nübüvve ilmi doğmuştur. Delâilü'n-nübüvve'nin gayb haberleri, maddi mucizeler gibi alt başlıkları vardır. Delâil ilmi zamanla Hasâis ilmine dönüşmüş, Hz. Peygamber'in özel durumları, şahsına mahsus ibadetleri, bu ilmin mihrini oluşturur hale gelmiştir.

Tezimizin amacı, delâil konusunda en kapsamlı rivâyetü'l-hadis çalışması olan Beyhakî'nin *Delâilü'n-nübüvve* adlı eserini inceleyerek onun Delâil anlayışını ortaya koymaktır. Hicrî 5. asrın büyük muhaddislerinden olan ve bu konuda en kapsamlı eseri telif eden Beyhakî'nin delâil anlayışının ortaya konulmasının bu konudaki tartışmalara ilmi bir katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Tezimizin kapsamı, İmam Beyhakî'nin hayatı, ilmi kişiliği, eserleri ve özellikle “Delâilü'n-nübüvve” adlı eserinin incelenmesi ile sınırlıdır. Delâil'in diğer delâil eserleri içindeki yeri de tezimizin kapsamına girmektedir. Tezimizin kapsamını ortaya koyduktan sonra konu ve kaynaklara da kısa bir göz atmak yerinde olacaktır.

---

<sup>4</sup> *Fussilet* (41), 6.

<sup>5</sup> İbn Haldun, *Mukaddime*(terc. Velid İzbudak), I, 216. İstanbul 1991.



## B. KONU VE KAYNAKLAR

Nübüvvet ve Peygamberliğin ispatı, Kelâm ilminin meşgul olduğu en önemli üç büyük meseleden biridir. Peygamberlerin gerçekleştirdikleri tabiatüstü olaylar, benzerlerini meydana getirme açısından muhataplarını aciz bıraktıkları için mucize, nübüvveti kanıtladıkları için de delil-delâil diye anılırlar. İslam âlimleri, Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispatlamak amacıyla yazdıkları eserlere “a'lâmü'n-nübüvve” ve “delâilü'n-nübüvve” adını vermekle, hem bizzat peygamberlerce gösterilen mucizeleri, hem de kendileri dışında meydana gelen harikulâde olayları delâil kapsamına almışlardır<sup>6</sup>.

“Delailü'n-nübüvve”, “Şemâilü'n-nebi” ilmi gibi Rasûlullah (s.a.)'in peygamberliğini konu alan<sup>7</sup> ilim dallarındandır. Rasûlullah (s.a.)'in peygamberlik yönü ya da ondan zuhur eden harikulade hallerle ilgili haberler, delâilü'n-nübüvve sahasına girer. Delâilü'n-nübüvve Hazreti Muhammed'in peygamberliği ile ilgili bütün haberlerle ilgilenir. Bu ilme kısaca “Delâil” de diyebiliriz. Delail'in bir ilim şubesi olarak nasıl ortaya çıktığını “peygamberimizi konu edinen ilim dalları” şeklinde yapılmış bir tasniften yola çıkarak daha iyi anlarız. Bu ilimler şunlardır: 1) Hadis 2) Siyer 3) Meğazi 4) Şemâil 5) Delail<sup>8</sup>. Şemâil nasıl ki Hz. Peygamberin “beşeri” yönünü kendine konu edinmişse, delâil de tam aksine onun sıradan insanlarda bulunmayan insanüstü yönlerini ele almıştır.

Hız. Peygamber'in “olağanüstü” tabiri ile ifade edilen yönleri, başlangıçtan beri İslam âlimlerince tesbit edilmiştir. Onlar bu konuda farklı terimler kullanmıştır. Buhârî (ö. 256/870) “Alâmâtü'n-nübüvve” tabirini kullanmış Tirmizî “Âyâtü isbâti'n-nübüvve” Hâkim Nîsâburî (ö. 405/ 1014) “Âyâtü Rasûlillah” ve “Delâilü'n-nübüvve” şeklinde iki ayrı tabir kullanmıştır. Muhaddisler daha çok “Alâmâtü'n-nübüvve” başlığını tercih etmişlerdir. Ancak hicri üçüncü asrın ikinci yarısından itibaren “Delailü'n-nübüvve” adıyla eserler yazılmaya başlanmıştır. “Delâil” ve “alâmât” tabirleri aşağı yukarı aynı mânâdadır. Hicri yedinci asrın ikinci yarısından itibaren de “hasâis” tabiri ile

<sup>6</sup> Yavuz, Yusuf Şevki, “Delâilü'n-nübüvve”, *DİA*, IX, 115.

<sup>7</sup> Ahatlı, Erdinç, *a.g.e.*, s. 78.

<sup>8</sup> Yardım, Ali, *Hadis I*, İzmir 1992, s. 3.

karşılaşmaktayız<sup>9</sup>. “Bir nesnede bulunup da diğer nesnede bulunmayan şey” anlamındaki<sup>10</sup> hâssa kelimesinin çoğulu olan “hasâis”, artık bu dönemden sonra “delâil”in yerini almıştır.

Bilindiği gibi Kelâm ilminin muhtevası üç temel konu üzerine kuruludur. Bunlar ilâhiyat, nübüvvât ve meâddır. İlahiyat, Allah’ın varlığı ve birliğinin ispatı; nübüvvât, peygamberliğin ispatı; meâd da ahiret gününün ve ahiret hayatının ispatı ile ilgili konuları kapsar<sup>11</sup>. Peygamberliğin ispatı konularını kapsayan “Nübüvvât”ı ayrı bir ilim dalı olarak niteleyebilir miyiz? Taşkoprizâde’ye göre metafiziğin bölümleri içinde “emârâtü’n- nübüvve” adıyla bir ilim dalı mevcuttur. Bu ilim mucizelerin peygamberliğe delil oluş keyfiyetini, mucizeler ile sihir v.b. harikulade olaylar arasındaki farkları inceler<sup>12</sup>. Kâtip Çelebi onun bu görüşüne katılmaz. Ona göre peygamberlik müessesesi ve Hz. Muhammed’in nübüvvetini ispatlamak gayesiyle müstakil eserler telif edilmiş olması, nübüvvet meselesinin kelâm ilminden ayrı müstakil bir ilim olarak görülmesini gerektirmez<sup>13</sup>. Oysa Kelâm ilminin ilgilendiği “nübüvvât”, “peygamberliğin ispatı”dır. Delâilü’n-nübüvve ise Hz. Muhammed’in peygamberliğinin işaretleri, alametleridir. Delâil bir “aklî ispat” değildir. Hz. Peygamber’in mucizelerini anlatan eserler nübüvveti ispat edici eserler olmaktan çok, bu konudaki rivayetleri cem eden eserlerdir.

Günümüzde Hz. Muhammed’in peygamberlik yönü, mucizeleri ve genel anlamda peygamberlik konularında ilmî çalışmalar yapılmıştır.

Salih Sabri Yavuz’un “*İslam Düşüncesinde Nübüvvet*”<sup>14</sup> isimli doktora tezi, peygamberliği Kelâm ilmi açısından ele alan bir çalışmadır. Bu çalışmada, Kelâm alimlerinin nübüvvet konusundaki görüşleri, nübüvveteye yapılan itirazlar ve alimlerin bunlara verdikleri cevaplar ortaya konulmuştur.

---

<sup>9</sup> Yardım, Ali, *a.g.e.*, s.13.

<sup>10</sup> Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, II, 1167.

<sup>11</sup> Topaloğlu Bekir, *Kelâm İlmi*, s. 48.

<sup>12</sup> Taşkoprizâde, *Miftâhu’s- saâde*, I, 321.

<sup>13</sup> Kâtip Çelebi, *Keşfü’z- Zunûn*, I, 161.

<sup>14</sup> İstanbul ts.

Erdinç Ahatlı'nın “*H. Muhammed'in Peygamberliği*”<sup>15</sup> ismiyle basılan doktora tezinde, hem nübüvvetle ilgili tartışmalara girilmiş ve bu konudaki görüşler ortaya konulmuş, hem de Hz. Peygamber'in bazı mucizelerini ihtiva eden hadisler tahlil edilerek bunların sıhhat derecesi sorgulanmıştır. Ahatlı, mucize rivayetlerin çoğunun Hadis ilmi kriterleri bakımından sahih sayılması gerektiği, Hz. Peygamber'in ilahi bir yardım ve lütuf olarak bazı mucizeler gösterdiği, ancak bunun sayısının çok olmadığı<sup>16</sup> sonucuna varmıştır. Ahatlı'nın çalışmasında ulaştığı belki de en önemli sonuç, genel olarak muhaddislerin Hz. Peygamber'in nübüvvetini anlamada sağlıklı bir tutum içinde olduklarıdır.

Beyhakî'nin hayatı ve ilmi hüviyeti başta Zehebî (748/ 1348)'nin *Tezkiretü'l-Huffaz*'ı olmak üzere Siyeru a'lâm ve diğer bütün terâcim-i ahvâl kitaplarında yer almıştır. Beyhakî ile ilgili öncelikli kaynaklarımız tabakât kitaplarıdır. Onun hakkında kıymetli çalışmaları bulunan Necm Abdurrahman Halef'in dört eseri<sup>17</sup> de araştırmacılar için ciddî kaynaklar durumundadır. “*Delâilü'n-nübüvve*”nin tamamlanmış tek basımı 7 cilt halinde Abdül-mu'tî Emin Kal'acî tahkiki ile Beyrut 1985 baskısıdır. Medine 1969 tarihli Abdurrahman Muhammed Osman tahkikli baskı 2. ciltte kalmış olup tamamlanmamıştır.

*Delâilü'n-nübüvve*, Hz. Muhammed'in peygamberliğini anlatır. Beyhakî Delâil kavramından sadece Hz. Muhammed'in nebevî yönünü değil, “bütün bir kişiliğini” anlamıştır. Hz. Peygamber'in dış görünüşü ve beşerî halleri de, eserinde azımsanamayacak bir yer tutmuştur. Burada nübüvvetle ilgili tartışmalardan da kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

### C. NÜBÜVVET İLE İLGİLİ TARTIŞMALAR

Hz. Peygamber'in ahirete irtihalinin hemen arkasından Müslümanlar nübüvvet konusunu da ihtiva eden din tartışmalarıyla yüzyüze geldiler<sup>18</sup>. Hicrî II III ve IV. Asır boyunca etkisini sürdüren, İslam'ın inanç esaslarına karşı tavır alış ve karşı çıkış

<sup>15</sup> Ankara, 2007(Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları)

<sup>16</sup> Ahatlı, ,a.g.e., s. 276.

<sup>17</sup> *Ulümü'l-isnad mine's-süneni'l-kübra: dirase ve nakd*, Riyad 1989; *Mu'cemü'l-cerh ve't-ta'dil: li-ricali's-süneni'l-kübra*, Riyad 1989; *es-Sinaatü'l-hadisiyye fi's-süneni'l-kübra li'l-İmam el-Beyhaki*, Mansure 1992; *el-İmam el-Beyhaki : şeyhü'l-fikh ve'l-hadis ve sahibü's-süneni'l-kübra*, Dimaşk 1994.

<sup>18</sup> Ahatlı, Erdinç,a.g.e., s. 38- 39.

şeklinde tezahür eden inkârcı hareketlere zındıklık ismi vermiştir<sup>19</sup>. Doğrudan yaratıcıyı hedef alan inkâr hareketleri İslam dünyasında makes bulmamış, inkârcılar zehirli oklarını peygamberler ve peygamberlik üzerine yöneltmiştir<sup>20</sup>. Zuhur eden fırkalardan Hint kökenli Berâhime fırkasının bir bölümü nübüvveti tamamen reddediyordu<sup>21</sup>. Abbasi Halifesi Muktedir billâh zamanında yaşayan Hristiyan mütercim Kutsa b. Luka el- Baalbekî'nin, Ebû İsâ İbnü'l- Müneccim'in "*Nübüvvetü Muhammed*" isimli risalesine cevap yazması<sup>22</sup>, Hz. Peygamber'in nübüvveti karşıtlarının saraya kadar sızdıklarını göstermesi bakımından manidardır.

Muhaddislerin Hz. Peygamber ile ilgili tasavvurları klasik Sünnî geleneğin Peygamber tasavvurunun aynısıdır. Yüzyıllar geçmesine rağmen bunda hiçbir değişme olmamıştır. Bunu "Peygamber korumacı" tasavvur olarak adlandırabiliriz. Muhaddisler diğer inanç sahiplerine karşı Hz. Peygamber'in kıymetini layıkı veçhile takdir etme mevkiinde olmuşlar ve bunu eserlerine de yansıtmışlardır. Muhaddislerin Hz. peygamberle ilgili bu "korumacı ve yüceltmeci" tutumlarının asıl nedeni bazı araştırmacıların iddia ettiği gibi, Hz. Peygamberi diğer peygamberlerle yarıştırmak değil<sup>23</sup>, İslam dünyasını derinden sarsan nübüvnete ve özellikle Hz. Peygamberin nübüvvetine yönelik saldırılara cevap verme gayretidir.

İslam dünyasında, son iki asıra gelinceye kadar Rasûlullah (s.a.)'in hissî mucizelerini reddedenlerin -belki bir iki istisna dışında- olmadığı söylenebilir<sup>24</sup>. Sadece Sünnî âlimler değil, Şîî ve Mutezilî âlimler de Hz. Peygamber'in nübüvvetini ve mucizelerini savunmuşlardır. Mutezilî Kelamcılar Kâdî Abdülcebbar (ö. 415/1024) ve Cahız (ö. 255/868) ile selefî-modernist yaklaşımlara referans teşkil eden İbn Teymiyye(ö. 728/1347), mucizeleri savunmuşlardır<sup>25</sup>.

İngiliz Müsteşrik William Muir 19. yüzyılın ikinci yarısında yayınladığı *Life of Muhammed/ Muhammed'in Hayatı* isimli eseriyle Hz. Peygamber'le ilgili geleneksel anlayışı sarsmış; bu asrın münevverlerine sadece bir kitap ismi değil, bir peygamber

---

<sup>19</sup> Ahatlı, Erdiñç, a.g.e., s. 44.

<sup>20</sup> Ahatlı, Erdiñç, a.g.e., s. 37.

<sup>21</sup> Ahatlı, Erdiñç, a.g.e., s. 46- 47.

<sup>22</sup> Ahatlı, Erdiñç, a.g.e., s. 43.

<sup>23</sup> Akbulut, Ahmet, Nübüvvet Meselesi Üzerine, s. 29.

<sup>24</sup> Ahatlı, Erdiñç, a.g.e., s. 240.

<sup>25</sup> Özafşar Mehmet Emin, *Hadisçilerin Peygamber Tasavvuru/ Anlayışı*, Diyanet İlmî Dergi, Peygamberimiz Hz. Muhammed (Özel Sayı), 2000, s. 324.

tasavvuru/ anlayışı da armağan etmiştir<sup>26</sup>. Bu kitap Müslüman münevverleri etkiledi. Bunun sonucu olarak Mısır'da Hz. Peygamber'in maddî mucizelerini kabul etmeyen, asıl mucizesini Kur'an olarak gören ve onun beşerî özelliklerinin altını çizen bir münevver ve âlim gurubu zuhur etmiştir. Bu atmosferinin bir sonucu olarak yazdığı "*Hayâtu Muhammed/ Muhammed'in Hayatı* adlı eserin mukaddimesinde Muhammed Hüseyin Heykel, Hz. Peygamber'in Kur'an dışında bütün mucizelerini reddettiğinin altını çizmiştir<sup>27</sup>. Kitapta Hz. Peygamber'in beşerî özelliklerine ağırlık verilmekte, peygamberlik yönünün mübalâğa edildiği îmâ edilmektedir. Edebiyatçı Abbas Mahmud Akkad( ö. 1964/1384) da, "*Abkariyyetu Muhammed/ Hz. Muhammed'in Dehâsi*" isimli eserinde Hz. Peygamber'in Allah'ın elçisi olmaktan çok sosyal bir ıslahatçı olarak görmektedir. Mucizelerin Hz. Peygamber'in nübüvvetine delâletini reddeden<sup>28</sup> Reşid Rıza (ö. 1354/ 1935), "Şayet Kur'an'da Musa ve İsa'nın mucizelerini destekleyen anlatımlar olmasaydı, özgür düşünceli Avrupalıların Müslümanlığı seçerek hidayete ermeleri daha çok ve hızlı olurdu"<sup>29</sup> diyerek pozitivist fikir akımının etkisinde kaldığını<sup>30</sup> göstermiştir. Bütün bunlar Hz. Peygamber'i nasıl anlamamız gerektiği hakkında hararetle tartışmalar yaşanmasına sebep olmuştur.

Hüseyin Heykel ve Akkad'ın kitaplarına Mustafa Sabri Efendi (ö. 1374/1954) gibi âlimlerden cevaplar gelmiştir. Mustafa Sabri Efendi mucizeleri inkârın nübüvveti inkâra gideceği tezini savunmuştur<sup>31</sup>. Beyrut Kadısı Yusuf b. İsmail en- Nebhânî de bu aydınlara tepki olarak "*Huccetullâh ale'l-âlemîn fî mu'cizâti seyyidi'l-mürselîn*" adlı kitabını yazmıştır. Kitabında Hz. Peygamber'in mucizelerini sayıca artıran mübalağalı bir üslup kullanmıştır.

Mucizeleri reddedenlerin dayandığı iki delil hep aynı olmuştur: Bunlar Kur'an'da mucize taleplerini reddeden ayetlerin yer alması ve mucizeyi anlatan rivayetlerin haber-i vahid yoluyla gelmesidir. VII. asırda Bağdat'ta yaşamış Musevi Filozof ve edebiyatçı İbn Kammuna (ö. 683/1284), üç semavi dindeki mucizeleri incelediği bir risalesinde, mucizelerin haber-i vâhid yoluyla geldiğini ve Kur'an'daki mucize isteklerini geri çeviren ayetleri delil göstererek Hz. Peygamber'in hissi

<sup>26</sup> Özafşar, Mehmet Emin, a.g.m., s. 327.

<sup>27</sup> Hz. Muhammed Mustafa (terc. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul 1945, (mukaddime), s. XIX, XXII.

<sup>28</sup> Reşid Rıza, *el-Vahyü'l-Muhammedî*, s. 80- 81.

<sup>29</sup> Reşid Rıza, *el-Vahyü'l-Muhammedî*, s. 72.

<sup>30</sup> Ahatlı, Erdinç, a.g.e., s. 212.

<sup>31</sup> Özafşar, Mehmet Emin, a.g.m. s.329.

mucizelerini reddetmiştir<sup>32</sup>. İnsanın hayretini celbeden durum, İbn Kammuna'nın mucizeyi red gerekçeleriyle son iki asırda bazı aydınların mucizeyi red gerekçelerinin şaşılacak şekilde tıpatıp birbirinin aynı olmasıdır.

Kureyş ileri gelenleri Hz. Peygamber'den bazı olağanüstü şeyler istemiştir. Bir rivayette Müşrikler, Kusay'a kadar bütün dedelerinin diriltmesini ve onların Hz. Peygamber'in nübüvvetine şahadet etmesini istediler<sup>33</sup>. İnanmayanların bu tür istekleri sadece Hz. Peygamber'in ümmeti için değil, önceki ümmetler için de karşılanmamıştır. Zira bunlar mucizenin de ötesinde büsbütün ilahi kanuna aykırı isteklerdir. Kur'ân ayetlerinde geçen mucize isteklerinin reddedilmesinden hareketle, Hz. Peygamber'in hiçbir mucize göstermediği sonucuna varmak doğru ve tutarlı bir anlayış olarak gözükmektedir<sup>34</sup>. "Bana ancak Allah'ın ikrâm ettiği vahiy verilmiştir"<sup>35</sup> hadisi Hz. Peygamber'in hissi mucize göstermesini nakzeden bir hadis değildir<sup>36</sup>. İnanmayanların mucize taleplerinin reddedilmesi Hz. Peygamber'e özel bir durum değildir. Zira mucize ile inanma arasında doğru bir orantı yoktur<sup>37</sup>. Havariler Hz. İsa'dan gökten bir sofrayı indirmesini isteyince Hz. İsa onlara "eğer iman ettiyseniz Allah'tan korkun" cevabını vermişti. Devamındaki ayetlerde Allah Teâlâ, Havarilerin bu isteğini yerine getireceğini, fakat iman etmedikleri takdirde onlara bugüne kadar kimseye etmediği azabı edeceğini bildirmiştir<sup>38</sup>. Daha sonra sofranın inip inmediği Kur'ân'da sarıh olarak belirtilmemiştir. Hz. İsa'nın mucize isteğini geri çevirmesi, onun bunun dışında hiçbir mucizesi olmadığı anlamına gelmeyeceği gibi, Kur'an'da müşriklerin mucize isteklerinin geri çevirilmesi, Hz. Peygamber'in başka mucizesinin olmadığı anlamına gelmez. Bu örneklerden Hz. İsa veya Hz. Muhammed'in mucize göstermedikleri değil, inanmayanların mucize isteklerini kabul etmedikleri anlaşılmaktadır<sup>39</sup>.

Abdullah İbn Mes'ud (r.a.)'ın "Biz mucizeleri bereket sayardık, siz ise korkutma sayıyorsunuz"<sup>40</sup> sözü her mucizenin korkutma unsuru taşımadığını, Hz. Peygamber'in gösterdiği mucizelerin bir hayır ve bereket olduğunu ifade etmektedir. Gerçekten de

<sup>32</sup> Ahatlı, Erdinç, a.g.e., s. 213.

<sup>33</sup> İbn Hişâm, *es-Sîra*, I, 236.

<sup>34</sup> Ahatlı, Erdinç, a.g.e., s. 223.

<sup>35</sup> Buhârî, *Fedâilü'l-Kurân* 1; İtisâm 1; Müslim, *İmân* 239; *Müsned*, II, 341, 451.

<sup>36</sup> Ahatlı, Erdinç, a.g.e., s. 222.

<sup>37</sup> Ahatlı, Erdinç, a.g.e., s. 216.

<sup>38</sup> Mâide(5), 112- 115.

<sup>39</sup> Ahatlı, Erdinç, a.g.e., s. 218.

<sup>40</sup> Buhârî, *Menâkıb* 25; Tirmizî, *Menâkıb* 6; *Müsned*, I, 460; Dârimî, *Mukaddime* 5.

korkutma unsuru taşıyan mucizeler imanla bağlantılıdır. Toplu bir istek üzerine gerçekleşmekte ve iman etmedikleri takdirde o toplumun helakine vesile olmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber Semud kavminin helak olduğu “Hıcr” mevkiine geldiğinde onları örnek göstererek, insanlardan mucize talep etmemelerini istemiştir<sup>41</sup>. Ancak bütün mucizeler korkutma unsuru taşımamaktadır. Mesela imanla bir bağlantı kurmaksızın, Müslümanların su ve yiyecek sıkıntılarının giderilmesi amacıyla Hz. Ömer Hz. Peygamber’den bereket duası talebinde bulunmuştu<sup>42</sup>. Hz. Peygamber bereketi kendine değil Allah Teâlâ’ya nispet etmiştir. Suların çoğalmasa ile ilgili bir rivayette Hz. Peygamber “bereket Allah’tandır<sup>43</sup>” buyurmuş; Ümmü Malik’in yağ tulumunun bereketlenmesi mucizesinde “bu Allah’ın sevabını çabucak verdiği bir berekettir”<sup>44</sup> buyurmuştur.

Mucize anlatan rivayetlerin çoğunluğu âhâd rivayetlere dayanmaktadır. Delâil müelliflerinden Mâverdî (ö. 450/1058), mucizelerle ilgili âhâd rivayetleri şöyle savunmuştur: Mucizelerle ilgili âhâd rivayetler, nesiller boyu insanlara nakledildiği halde, kimse bu rivayetleri reddetmemiştir. Çoğunluğun, yalan söylemek üzere bir araya gelmeleri mümkün olmadığı gibi, bir yalanı reddetmekten kendini tutmaları da mümkün değildir... Doğru sözler birbirini destekler ve umumidir. Yalan sözler birbirinden uzaktır ve hususidir. Bu sebeple insanların en yalancısının doğru sözü, yalanından fazladır. Çünkü yalana alternatif bulabildiği halde doğruya alternatif bulamaz<sup>45</sup>.

Buraya kadar anlattıklarımızı özetleyecek olursak, nübüvvet tartışmalarının Hz. Peygamber’in ahirete irtihalinin hemen ardından başladığını, inkârcıların Allah’a imandan çok nübüvvet imana yönelik saldırılarda bulunduğunu söylemeliyiz. Muhaddisler tarihsel süreçte mucizelerin kabulü yönünde tutum birliği içinde olmuşlardır. Onlar arasında da Hz. Peygamber’in nebevî yönünü fazlalaştırıp, beşerî yönünü azaltanlar olduğu gibi, bu konuda mutedil bir tutum içinde olanlar da vardır. Bu bağlamda mucizelerle ilgili en kapsamlı rivayetü’l-hadis eseri olan Beyhakî’nin *Delâilü’n-nübüvve*’sini incelemek gerekmektedir. Beyhakî, konum itibarıyla hem nübüvvet tartışmalarının yoğun olarak yaşandığı dönemlere daha yakın, hem de

---

<sup>41</sup> Müsned, III, 396; *Müstedrek*, II, 340- 341.

<sup>42</sup> Müslim, *İman* 44, 45.

<sup>43</sup> Buhârî, *Menâkıb* 25; Tirmizî, *Menâkıb* 6; Nesâî, *Tahâret* 61; *Müsned* I, 460.

<sup>44</sup> Ebû Nuaym, *Delâil*, II, 717; Heysemî, *Mecmeu’z-zevâid*, VIII, 309; Suyûtî, *Hasâis*, II, 247.

<sup>45</sup> Mâverdî, *A’lâmü’n-nübüvve*, s. 144.

mucizeler ve Hz. Peygamber'in nebevî yönleri ile ilgili hadis malzemesinin derlenip toparlandığı dönemde yaşamış bir âlimdir.

Şimdi de konuya giriş mahiyetinde delâilü'n-nübüvve kavramı ve delâille ilgili ilimlere göz atalım.

## **D. DELÂİLÜ'N-NÜBÜVVE KAVRAMI VE DELÂİLLE İLGİLİ İLİMLER**

### **1. Delâilü'n-nübüvve ilmi**

Delâilü'n-nübüvve bir isim tamlamasıdır. Bilinmeyen şeyin öğrenilmesini sağlayan bilgi, kılavuz anlamındaki “delil” ile Peygamberlik anlamındaki “nübüvvet” kelimelerinden oluşmuştur. Terim olarak Delâilü'n-nübüvve, Peygamberin bizzat gösterdiği veya peygamberliğine alâmet olmak üzere kendisi dışında meydana gelen tabiatüstü olayları konu edinen, peygamberin getirdiği ilkeleri ilmi tahlillere tabi tutarak bunların ilahi kaynaklı olduğunu, dolayısıyla o peygamberin hak peygamber olduğunu ispatlamayı amaçlayan eserleri ifade eder<sup>46</sup>. Delâil denilince sadece tabiatüstü olay anlaşılmaz, peygambere yakışan karakter özellikleri bu kapsamdadır. Mesela insan ilişkilerinde tahammül hususiyetinin, sabırsızlığının önünde olması kendisine yapılan cahilce davranışların artmasının onun sabrını artırması da delâildendir<sup>47</sup>. Peygamber(s.a.)'in bizzat şahsı delâilden olduğu gibi onun getirdiği esaslar da delâildendir. Bir adam Peygamber(s.a.)'e gelir, “sen kimsin?” diye sorar. Rasulullah ile aralarında şu konuşma geçer:

—Ben bir peygamberim.

—Peygamber nedir?

—Beni Allah gönderdi?

—Seni hangi hükümlerle gönderdi?

—Akrabalarla ilgiyi kesmemek, putları kırmak, Allah'ın birliğine inanarak O'na hiçbir şey ortak koşmamakla<sup>48</sup>. Allah'ın gönderdiği esaslarda nübüvvetin izi alameti, parıltısı vardır. Delâil, sadece mucize demek değil, bu anlamların tamamını ifade eden bir kelimedir.

<sup>46</sup> Yavuz, Yusuf Şevki, “Delâilü'n-nübüvve”, *DİA*, IX, 117.

<sup>47</sup> Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, VIII, 240.

<sup>48</sup> Müslim, *Müsâfirîn*, 294.



Delâilü'n-nübüvve'ye yer veren en eski eser İbn İshâk (ö.151/768)'ın “*es-Sîre*”adlı eseridir. Bu eserde peygamberliğin deliller “Alâmâtü'n- Nübüvve” başlığı altında verilir<sup>49</sup>. Delâilü'n-nübüvve ve alâmâtü'n-nübüvve tabirleri birbirinin müradifidir. Aralarında kayda değer bir fark yoktur. Yalnız Ebu Hâtim er- Râzî (277/890)'ye göre Peygamber olacak kişinin doğumu sırasında veya nübüvvetle görevlendirilmesi esnasında meydana gelen olayları genel anlamda Peygamberliği ispat edici mucizelerden, dolayısıyla Delâilü'n-nübüvve'den ayrı görmek gerekir. Bunlar “işaretler ve alâmetler” anlamında “a'lâm” adını alır. Bunlara ayrıca delil manasında olmak üzere “âyât ve şevâhid”adı da verilir<sup>50</sup>. İbn Teymiye (ö. 728/1328), Delâilü'n-nübüvve ve A'lâmü'n-nübüvve tabirlerinden her birinin diğerinin yerine kullanılabileceği görüşündedir<sup>51</sup>. Nübüvveti ispat etmek amacıyla yazılan eserlerde sadece bu iki tabir kullanılmaz. Daha pek çok tabir vardır. İsbâtü'n- nübüvve, tesbîtü delâilü'n- nübüvve, huvecü'n- nübüvve, âyâtü'n- nübüvve, şevâhidü'n- nübüvve, meâricü'n- nübüvve, emârâtü'n- nübüvve, el-hasâisü'n-nebeviyye ve beşâiru'n-nübüvve bunlardandır. Bunların hemen hepsinin anlamı “Hz. Muhammed'in peygamberliğini haber veren, onun hak peygamber olduğunu doğrulayıp belgeleyen çeşitli olaylar, mucizeler ve haberler” anlamına gelmekle birlikte Beşâiru'n- nübüvve ve Hasâisü'n- nebeviyye tabirlerinin biraz farklı anlamları da vardır. Beşâiru'n- nübüvve, daha çok ilk devirlerden itibaren Hz. Muhammed'in nübüvvetini reddeden Ehl-i kitaba karşı müslüman âlimlerin ortaya koyduğu delillerin başında yer alan ve Hz. Muhammed'in nübüvvetinin önceki kitaplarda da söz konusu edilip haber verildiğini belgeleyen metinler için kullanılmıştır<sup>52</sup>. Müslümanlar daha ilk dönemlerden itibaren Hz. Muhammed'in geleceğinin Tevrat ve İncil'de yazılı olduğuna dair haberi (el-A'raf,7/157) belgelendirmek amacıyla Yahudi ve Hristiyan kutsal kitaplarını incelemeye başlamışlardır. Hz. Muhammed'in peygamberliğine işaret eden Tevrat ve İncil'deki yazılı metinlere beşâiru'n- nübüvve denilmiştir. Beşâiru'n-nebi terimini müstakil bir kitabın adı olarak ilk defa Ahmet Mithat Efendi (ö. 1330/ 1912)

---

<sup>49</sup> İbn İshâk, *es- Sîre*, s. 257.

<sup>50</sup> Ebû Hâtim er-Râzî, *A'lâmü'n-nübüvve*, Tahran, 1977, s. 193; Yavuz Yusuf Şevki, “*Delâilü'n-nübüvve*”, *DİA*, IX, 115.

<sup>51</sup> İbn Teymiye, *Kitâbü'n-nübüvât*, Beyrut 1405 / 1985, s. 268, 284, 286.

<sup>52</sup> Aydın, Mehmet, “*Beşâiru' n-nübüvve*”, *DİA*, V, 549.

kullanmıştır<sup>53</sup>. Hasâisü'n-Nebi terimi ise, başlangıçta “Peygamberlik Delilleri” anlamına gelmesine, Delâilü'n-nübüvve ile aynı manada kullanılmasına rağmen zamanla hasâis kelimesinin asıl anlamına uygun bir manada kullanılmaya başlamıştır. Hasâisü'n-nebi Resûlullah'ı diğer insanlardan ayıran özelliklerdir. Sadece mucize demek değildir. Resûlullah'a mahsus haller ve durumlar vardır. Mesela gece namazının farz olması, Mekke'deki Harem bölgesinin fetih günü geçici olarak Peygamber (s.a.)'e helal kılınması Peygamber (s.a.)'e mahsus hallerdir. Kuşluk, vitir ve teheccüd namazlarını kılmak, misvak kullanmak, hilim sahibi insanlarla istişâre etmek, sayıca çok olsa bile düşmana karşı koymak, borçlu olarak ölen müslümanların borçları ödemek, başladığı bir nafil ibadeti yarım bırakmamak, kötülüğü en uygun şekilde bertaraf etmek gibi bazı iş ve davranışlar müslümanlara tavsiye edilmekle beraber Peygamber (s.a.)'e farz kılınmıştır<sup>54</sup>. Hasâisü'n- nebi kavramı Resûlullah'a mahsus hususiyetleri de muhtevasında barındırdığından Delâilü'n- nübüvve'den biraz farklı anlam kazanmıştır. Özetleyecek olursak yukardaki tabirler içinde anlam bakımından aralarında ince ayırım bulunanlar Delâilü'n- nübüvve, Hasâisü'n- nebi ve Beşâiru'n- nübüvve kavramlarıdır. Bunların dışındakiler birbirinin müradifidir. Şimdi delâil ile ilgili rivâyetlere kısa bir göz atalım.

## 2. Delâil ile İlgili Rivâyetler

Rasûlullah'ın hissî mucizelerini anlatan hadisler daha ziyade Hz. Cabir, Hz. Enes b. Mâlik yoluyla gelmiştir. Abdullah b. Mesud ve Ebu Said el-Hudrî'nin de rivayetleri vardır. Ancak ilk iki sahâbî kadar değildir. En çok hadis rivayet eden sahâbî olan Ebu Hüreyre'nin hissî mucize hadisi yok denecek kadar azdır. Ebu Hüreyre'nin Hz. Peygamber'in nebevî yönüne ışık tutan hadisleri daha ziyade istikbale dönük gaybî haberlerden oluşmaktadır.

En çok hissî mucize haberi Hz. Cabir'den gelmiştir. Hudeybiye gününde Rasûlullah'ın parmaklarından su kaynaması ve bu suyun 1500 kişiye yetmesi<sup>55</sup>, hurma kütüğünün inlemesi<sup>56</sup> Uhud gazvesinde şehid olan babasının borçlarını Rasûlullah'ın

<sup>53</sup> Ahmet Mithat Efendi, *Beşâir-i sîdk-ı nübüvvet-i Muhammediyye*, İstanbul, 1312, 1317; Okay, M. Orhan, “*Beşâir-i Sîdk-ı Nübüvvet-i Muhammediyye*”, *DİA*, V, 548- 549.

<sup>54</sup> Ahatlı, Erding, “*Hasâisü'n- nebi*”, *DİA*, XVI, 277- 281.

<sup>55</sup> Buhârî, *Menâkıb* 25.

<sup>56</sup> Buhârî, *Menâkıb* 25.

duasıyla kısa zamanda ödemesi<sup>57</sup>, kaybolan devesini Rasûlullah (s.a.)'in bulması, daha önce geri kalan devenin zapt edilemeyen ve en önde giden deve olması<sup>58</sup> Ümmü Malik adında bir kadının içinde Rasûlullah için yağ getirdiği tulumu oğullarının ekmekleri için katık istemesi üzerine sıkması, yağ bulamaması, Rasûlullah'a gelip durumu arz ettiğinde "Tulumu sıkmasaydın içinde devamlı yağ olacaktı" demesi<sup>59</sup>, Rasûlullah'ın ihtiyacı sebebiyle kendisinden bir şey isteyen adama bir ölçek arpa vermesi, bu arpayı epeyce kullandıkları halde bitip tükenmemesi, nihayet tartmaları ve bitmesi, Rasûlullah'a gelip durumu arz ettiklerinde "tartmasaydınız bitmezdi" demesi<sup>60</sup>, Zâtü'r-rikâ gazvesinde bir müşrik adamın Rasûlullah'ın yalnız bulunduğu bir anı yakalayarak yalın kılıç onun canına kasetmesi: "Seni benim elimden kim kurtaracak?" demesi, titreyerek elinden kılıcın düşmesi<sup>61</sup>, herkese saldıran bir devenin Rasûlullah'ı görünce dudağını yere koyup önünde çökmesi<sup>62</sup>, Muaviye bin Ebi Süfyan'ın idaresi döneminde Uhut şehitlerinden olan babasının kabri açıldığı zaman, babasını hiç bozulmamış görmesi<sup>63</sup>, gibi olaylar Hz. Cabir'in rivayet ettiği mucizelere örnek olarak verilebilir.

Rasûlullah'ın hissî mucizeleri ile ilgili hadisleri en çok rivayet eden ikinci sahâbî Enes b. Mâlik (ö. 93/ 712)'dir. Kendisine dayanan rivayetler Enes b. Malik (r.a.)'in Rasûlullah'ın beşerî ve nebevî halleri ile ilgili çok şey bildiğini gösterecek niteliktedir. Şemâil nevine giren hadislerin çoğunda Enes b. Malik ilk râvî durumundadır. Hz. Peygamber'in bir beşer olarak dış görünüşü, hâl ve tavırlarını anlamada Enes b. Malik hadislerinin ayrı bir yeri olduğu inkâr edilemez. Rasûlullah'ın nebevî yönü ve mucizeleriyle ilgili hadislerin de pek çoğu Enes b. Malik'e dayanmaktadır. Bu durum onun Allah Rasülü ile on yıl gibi uzun süre beraber olmasının yanı sıra, uzun ömürlü olmasıyla da ilgisi vardır. Bildiklerini anlatacak genişçe bir zamana sahip olmak da ilmin neşrinde önemli bir husus olduğu reddi mümkün olmayan bir gerçektir. Allah Rasülünün nebevî halleri ve mucizeleri ile ilgili en çok hadis rivayet etmiş iki sahabi olan Hz. Câbir ve Hz. Enes'in ortak yanları Rasûlullah ile on yaş ile yirmi yaş arası gibi erken denebilecek bir yaşta beraber olmaları ve uzun ömürlü olmalarıdır. Hz. Câbir

---

<sup>57</sup> Buhârî, *Menâkıb* 25.

<sup>58</sup> Müsned, III, 358, 359.

<sup>59</sup> Müslim, *Fedâil*, 8.

<sup>60</sup> Müslim, *Fedâil* 9.

<sup>61</sup> Müslim, *Fedâil*, 13-14.

<sup>62</sup> Dârimî, *Mukaddime* 4.

<sup>63</sup> Dârimî, *Mukaddime* 7.

78/697 yılında 94 yaşında iken<sup>64</sup>, Enes b. Malik’de 93 / 712 yılında 103 yaşında iken<sup>65</sup> vefat etmiştir. Medine çarşısı Zevrâ’da Rasûlullah’ın huzuruna bir kap getirilmesi ve Rasûlullah’ın elini koymasıyla birlikte suyun kaynaması ve 300 kadar cemaatin o sudan abdest alması<sup>66</sup>; bir Cuma hutbesi esnasında bir bedevinin gelerek yağmur duası istemesi; Rasûlullah’ın duasıyla yağmurun yağması, ertesi hafta bedevinin yağmurun dinmesi için dua talebi<sup>67</sup>; Cebrail (a.s.)’ın Rasûlullah’ı teselli etmek için şu hurma ağacını çağır demesi ve ağacın gelmesi<sup>68</sup>; Rasûlullah’ın Mute savaşında Cafer bin Ebi Talib ile Zeyd bin Harise’nin vefatını, vefat haberleri gelmeden, gözyaşları içinde vermesi<sup>69</sup>; Ebu Talha’nın hanımı Ümmü Süleym’e yaptırdığı yemeğe Rasûlullah’ı davet etmesi az bir yemeğin 80 kişiye yetmesi<sup>70</sup> Medine’de insanları korkutan bir sesin duyulması üzerine Rasûlullah’ın Ebu Talha’nın atına binerek korkusuzca keşifde bulunması, daha önce çok yavaş giden atın Allah Rasûlünün binmesiyle birlikte çok hızlı koşması<sup>71</sup> gibi haberler Enes b. Malik (r.a.)’ın rivayetleridir.

Rasûlullah’ın mucizeleri konusunda en dikkati çeken muhaddis Buhârî’dir. Buhârî’nin Rasûlullah’ın mucizelerini derlediği *Kitâbü’l-Menâkıb*’ın *Alâmetü’n-nübüvveti fi’l-İslâm* babı, nübüvveti ve delâili anlamada çok özel bir yeri bulunan bir babdır. Buhârî, peygamberliği daha çok gaybdan haber veriş olarak değerlendirmiştir. Adı geçen babda hissî mucizelerden çok gayb haberlerine yer vermiştir. Ayrıca Hz. Peygamber’in gözlerinin uyuması ancak kalbinin uyumaması özelliğine büyük önem vermiş, bu hususu açıklayan müstakil bir bab açmıştır. Rasûlullah’ın peygamberlik alametlerini açıklamadan önce bu konuyu açıklamıştır. Hakikaten de peygamberliği anlamada Allah Rasûlünün kalbî durumunu anlamanın çok önemli bir yeri vardır. Kur’ân-ı Kerîm Rasûlullah’ın kalbine inmiştir<sup>72</sup>. Rasûlullah’ın kalbi uyumayan, canlı, diri bir kalptir. Buhârî’den sonra en muteber hadis kitabı kabul edilen Müslim’in *Sahih*’inin en önemli özelliği Rasûlullah’ın kişiliği üzerinde yoğunlaşması, şemâil ve delâili bir arada vermesidir. *Sahih*’inin Fedâil kitâbında Rasûlullah’ın nevebî ve beşerî

<sup>64</sup> Kandemir, M. Yaşar, “*Câbir b. Abdullah*”, *DİA*, VI, 530–532.

<sup>65</sup> Canan, İbrahim, “*Enes b. Mâlik*”, *DİA*, XI, 234–235.

<sup>66</sup> Buhari, *Menakıb*, 25, Müslim, *Fedail*, 3.

<sup>67</sup> Buhârî, *Menâkıb*, 25.

<sup>68</sup> Dârimî, *Mukaddime*, 4.

<sup>69</sup> Buhârî, *Menâkıb*, 25.

<sup>70</sup> Buhârî, *Salât* 43, *Menâkıb* 25; Müslim, *Eşribe*, 142 – 143; Tirmizî, *Menâkıb* 11.

<sup>71</sup> Müslim, *Fedâil*, 48.

<sup>72</sup> Şuarâ (26 ), 194.

hallerini iç içe vermiş, birbirinden kesin çizgilerle ayırmamıştır. Müslim *Sahih*'inin *Fedâil* kitâbında “Tafdîli nebiyyinâ alâ cemîl-Halâik” babında Hz. Peygamber'in bütün mahlukatın en üstünü olduğunu ispat sadedinde “Ben Âdemoğullarının seyyidiyim...”<sup>73</sup> hadisini zikretmiştir.

Delâil, siyer kaynaklarının da belli başlı konuları arasındadır.

### 3. Siyer Kaynaklarında Delâil

Siyer ile delâilü'n-nübüvve ilimleri arasında çok yakın bir münasebet bulunmaktadır. Peygamber (s.a.)'in mucizelerinden söz etmeyen bir siyer kaynağı yok gibidir. Hatta delâil siyerin bir bölümüdür denilebilir. Allah Resulünün miraç ve inşikâk-ı kamer gibi bazı mucizeleri siyer kitaplarında bölüm adı olacak kadar önemsenmiştir. Siyer yazarları Resûlullah'ın peygamberlik yönünü öne çıkarmışlar, yer yer mucizelerini anlatmaktan geri durmamışlardır.

Siyer kaynaklarının delâile müstakil yer ayırmaları İbn İshak'ın (ö.150/768) siyeriyle başlamıştır. İbn İshak *Sîre*'sinde “delâilü'n-nübüvve” adını da kullanarak Hz. Peygamber'in mucizelerine yer vermiştir<sup>74</sup>. İbn İshak'ın başlattığı bu geleneği İbn Sa'd (ö.207/822)'da sürdürmüş, *Tabakâtü'l-kübrâ*'sının 1. cildinde Hz. Peygamber'in mucizelerine geniş yer vermiştir.<sup>75</sup> Belâzurî (ö. 279/892)'de 13 ciltlik *Ensâbü'l-eşraf*'ında Miraç olayını “kıssatü'l-mi'râc” başlığı altında incelemiştir<sup>76</sup>“sıfatü Resûlillah” başlığı altında Resûlullah'ın şemâil ve delâiline yer ayırmıştır<sup>77</sup>. Alâeddin Moğoltay (ö. 792/1389) *el-İşâre ilâ sîrati'l-Mustafâ* adlı eserinin fedâilühû, mu'cizâtühû, hasâisühû gibi bölümlerinde Resûlullah'ın peygamberlik özelliklerini incelemiştir<sup>78</sup>. *es-Sîratü'l-Halebiyye*'de Resûlullah'ın mucizeleri (s. 342–373) ve hasâisi (s. 373–391) için özel bölümler ayrılmıştır<sup>79</sup>. Siyer ile delâili mezcetme geleneği Ebû Nuaym'ın *Delâilü'n-nübüvve*'siyle başlamıştır. Beyhakî, bunu geliştirmiş ve siyer ile delâili tamamiyle birbirine dâhil etmiştir. Beyhakî'nin geliştirdiği bu gelenek 10. Hicrî asırda Kastallânî (ö.923/ 1517)'nin *el-Mevâhibü'l-ledünniye*'si ve Muhammed b. Yusuf ed-Dımaşkî

<sup>73</sup> Müslim, Fedâil 3.

<sup>74</sup> İbn İshak, *es-Sîre*, s. 257.

<sup>75</sup> İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, I, 150- 190

<sup>76</sup> Belâzurî, *Ensâbü'l-eşraf*, I, 299- 303.

<sup>77</sup> Belâzurî, *a.g.e.*, II, 7- 22.

<sup>78</sup> Moğoltay, *el-İşâre*, s. 424- 461.

<sup>79</sup> Halebî, *es-Sîratü'l-Halebiyye*, III, 342- 391.

(ö.942/1535)'nin *Sübülü'l-hüdâ ve'r-raşâd fî hedyi hayri'l-ibâdi ve zikri hasâisihî ve a'lâmi nübüvvetihî* adlı eseriyle kemâl dönemini yaşamıştır.

İbn Asâkir (ö.571/ 1175) de Hz. Peygamber'in Delâil'ine özel önem veren siyer yazarlarından. *Târîhu medîneti Dimaşk* adlı eserinde “bâbü câmiin min delâili nübüvvetihî” başlığı altında Hz. Peygamber'in nebevî yönüne ışık tutmuştur<sup>80</sup>. Tarihçi ve siyer yazarı en-Nüveyrî (ö. 733/ 1332) de Hz. Peygamber'in nebevî yönünü inceleyen yazarlardandır. *Nihâyetü'l- ereb* isimli 27 ciltlik eserinde Hz. Peygamber'in mucizelerine “zikru mu'cizâti Resûlillah” başlığı altında incelemiştir<sup>81</sup>. Tarihçi Zehebî (ö. 748/1348)'de *Târîhu'l- İslâm* adlı eserinin “*es-Sîretü'n-nebeviyye*” adını verdiği ilk cildinde “faslun fî mu'cizâtihi sivâ mâ medâ fî ğudûni'l-meġâzi” başlığı altında Hz. Peygamber'in mucizelerine<sup>82</sup>, “bâbün fî hasâisihî” başlığı altında da Hz. Peygamber'in hususiyetlerine yer vermiştir<sup>83</sup>.

#### 4. Delâil Eserleri

Delâilü'n-nübüvve konusuna ilk yer veren İbn İshak olmuştur.<sup>84</sup> İlk müstakil eseri ise İsbâtü'l-ilm ale'n-nübüvve ve İsbâtü'r-rusûl adlarıyla Mu'tezile'den Dırar b. Amr(ö. ?) yazmıştır<sup>85</sup>. İki adla anılsa da Dırar b. Amr'ın yazdığı tek eserdir. Bu eserin isbât adının geçtiği en eski eser olduğu, “A'lâmü'n-nübüvve” adıyla en eski eserin Abbâsî halifesi Me'mun tarafından yazıldığı da belirtilmiştir<sup>86</sup>. Delâilü'n-nübüvve konusunda yüzlerce eser yazılmıştır. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*'nin Delâilü'n-nübüvve maddesinde bu eserlerden bir kısmı zikredilmiştir. Söz konusu maddede Delâilü'n-nübüvve eserleri iki ana gruba ayrılmıştır:

1- Sadece nakle ve rivayete dayanarak nübüvveti ispatlamaya çalışan eserler. Bunların başında Beyhakî'nin Delâilü'n-nübüvve'si gelmektedir. Ebû Nuaym İsfahani (ö.430/1038) ve Ebu'l-Kâsım İsfahani(ö.535/1140)'nin *Delâilü'n-nübüvve*'leri ile Firyâbî (ö.301/913)'nin *Delâilü'n-nübüvve*'si de bu gruba girmektedir.

2- Peygamberlik müessesesini aklî temellere dayandırarak ispatlamaya çalışan eserler. Bu eserler daha çok kelâm âlimlerinin eserleridir. Mesela Mutezili âlim Kâdî

<sup>80</sup> İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, IV, 359- 390.

<sup>81</sup> Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XVIII, 302- 347.

<sup>82</sup> Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, s. 34- 408.

<sup>83</sup> Zehebî, *a.g.e.*, s.536- 545.

<sup>84</sup> İbn İshak, *es- Sîre*, s. 257.

<sup>85</sup> Yavuz, Yusuf Şevki, “*Delâilü'n-nübüvve*”, *DİA*, IX, 116.

<sup>86</sup> Ahatlı, *a.g.e.*, s.82.

Abdulcebbar (ö. 415/1025)'ın *Tesbîtü delâilü'n-nübüvve*'si bunların en kapsamlı olanlarındandır. Câhız'ın(ö. 255/869) *Hucecü'n- nübüvve*'si, Ebu Hâtim er- Râzî (ö. 277/ 890)'nin *A'lâmü'n- nübüvve*'si Fahreddîn er- Râzî (ö. 606/1210)'nin ve İbn Teymiyye(ö. 728/1328)'nin *Nübüvvât*'ı da bu gruba girmektedir<sup>87</sup>. Kelâm bilim dalında “*Delâilü'n-nübüvve Eserleri*” adı altında yüksek lisans tezi hazırlayan Abdullah Köse, çalışmasında 140 tane Delâilü'n-nübüvve eseri tespit etmiştir. Bunlardan 51 tanesi müstakil Delâilü'n-nübüvve eseridir. 89 tanesi de kaynaklarda adı geçen Delâilü'n-nübüvve eserleridir. Bu çalışmada 140 eserin adı geçmiş ve bunların 27 tanesinin matbu olduğu belirtilmiştir<sup>88</sup>. Ancak bu eserler içinde şu anda matbu olanlar bu rakamın çok üzerindedir. Delâilü'n-nübüvve konusunda çıkan matbu eser sayısı her geçen gün artmaktadır. 1989 yılında hazırlanan bu çalışmada mahtut denilen pek çok eser bugün matbu durumundadır. Bu eserler içinde matbu olanlardan bazıları şunlardır:

a) Ebû Bekr, Cafer b. Muhammed b. el-Hasan el-Firyâbî(ö.301/913), *Kitâbü Delâilü'n-nübüvve* (nşr. Âmir Hasan Sabri), Dâru'l-Hîra, Mekke, 1986, 110 s.

b) Ebû Hâtim, Muhammed b. Zekeriyya(ö.322/933), *A'lâmü'n-Nübüvve* (nşr. Salah es-Sâvi), Felsefe Akademisi, Tahran, 1977, 383 s.

c) Ebû Bekr Bâkılânî(ö.403), *Kitâbü'l-Beyân ani'l-farkı beyne'l- mu'cizeti ve'l-kerâmâti ve'l- hiyeli ve'l- kehâneti ve'n-nârencat*(nşr. J.Richard Mc Cart), el-Mektebetü'ş- Şarkıyye, Beyrut, 1958, 136 s.

d) Kâdî Abdülcebbar el-Hemedânî(ö.415/1025), *Tesbîtü delâilü'n-nübüvve*, Dâru'l-arabiyye, Beyrut, ts. I-II, 662 s.

e) Kâdî Abdülcebbar el-Hemedânî(ö.415/1025), *en-Nübüvvât ve'l-mu'cizât*(nşr. Muhammed el- Hudeyrî), Dâru'l-Mısriyye, Kahire 1965. 412 s.

f) Ebû Nuaym İsfahânî (ö.430/1038), *Delâilü'n-nübüvve*, Dâru'l-va'y,Haleb, ts.,556 s.

g) Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Mâverdî (ö. 450/1058), *A'lâmü'n-nübüvve*, Dâru'l- kütübi'l-ilmıyye, Beyrut 1986, 210 s.

h) Ebû Bekr el - Beyhakî (ö.458 / 1066); *Delâilü'n-nübüvve*, Daru'l-kütübi'l-ilmıyye, nşr. Abdülmü'tî Emin Kal'acî, Beyrut 1985. I - VII, 3250 s.

<sup>87</sup> Yavuz, Yusuf Şevki, “*Delâilü'n-nübüvve*”, *DİA*, IX, 116- 117.

<sup>88</sup> Köse Abdullah, *Delâilü'n-nübüvve Eserleri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1989.

- i) Kâdî İyâz el-Yahsûbî (ö.544/1149), *el-Şifâ bi ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ*, Ali Muhammed el-Becâvî Kâhire, ts. II, 1202 s.
- ii) Ebü'l- Ferec İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1200), *Kitâbü'l-vefâ fî fadli'l- Mustafâ I-II*, (thk. Mustafa Abdülvâhid) Mısır 1966.
- iii) Fahreddîn er - Râzî (ö. 606 / 1210), *en-Nübüvvât ve ma yetealleku bihâ* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sefâ), Mektebetü'l - Külliyyâti'l- Ezheriyye, Mısır, ts. 256 s.
- iv) Takıyyü'd- dîn Ahmed İbn Teymiyye (ö.728/1328), *Kitâbü'n-nübüvvât, İdâretü't-tibâati'l-münîre*, Mısır 1346 h. 300 s.
- v) Celâleddîn Suyûtî (ö. 911/1505), *el-Hasâisü'l-kübrâ*, Dâru'l-kütübi'l-ilmiiyye, Beyrut, 1985, I-II, 991 s.
- vi) İbn Kemâl (ö. 940/1534), *Risale fî hakîkati l-mu'cizeti ve delâletihâ alâ sıdkı men iddea'n-nübüvve*(nşr. Ahmed Cevdet), İkdâm Matbaası, İstanbul 1316 h.12 s.
- vii) Ahmed Mithat (ö.1329/1911), *Beşâiru sıdkı nübüvveti Muhammediyye*, Kırk Anbar Matbaası, İstanbul 1312 h. 682 s.
- viii) Ebu'l-Mehâsin Yusuf b. İsmail en-Nebhânî, *Huccetullah ale'l-âlemin fî mu'cizâti seyyidi'l-mürselîn*(nşr. Hasan Cesnâ), Reîsü Mahkemeti'l-hukûk, Beyrut, ts. 896 s.
- ix) Ebu'l-Mehâsin Yusuf b. İsmail en-Nebhânî, *Nücümü'l- Mühtedîn ve rücumü'l-mu'tedîn fî delâili nübüvveti seyidina Muhammedin ve'r-raddü alâ a'dâihi ihvâni's-şeyâtîn*, Hamidiye Matbaası, Mısır, ts., 608 s.
- x) Abdülazîz es-Seâlibî, *Mu'cizü Muhammedin Resûlillah* (nşr. Dr. Muhammed el- Ya'levî), Darul-ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1986. 286 s.
- xi) Abdülhalim Mahmud(ö.1399/1978), *Delâilü'n-nübüvve ve mu'cizâtü'r-rasûl*, Dâru'l-insân, Kâhire 1984, 552 s.
- xii) Hacı Molla Rızâ eş- Şî el-Hemedânî, *Miftâhu'n-nübüvve*, Dâru't-tibâa, Tahran, ts, 242 s.
- xiii) Ahmed Muhammed Şâkir, *Mu'cizâtü'l-enbiyâ*, Matbaa-i Ahmed Kâmil, İstanbul 1327.
- xiv) Mukbil b. Hâdî el-Vâdiî, *es-Sahîhu'l-müsned min delâili'n-nübüvve*, Dâru'l-Erkam, Kuveyt 1985, 431 s.
- xv) Süleyman el-Aşkâr, *er-Resûl ve'r-Risâlat*, Mektebetü'l-Felâh, Kuveyt 1985, 269 s.



Mahtut eserler içinde de aşağıdakiler önemlidir.

ü) *el-Ayatü'l-beyyinat fî zikri ma fî a'dai Resulillah mine'l-mu'cizat* (thk. Cemâl Azzun), Ebü'l-Hattab Ömer b. Hasan b. Ali İbn Dihye el-Kelbi (ö. 633/1235), Şarika 2000/1420.

v) *Hamsetu nususun İslâmiyye nadire fî mu'cizati'r-Resul ve fezailihi*, Ebû Saîd Zeyneddin Şaban b. Muhammed b. Davud b. Ali Asari (ö. 828/1425) Beyrut 1990.

y) *Havarikü'l-adat inde'l-müslimin bahsun fî'lhavarik ve'l-mu'cizat ve'l-keramet fî'l-İslâm*, Abdülcelil İbrâhim Hammadi Fehdavi, Beyrut 2005/1426.

z) *Min mucizati'n-nebiyyi sallallahu aleyhi ve selem*, Abdülaziz el-Muhammed es-Selman, Riyad 1979/1399.

aa) *Mucizatu Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem ba'de'n-nübüvve*, Habeşi Fethullah Hafnavi, İskenderiye 1990.

bb) *Mu'cizatü'n-nebi* (thk. İbrâhim Emin Muhammed), Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesir (ö. 774/1373), Kahire ts.

İbn Kesîr (ö. 774/ 1373)'in *el-Bidâye ve'n-nihâye* isimli eserinin Delâilü'n-nübüvve bölümü bu isimle müstakil bir eser gibi basılmıştır. Eserin Hamza Neşreti tahkikli olanı da ayrıca basılmıştır<sup>89</sup>

cc) *Mukaddematü'n-nübüvve ve idadiü'r-Resul maa mu'cizatih*, Yahyâ İsmail, Mansure 1985.

dd) *es-Siretü'l-câmia mine'l-mu'cizati'l-lamia*, Muhammed b. Yusuf b. İsa el-Hafsi el-Cezairî Eттаfeyyiş (ö. 1332/1914), Maskat 1985.

ee) *Mu'cizât-ı Ahmediye Aleyhisselatü vesselam* (19. mektup), Bediüzzaman Said Nursi (ö. 1380/1960), İstanbul 2008.

Eser müellifin *Mektûbat* adlı eserinin Hz. Peygamber'in mucizeleriyle ilgili bölümünün müstakil olarak basılmış şeklidir<sup>90</sup>.

Delâil ile ilgili yeni eserler çıkmaya devam etmektedir. Aşağıdaki eserler delâil ile ilgili yapılmış son çalışmalardandır.

*Mu'cizatü'n-nebi el-muhtar min sahihi'l-ahbar*, İbn Halife Uleyvi, Beyrut 1991.

*es-Sahih min mu'cizati'l-Mustafa aleyhi's-salatü ve's-selam*, Hayreddin Vanlı, Kuveyt 2000.

---

<sup>89</sup> Kahire 1996.

<sup>90</sup> Şahdamar Yayınları, 2008.

*Kitâbü'l-haberi'l-yakin fî mu'cizati'n-nebiyyi'l-emin*, Ahmed Avad Ebü's-Şebab, Beyrut 2003/1423.

*Beyyinatü'r-resul ve mu'cizatuhu*, Abdülmecid Zindani, Beyrut 2006/1427.

Delâil ile ilgili mahtut eserler arasında aşağıdakiler önemlidir:

a) Zâhiruddîn el-Kazeruni(ö.711/1298), *ez-Zirvetü'l-ulyâ fî sîreti'l-Mustafâ*, Süleymaniye ktp., Lala İsmail Paşa böl. nr. 330, 405 vr.

b)Molla Muîn el- Miskîn (ö. 907/1501), *Meâricü'n-nübüvve fî medârici'l-fütüvve*; Süleymaniye ktp. Ayasofya böl. nr. 3342, 637 vr. Bu eserin tercümesi Altıparmak Mehmed Efendi (ö. 1033/1624) tarafından yapılmış ve 2 cilt halinde İstanbul'da basılmıştır<sup>91</sup>. "Altıparmak Peygamberler Tarihi" adı altında pek çok yayınevi tarafından basılan kitap, Altıparmak Mehmet Efendi'nin telif eseri değildir. Molla Muîn el- Miskîn'in "*Meâricü'n-nübüvve*"sinin tercümesidir. Kaynaklarda *Meâricü'n-nübüvve* sahibi Molla Muîn el- Miskîn(ö. 907/1501) ile Hanefi fakihî ve kadî, Molla Miskîn Muînüddîn Muhammed b. Abdullah el- Herevî (ö. 954/ 1547) karıştırılmaktadır<sup>92</sup>.

c) Nuh b. Mustafa er-Rûmî(ö.1070/1660), *Kitabü eşrefi'l-makâle fî ma'ne'n-nübüvveti ve'r-risâle*, Süleymaniye ktp. Bağdatlı Vehbi Ef. böl. nr. 789, 66 vr.

d) Şemseddîn İbnü Akîl (ö.1150/1737), *Unvânü's-saâde, fî mâ husa bihî'n-nebiyyü sallallahü aleyhi ve selleme mine'l-kerâmeti ve'l-fedâili kable'l-vilâde*, Süleymaniye ktp. Âşir Ef. böl. nr. 66, 75 vr.

Delâil edebiyatı Hz. Peygamber'in nübüvvetini savunma, bu konuda uyandırılan şüpheleri izâle etme gibi gayelerle vücuda gelmiştir. Delâil edebiyatı içinde Beyhakî'nin *Delâil*'inin önemli bir yeri vardır. Beyhakî'nin eserini incelemeye geçmeden önce, onun hayatı, ilmi kişiliği ve eserleri üzerinde duralım.

<sup>91</sup> Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye, 1306.

<sup>92</sup> Şenel, Abdülkadir, "*Molla Miskîn*", DİA, XXX, 259.

**BİRİNCİ BÖLÜM**  
**BEYHAKÎ'NİN HAYATI ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ**

## I. BEYHAKÎ'NİN YAŞADIĞI ÇAĞDA İSLAM DÜNYASI

İnsanların yaşadıkları çağın siyasî, sosyal ve kültürel atmosferinden doğrudan etkilendikleri inkar edilemez bir gerçektir. Beyhakî gibi ciltler dolusu eser yazmış bir müellifin yaşadığı çağın şartlarından etkilenmemesi düşünülemez. Her ilim ve fikir adamı, içinde yaşadığı sosyo-kültürel şartlarını eserlerine yansıtmıştır. Beyhakî, her insan gibi içinde bulunduğu ortamdan etkilenmiştir. Bu sebeple Beyhakî'nin yaşadığı asrı siyâsî, sosyal ve kültürel açılardan ele almamız gerekmektedir.

### A. SİYASÎ DURUM

Beyhakî'nin yaşadığı çağ hicrî IV. asrın sonları ve V. asrın ilk yarısıdır. Hicrî IV. asır Abbasî halifelerinin iktidarını kaybettiği, İslam dünyasında merkezî otoritenin zayıfladığı, küçük devletçiklerin olduğu bir asırdır. Hicrî IV. asrı bazı batılı araştırmacılar “Şîi Yüzyılı” olarak da anarlar<sup>93</sup>. Bu asırda İslam âleminin batısında Fatımîler, doğusunda da Büveyhîler hüküm sürmüşlerdir. Beyhakî, IV. Hicrî asrın seksenli yıllarında Abbasî Halifeliğinin sultanı altında ülkenin parçalanmanın eşiğine geldiği, Bâtını fırkaların çeşitli şekillerde güçlendiği bir dönemde dünyaya geldi.

323(925) yılında bağımsızlığını kazanan Şîi Büveyhîler başarılı bir şekilde batıya doğru ilerlemeye başladılar. Abbasî kuvvetleri onları durduracak güçte değildi. Nihayet Büveyhî kuvvetleri 334 ( 945 ) yılında Bağdat'ı işgal ettiler. Halife Müstekfî, bu durum karşısında Büveyhî Emîri Ahmed'i “Emîru'l- Ümera” tayin ederek ona “Muizzü'd- devle” unvanını verdi. Bu tarihten itibaren Abbasî tarihinde yeni bir dönem başladı. Artık Abbasî Halifeleri bir devlet başkanı olmaktan çok, dînî bir liderdi. Dünyevî yetkiler bu ülkenin idaresi tamamen Büveyhîlerin elinde idi<sup>94</sup>. Abbasî halifelerini, dünyevî yetkileri elinden alınmış bir dinî lider durumuna getiren Büveyhî Hanedanın İran ve Irak'taki hâkimiyeti yüz yılı aşkın sürdü. Büveyhîlerin baskılarından bunalmış olan Abbasî Halifesi Kâim biemrillah, doğuda büyük zaferler kazanmış olan Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'i Bağdat'a davet etti. Bu ısrarlı davetler sonucu harekete geçen Tuğrul Bey Ramazan 447'de(Aralık 1055) İslam dünyasının o zamanki merkezi olan Bağdat'a girdi, 110 yıllık Büveyhî hâkimiyetine son verdi<sup>95</sup>.

<sup>93</sup> Hodgson, M. G. S., *İslam'ın Serüveni*, II, 38. (terc. )

<sup>94</sup> Doğuştan Günümüze *Büyük İslam Tarihi* ( Heyet ), III, 327.

<sup>95</sup> Merçil, Erdoğan, “*Büveyhîler*” *DİA*, VI, 496 – 500.

Beyhakî'nin seyahatleri dışında hayatını geçirdiği Horasan diyarı, onun zamanında 431/1040 tarihinde yapılan Dandanakan savaşına kadar Gaznelilerin hâkimiyetinde kaldı. Bu tarihten sonra Selçuklu hâkimiyetine girdi. Gazneliler 351/ 963 –582/ 1186 tarihleri arasında Horasan Afganistan ve Kuzey Hindistan'da hüküm sürmüşlerdir<sup>96</sup>. Gaznelilerin en kudretli hükümdarı olan Mahmut 388/ 998- 421/1030 yılları arasındaki sultanlığı döneminde Hindistan'a 17 sefer yapmıştı. Bu seferlerden 417 / 1026 tarihinde yapılan Somnat seferinde kazandığı zafer İslam dünyasında büyük yankı uyandırdı ve kendisinin Sünnî İslam dünyasının kahramanı olarak tanınmasını sağladı<sup>97</sup>.

Gazneli Mahmut'tan sonra Gazneliler, dirayetli bir hükümdar yüzü göremediler. Bir yandan taht kavgaları, bir yandan da Selçuklularla giriştikleri iktidar ve nüfuz mücadelesi onların sonunu getirdi. Nihayet 511 / 1117 yılında Gazne Devleti tamamen Selçukluların idaresine girdi<sup>98</sup>.

Beyhakî 74 yıllık ömründe Abbasî halifelerinden Kâdir billâh ( 381 / 991 – 422 / 1031 ) ile Kâim biemrillah ( 422 / 1031 – 467 / 1075 )'ın zaman- ı saltanatlarına tanıklık etti. Selçuklu Sultanlarından Tuğrul Bey (ö. 455 / 1063 )'in iktidarda olduğu zamana şahit oldu. Alparslan (ö. 465 / 1072 )'ın hükümdar olduğu dönemden iki yıl gördü.

Beyhakî'nin yaşadığı dönemde Kuzey Afrika, Mısır ve Suriye'de Şîî İsmailî mezhebine bağlı Fâtımîler devleti hüküm sürmekteydi<sup>99</sup>. Beyhakî, Fatımîlerin en kudretli hükümdarı olup 427/ 1036– 487/ 1094 tarihleri arasında hüküm süren Mustansır billah'ın zaman- ı saltanatının büyük bir kısmına yetişti.

Beyhakî'nin yaşadığı dönemde Endülüs'teki müslümanların durumu da parlak değildi. II. Hişam'ın 399/ 1009 tarihinde tahttan indirilmesinden sonra Endülüs, büyük bir karışıklık ve anarşi içine düştü. Hükümdarlar birbiri ardınca çıkıp iniyordu. Bu karışıklık içinde 407/ 1010 tarihinde Tavâif-i Mülük denilen olay meydana geldi. Endülüs'te 15 civarında küçük devletçik oluştu ve bunların hiçbiri ülkenin tamamını ele geçirecek güce erişemedi. Nihayet son Endülüs hükümdarı III. Hişam ortadan kaybolunca ( 422 / 1031), devlet de yıkılmış oldu<sup>100</sup>.

<sup>96</sup> Merçil, Erdoğan, "Gazneliler" *DİA*, XIII, 480.

<sup>97</sup> Merçil, Erdoğan, *a. g. md.*, s. 482.

<sup>98</sup> Ünlü, Nuri, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, s. 155.

<sup>99</sup> Seyyid, Eymen Fuad, "Fatımîler" *DİA*, XII, 236.

<sup>100</sup> Ünlü, Nuri, *a.g.e.*, s. 115; M.G.S. Hodgson, *a.g.e.*, s.31.

Özetle söylemek gerekirse Beyhakî'nin yaşadığı dönemde müslümanların ve İslam dünyasının umumi ahvali, iç açıcı değildi. Hicrî IV. asır ve V. asrın ilk yarısı İslam âlemi için bir bocalama ve geçiş dönemidir. 1071 Malazgirt zaferi ve sonrasında gelen Selçuklu hâkimiyeti İslam dünyasını başsız ve istikrarsız olmaktan kurtardı.

## B. İÇTİMAÎ DURUM

Hicrî IV. ve V. asırlarda İslam dünyasındaki siyasi istikrarsızlık sosyal yapıyı da fazlasıyla etkiledi. Toplumun manevi dinamiklerinin sarsılmasına ve ahlâkın bozulmasına sebep oldu. Çünkü iktidar çekişmeleri, halkta gerginlik, korku ve emniyetsizlik havası meydana getirmişti<sup>101</sup>.

Bütün bu olumsuz sosyal ve tabii etkenler insanları ekonomik ve psikolojik bakımdan etkiledi. Âlimler bu olumsuz durumu bütün boyutları ile idrak etmiş, bunların sebep olacağı tehlikeleri görmüş ve bu durumdan kurtulmak için sözle ve amelle İslam'ı yaşama faaliyetini başlatmışlardır<sup>102</sup>.

## C. İLMÎ DURUM

Beyhakî'nin yaşadığı dönemde orjinal çalışmalar ve fikirler, önceki asırlar kadar değildir. Daha önceki eserlerin tekrarının dışında fazla bir şey yapılmamıştır<sup>103</sup>. Bununla birlikte İslam asırları içinde IV. asrın sonları ve V. hicrî asırda büyük bir ilmî hareket görülmüştür. Beyhakî bu ilmî genişlikten etkilenmiştir. Abbasî halifeleri el-Kâdir billâh (ö.422 / 1031 ) ile oğlu Kâim biemrillah ( 467 / 1075 ) ilme ve eğitime büyük önem verdi. el- Kâdir billah, usulü'd-dîn ile ilgili eserleri olan âlim bir şahsiyettir. 41 yıl süren hilafetinde ilim meclislerine devam eden biridir<sup>104</sup>.

Horasan bölgesinde hüküm süren Selçuklu ve Gazneli sultanlar da ilme ve âlime büyük önem verdiler. Gazne Sultanı Mahmut b. Sebüktekin ( ö.421/ 1030) Hanefî mezhebi âlimlerindendi. İçinde pek çok fıkhi meseleye çözüm bulunan *et-Tefrîd alâ mezhebi Ebî Hanîfe* isimli bir eseri bile vardır. Gazneliler özel medreseler inşa ettirdiler. Nîsâbur valisi Nasr b. Sebüktekin Sâidiye medresesini kurdu<sup>105</sup>. Nîsâbur'da üç büyük

<sup>101</sup> Necm Abdurrahman, *Sınâatü'l-Hadîsiyye*, s.28.

<sup>102</sup> Necm Abdurrahman, *a.g.e.*, 29- 30.

<sup>103</sup> Umerî, Ekrem Ziya, *et-Türâs ve'l-Muâsara*, s. 124.

<sup>104</sup> Hatîb Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IV, 37- 38; Zehebî, *Siyeru a'lâm*, XV, 138.

<sup>105</sup> Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, IV, 314.

medrese kurulmuştu. Selçuklu Sultanının veziri Nizamülmülk, Belh, Herat, Basra, Tus ve Amul gibi merkezlerde medrese kurdu. Bu medreselerin tamamına “Nizâmiye Medreseleri” denildi<sup>106</sup>. Bu medreseler ilmî hayatın canlanmasına neden oldu. Mescitler ve âlimlerin evleri de ilim halkalarıyla doldu. Bu ilim halkaları, şerî ilimlerin neşrine katkıda bulundu<sup>107</sup>.

Bütün bu etkenler yeni fıkıh, nahiv ve edebiyat akımlarının oluşmasına yol açtı. Hadis, fıkıh ve diğer sahalarda pek çok eserler yazıldı. Hadis ilimlerinde şu âlimler temayüz etti:

Ebu Ubeyd el- Herevî (ö. 401/ 1011): *el- Ğarib* isimli eserin sahibidir<sup>108</sup>.

İbnü Cemi el- Ğassânî (ö.402/ 1012): *Müsned* isiminde eseri vardır<sup>109</sup>.

İbnü Fatîs el-Endelûsî (ö. 402/ 1012): *Müsned* isiminde eseri vardır<sup>110</sup>.

Ebu'l-Hasen el-Kâbisî (ö. 403/ 1013): *el-Mülahhas* adlı eserin sahibidir<sup>111</sup>.

Hâkim Nîsâburî (ö. 405/ 1014): *Müstedrek* adlı eserin sahibidir<sup>112</sup>.

Abdülğani b. Saîd el-Ezdî (ö. 409/ 1018): *el-Muhtelef ve'l-mü'telef* adlı eserin sahibidir<sup>113</sup>.

İbnü Merdûye el-Endelûsî (ö. 410/1019): *et- Tefsîru'l-müsned ve et- Târih* isimli eserleri vardır<sup>114</sup>.

Ebü'l-Hizâ et - Temîmî (ö. 410/ 1019): Dört ciltlik *et-Ta'rif bi ricâli'l-Muvatta'* adlı eserin sahibidir<sup>115</sup>.

Ebu'l-Kâsım el-Lü'lükâî (ö. 418/ 1027): *Sünen ve Kitâbü's-sünne* isimli eserleri vardır<sup>116</sup>.

Ebü Bekr el-Berkânî ( ö. 425/ 1034): *Müsned* adlı eseri vardır<sup>117</sup>.

---

<sup>106</sup> Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi ( Heyet ), VII, 208.

<sup>107</sup> Ekrem Ziya Umerî, *et-Türâs ve'l-muâsara*, s. 55.

<sup>108</sup> Kettânî, *Risâletü'l-müstatrafe*, s. 156.

<sup>109</sup> Kettânî, *a.g.e.*, s.74.

<sup>110</sup> Kettânî, *a.g.e.*, s.58.

<sup>111</sup> Kettânî, *a.g.e.*, s.14.

<sup>112</sup> Kettânî, *a.g.e.*, s.21.

<sup>113</sup> Kettânî, *a.g.e.*, s.117.

<sup>114</sup> Kettânî, *a.g.e.*, s.26.

<sup>115</sup> Kettânî, *a.g.e.*, s.45.

<sup>116</sup> Kettânî, *a.g.e.*, s. 37.

<sup>117</sup> Kettânî, *a.g.e.*, s. 30.

Ebu'l-Kâsım es-Sehmî (ö. 427/ 1036): *Mu'cem* ve *Târîhu Cürcan* adlı eserleri vardır<sup>118</sup>.

Ebû Nuaym Isfahânî (ö. 430/ 1039): *Hilyetü'l- evliyâ* ve *Zikru ahbâri Isfahan* adlı eserleri vardır<sup>119</sup>.

Ebû Ya'lâ el- Halîlî (ö. 447/ 1055): *Târîhu Kazvîn* adlı eseri vardır<sup>120</sup>.

Şihâbü'd-dîn el-Kudâî (ö. 404/ 1013): *Müsnedü's-Şihâb* adlı eserin sahibidir<sup>121</sup>.

İbnü Abdilber el-Endelûsî (ö. 463/ 1071): *el- İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb* ve *Temhîd* adlı eserlerin sahibidir<sup>122</sup>.

Mezhepler tarihi sahasında Beyhakî'nin de hocalarından Abdülkâhir el-Bağdâdî (ö. 429/ 1038 )'nin *el-Fark beyne'l-fırak* adlı eseri meşhur olmuştur<sup>123</sup>.

Ahlak ve zühd konularında Beyhakî ile aynı asırda yaşayan Ebu'l-Kâsım el-Kuşeyrî (ö. 465/ 1073 )'nin *Risâletü'l-Kuşeyriyye* adlı eseri ün kazanmıştır.

Felsefe, Mantık ve Tıp sahasında *el-Kânun*, *el-insâf* ve *eş-Şifâ* isimli eserleri bulunan Ebu Ali Ibn Sînâ (ö. 428/ 1037 ) meşhurdur.

Bu saydıklarımızın dışında çeşitli alanlarda meşhur olan ilim adamları vardır. Sadece yukarıda saydığımız isimler ve eserler bile bu asrın İslam kültür ve medeniyet tarihinde ne kadar büyük bir yeri olduğunu göstermeye yetecektir.

Üçüncü kuşak bir Eş'arî âlimi<sup>124</sup> olan Beyhakî, Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey döneminde (1040- 1063) patlak veren Eş'arî âlimlerini sindirme siyasetinden etkilenmiştir. Bu siyasetinin şiddetlendiği dönemlerde haremeyne iltica etmek zorunda kalmıştır. Bu netâmeli dönemde Selçuklu Vezîri Amîdü'l-mülk'e usulü dairesinde mektup yazma cesaretini sergilemesi de onun ilkeli bir âlim olduğunu gösterir.

Sonuç itibariyle Beyhakî, siyasî bakımdan istikrarsızlığın olduğu fakat ilmî canlılığın devam ettiği bir devirde yaşamıştır. Yaşadığı dönemdeki karışıklıklara, o devrin ihtiyacı olan eserleri telif ederek cevap vermiştir. *Şuabü'l-îmân* ve *Delâilü'n-*

---

<sup>118</sup> Kettânî, *a.g.e.*, s.137.

<sup>119</sup> Kettânî, *a.g.e.*, s. 29.

<sup>120</sup> Kettânî, *a.g.e.*, s.130.

<sup>121</sup> Kettânî, *a.g.e.*, s.76.

<sup>122</sup> Kettânî, *a.g.e.*, s. 15.

<sup>123</sup> Ethem Ruhi Fırlalı tarafından “ *Mezhepler Arasındaki Farklar* ” adıyla tercüme edilmiştir.

<sup>124</sup> Yavuz, Yusuf Şevki, “*Eş'ariyye*”, *DİA*, XI, 448.



nübüvve gibi eserleriyle, siyâsî çalkantılardan da etkilenen îtikâdî tartışmaların durulması, itidali ilke edinen sünnî anlayışın kökleşmesi için mücadele vermiştir.

## II. HAYATI

Hadis ve fıkıh ilminde IV. Hicrî asrın en önde gelen simalarından biri olan Beyhakî'nin tam adı, Ahmed b. el- Huseyn b. Ali b. Abdillâh b. Mûsâ; künyesi Ebû Bekr, nisbesi el-Beyhakî, el-Husrevcirdî, el-Horasânî'dir<sup>125</sup>.

Beyhakî, Horasan'da Nîsâbur eyaletinin bölgelerinden olan Beyhak'a bağlı Husrevcird köyünde doğmuştur. Husrevcird köyü Beyhak'a idare merkezliği de yapmış büyük bir köydür<sup>126</sup>. Doğum tarihi Şaban 384(994)tür<sup>127</sup>. 10 Cemâziyelevvel 458/ 9 Nisan 1066 tarihinde 74 yaşında iken vefat etmiştir<sup>128</sup>.

Beyhakî ilk tahsilini Beyhak'da yaptı. Küçük yaştan itibaren Horasan'da devrin alimlerinden hadis öğrendi. Sonra fıkıh ve usul ilimlerini tahsil etti<sup>129</sup>. Hadis ve fıkıhda emsallerini geçti. Eşarî alimlerinden kelim okudu<sup>130</sup>.

Horasan'daki bu tahsilinden sonra Irak, Cibâl<sup>131</sup> ve Hicaz'a seyahat etti. Nîsâbur, İsbahân, Hemedân, Rey, Bağdat, Kûfe ve Mekke'de pek çok hocadan ilim aldı<sup>132</sup>.

Kaynaklar, Beyhakî'nin ömrünün sonlarına doğru, zamanın ilim adamları tarafından Nîsâbur'a davet olunduğunu yazmaktadır<sup>133</sup>. Bu davete icabet eden Beyhakî, Nîsâbur'da akdettiği ilim meclisinde başta “*Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*” olmak üzere pek çok eserini okutmuştur. Beyhakî, mecliste bulunan alimler tarafından çok beğenilmiş ve takdir edilmiştir<sup>134</sup>.

<sup>125</sup> Sem'ânî, *Ensâb*, I, 438; Zehebî, *Tezkiretü'l- huffâz*, III, 1132; İbn İmad, *Şezerât*, III, 305; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, I, 206; Brockelman, *Carl*, İA, II, 582; Kandemir, M. Yaşar, “Beyhakî” DİA, VI, 58.

<sup>126</sup> Yakut, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 804; Topaloğlu, Nuri, *Beyhakî ve Kitâbü'l-Kazâ ve'l-Kader'i* s. 1.

<sup>127</sup> Sem'ânî, *el-Ensâb*, I, 439; İbn Asâkir, *Tebyînü kezibi'l-müfterî*, s. 266; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yan*, I, 76; İbnü Abdilhâdî, *Tabakâtü ulemâi'l-hadis*, III, 329.

<sup>128</sup> Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, I, 206.

<sup>129</sup> İbn Asâkir, *Tebyînü kezibi'l-müfterî*, s. 266; Nuri Topaloğlu, *Selçuklu Devri Muhaddisleri*, s.57.

<sup>130</sup> Brockelman, *IA*, II, 582.

<sup>131</sup> Cibâl İran'ın batı tarafını Irak'ın da doğu tarafını kapsayan İsfahan, Rey, Hemedan ve Kazvin şehirlerinin bulunduğu bölgedir. Bak. Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 804; Kazvîni, *Âsârü'l- bilâd ve ahbâru'l-ibâd*, s. 341.

<sup>132</sup> Yakut, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 804.

<sup>133</sup> İbn Asâkir, *Tebyînü kezibi'l-müfterî*, s.266.; Yakut, *Mu'cemü'l- büldân*, I, 805; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yan*, I, 76, Zehebî, *Siyeru a'lâm*, XVIII, 167, Brockelman, *IA*, II, 982.

<sup>134</sup> İbn Asâkir, *a. g. e.*, s. 267.

Beyhakî, Nîsâbur'da 10 Cemâziyelevvel 458 (9 Nisan 1066) tarihinde Cumartesi günü vefat etmiştir<sup>135</sup>. Naaşı Beyhak'a nakledilerek doğduğu köy olan Husrevcird'e defnedilmiştir<sup>136</sup>. Husrevcird, bugün İran'ın kuzeydoğusundaki Horasan bölgesinin yüzünü aşkın nüfuslu başlıca şehirlerinden biri olan Sebzevâr(Beyhak)'ın sınırları içindedir<sup>137</sup>.

### III. İLMÎ TEKÂMÜLÜ

Beyhakî âlimlerin çok olduğu, ilim bakımından bereketli bir coğrafyada dünyaya geldi. Muhitinin kendisine sunduğu imkânları değerlendirmesini bildi.

Beyhakî'nin doğum yeri Nîsâbur eyaletinin Beyhak kazasının Husrevcird nahiyesidir. Beyhakî ilk tahsilini doğduğu yer olan Husrevcird'de aldı. Daha sonra Beyhak'a intikal etti ve tahsiline orada devam etti. Beyhakî tahsiline başlamasını ve yetişmesini şöyle anlatır:

“Ben ilim talebi ve Efendimizin haberlerini yazmakla, sahâbîlerin haberlerini toplamakla işe başladım. Bu haberleri taşıyan kişilerden hadis dinliyordum. Râvîlerin hallerini hafızlarından öğreniyordum. Sahih olanları zayıf olanlardan, merfu olanları mevkuf olanlardan, mevsul olanları mürsel olanlardan ayırmaya çalışıyordum”<sup>138</sup>. Bir başka yerde de şöyle demiştir:

“Ben 399 senesinden itibaren hadis yazmaya başladım. Şark ashabından İbnü'l-Arabî, Razzâz ve İbnü'l-Ahram<sup>139</sup> gibi bazılarına yetiştim”<sup>140</sup>.

Bu sözünden Beyhakî'nin 15 yaşından itibaren kendini tamamıyla ilme verdiği anlaşılmaktadır. Çünkü 399 senesinde 15 yaşındadır. Zehebî (ö. 748/1348) de 15 yaşından itibaren hadis dinlemeye başladığını söylemektedir<sup>141</sup>.

Beyhak'ta da bir süre kaldıktan sonra zamanın en önemli ilim merkezlerinden biri olan Nîsâbur'a gitmiş olmalıdır. Nîsâbur özellikle hadis ilmi açısından çok bereketli bir şehirdir. Beyhakî'nin yaşadığı dönemde Nîsâbur âlî isnadları ile tanınırdı. Hatta

<sup>135</sup> Zehebî, *Siyeru a'lâm*, XVIII, 167.

<sup>136</sup> Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 805; Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, IV, 10.

<sup>137</sup> Konuk, Enver, “*Beyhak*”, *DIA*, VI, 58.

<sup>138</sup> Beyhakî, *Ma'rifetü's-süneni ve'l-âsâr*, I, 140- 141.

<sup>139</sup> Kettânî, *Risâletü'l-müstatrafe*, s. 29. (İbnü'l-Ahram'ın vefat tarihinin 344 olarak belirtilmesi bu konuda bir yanlışlığın olduğunu gösterir.)

<sup>140</sup> Beyhakî, *Beyânü hatai men ahtae ale's-Şâfi*, s. 344.

<sup>141</sup> Zehebî, *Siyeru a'lâm*, XVIII, 164.

Sehâvî buraya “Dâru’s-sünneti ve’l-avâlî” demiştir<sup>142</sup>. Nîsâbur’un âlimleri hakkında Hâkim Nîsâburî (ö. 405/ 1014)’nin “*Târîhu Nîsâbur*” isimli eseri vardır<sup>143</sup>. Bu eserde Nîsâbur’a uğramış âlimlerin sayısı 1375’e ulaşmaktadır<sup>144</sup>. Hicrî III. asırdaki âlimlerin sayısı ancak 1135’i bulmaktadır<sup>145</sup>.

Beyhakî’nin *es- Sünenü’l-kübrâ*’sı üzerinde doktora tezi hazırlayan Necm Abdurrahman’a göre Beyhakî’nin yetişmesi tesadüfî değildir. İfade yerinde ise “elinden tutulmuş”tur<sup>146</sup>. Beyhakî’nin en çok hadis aldığı hocası Hâkim Nîsâburî (ö.405/1014)’dir. Hâkim Nîsâburî’den 10 binin üzerinde hadis tahammül etmiştir<sup>147</sup>. Bizim üzerinde çalıştığımız *Delâilü’n-nübüvve* eserinde geçen 3 bin rivayetten yaklaşık yarısı Hâkim Nisaburî’den alınmıştır. Beyhakî hicrî 399’da hadis yazmaya başladığına göre Hâkim Nîsâburî’de 405’te vefat ettiğine göre yaklaşık 6 sene içinde bu kadar çok hadisi hocasından almış olması gerçekten hayret vericidir.

Hâkim Nîsâburî yaşadığı asrın tartışmasız en büyüklerindedir. Zekâsı ve anlayışını fark ettiği bu öğrencisine özel bir ilgi göstermiş olmalıdır. Gerçekten de Beyhakî’nin Hâkim’den aldığı rivayetlerin fazlalığını izah etmek kolay değildir. Tabakat yazarları Beyhakî’nin yetişmesinde Hâkim Nîsâburî’nin tesirini vurgulamışlardır. Zehebî, “Hâkim’den hadis dinledi, gerçekten çok şey dinledi ve onun elinden çıktı” demiştir<sup>148</sup>. Ayrıca Beyhakî’nin yanında Hâkim’den intikal eden bir deve yükü malumatın olduğunu söylemiştir<sup>149</sup>. İbnü Kâdî Şuhbe de Hâkim’in Beyhakî’deki tesirinden bahs ederken “Hâfız Ebû Bekr Beyhakî Hâkim’den çok şey aldı, yazdı ve öğrendi. Onun elinden çıktı. Onun denizinden başka sahillere uzandı. Onun gittiği yoldan yürüdü” demiştir<sup>150</sup>.

Beyhakî, Hâkim’in birçok eserinin de ravisidir. *el-Müstedrek*, *Târîhu Nîsâbur*, *el-Fevâidü’l-Kebîr*, *Ehâdîsü Şu’be*, *el- Meğâzî*, *Ziyâdâtü’l-fevâid*, *Fevâidü’n-nesh*,

<sup>142</sup> Sehâvî, *el-İ’lân bi’t-tevbîh*, s. 666.

<sup>143</sup> Kandemir, M. Yaşar, “*Hâkim en-Nîsâburî*”, *DİA*, XV, 192.

<sup>144</sup> Umerî, Ekrem Ziyâ, *Mevâridü’l-Hatîb*, s.23–24.

<sup>145</sup> Zehebî, *Siyeru a’lâm*, XVIII, 163.

<sup>146</sup> Necm Abdurrahman, *a.g.e.*, s. 41.

<sup>147</sup> Necm Abdurrahman, *a.g.y.*

<sup>148</sup> Zehebî, *Siyeru a’lâm*, XVIII, 164.

<sup>149</sup> Zehebî, *a.g.e.*, s. 165.

<sup>150</sup> İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü’s-Şâfiyye*, I, 189.

*Ğarâibü’ş-şüyûh, Emâlî Ebî Abdullah el-Hâkim, Ma’rifetü ulûmi’l-hadîs, ve Mu’cemü’l-Hâkim* bunlardandır<sup>151</sup>.

İbnü’l-Cevzî (ö. 597/ 1200), Beyhakî hakkında “Ebû Abdillâh el-Hâfız(Hâkim Nîsâburî) ashâbının büyüklerindedir” demiştir<sup>152</sup>. Sübkî de aynı kanaate katılmıştır<sup>153</sup>. Hâkim Nîsâburî vefat ettiği zaman Beyhakî’nin sadece 21 yaşında olduğu düşünülürse Hâkim’in yüzlerce talebesi arasından temayüz eden bu genç ilim adamının çalışkanlığı ve ilme kendini verişinin boyutları daha iyi anlaşılır. Beyhakî’nin eserlerine bakılmadan Hâkim Nîsâburî ve eserleri hakkında yapılacak bir çalışma eksik olur<sup>154</sup>.

İmâm Şâfiî (ö. 204/819) hakkında yapılacak ilmî çalışmalar da Beyhakî’nin eserleri mütalaa edilmeden yapılırsa eksik olur. Çünkü Beyhakî, Şâfiî hakkında neredeyse yazılmadık bir şey bırakmamıştır. İmâm Şâfiî’nin fikhî görüşlerinin kitap ve sünnetten delillerini sistematik biçimde en kapsamlı ortaya koyan odur. Beyhakî İmâm Şâfiî ile ilgili – menkıbeleri dâhil- ne bulduysa topladı. Kapsamlı ve sistematik eserler ortaya koydu. İmâmü’l-Harameyn Cüveynî (ö.478/ 1085)’nin şu sözü birçok biyografi eserinde yer almıştır:

“Şâfiî mezhebine bağlı hiç bir fakih yoktur ki İmâm Şâfiî’ye minnet borcu olmasın. Bunun tek istisnası Beyhakî’dir. Mezhebine yardım eden eserleri sebebiyle İmâm Şâfiî’nin Beyhakî’ye minnet borcu vardır”<sup>155</sup>.

Beyhakî ile ilgili olarak ayrıntılı bir terceme-i hâl bilgisine sahip değiliz. Zamanımızda eğitim-öğretim genellikle resmî kurumlarda yapıldığı ve her öğrenci hakkında düzenli kayıtlar tutulduğu için bitirilen okulları ve başka okullara kayıt tarihlerini günü gününe verebilmek mümkündür. Beyhakî’nin yaşadığı dönemde bu mânâda eğitim kurumları olmadığı için hangi tarihte hangi şeyhinin yanında ilim tahsiline başladı? Bir şeyten bir başka şeyhe ne zaman intikâl etti? Bu gibi sorulara kesin cevaplar verebilmek oldukça zordur. Ancak Husrevcird ve daha sonra intikâl ettiği Beyhak’da kaldığı sürenin fazla uzun bir süre olmadığını söyleyebiliriz. Beyhakî’nin en çok hadis aldığı şeyhi olan Hâkim Nîsâburî’ye Nîsâbur’da mülâkî

<sup>151</sup> Necm Abdurrahman, *Simâatü’l -Hadîsiyye*, s. 589 -590.

<sup>152</sup> İbnü’l- Cevzî, *el-Muntazam*, VIII, 242.

<sup>153</sup> Sübkî, *Tabakâtü’ş-Şâfiyye*, IV, 8.

<sup>154</sup> Necm Abdurrahman, *a.g.e.*, s. 591.

<sup>155</sup> İbn Asâkir, *Tebyînü kezîbi’l-müfterî*, s. 262; Zehebî, *Siyeru a’lâm*, XVIII, 168; İbn Hallikân, *Vefeyâtü’l- a’yân*, I, 76.

olduğu ve ölümüne kadar aralıksız olarak onun derslerine devam ettiğini göz önünde bulundurursak, tahsilinin ilk yıllarını daha çok Nîsâbur'da geçirmiş olması daha makuldür. Çünkü yukarıda belirttiğimiz gibi hadis yazmaya hicrî 399 da 15 yaşında iken başlamış, hicrî 405 yılında da hocası Hâkim Nîsâburî'yi kaybetmiştir. Bu süre içinde Hâkim'den Zehebî'nin ifadesi ile “bir deve yükü malumat ve kitaplarını rivayet iznini” elde etmiştir. Aslında Husrevcird'den bir hocasının tavsiyesi üzerine doğrudan Nîsâbur'a gelmiş olabilir. Beyhak'da hadis aldığı şeyhleri zaten fazla değildir. Buradaki şeyhlerinden aldığı hadisleri daha sonra da almış olabilir.

Beyhakî, en çok etkilendiği ve taht-ı tedrisinde yetiştiği hocası Hâkim Nîsâburî'den alması gereken bütün malumatı aldığı gibi, onu pek çok konuda geçmiştir<sup>156</sup>. Bunda hadis için yaptığı seyahatlerin büyük payı vardır.

Beyhakî'yi “İlim dağlarından bir dağdı” diye tanımlayan Sübkî, onun şeyhleri arasında yaşça en büyüğü olan Ebu'l-Hasen Muhammed b. el-Huseyn b. Dâvûd el-Alevî(ö.401/1011)'den çok hadis dinlediğini söylemektedir<sup>157</sup>. Ebu'l-Hasen Muhammed b. el-Huseyn b. Dâvûd el-Alevî Hâkim Nîsâburî'nin de şeyhlerindendir. Beyhakî 15 yaşında iken ondan da hadis dinlemeye başladı<sup>158</sup>. Hicrî 401 tarihinde de bu hocasını kaybetti<sup>159</sup>. Beyhakî *Delâilü'n-nübüvve*'de bu şeyhinden sadece 23 hadis rivayet etmiştir<sup>160</sup>.

Beyhakî hayatının ilk 30 yılını ilim toplamakla geçirmiş, son 30 yılını da tasnif ve te'lif ayırmıştır. Nîsâbur'un dışında Esterâbad, İsferyân, Horasan, Dâmğan, Tâbran, Tus, Karmesin, Mehracan, Nevkân, Hemedân, Bağdat, Kûfe, Şattu'l-Furat, Mekke ve Medine'ye seyahatlerde bulunduğu, buralarda yaşayan âlimlerden ilim aldığı, hadislerle sabittir. Beyhakî'nin *Delâilü'n-nübüvve*'de de gördüğümüz bir uygulaması hadis aldığı şeyhi ile nerede karşılaştığını söylemesidir<sup>161</sup>. Ebu'l-Abbâs el- Esam (ö. 346/ 957)'ın

<sup>156</sup> Zehebî, *Siyeru a'lâm*, XVIII, 167.

<sup>157</sup> Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, IV, 8.

<sup>158</sup> Zehebî, *Siyeru a'lâm*, XVIII, 164.

<sup>159</sup> Zehebî, *el- İber*, III, 76; Safedî, *el-Vâfi bi'l- vefeyât*, II, 373; Sübkî, *Tabakâtü's- Şâfiyye*, III, 148; İbn İmâd, *Şezerâtü'z- zeheb*, III, 162.

<sup>160</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 106, 154, 365, 367; II, 155, 232, 556, 564; III, 95, 358, 422; IV, 236, 331; V, 16, 144, 418, 432; VI, 552; VII, 7, 136, 145, 191.

<sup>161</sup> Örnek vermek gerekirse bak. *Delâilü'n-nübüvve*, I, 257, 194, 204.

talebelerinin büyük bir kısmı da Beyhakî'nin hocası durumundadır. Zehebî bunlardan yirmisinin adını saymıştır<sup>162</sup>.

Bu bölümü özetleyecek olursak; Beyhakî'nin yetişmesinde, küçük yaşta hadis öğrenimine başlaması, çok zeki ve anlayışlı olması, Nîsâbur gibi ilim adamlarının çok olduğu bir şehirde yetişmesi etkili olmuştur. Hadis aldığı 200'den fazla şeyhi arasında Hâkim Nîsâburî'den başka yetişmesinde ağırlığı fazla olmuş ve onu çok etkilemiş birini göremiyoruz. Ancak ilim öğrenmek için o dönemin belli başlı bütün ilim merkezlerini gezdiğini ve hayatının büyük bir bölümünü ilmi toplamaya, kalan bölümünü de tasnif ve te'lif çalışmalarına ayırdığını söyleyebiliriz.

#### IV. HOCALARI

Beyhakî gibi çaplı bir alimin hocalarının da çok olması tabiidir. Beyhakî yaptığı seyahatlarla daha çok hocaya mülâkî olmak için özel bir gayret sarfetmiştir. Beyhakî'nin hocalarından bazıları şunlardır:

1.El-Hâkim el-Hâfız el-Kebîr Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh ed-Dabbî et-Tahmânî en-Nîsâburî (ö. 405/ 1014)

Yaşadığı asırda ehl-i hadisın imamıdır. Küçük yaşta iken hadis ilmini talep etmeye başladı. İlk hadis dinlemeye başladığı zaman yaşı dokuzdu<sup>163</sup>. 13 yaşında iken İbn Hıbbân el-Büstî'den hadis dinledi<sup>164</sup>. Horasan ve diğer bölgelerdeki âlî isnadları elde etti. İki bin kadar şeyhden hadis aldı. Bunların bin kadarı Nîsâburî'dedir. İmam Müslim'i görmüş olan babasından da hadis aldı. Şeyhlerinden olan Dârakutnî (ö.384/994) de babasından hadis almıştır. Zehebî, Hâkim ile ilgili önemli bilgiler vermiştir. Mesela üzerinde çalıştığımız *Delâilü'n-nübüvve'* nin de ilham aldığı eserlerden biri olan ve ne yazık ki günümüze kadar da gelememiş olan Hâkim'in meşhur "*el-İklîl*" adlı eserinden söz etmiştir. *el- İklil*, Peygamberimiz (s.a.)'in yaşadığı günlerden, zevcelerinden ve hadislerinden söz etmektedir. Eşsiz bir tertibe sahiptir<sup>165</sup>. *el-Müstedrek ale's-sahîhayn*, *Ulûmü'l-hadîs*, *et-Târîh*, *el-Medhal ilâ ma'rifeti'l-İklîl*, *Menâkıbü's-Şâfî* eserleri arasındadır. Beyhakî ondan çok ilim aldı, yazdığı bu şeylerle

<sup>162</sup> Zehebî, *Siyeru a'lâm*, XVIII, 165 .

<sup>163</sup> Necm Abdurrahman, *Simâatü'l -Hadîsiyye*, s. 588.

<sup>164</sup> Zehebî, *Siyeru a'lâm*, XVII, 163.

<sup>165</sup> Zehebî, *a. g. e.*, 167-168.

fakih oldu, ilimde derinleştirdi<sup>166</sup>. Hâkim'in *Delâilü'n-nübüvve*'de 1447 rivayeti vardır. *Delâilü'n-nübüvve*'de toplam 3 bin civarında hadis olduğuna göre bu hadislerin yaklaşık yarısı Hâkim'den alınmıştır.

2. Ebu'l-Huseyn b. el-Fadl el-Kattân ( ö. 415/ 1024)

İsmail es-Saffar ve Ebu Amr b. Semmak gibi ünlü muhaddislerden hadis aldı<sup>167</sup>. Beyhakî, Hâtıb Bağdâdî ve Lü'lükâî, Ebu Abdullah es-Sekafî kendisinden hadis rivayet etmiştir<sup>168</sup>. *Delâilü'n-nübüvve*'de 261 rivayeti vardır.

3. Ebu'l-Hasen Muhammed b. el-Huseyn b. Dâvûd el-Alevî el-Hasenî en-Nîsâburî (ö.401/1011)

Beyhakî'nin en yaşlı şeyhi budur. Hâkim(ö.405/1014) kendisini övmüş ve hakkında şöyle söylemiştir: O şeyhlerin şeyhidir. Büyük himmet sahibi ibadete düşkün ve yüksek ahlak sahibi bir şahsiyettir<sup>169</sup>. *Delâilü'n-nübüvve*'deki merviyâtı 11 dir. *es-Sünenü'l-kübrâ*'daki merviyâtı ise 401 dir<sup>170</sup>.

4. Ebu Bekr Ahmed b. Muhammed b. Ğâlib el-Harizmî el-Berkânî (ö. 425/1033)

Hadis hafızı ve fakihtir<sup>171</sup>. Fakihlerin ve muhaddislerin şeyhidir. Buhârî ve Müslim'in sahihlerini ihtiva eden bir müsned tasnif etti. Beyhakî kendisinden hadisleri kıraat yoluyla Bağdat'da aldı. *Delâilü'n-nübüvve*'deki merviyâtı 3 dür. *Es-Sünenü'l-kübrâ*'da da merviyâtı vardır<sup>172</sup>.

5. Ebû Saîd Muhammed b. Mûsâ b. el-Fadl es-Sayrafî (ö. 421/1030)

Esamm'ın talabelerinin önde gelenlerindendir<sup>173</sup>. Beyhakî kendisinden Şafii kitaplarını rivayet etmiştir. *Delâilü'n-nübüvve*'deki merviyâtı 81 dir. *es-Sünenü'l-kübrâ*'daki merviyâtı 1704 dür<sup>174</sup>.

6. İbn Furek, Ebû Bekr Muhammed b. Huseyn el-Ensari el-İsfehani (406/1115)

<sup>166</sup> Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1039; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XI, 355.

<sup>167</sup> Zehebî, *Siyeru a'lâm*, XVII, 331.

<sup>168</sup> Hâtıb Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 249; Zehebî, *el-İber*, III, 120; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, III, 203; Sem'ânî, *el-Ensab*, X, 187.

<sup>169</sup> Zehebî, *Siyeru a'lâm*, XVII, 98–99; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, II, 373. Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, III, 148.

<sup>170</sup> Necm Abdurrahman, *a. g. e.*, s. 588.

<sup>171</sup> Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1074; *el-İber*, III, 156; *Tabakâtü's-Şâfiyye*, IV, 47.

<sup>172</sup> Necm Abdurrahman, *a. g. e.*, s. 602.

<sup>173</sup> Zehebî, *Siyeru a'lâm*, XVII, 350–351; *el-İber*, III, 144; İbn İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, III, 220.

<sup>174</sup> Necm Abdurrahman, *a. g. e.*, s. 596–597.

Şafîî fakihi, usul, kelim ve rical âlimi, müfessir, edib ve vaizdir. Beyhakî, onun hadis ve fıkıh ilminden istifade ederek icazet almıştır<sup>175</sup>.

7. Ebû Muhammed Abdullah b. Yusuf el-İsfehani (409/1018)

Dönemin meşhur muhaddis ve sûfilerindendir. Beyhakî, küçük yaşlardan itibaren ondan istifade etmiş, bazı hadis kitaplarını ona arz ederek icazet almıştır<sup>176</sup>.

8. Rüknu'l- İslam Abdullah b. Yusuf el-Cuveynî (438/1047)

Fıkıh, usul ve tefsir ilminde devrin meşhur âlimlerindendir. Beyhakî'nin Nisabur'daki ilim tahsil ettiği hocalarından birisidir<sup>177</sup>. Her hangi bir mezhebe bağlı kalmaksızın yazmayı düşündüğü *el- Muhît* adlı bir fıkıh kitabının bazı bölümlerini gören Beyhakî, tenkid mahiyetinde bir risale kaleme almıştır<sup>178</sup>. Abdullah b. Yusuf el-Cuveynî, Beyhakî'nin risalesini okumuş ve gerçekten büyük ilim adamlarının yapabileceği bir olgunlukla tenkitleri haklı bulmuş, eseri yazmaktan vazgeçmiştir<sup>179</sup>. Rüknu'l- İslam Cüveynî, meşhur Eş'arî kelamcısı İmamü'l- Haremeyn Cüveynî(ö. 478/1085)'nin babasıdır<sup>180</sup>. Beyhakî, baba Cüveynî'nin talebesi, oğul Cüveynî'nin hocasıdır.

## V. TALEBELERİ

Beyhakî, sadece eser bırakmamış, musannefatını sonraki nesillere intikal ettirecek talebeler de yetiştirmiştir. Meşhur talebeleri şunlardır<sup>181</sup>:

1. Ebû Ali İsmâ'il b. Ahmed el-Husrevcirdî (oglu) (ö. 507/ 1113)
2. Ebû Nasr Abdurrahmân b. Abdülkerim el-Kuseyrî (ö. 514/ 1120)
3. Ebû Abdillâh Muhammed b. Fadl el-Fürâvî (ö. 530/ 1137)
4. Ebû'l-Muzaffer Abdülmün'im b. Abdülkerîm el-Kuseyrî (ö. 532/ 1137)
5. Ebûl-Hasan Ubeydullah b. Muhammed el-Beyhakî (Torunu) (ö. 523/ 1128)

<sup>175</sup> Subkî, *Tabakât*, IV, 8; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 272.

<sup>176</sup> Sem'ânî, *Ensâb*, I, 438; İbn Imâd, *Şezerât*, III, 272.

<sup>177</sup> Zehebî, *Tezkiretü'l- huffâz*, III, 1132; Beyhakî, *Delâil*, I, 96.

<sup>178</sup> Subkî, *Tabakât*, V, 77- 90.

<sup>179</sup> Gözübenli, Beşir, "Cüveynî, Rüknu'l- İslam", *DİA*, VIII, 144.

<sup>180</sup> ed-Dîb, Abdülazîm, "Cüveynî, İmamü'l- Haremeyn", *DİA*, VIII, 141- 144.

<sup>181</sup> Zehebî, *Tezkiretü'l- huffâz*, III/1133- 1135; Sübkî, *Tabakât*, IV/9; Atmaca Veli, *a.g.m.* AÜİFD, sa. 26. s. 170- 171.



6. Ebû Muhammed Abdülcebbar b. Muhammed el-Beyhakî el-Huvârî (ö. 536/1141)
7. Ebû'l-Hasan Abdülcebbar b. 'Abdilvahhâb ed-Dehhân (ö. 527/1132)
8. Ebû'l-Me'âlî Muhammed b. İsmâ'il el-Fârisî (ö. 539/1144)
9. Ebû'l-Kâsım Temîm b. Ebî Sa'îd el-Cürcânî (ö. 530/1135)
10. Ebû Ali Abdülhamid b. Muhammed b. Ahmed el- Havârizmî(ö. 535/1140)
11. Ebû'l-Kâsım, Zâhir b. Tâhir es-Sehhâmî (ö. 533/1138)
12. Ebû İsmâ'il Abdullah b. Muhammed el-Ensâri (ö. 481/1088)
13. İbn Futeyme Hüseyin b. Ahmet el-Beyhakî (ö. 536/1141)
14. İbn Mende (ö. 511/1117)

## VI. BEYHAKÎ HAKKINDA ÂLİMLERİN GÖRÜŞLERİ

Beyhakî ölümünden 20 yıl kadar önce ilim ehli arasında büyük bir yer edindi. Yaşadığı asırda muhaddislerin imamı ve hafızların başı olarak kabul edildi.

İbn Asâkir (ö.571/ 1175) de onun hakkında: “Zamanının muhaddisi ve sünnetin şeyhi idi” demiştir<sup>182</sup>.

İmamü'l- Haremeyn el-Cüveynî(ö.478/ 1085) de hakkında “Hiç bir Şâfiî fakih yoktur ki İmam Şaffî'nin minnet borcu olmasın. İmam Beyhakî bunun dışındadır. İmam Şâfiî'nin Beyhakî'ye, mezhebini destekleyen eserleri sebebiyle minnet borcu vardır<sup>183</sup>. Hafız Zehebî'de İmam Cüveynî'nin sözünü şu şekilde değerlendirmiştir. “İmamü'l- Haremeyn bu sözünde isabet etmiştir. İmam Beyhakî şayet kendisi adına bir mezhep kurmak isteseydi ilminin genişliği ve ihtilafı konulara hâkimiyeti sebebiyle buna gücü yeterdi”<sup>184</sup>.

İbn Teymiyye (ö.728/ 1328), Beyhakî'nin hadisçiliği ile ilgili şunları söylemiştir: Mürsel ve diğer haberleri söylediklerine dayanak olsun diye değil, söylediklerini desteklesin diye alır<sup>185</sup>. Beyhakî faziletlerle ilgili konularda çok zayıf hadis kullanmıştır, hatta hadis ehlinde kendisi gibi âlimlere benzemiş, mevzu hadisleri

<sup>182</sup> Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, II, 395.

<sup>183</sup> İbn Asâkir, *Tebyînü kezibi'l-Müfterî*, s. 266; Zehebî, *Siyeru a'lâm*, XVIII, 168; İbn Hallikan, *Vefeyatü'l-a'yân*, I, 76.

<sup>184</sup> Zehebî, *Siyeru a'lâm*, XVIII, 169.

<sup>185</sup> Leknevî, Ebu'l-Hasenât, *el- Ecvibetü'l-fâdila li'l-es'ileti'l-aşerati'l-kâmile*, s. 78.

de kullanmıştır<sup>186</sup>. Ğumârî, Suyûtî'nin mevzû olduğu bilinen hadisleri eserlerine almadığını söyleyen Beyhakî'ye çok güvendiğini, hâlbuki Beyhakî'nin çok mevzu hadis aldığını söylemiştir<sup>187</sup>. Ğumârî'ye göre Beyhakî'nin naklettiği “Allah'ım ümmetimden pantolon giyenleri bağışla” hadisi mevzudur<sup>188</sup>. Ğumârî, “Hadid, Vâkıa ve Rahmân surelerini okuyan, göklerin ve yerin melekûtunda çağrılır ve o kimse Firdevs cennetinin sakinlerindedir hadisine Beyhakî'nin münker dediğini hâlbuki bu hadisin mevzu olduğunu” söylemiştir<sup>189</sup>.

İbn Kesir (ö. 774/1373) de Beyhakî hakkında şu notları düşmüştür: Fıkıhta, hadiste, Kur'an ilimlerinde ve eser tasnif etmede zamanının parmakla gösterilen meşhur şahsiyetlerindendi. Fakih, muhaddis ve usulcüydü. Hâkim Nisâburî'den ilim tahsil etti. Başkalarından da çok sayıda hadis dinledi. O kadar çok faydalı bilgiler topladı ki o zamana kadar kimse onun seviyesine ulaşamamıştı. Onun katettiği ilmi mesafeyi hiç kimse katedememişti. Eserleri şunlardır. *es-Sünenü'l-kübrâ*, *Nususuş-Şâfî*, *es-Sünenü's-Sağir*, *el-âsar*, *el-Medhal*, *el-Âdab* ve *Şuabü'l-îman*, *el-Hilafıyyat*, *Delâilü'n-nübüvve*, *el-Ba's* ve *n-nüşûr*. Zahid bir kimse idi. İbadete ve takvaya önem verirdi. Nisabur'da hicrî 458 senesinde vefat etti. Cenazesi Beyhak'a taşındı<sup>190</sup>. Abdülhay Leknevî (ö. 1304/1887)'de Beyhakî hakkında şu tespitte bulunmuştur: Beyhakî'nin Hâkim (ö. 405/1014)'e nazaran daha çok araştırdığını, inceelediği hadis hafızlarının görüş birliği içinde olduğu hususlardandır<sup>191</sup>.

Beyhakî hadis münekkitleri tarafından hafız, mütkın (hadis tahammül ve rivayetinde maharet sahibi), zâbit (hadisi başkasına rivayet edinceye kadar ezberinde veya yazılı olarak koruyan), sebt gibi vasıflarla tavsif edilmiştir<sup>192</sup>.

## VII. İLMÎ ŞAHSİYETİ

Beyhakî V. hicrî asrın tartışmasız en büyük muhaddislerindedir. Hicrî V. asır her ne kadar hadis tarihinde şerh ve haşiyeciliğin başladığı bir duraklama dönemi sayılsa da bu asır Hatîb Bağdâdî (ö. 463/1071) İbn Abdilber (ö. 463/1071) ve Beyhakî

<sup>186</sup> Leknevî, *el-Ecvibetü'l-fâdıla*, s. 78- 79.

<sup>187</sup> Ğumârî, *el-Muğir*, s. 9.

<sup>188</sup> Ğumârî, *el-Muğir*, s. 34.

<sup>189</sup> Ğumârî, *el-Muğir*, s. 103.

<sup>190</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 94.

<sup>191</sup> Leknevî, *el-Ecvibetü'l-fâdıla*, s. 88.

<sup>192</sup> Zehebî, *Siyeru a'lâm*, XVIII, 163.

(ö.458/1066) gibi kendilerinden önceki ilmi cem eden çok büyük muhaddislere tanıklık etmiştir. Saydığımız bu isimler arasında Beyhakî'nin ayrı bir yeri vardır. Çünkü sünnet malzemesini değerlendirmede ve halkın ihtiyaç duyduğu itikâdî, fikhî ve ahlâkî sahada eserleri vermede Beyhakî'nin ayrı bir yeri vardır. Eserlerine baktığımızda Beyhakî kendinden önceki bütün şerî ilimleri derleyen titiz bir âlim karşımıza çıkar. Eserlerinde hadisleri sadece nakletmekle yetinmemiş, sahihini, zayıfını açıklamış, zayıflık sebeplerine işaret etmiş, varsa illetlerini açıklamıştır. Fıkhu'l-hadisi, yani hadislerden çıkarılan mana ve hükümleri beyan etmiş, hadisler arasında görülen ihtilafların te'lif yönleri üzerinde durmuş, yerine göre dille ilgili açıklamalarda bulunmuştur<sup>193</sup>.

Beyhakî, muhtelif şehir ve bölgelerdeki tahsilinden sonra te'lîfe yönelmiş, hadis, fıkıh ve kelâm sahasında emsalsiz eserler vücuda getirmiştir<sup>194</sup>.

Beyhakî'nin yaşadığı devir Abbâsî hâkimiyetinin zayıfladığı ve Selçuklu hâkimiyetinin başladığı dönemdir. Bu dönemde İslam dünyasında itikadi görüşler keskinleşmiş, batını akımlar yaygınlık kazanmıştır. Mezhepler arasında farklılaşmaya yol açan bazı kelâmî tartışmalar bu dönemde de güncelliğini sürdürüyordu. Beyhakî bu tartışmalardan uzak kalamazdı. *Kitâbü'l-esmâ ve's-sifât* ve *Kitâbü'l-kader* gibi eserlerinde güncelliğini o dönemde koruyan Allah'ın sıfatları ve kader konularına açıklık getirmeye çalışmıştır. Beyhakî yetiştiği muhitin de etkisi ile amelde Şâfiî, itikatta Eş'arî idi. İmam Eş'arî'nin görüşleri bilindiği gibi Selefiye mezhebine yakındır. Pek çok muhaddis gibi Beyhakî de naslara daha çok bağlılığı ve tevilden uzak kalmayı esas alan Eş'arî mezhebine bağlı kalmış ve bu mezhebin görüşleri doğrultusunda eserler vermiştir.

Beyhakî, Tuğrul Bey'in veziri Amîdü'l-mülk el-Kündürî'nin Eş'arîlere yaptığı zulmü yaşayan âlimlerden idi. Tarihe "Mihnetü'l-Eşâra" olarak geçen bu hadiseden pek çok âlim etkilendi. Kendisi Mutezile mezhebi bağlısı olan Vezir Amîdü'l-mülk, Cuma hutbelerinde Eş'arîlere lanet okunmasını emretti. Bununla da kalmadı Eş'arî âlimlere baskı uygulamaya başladı. Eş'arî âlimler ders vermekten, vaaz ve hitabetten menedildi. İçlerinde hapsedilen ve sürülenler oldu<sup>195</sup>.

<sup>193</sup> İbn Asâkir, *Tebyînü kezîbi'l-müfteri*, s. 266; Zehebî, *Siyeru a'lâm*, XVIII, 167.

<sup>194</sup> Topaloğlu Nuri, *Beyhakî ve Kitâbü'l-kazâ ve'l-kaderi*, s. 3.

<sup>195</sup> Topaloğlu Nuri, *a.g.e.*, s. 5.

Eş'arîlerin mihnet döneminde Beyhakî boş durmadı. Vezir Amîdü'l-mülk el-Kündürî'ye yaptıklarının yanlışlığını anlatan bir mektup yazdı. İmam Eş'arî'nin menâkıp ve fezâiline yer verdiği mektubunda, Eş'arî mezhebinin ehl-i bidatten olmadığını delilleriyle ispatladı<sup>196</sup>. Beyhakî'nin yazdığı bu mektubun hiç bir faydası olmadı ve bu fitne Alparslan'ın hükümdarlığı zamanına kadar devam etti. Alparslan iktidarı ele alır almaz Vezir Amîdü'l-mülk'ü görevden aldı. Katledilmesini emretti. Yerine Nizâmü'l-mülk vezir tayin edildi. Nizamü'l-mülk Eş'arîlere yapılan zulmü ortadan kaldırdı<sup>197</sup>. Eşarilerin mihneti yaklaşık on yıl kadar sürmüştür(446 / 1054 – 456 / 1064 arası). Bu fitne döneminde Eş'arî olan Horasan âlimlerinin bir kısmı Irak'a, bir kısmı da Hicaz'a kaçmak zorunda kaldı. Bunlar arasında Beyhakî'den başka Kuşeyrî (ö.465/ 1073) ve İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî (ö.478/ 1085) gibi büyük âlimler de bulunmaktaydı<sup>198</sup>.

## VIII. ESERLERİ

İmam Beyhakî, çok sayıda eser yazmaya muvaffak olmuştur. Eserlerinin çokluğu küçüklükten itibaren ilim talebindeki azmine, bülûğ çağından itibaren asrının önde gelen âlimlerine erişmiş olmasına bağlanabilir. Eserleri, ilmî seviyesini ortaya koymaktadır.

İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1200), “Beyhakî'nin çok güzel eserleri vardır”<sup>199</sup>demiştir. Beyhakî'nin eserlerini inceleyen bir kimse onu dini ilimlerin hemen her sahasında derinlik kazanmış bir alim olduğunu görecektir. Ancak şunu da bilmek gerekir ki o hadis sahasına daha çok ağırlık vermiştir. Bu sahada şöhret kazanmıştır. Beyhakî'nin eserleri hadisle fikhî cem etmesi, hadisin illetlerini beyan etmesi ve hadisler arasında cemin vecihlerini ortaya koymasıyla diğer eserlerden ayrılır<sup>200</sup>.

<sup>196</sup> Mektup için bak. İbn Asâkir, *Tebyînü kezîbi'l-müfterî*, s.100- 108.

<sup>197</sup> Necm Abdurrahman, *Sinâatü'l - Hadîsiyye*, s. 41- 42.

<sup>198</sup> Topaloğlu Nuri, *a. g.e.* s. 56.

<sup>199</sup> İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VIII, 232

<sup>200</sup> Zehebî, *Siyeru a'lâm*, XVIII, 167.

İslam aleminin doğusuna ve batısına yayılmış bulunan yazma eserlerin fihristlerine âlimlerin mu'cemlerine, tarih ve tabakat kitaplarına göz attığımızda, ulemanın çoğunun Beyhakî'nin eserlerine büyük değer verdiğini görürüz.

İmam Beyhakî ilim hayatında çok erken denebilecek bir yaşta tasnife başlamıştır. Tasnife başladığı ilk tarih hocası Hâkim Nisaburî'nin vefatında yaklaşık bir sene sonraya raslar. Hocası 405 senesinde vefat etmişti. Zehebi Beyhakî'nin 406 senesinde tasnife başladığını kaydetmektedir<sup>201</sup>.

Kaynaklardan öğrendiğimize göre Beyhakî'nin eserlerinin sayısı bin cüze yaklaşmaktadır<sup>202</sup>. Elbette bu sayıya büyük küçük bütün eserleri, risâleleri hatta mektupları dahildir<sup>203</sup>. Beyhakî tasnifini ortaya koyarken dikkate ve tahkike dayalı bir metod takip etmiştir. Araştırır, tenkid eder ve iyice anladıktan sonra yazardı. Bu hususu kendisi şöyle açıklamıştır: Usul ve fûruda kitap tasnif ederken benim adetim haberlerin ancak sahih olanlarını alıp, olmayanlarını atarak veya sahih olanla olmayanı ayırarak konuyu ihtisar etmektir. Kitaplarımı dikkatlice inceleyen ve haberlerin sahihini zayıfından ayırdığımı gören kimse bu söylediklerimin doğru olduğunu anlayacaktır<sup>204</sup>. Beyhakî, elindeki eserleri inceliyor belirli sonuçlar çıkarıyor, çıkardığı sonuçları olgunlaştırıyor; iyice düşünüp taşındıktan sonra eserine alıyordu. Zehebi Beyhakî'nin musannefatının bin cüze ulaştığını söylemiştir<sup>205</sup>.

## A. TEFSİR VE KIRAAT

### 1) *Ahkâmü'l-Kur'an*

Beyhakî bu eserinde İmam Şafî'nin ahkam ayetlerinin tefsiri ile ilgili kavl ve yorumlarını toplamıştır. Eserin Medine'de bir yazma nüshası vardır. Eserin tam adı "*Mecmuatü Kelâmiş-Şâfi fi ahkami'l-Kurân*"dır. Muhammed Zâhid el-Kevserî tahkîki ile Daru'l-kütübil-ilmîyye'nin 1395 tarihli Beyrut baskısı vardır. Bunun dışında Şeyh Abdülğani Abdülhalik'in tahkîkiyle neşredilen 1371 tarihli Mısır baskısı da bulunmaktadır. Beyrut'ta tarihsiz olarak Kâsım Şemsai Rifai'nin ta'liki ile bir baskısı da bulunmaktadır.

<sup>201</sup> Zehebî, *a.g.e.*, XVIII, 171

<sup>202</sup> Zehebî, *Siyeru a'lâm*, XVIII, 167.

<sup>203</sup> Topaloğlu Nuri, *a.g.e.*, s. 4 .

<sup>204</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 47.

<sup>205</sup> Zehebî, *İber*, III, 242.

2) *Camîu ebvâbi Kırâati'l-Kur'an*

İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifîn*'de zikretmiştir<sup>206</sup>.

## B. HADİS

1) *el-Eczâü'l-Kencerüdiyyât*

Beyhakî'nin bu eseri, Horasan müsnidi Ebu Sa'd Muhammed b. Abdurrahman el-Kencerûzî'nin rivayetlerinden derlediği hadis cüzleridir<sup>207</sup>.

2) *Ehâdîsü's-Şâfiî*

Daru'l-kütübi'l-Mısriyye'de bir nüshası bulunmaktadır<sup>208</sup>.

3) *Beyanü Hatai men Ahtae aleş-Şâfiî*

Medine Arif Hikmet Kütüphanesi 195 hususi numarada kayıtlı bir nüshası vardır. Şerif Nâyif Duays'ın tahkiki ile Beyrut'ta (Müessesetü'r-Risale, 1402/1982) ve Halil Molla Hâtır'ın tahkiki ile Riyad'da (Mecelletü'l-buhûsi'l-İslâmiyye, 1980) neşredilmiştir<sup>209</sup>. Bu kitabın konusu İlelü'l-hadistir. İmam Şafiî'nin hadislerle ilgili hataları olduğunu söyleyen kimselere reddiye vardır.

4) *Tahrîcü ahâdîsi Ümm*

İki cüzü iki ayrı kütüphanededir. Birinci cüz, Londra Chester Beatty kütüphanesi 3280 numarada kayıtlı 148 varaklı nüshadır. İkinci cüz Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye 911 numarada kayıtlı 200 varaklı nüshadır.

5) *Risâletün fi hadisi'l-Cüveybârî*

4 varaklı küçük bir risaledir. Beyhakî bu risalede Resûlullah (s.a.)'e bin meselenin sorulduğunu ifade eden Cüveybarî hadisinin zayıf olduğunu ispatlamıştır. İstanbul 3. Ahmet Kütüphanesinde 1127 numaralı mecmua içinde bir yazması bulunmaktadır.

6) *es-Sünenü's-Suğrâ*

İstanbul Topkapı müzesi kütüphanesinde 2664 numara ile kayıtlı 392 varak tutarında bir yazma nüshası mevcuttur. Eseri es- Sem'ânî (ö.562/ 1167) Beyhakî'nin bir

<sup>206</sup> İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifîn*, VI, 1726.

<sup>207</sup> Kettânî, *Risâletü'l-müstatrafe*, s. 93. Bu zatın adı *Delâilü'n-nübüvve*'de Ebu Said Osman b. Mahfuz el-Fakih el-Cezerûzî olarak geçmektedir. Bak. *Delâilü'n-nübüvve*, VII, 168.

<sup>208</sup> A'zamî, *Mukaddimetü'l-Medhal ile's-Süneni'l-Kübrâ* s.60.

<sup>209</sup> Güler, Zekerîya, *İlk Yedi Asırda Hadis İlimleri Literatürü*, s.152- 153. (Konya 2002)

talebesinden işitmiştir<sup>210</sup>. Abdülmu'ti Emin Kal'aci tarafından tahkik edilerek 1989 yılında Karaçi'de 4 cild halinde basılmıştır. Muhammed Ziyaürrahman A'zami'nin "*el-Minnetü'l-kübra şerh ve tahricü's-Süneni's-suğra li'l- İmâm Beyhakî*" adını verdiği tahkik çalışması, 2001 yılında Riyad'da 9 cild halinde basılmıştır.

#### 7) *es-Sünenü'l-kübrâ*

Sünenlerin hacim bakımından en büyüğüdür. Ahkâm hadislerinin çoğunu ihtiva etmektedir. Brockelmann *es-Sünenü'l-kübrâ* ile *Marifetü's-sünen*'i tek eser olarak göstermiştir<sup>211</sup>. İslam Ansiklopedisinde de bu hata tekrarlanmıştır<sup>212</sup>. Hâlbuki bunlar ayrı ayrı iki eserdir. İlk defa 8 cild halinde(Haydarâbâd,1344–1955) basıldı. Sonra İbnü't-Türkmani'ni *Cevheru'n-nakî fi'r-reddi ale'l-Beyhakî* adlı eseriyle birlikte 10 cild halinde Haydarâbâd'da yeniden basıldı.

#### 8) *Muhtasaru's-Süneni'l-kübrâ*

es- Sem'ânî (ö.562/1167), *Tahbîr* adlı eserinde Ebu Muhammed el-Huvârî'nin biyografisini anlatırken bu eserden şöyle söz eder: Kendisinden Beyhakî'den rivayet iznini elde ederek aldığı *Muhtasaru's-Sünen* isimli kitabı işittim<sup>213</sup>. Bilindiği gibi es-Sem'ânî, Beyhakî'nin talebesinin talebesidir. İmam Beyhakî'nin biyografisini anlatırken onun talebelerinden 10 kişiye yettiğini söylüyor<sup>214</sup>. Bu eser *es-Sünenü'l-kübrâ*'nın müellif tarafından yapılan bir ihtisarı olabileceği gibi *es-Sünenü's-Suğra*'nın diğer bir adı da olabilir. Mustakil bir eser olması daha kuvvetle muhtemeldir. Çünkü *es-Sünenü'l-kübrâ*'nın Medhal'i üzerinde çalışma yapan Muhammed Ziyâurrahman el-A'zamî "*es- Sünenü'l-s-suğrâ es-Sünenü'l-kübrâ*'nın muhtasarı değildir" demektedir<sup>215</sup>.

#### 9) *el-Medhal ile's-Süneni'l-kübrâ*

Ziyâurrahman el-A'zamî tahkîki ile Kuveyt'te 1405/1985 yılında basılmıştır. A'zamî eserin usulü hadise dair olan birinci cüzünün kaybolduğunu belirtmektedir. İbn Kesîr (ö. 774/ 1373)'in bu esere "*Muhtasaru kitâbi'l- medhal ilâ kitâbi 's-Süneni 'l-kübrâ*" adıyla bir ihtisar çalışması bulunmaktadır. Ancak bu eser kayıptır<sup>216</sup>.

<sup>210</sup> Sem'ânî, *Tahbîr*, II, 381.

<sup>211</sup> Brockelman Carl, S, I, 619.

<sup>212</sup> *İA*, II, 582.

<sup>213</sup> Sem'ânî, *Tahbîr*, II, 425.

<sup>214</sup> Sem'ânî, *Ensâb*, I, 438- 439.

<sup>215</sup> A'zamî, *Mukaddimetü'l- Medhal ile's-Süneni'l-kübrâ*, s. 52.

<sup>216</sup> Paksoy, Kadir, "*İbn Kesir'in hayatı, Eserleri ve Hadis İlmindeki Yeri*"(basılmamış doktora tezi), s. 72. Şanlıurfa, 1999.

10) *el-Medhal ilâ Delâili'n-nübüvve*

*Delâilü'n-nübüvve* ile birlikte Abdalmu'tî Kal'acî tahkikiyle basılmıştır<sup>217</sup>.

11) *Meâlimü's-Sünen*

Kâtip Çelebi ve İsmail Paşa adından söz etmiştir<sup>218</sup>.

12) *Marifetü's-süneni ve'l-âsar*

Beyhakî, bu eserine kısaca *Kitabü'l-ma'rife* de demiştir<sup>219</sup>. Bu eserde Şafii fikhının dayandığı hadislerle sahabe ve tabiun kavillerinin güvenilir olduğunu ispata çalışmıştır. Seyyid Ahmed Sakr'ın tahkiki ile birinci cüzü Kahire'de 1389/1969'da basılmıştır. Abdülmü'tî Kal'acî tahkiki ile tamamı 14 cilt halinde Beyrut'ta 1412/ 1991 tarihinde neşredilmiştir.

13) *Marifetü Ulumi'l-hadis*

Yâkût el-Hamevî bu eserden söz etmiştir<sup>220</sup>. Kâtip Çelebî<sup>221</sup>ve İsmâil Paşa'nın<sup>222</sup>hadis usulü ile ilgili olduğunu söyledikleri *el-Muhît* adlı eser bu olabilir.

14) *el- Hilâfiyyât*

Hadislerde görülen ihtilaflarla ilgili bu eser Meşhur b. Hasan Al-i Salman'ın tahkiki ile 3 cild halinde 1994 yılında Riyad'da basılmıştır.

15) *Muhtasarü hilâfiyyât*

Ziyâd Abdülkerîm Ziyâd'ın tahkiki ile 5 cild halinde Riyâd'da basılmıştır<sup>223</sup>.

## C. AKAİD

1) *İsbâtü azabi'l-kabr*

Kabir azabının varlığı akla ve nakle dayanılarak ispatlanmaya çalışan bu eser Şeref Mahmud el-Kudat'ın tahkiki ile Amman'da 1405 tarihinde basılmıştır<sup>224</sup>. Eserin

<sup>217</sup> *Delâilü'n-nübüvve*, I, 5- 69. Beyrut 1405/ 1985.

<sup>218</sup> Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zunûn*, II, 1726; İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 78.

<sup>219</sup> Beyhakî, *es- Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 285

<sup>220</sup> Yâkût, *Mu'cemü'l- büldân*, I, 805.

<sup>221</sup> Kâtip Çelebi, *Keşfu'z- zunûn*, II, 1621.

<sup>222</sup> İsmail Paşa, *Hediyetü'l- ârifîn*, I, 78.

<sup>223</sup> Mektebetü'r-Rüşd, 1997/1417.

<sup>224</sup> Güler, Zekeriya, *İlk Yedi Asırda Hadis İlimleri Literatürü*, s.151.



1986 tarihinde Mustafa Saîd Hâlid tahkîkli Kahire neşri de vardır. Eserin tahkiksiz bir Beyrut baskısı da bulunmaktadır<sup>225</sup>.

2) *İsbatü'l-kader*

Muhammed ez-Zübeydi'nin yaptığı tahkikli doktora tezi Beyrut'ta basılmıştır<sup>226</sup>.

3) *el-Esmâ ve's-sıfât*

Allah'ın isim ve sıfatlarıyla ilgili bu eser 1313 yılında Allahâbâd'da neşredildi<sup>227</sup>. Muhammed Zahid el-Kevseri tarafından yapılan tahkîki Daru Mısır'da 1358'de basıldı. Muhammed Muhyiddin el-Caferi'nin tahkiki ile Bâlââbâd'da 1339'da basıldı. Bunların dışında Beyrut'ta 1984 tarihli iki ayrı basımı yapılmıştır. Tahkiksiz olanı tek cild halindedir. İmâdü'd-dîn Ahmed Haydar tarafından tahkiki yapılan baskısı 2 cild halindedir. Hadisçilerle kelâmcılar arasında başlıca ihtilaf konusu olan Allah'ın isim ve sıfatlarından bahseden eser, bu konuda hadisçilerin görüşlerini anlatmaktadır.

4) *el-İtikad ve'l-hidaye ila sebili'r-raşad ala mezhebi ehli's-sünneti ve'l cemâa*

Laleli ve Nuru Osmaniye kütüphanelerinde yazmaları bulunan bu eser Ahmed İsmâ el-Kâtib tarafından tahkik edilerek Beyrut'ta 1401/1981 tarihinde neşredilmiştir. Eserin tahkiksiz<sup>228</sup> ve Seyyid Cemili tahkikli iki ayrı Beyrut baskısı daha bulunmaktadır<sup>229</sup>. Eser Kemal Yusuf el-Hût tahkiki ile de Mısır'da 1405/1985 tarihinde basılmıştır.

5) *Kitabü'l-iman*

Seyyid Ahmed Sakr yaptığı çalışmada bu eserden söz etmiştir<sup>230</sup>.

6) *el-Ba's ve'n-nüşür*

Dr. Abdülazîz Râcî es-Sârdî birinci kısmını tahkik ederek Medine-i Münevvere İslam Üniversitesi'nden doktorasını tamamlamıştır<sup>231</sup>. Ebû Hacer Muhammed Zaglul tarafından tahkik edilmiş şekli Beyrut'ta 1988 tarihinde basılmıştır. Eserle ilgili Âmir Ahmed Haydar tarafından yapılan "*İstidrakatü'l-ba's ve'n-nüşür*" isimli çalışma

<sup>225</sup> Dârü'l-Cil, 1986.

<sup>226</sup> Dâru Beyrutü'l-Mahruse, 2000/1421.

<sup>227</sup> Güler, Zekeriya, *İlk Yedi Asırda Hadis İlimleri Literatürü*, s.153.

<sup>228</sup> Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984.

<sup>229</sup> Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, 1988.

<sup>230</sup> *Mukaddimetü Marifeti's- süneni ve'l- âsâr* I, 11.

<sup>231</sup> A'zamî, *Mukaddimetü'l- Medhal ile's- Süneni'l- Kübrâ*, s. 57.

Beyrut'ta yayımlanmıştır<sup>232</sup>. Muhammed es- Saîd b. Besyûnî (Beyrut 1408) tarafından da tahkik edilerek neşredilmiştir<sup>233</sup>.

7) *Hayatü'l-enbiyâ fi kubûrihim*

Ezher ulemasından Şeyh Muhammed Hancî'nin ta'lîki ile 1357/ 1938 tarihinde Kahire'de neşredildi. Eserin, Suyûtî (ö. 911/1505)'nin *İnbâhü'l-ezkiyâ fi hayâti'l-enbiyâ* adlı kitabı ile birlikte Mansure 1993 baskısı da bulunmaktadır.

8) *Kitabü'r-ru'ye*

Kâtip Çelebî ve İsmâil Paşa böyle bir eserin varlığına işaret etmiştir<sup>234</sup>.

9) *el-Kazâ ve'l-kader*

Şehid Ali Paşa kütüphanesi 1488 numarada kayıtlı olan 110 varak halindeki bu eserin tahkiki yapılmıştır<sup>235</sup>. Eser, Muhammed b. Abdullah Al-i Amir'in tahkiki ile tek cild halinde 2000 yılında, Selahaddin b. Abbas Şeker'in tahkiki ile 3 cild halinde 2005 yılında Riyad'da basılmıştır. İbn Kesîr (ö. 774/ 1373)'in eserle ilgili "*el-Kaza ve'l-kader ve'r-red ala men yehteccu bi'l-kader*" isimli çalışması Beyrut'ta basılmıştır<sup>236</sup>.

10) *Yenâbü'l-usul*

İsmâil Paşa böyle bir eserin varlığından söz etmiştir<sup>237</sup>.

## D. FIKIH

1) *el-Hilâfât beyne's-Şâfiî ve Ebî Hânîfe*

Selim Ağa kütüphanesinde 277 ve 278 numarada kayıtlı iki cüz halinde bir nüshası vardır. Mısır'da Dârü'l-kütübi'l-Mısriyye'de 94 numarada kayıtlı bir nüshası da vardır. İmâm Ebû Ferah el-İşbilî (ö.699/ 1300) bu eseri ihtisar etmiştir. Bu ihtisar çalışmasının bir kısmı Deyyâb Abdülkerîm Deyyâb tarafından tahkik edilerek Ürdün'de 1401 tarihinde basılmıştır.

2) *el-Kıraetü halfe'l-imâm*

Namazda kıraatla ilgili 450 hadisi ihtiva eden bu eser Muhammed Said b Besyûnî Zağlûl'un tahkiki ile Beyrut'ta 1405/1984 tarihinde neşredilmiştir.

<sup>232</sup> Dârü'l-Fikr, 1993/1414.

<sup>233</sup> Güler, Zekeriya, *İlk Yedi Asırda Hadis İlimleri Literatürü*, s.152.

<sup>234</sup> Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zunûn*, II, 1421; İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 78.

<sup>235</sup> Nuri Topaloğlu, *Beyhakî ve Kitâbü'l-Kazâ ve'l-Kaderi*, İzmir 1996.

<sup>236</sup> Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiye, 1989.

<sup>237</sup> İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 78.

### 3) *Kitabü'l-İsrâ*

Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*'ında adını zikretmiştir<sup>238</sup>. Sübkî bu eserden söz etmiştir<sup>239</sup>. Eserin adını Zehebî *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*'sında Kâtip Çelebi de *Keşfü'z-Zunûn*'da *Kitâbü'l-İsrâ* olarak zikretmiştir<sup>240</sup>. İsmâil Paşa da *Hediyetü'l-ârifîn*'de “*el-Esrâr*” adıyla Farsça bir eserden söz etmiştir<sup>241</sup>. Bütün bu eserler aynı eser olmalıdır.

### 4) *el-Mebcut*

Kâtip Çelebi'nin 20 mücelled olduğunu belirttiği<sup>242</sup>, Sübkî'nin nevinde benzeri tasnif edilmemiştir dediği<sup>243</sup> bu eser Behcet Yûsuf Hamd tahkîki ile Beyrut'ta 1415/1995 tarihinde 4 cilt halinde basılmıştır.

### 5) *Nusûsu's-Şâfiî*

Zehebî iki cilt olduğunu<sup>244</sup>, Kâtip Çelebi'nin 20 cilt olduğunu söylediği<sup>245</sup> bu eser Zıyâurrahman el-A'zamî'ye göre *Mebcut* isimli eserden başkası değildir. İkisi aynı eserdir<sup>246</sup>.

## E. LÜGAT

### 1) *er-Raddü ale'l-intikad ale's-Şâfiî fi'l-lüğa*

Medîne-i Münevvere'de Dâru'l-Hadîs kütüphanesinde 16 varaklık yazma bir nüshası vardır<sup>247</sup>. A'zamî eserin adını *Raddü'l-intikad ale's-Şâfiî fi'l-lüğa* şeklinde vermektedir<sup>248</sup>.

## F. ZÜHD VE RAKÂİK

### 1) *et-Terğib ve't-Terhib*

Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-nübelâ*'da bir cild olduğunu söylemiştir<sup>249</sup>. Başka tabakât yazarları da söz etmiştir<sup>250</sup>.

<sup>238</sup> Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 1133.

<sup>239</sup> Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, IV, 10.

<sup>240</sup> Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1390.

<sup>241</sup> İsmâil Paşa, *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 78.

<sup>242</sup> Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1581.

<sup>243</sup> Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, IV, 10.

<sup>244</sup> Zehebî, *Siyeru a'lâm*, XVIII, 166.

<sup>245</sup> Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1582.

<sup>246</sup> A'zamî, *Mukaddimetü'l-Medhal ile's-Süneni'l-Kübrâ*, s. 61.

<sup>247</sup> Topaloğlu, Nuri, *a.g.e.*, s. 28.

<sup>248</sup> A'zamî, *Mukaddimetü'l-Medhal ile's-Süneni'l-Kübrâ*, s. 61.

<sup>249</sup> Zehebî, *Siyeru a'lâm*, XVIII, 166.

<sup>250</sup> İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, I, 227; İbn İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, III, 305; Güler, Zekeriya, *İlk Yedi Asırda Hadis İlimleri Literatürü*, s.152.

2) *ez-Zühdü's-Sağir*

Kettânî, Kâtip Çelebi ve İsmâil Paşa bu eserin varlığından söz etmiştir<sup>251</sup>.

3) *ez-Zühdü'l-Kebir*

Eser hakkında Takıyyüddin el-Mezahiri en- Nedevî tarafından yapılan tahkikli doktora tezi, Kuveyt'te 1983 tarihinde basılmıştır. 989 rivayeti ihtiva eden eserin Âmir Ahmed Haydar'ın Beyrut'ta 1408 / 1987 tarihli ayrı bir neşri de vardır.

## G. TARİH VE TERÂCİM

1) *Fedâilü's-sahâbe*

Beyhakî *Delâilü'n-nübüvve*'de bu eserine işaret etmiştir. Peygamber (s.a.)'in soyunu anlatan bir hadisi rivayet ettikten sonra “Allah kısmet ederse bütün bunları *Kitâbü fedâilü's-sahâbe* isimli eserimizde açıklayacağız” demiştir<sup>252</sup>. es- Sem'ânî (ö. 562/1167) de bu eseri Beyhakî'nin öğrencisi Ebû Ali el- Havârizmî(ö. 535/1140)'den dinlediğini söylemiştir<sup>253</sup>.

2) *el-Câmi'fil- hâtem*

Hiz. Peygamber (s.a.)'in yüzüğünden bahseden bu risalenin İstanbul III. Ahmed Kütüphanesinde 1127/3 numarada 5 varak halinde bir yazması bulunmaktadır.

3) *Delâilü'n-nübüvve*

Hiz. Peygamber (s.a.)'in herhangi bir insandan farklı yönlerini, peygamberliğinin delillerini ve mucizelerini ihtiva eder. Zehebî Meğâzî yazarlarından söz ederken bu eserin önemine işaret etmiş; Beyhakî'nin bu eseriyle Ibn Ishâk'ın Meğâzî'si ile Mûsâ b. Ukbe (ö. 141/758)'nin Meğâzî'sinin eksikliklerini düzelttiğini söylemiştir<sup>254</sup>. Beyhakî ile ilgili çalışması bulunan Dr. Ğâmidî'ye göre mevcut siyer ve meğâzî kitaplarının tartışmasız en sağlamıdır<sup>255</sup>. es-Sünenü'l-kübrâ gibi sahasının en geniş eseridir. Abdurrahman Muhammed Osman tarafından bir kısmı tahkik edilmiş ve iki cild halinde Kahire'de 1389'da basılmıştır. Seyyid Sakr da bir cildini tahkik etmiştir. Bu tahkik

<sup>251</sup> Kettânî, *Risâletü'l- Müstatrafe*, s. 51; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1422; İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 78.

<sup>252</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 182.

<sup>253</sup> Sem'ânî, *Tahbîr*, I, 435.

<sup>254</sup> Zehebî, *Siyeru a'lâm*, VI, 115 – 116.

<sup>255</sup> Ahmed b. Atıyye b. Ali el-Ğâmidî, *Beyhakî ve Mevkîfuhû mine'l-İlâhiyyât*, s. 74.

Kahire’de 1390’da basılmıştır. Abdülmü’tî Kalacî’nin tahkîki 7 cilt halinde 1405 / 1985 tarihinde Beyrut’ta basılmıştır.

4) *Muhtasaru Delâili’n-nübüvve*

Şam’da Dâru’l-kütübi’z-Zâhiriyye’de 324 sahifelik bir nüshası vardır. Medîne İslam Üniversitesi kütüphanesinde ise aynı nüshanın 2237 ve 2241 numarada kayıtlı fotokopileri vardır.

5) *Kitabü eyyami Ebi Bekr Sıddık*

Beyhakî, bu eserini”*Zikru eyyâmi Ebû Bekr Sıddık*” şeklinde zikreder<sup>256</sup>. Muhakkik Kal’acî de böyle bir eserin olduğu kanaatındadır<sup>257</sup>. Bibliyoğrafya yazarları böyle bir eserden söz etmemiştir.

6) *Menakübü’l-imam Ahmed b. Hanbel*

Zehebî ve Kâtip Çelebi böyle bir eserden söz etmiştir<sup>258</sup>. İbn Kesîr’in *el-Bidâye ve’n-nihâye* adlı eseri, bu eserin önemli bir bölümünü günümüze ulaştırmıştır<sup>259</sup>.

7) *Menakübü İmam eş-Şâfiî*

İmam Şâfiî ile ilgili herşeyi toplayan müellif bu eserinde onun hayatı, ailesi, zühd ve takvası hakkında bilgi vermektedir. Nevevî’ye göre İmâm Şâfiî’nin monografisi ile ilgili eserlerin en güzelidir<sup>260</sup>. Seyyid Ahmed Sakr tahkîki ile Kâhire’de iki cilt halinde 1391/ 1971 tarihinde basılmıştır.

## H. ÂDÂB VE FEDÂİL

1) *el-Âdâb*

Darulkütübi’l-mısriyye’de 43 numarada 262 varak halinde bir yazması vardır. Ahlâk ve âdâba dair rakamlanmış 1194 rivâyet<sup>261</sup> ihtiva eden eserin iki ayrı tahkikli basımı yapılmıştır. Eser, Muhammed Abdülkadir Atâ’nın tahkiki ile 1986 tarihinde Beyrut’ta yayımlanmıştır. Ebû Abdullah es-Saîd Menduh tahkikli olanı 1988 tarihinde Beyrut’ta basılmıştır.

<sup>256</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 336.

<sup>257</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 112.

<sup>258</sup> Zehebî, *Siyeru a’lâm*, XVIII, 166; *Keşfü’z-zunûn*, II, 1836.

<sup>259</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, X, 325- 335. Ayrıca bak. Sezgin, *Târîhu’t-türâs*, I, III, 217.

<sup>260</sup> Beyhakî, *Menâkübü’s- Şâfiî (Mukaddime)*, s. 47.

<sup>261</sup> Güler, *Zekeriya, İlk Yedi Asırda Hadis İlimleri Literatürü*, s.152.

2) *el-Erbeûne's-Suğrâ*

Kırk konuda 161 hadisten oluşmaktadır. Muhammed Saîd b. Besyûnî Zağlûl tarafından neşredilmiştir<sup>262</sup>.

3) *el-Erbeûne'l-Kübrâ*

25 varaktan oluşan eser Süleymâniye kütüphanesi Aşır Efendi kısmında 1179 numaralı mecmua içinde kayıtlıdır. Kırk bâb halinde tertip edilmiş 100 hadisten oluşmaktadır.

4) *Deavâtü's-sağir*

es- Sem'ânî ve Kâtip Çelebi eserden söz etmiştir<sup>263</sup>.

5) *Deavâtü'l-Kebir*

Haydarâbâd Asafiye kütüphanesinde 14 numarada kayıtlı 46 varak halinde bir yazması vardır. Hz. Peygamber'den gelen me'sur duâları derleyen bu eser, Bedr b. Abdullah Bedr'in tahkiki ile 1989 yılında Safat'da basılmıştır.

6) *Şuabü'l-îman*

Tam adı *el-Câmiu'l-Musannef fî Şuabi'l-Îmân*'dır. İmanın şubeleri konusunda en hacimli eserdir. Abdülali Abdülhamid Hamid'in tahkiki ile 3 cild halinde 1986 yılında Bombay'da basılmıştır. Ebu Hâcer Muhammed Said b. Besyûnî Zağlûl tarafından yapılan daha geniş tahkiklisi, iki cildi fihrist olmak üzere 9 cilt halinde yayımlanmıştır. (Beyrut 1410/1990) Ebû Hafs Siraceddin Ömer b. Ali Kazvini 750/1349 tarafından *Muhtasarü Şuabi'l-iman* adıyla yapılan ihtisar çalışması Muhammed Münir Abduh Dımaşki'nin tashihi ile yayımlanmıştır<sup>264</sup>. Hanifi Akın bu çalışmayı *Şuabu'l-iman (Beyhaki) Muhtasarı, İmanın Şubelerinin Mahiyeti* adıyla tercüme ederek yayınlamıştır<sup>265</sup>.

7) *Fedâilü'l- evkât*

Eser, es- Sem'ânî'nin Beyhakî'nin musannefâtından dinledikleri arasındadır<sup>266</sup>. Eserden Zehebî ve Sübkî de söz etmiştir<sup>267</sup>. Mübarek gün, gece ve ayların faziletinden

<sup>262</sup> Beyrut 1407 / 1987.

<sup>263</sup> Sem'ânî, *Ensâb*, II, 381; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1417.

<sup>264</sup> Kahire ts.

<sup>265</sup> Polen Yayınları, İstanbul 2005.

<sup>266</sup> Sem'ânî, *Ensâb*, II, 381.

<sup>267</sup> Zehebî, *Siyeru a'lâm*, XVIII, 166; Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, III, 5.

bahseden 308 hadisi ihtiva eden eser, Adnan Abdurrahman el-Kaysî tarafından tahkîki yapılarak neşredilmiştir<sup>268</sup>. Eser, Sultan b. Abdülmuhsin tarafından tahkik edilerek üç cilt halinde mastır tezi olarak da hazırlanmıştır (el- Câmîatü'l- İslâmiyye, Medine 1400)<sup>269</sup>.

## İ. ÇEŞİTLİ KONULARDAKİ ESERLERİ

### 1) *Risaletü'l-Beyhakî ila Ebi Muhammed el-Cüveynî*

*el-Muhît* adlı eserinde gördüğü hataları göstermek maksadıyla İmâmü'l-Haremeyn Cüveynî(ö.478/ 1085)'nin babası Ebû Muhammed el-Cüveynî (ö.438/1047)'ye yazdığı risaledir. *Tabakâtü's-Şâfiyye*'nin zımnında basılmıştır<sup>270</sup>.

### 2) *Risaletü'l-Beyhakî ila Amidi'l-Mülk*

Eş'arîlere yapılan eziyetlerin kaldırılması hususunda Selçuklu Veziri Amîdü'l-Mülk el-Kündürî'ye (ö. 455/ 1063) yazılan mektuptur. İbn Asâkir'in *Tebyîn*'inin içinde matbu haldedir<sup>271</sup>.

### 3) *el-Uyunü fi'r-reddi ala ehli'l-bida'ı*

Milano'da Embruzyanâ kütüphanesinde 66 numarada kayıtlı bir yazması mevcuttur. Bu yazmanın bir fotokopisi de Dâru'l-kütübi'l-Katariyye'de bulunmaktadır<sup>272</sup>.

### 4) *el-Mu'tekad*

Zehebi<sup>273</sup> ve Sübkî<sup>274</sup> kitabın sadece adını zikretmiştir.

### 5) *Kitabü'l-meârif*

İbn Imâd<sup>275</sup> ve Ziriklî<sup>276</sup> adından söz etmiştir.

### 6) *el-Muhit*

Kâtip Çelebi zikretmiştir<sup>277</sup>.

### 7) *Câmiu't-tevârih*

<sup>268</sup> Mekke 1417 / 1997.

<sup>269</sup> Güler, Zekeriya, *İlk Yedi Asırda Hadis İlimleri Literatürü*, s.153.

<sup>270</sup> Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, IV, 77 – 90.

<sup>271</sup> İbn Asâkir, *Tebyînü kezibi'l-müfterî*, s. 100 – 108.

<sup>272</sup> Ğâmidî, *Beyhakî ve mevki fihû mine'l-ilâhiyyat*, s. 81.

<sup>273</sup> Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1133; *Siyeru a'lâm*, XVIII, 166.

<sup>274</sup> Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, IV, 10.

<sup>275</sup> İbn Imâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, III, 305.

<sup>276</sup> Ziriklî, *A'lâm*, I, 113.

<sup>277</sup> Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1621.

İsmail Paşa Farsça olduğunu belirterek varlığından haberdar etmiştir<sup>278</sup>.

8) *Fedâilü Ömer*

Beyhakî, *Kitabü'l-ba's ve'n-nüşûr* adlı kitabının mukaddimesinde bu eserden söz etmiştir<sup>279</sup>.

9) *Şerhu'l-Esmâ'l-Husnâ*

M. Yaşar Kandemir Diyanet İslam Ansiklopedisinde adını kaydetmiştir<sup>280</sup>.

Beyhakî'nin eserlerinden Türkçe'ye tercüme edilenler şunlardır:

1. *ez-Zühdü'l-kebir* isimli eser, Prof. Dr. Enbiya Yıldırım tarafından “*Kulluğu Unutmadan Yaşama Sanatı*” adıyla tercüme edilmiştir<sup>281</sup>.
2. *el-Erbeûne's-suğrâ* isimli eser, Dr. Âdem Dölek tarafından “*Kırk Konuda Ahlâkî Hadisler*” adıyla tercüme edilmiştir<sup>282</sup>. Mezkûr eserin Mehmet Emin Akın tarafından “*el-Erbeûne's-suğrâ*” adı altında ayrı bir tercümesi daha vardır<sup>283</sup>.
3. *Şuabü'l-îmân* isimli eserinin bir muhtasarı, Hanifi Akın tarafından “*İmanın Şubeleri*” adıyla tercüme edilmiştir<sup>284</sup>.

Beyhakî, çok eser yazmak nasip olmuş bir müelliftir. Beyhakî'nin eserlerine ilgi her geçen gün artmaktadır. Tahkik edilmiş eserlerine her yıl yeni tahkikler eklenmektedir. Son yıllarda tercüme edilen eserleri, hakkında çıkan makâleler, Beyhakî'nin ülkemizde tanınmasına katkı sağlamıştır.

---

<sup>278</sup> İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 78.

<sup>279</sup> Beyhakî, *el-Ba's ve'n-nüşûr*, s.8.

<sup>280</sup> Kandemir, M Yaşar, “*Beyhakî*”, *DİA*, VI, 61.

<sup>281</sup> İstanbul, 2000.

<sup>282</sup> İstanbul, 2005.

<sup>283</sup> İstanbul, 2006.

<sup>284</sup> İstanbul, 2007.



**İKİNCİ BÖLÜM**  
**DELÂİLÜ'N-NÜBÜVVE'NİN TAHLİLİ**

Birinci bölümde Beyhakî'nin hayatı, kişiliği ve eserleri üzerinde durulmuştur. Bu bölümde de *Delâilü'n-nübüvve* adlı eseri üzerinde durulacaktır.

## I. ÖZELLİKLERİ

### A. NÜSHALARI VE BASKILARI

Beyhakî'nin *Delâilü'n-nübüvve*'sinin tamamlanmak kısmet olmuş tek tahkiki 7 cilt halinde matbu bulunan Abdülmü'tî Emîn Kal'acî'nin yaptığıdır<sup>285</sup>. *Delâilü'n-nübüvve*'nin bilinen on kadar nüshası vardır. Bu nüshaların en kapsamlısı Haleb'deki Mektebetü'l-Osmâniye nüshasıdır. Üç ayrı cüzden oluşan bu nüsha toplam 705 varaktır. *Delâilü'n-nübüvve*'nin muhakkiki Kal'acî'nin en çok yararlandığı nüshalardandır. Bu nüshanın istinsah tarihi hicrî 895 dir. *Delâilü'n-nübüvve*'nin en eski tarihli nüshası Köprülü nüshasıdır. 337 varaktan oluşan Köprülü nüshasının kitabet tarihi 471 dir. Bu nüshaların dışında 4 tane Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye nüshası vardır. Bu nüshalar içinde Hicrî 856 senesinde güzel bir nesih hat ile yazılan ve kütüphanenin 701 rakamına kayıtlı olan nüsha önemlidir. Bu nüshaların dışında muhakkikin "Elif Nüshası" ismini verdiği, Hâfız Abdülazîm el-Münzirî (ö.656/1258)'ye okunarak icazet alınan hicrî 666 istinsah tarihli Haleb Mektebetü'l-Ahmediyye nüshası da vardır.

*Delâilü'n-nübüvve*'nin ravîsi Beyhakî'nin torunu olan Ebu'l-Hasen Ubeydullah b. Muhammed b. Ahmed (ö. 523/ 1129)'dir. *Delâil*'in bütün nüshaları ona dayanmaktadır<sup>286</sup>.

"*Delâilü'n-nübüvve*'nin tamamlanmış tek basımı 7 cilt halinde Abdül-mu'tî Emin Kal'acî tahkikli olan Beyrut 1985 baskısıdır. Medine 1969 tarihli ve Abdurrahman Muhammed Osman tahkikli baskı 2. ciltte kalmış ve tamamlanmamıştır. Abdurrahman Muhammed Osman, Haleb'deki Mektebetü'l-Ahmediyye nüshasını esas almıştır. Her iki baskının bab isimlerinde ve muhtevastaki hadislerde farklılık yoktur. Abdurrahman Muhammed Osman, Uhud Gazvesi ile ilgili bölümlere kadar getirmiştir. Yaptığı tahkikin 2. cildi o bölümde nihayetlenmektedir. İki baskının da ilk iki cildi arasında sayfa tutarlılığı yoktur. Mesela Abdurrahman Muhammed Osman'ın tahkikli basımın 2. cildi Hz. Ömer'in Müslüman olması bâbı ile başlamakta<sup>287</sup> Ka'b b. Eşref'in

<sup>285</sup> *Delâilü'n-nübüvve* (thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî), I- VII, 1405/1985.

<sup>286</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 121.

<sup>287</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 215(Kal'acî tahkikli baskı).

öldürülmesi bâbı ile nihayetlenmektedir<sup>288</sup>. Oysa Kal'acî tahkikli baskıda 2. cildin başladığı ve bittiği bâb isimleri tamamen farklıdır.

Abdurrahman Muhammed Osman tahkikli baskıda, Hz. Peygamber'in nübüvvetini nasıl anlamamız gerektiğine dâir aklî ve naklî mülâhazaların yer aldığı uzun bir takdim yazısı yer almaktadır. Abdurrahman Muhammed Osman, Kal'acî'den farklı olarak hiçbir hadis hakkında herhangi bir ta'lik yazmamış, hadislerin sadece metinlerini vermekle yetinmiştir.

## B. METODU

Beyhakî eserlerini belirli bir kaide ve usule göre telif etmiştir. Üç önemli eserinin başına “Medhal” koymuştur. Bu üç eseri şunlardır:

1 - *es-Sünenü'l-kübrâ*

2 - *Ma'rifetü's-süneni ve'l-âsâr*

3 - *Delâilü'n-nübüvve*

Beyhakî bu “Medhal” lerde metodunu ortaya koymuştur. Aslında medhal yazmada Beyhakî yalnız değildir. Hocası Hâkim en-Nîsâbü'rî de meşhur *İklîl* adlı eserine bir “Medhal” yazmıştır. Beyhakî *Delâilü'n-nübüvve*'de hocasının yazdığı bu Medhal'den istifade ettiğini söylemektedir<sup>289</sup>. Beyhakî hacimli eserlerine yazdığı bu medhalleri hocası Hâkim Nîsâburî'den etkilenerek yazmış olabilir.

Beyhakî *Delâilü'n-nübüvve*'nin medhalinde haber konusundaki tutumunu, haberin kabul şartlarını, haberleri kabulde nelere dikkat ettiğini, haberlerin tearuzu durumunda neler yapılması gerektiğini açıklamıştır. *Delâilü'n-nübüvve*'nin metodu şu başlıklar halinde sıralanabilir.

### 1. Rivayetler Senedlidir

Beyhakî, bu eserinde Peygamber (s.a.)'in hayatı, beşerî ve nebevî halleri ile ilgili bütün haberleri bir sened ile birlikte vermiştir. Bu metodunu Beyhakî de ifade etmiştir: “Muhaddislerin yolunda giderek rivayet olunan her şeyi isnadı ile kaydetme ihtiyacı hissediyorum”<sup>290</sup>. Beyhakî senedleri kullanmada belirli bir metod takip eder. Bazan birden çok senedi tek bir isnatta toplar. Bazan da birçok senetten sadece bir tarikini

<sup>288</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 201(Kal'acî tahkikli baskı).

<sup>289</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 229.

<sup>290</sup> Beyhakî, *Beyânü hatai men ahtae ale's-Şâfiî*, s. 81.

seçer. Tek bir isnatta topladığı zaman tarikler arasına tahvil işareti olarak “Ha” harfi koyar.

Mesela Beyhakî *Delâilü'n-nübüvve*'de Ümmü Haram binti Milhan'ın şehadeti ile ilgili açtığı babda Enes b. Mâlik (r.a.)'dan rivayet ettiği bir hadisi iki ayrı senedle vermiş, aralarına tahvil işareti koymuştur. Birinci sened Malik b. Enes'e ulaşıyor. İkinci sened de Malik b. Enes'e ondan da İshak b. Abdullah b. Ebî Talha yoluyla Enes b. Mâlik (r.a.)'e ulaşıyor. Birinci sened, ikinci senetten daha âli bir sened olduğu için öne alınmıştır<sup>291</sup>.

Beyhakî inşikâk-ı kamer mucizesi ile ilgili açtığı babda dört ayrı şeyhinden birlikte rivayette bulunmuştur. Bu dört şeyhinin hepsi de meşhur Esam (ö. 346 / 957)'in talebesidir. Esam'ın asıl adı Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yakub'dur. Senedlerde de bu ismi geçer. Zehebî'nin de belirttiği gibi Beyhakî'nin hocalarının çoğu Esam'ın talebesidir. Esam, Hâkim Nîsâbûrî'nin hadis kaynaklarından biri olan önemli bir muhaddistir<sup>292</sup>. Esam'ın ismi senedde şu şekilde gelmiştir:

“ahberanâ Ebû Abdullah el-Hâfız - Hâkim en - Nîsâbûrî- (ö.405) ve Ebu Tahir el- Fakîh (ö. 410 / 1019) ve Ebû Zekeriyâ b. Ebî İshâk el-Müzekkî (ö. 414/ 1023) ve Ebu Said b. Ebî Amr kâlû: haddesenâ Ebu'l- Abbâs Muhammed b. Ya'kub ...”<sup>293</sup>

Beyhakî verdiği her haberi senedli olarak verme prensibine sahip bir âlim olmakla birlikte senetsiz olarak vermek zorunda kaldığı da olmuştur. Ayrıca şunu belirtmek lazımdır. Peygamber (s.a.)'in sîreti ile ilgili her eser İbn İshâk'ın siretine biraz olsun dayanmak zorundadır. İbn İshâk'ın sened vermeden yaptığı rivayetler az değildir.

Beyhakî, Ebû Tâlib'in vefatı ve İslama girmekten imtina edişi ile ilgili açtığı babda İbn İshâk'a dayanan bir rivayet getirmiştir. İbn İshâk'da rivayetini Urve b. Zübeyr'e dayandırmaktadır. Ancak aradaki raviler bulunmamaktadır.

“ahberanâ Ebû Abdullah el-Hâfız kâle haddesenâ Ebu'l- Abbâs Muhammed b. Ya'kûb haddesenâ Muhammed b. İshâk es-Sağânî kâle haddesenâ Yûsuf b. Behlûl kâle: haddesenâ Abdullah b. İdrîs kâle haddesenâ Muhammed b. İshâk ammen haddesehû Urve b. Zübeyr an Abdullah b. Ca'fer kâle...”

<sup>291</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 450.

<sup>292</sup> Kandemir, M Yaşar, “*Esam*”, *DİA*, XI, 355.

<sup>293</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 267.

Bu senedde görüldüğü üzere İbn İshâk ile Urve b. Zübeyr arasındaki raviler yoktur “Urve b. Zübeyr’den kendisine tahdis eden kimseden...” anlamında “ammen haddesehû Urve b. Zübeyr” ibaresi geçmektedir<sup>294</sup>.

Beyhakî Uhud Gazvesi ile ilgili açtığı babda da “... haddesenâ Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî an şuyûhihî kâlû: kâle Abdullah b. Amr” şeklinde senedi vererek Uhud gazvesinde şehid düşen Abdullah b. Amr b. Harâm’ın gördüğü bir rüyayı konu alan rivayeti zikretmiştir. Meşhur tarihçi Vâkıdî ile Abdullah b. Amr b. Harâm arasında raviler atlanmış sadece “an şuyûhihî...” denilmiş, şeyhlerin kimler olduğu zikredilmemiştir<sup>295</sup>.

Beyhakî, Peygamberimiz (s.a.)’in Ebu Leheb’in oğluna beddua etmesi ile ilgili açtığı babda Ebu Leheb’in oğlu Uteybe’nin Resûlullah (s.a.)’in bedduası ile bir arslan tarafından parçalanarak öldüğünü anlatan bir rivayet getirmiştir. Ancak rivayetin senedinde raviler yoktur. Sadece:

“ve fîmâ ahberanâ Ebû Abdillâh kırâeten aleyhi kâle” diyerek hadisin metnini vermiştir. Yalnız bu babın tamamını incelediğimizde önce Buhârî’den sonra da Müslim’den birer hadis rivayet ettiğini, sonra senedinde zayıf ravi olan bir hadis rivayet ettiğini daha sonra da yukarıda işaret ettiğimiz senetsiz hadisi rivayet ettiğini görüyoruz. Beyhakî kuvvetli rivayetleri önce zikretmiş, zayıf rivayetlere açtığı babların sonlarına doğru ve ilk zikredilen hadislerdeki manayı takviye edici mahiyette yer vermiştir. Buhârî ve Müslim’in rivayetinde sadece Resûlullah (s.a.)’in beddua ettiği yedi kişinin adı geçmektedir. Ebu Leheb’in oğlunun adı geçmemektedir<sup>296</sup>.

Beyhakî’nin “ruvînâ” ibaresini kullanarak senedden önemli bir kısmını hazfettiği de olmuştur<sup>297</sup>. Bunu ihtisar amacıyla yapmıştır. Mesela bu ibareyi İsrâ ve Mi’râc ile ilgili açtığı babda kullanır. Necm suresindeki “ve lekad raâhu bi’l-ufuki’l-mübîn” ayetinde Resûlullah (s.a.)’in gördüğü kimsenin Cebrâil (a.s.) olduğuna dair Hz. Âişe (r.a.), İbn Mesûd (r.a.) ve Ebû Hüreyre (r.a.)’ın görüşünün daha sahih olduğunu söyler ve “fekad ruvînâ an Mesrûk an Âişe ennehû zekera ...” diyerek Hz. Âişe’nin ayetin tefsirini yapan rivayetini verir.

<sup>294</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 350.

<sup>295</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 249. Bir başka yerde de “haddesenâ Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî an şuyûhihî fi kıssati Abdillâh b. Amr b. Harâm” şeklinde geçiyor. Bak. *Delâilü’ n-nübüvve*, III, 293.

<sup>296</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 335- 339.

<sup>297</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 385.

Beyhakî bir konuda herhangi bir rivayeti verdikten sonra başka rivayetlere de temas eder. Eğer muhteva hemen hemen aynı ise metni vermez. “fe zekerahû bi nahvin”der. Mesela Hendek Gazvesi ile ilgili açtığı babda Mûsâ b. Ukbe (ö. 141/758)’nin *Meğâzî*’sinden bir rivayet getirmiştir. Bu rivayette Hendek gazvesinin 4. hicrî yılın Şevval ayında yapıldığı anlatılmıştır. Daha sonra bu rivayeti destekleyici Urve b. Zübeyr’den bir rivâyet zikredilmiş, metin verilmemiştir. Sadece “fezekerahû bi nahvin”denilmiştir<sup>298</sup>. Benî Nadîr Gazvesi ile ilgili açtığı bir babda da İbn İshâk’a ait bir rivâyeti verirken metnin tamamını vermemiş “fezekera’l-kıssate kemâ medâ fî rivâyeti Yûnûs b. Bükeyr”ifadesinin kullanmıştır<sup>299</sup>. Hendek Gazvesini Mûsâ b. Ukbe’nin *Meğâzî*’sine dayanarak anlattıktan sonra da Abdullah b. Lehîa(ö. 174/790)<sup>300</sup> ve Ebu’l-Esved yoluyla Urve b. Zübeyr’e ulaşan bir sened getirmiş ve “fezekera’l-kıssate bi ma’nâ mâ zekerahû Mûsâ b. Ukbe ...” demiştir<sup>301</sup>.

Beyhakî her hangi bir konuda birden çok rivayet sunduğunda rivayetlerin hangisinin daha sağlam olduğuna da çoğu zaman işaret eder. Daha sağlam olan rivayetin hangi açıdan sağlam olduğunu da belirtir. Mesela Hz. Osman zamanında vefat eden Zeyd b. Harice el-Ensârî (r.a.)’ın öldükten sonra konuşması ile ilgili rivayetleri sıralarken getirdiği iki seneddeki ravileri kıyaslayarak “Halid et-Tahhan, Ali b. Âsım’dan hafıza yönüyle kuvvetli ve daha güvenilir bir kişidir. En iyi bilen Allah’tır” demiştir<sup>302</sup>.

Beyhakî, zayıf hadislerin birbirini desteklediklerini ve bir konuda birden çok zayıf hadis varsa o hadisin bir aslının olabileceğini düşünmüştür. Mesela cahiliye dönemi haniflerinden Kuss b. Saide el- Eyâdî ile ilgili açtığı bâbda 4 hadis zikrettikten sonra, “bu rivayetlerin bir kısmı zayıf olsa da birbirini desteklemektedir. Allah daha iyi bilir” demiştir<sup>303</sup>. Yine miraçla ilgili sahih rivayetleri verdikten sonra birbirini destekleyen zayıf rivayetlerden de bir seçme yapmıştır. Bu tasarrufunu şöyle açıklamıştır: “Bu zikrettiğimizin dışında Miraç kıssası ile ilgili zayıf hadisler de vardır.

---

<sup>298</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 394.

<sup>299</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 183.

<sup>300</sup> Dalgın, Nihat, “*İbn Lehîa*”, *DİA*, XX, 158.

<sup>301</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 407.

<sup>302</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 58.

<sup>303</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 105– 113.

Sahih olanlar zayıf olanlara ihtiyaç bırakmayacak kadar fazladır. Ben Allah'ın izni ve inâyetiyle zayıf olanlardan isnadı birbirine benzeyenleri zikredeceğim”<sup>304</sup>.

Beyhakî, hadisin senedinde gizli bir inkıtâ varsa buna da işaret etmiştir. Mesela Ebu Talib'in ölüm anında kelime-i tevhidi alçak bir sesle mırıldandığını anlatan Abbas (r.a.)'in rivâyetini verdikten sonra “Bu hadisin isnadı munkatıdır. Çünkü bu vakitte Abbas henüz müslüman olmuş değildi”<sup>305</sup> değerlendirmesinde bulunmuştur.

Beyhakî, Hz. Peygamber'in mucizelerinden birini anlatan rivâyet hakkında bile “desteklenmiş zayıf hadisi” yeterli görmektedir. Buna misal olarak ağacın Hz. Peygamber'in emrine uyarak yürümesi ile ilgili mürsel bir hadisi zikrettikten sonra, “bu hadis mürsel olmakla birlikte mevsul bir şahidi vardır” diyerek benzer muhtevaya sahip İbn Ömer hadisini zikretmiştir<sup>306</sup>. Kurdun konuşması ile ilgili rivayet hakkında “isnadı sahihtir. Ayrıca bu hadisin Ebû Saîd el-Hudrî (r. a. )'ın rivayet ettiği bir başka vecihten şâhidi de vardır” demiştir<sup>307</sup>.

Beyhakî Sahîhânın şartlarını taşıyan ve Sahîhânda yer almayan hadis tahrir etmiştir. Hz. Peygamber'in zevcelerinden birine Hav'eb'in köpeklerinin üreceğini haber veren hadis<sup>308</sup>, İbn Kesîr'e göre sahîhânın şartlarını taşıdığı halde sahîhânda yer almayan hadislerdendir<sup>309</sup>.

## 2. Bâblara Göre Tertîb Edilmiş Bir Eserdir

*Delâilü'n-nübüvve'*deki bab isimlerinin konuluşu ve tertibi güzeldir. Beyhakî kendinden önceki belli başlı siyer kaynaklarından azami ölçüde yararlanmıştır. Beyhakî, eserinin bablarını tertib ederken de bu eserlerden yararlanmış olmalıdır.

Delâilü'n-nübüvve'de toplam 678 bâb vardır “Kitâb”adı altında bölüm başlığı yoktur. Muhtevası birbirine yakın olan bâbları “جماع ابواب...”adı altında bir araya toplanmıştır. Bu şekilde 20 tane bölüm başlığı vardır. Bu bölümler şunlardır:

Peygamberimiz (s.a.)'in doğumu ile ilgili bölümler

Resûlullah(s.a.)'in vasıfları ile ilgili bölümler

<sup>304</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 389- 390.

<sup>305</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 346.

<sup>306</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 14.

<sup>307</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 42.

<sup>308</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 410.

<sup>309</sup> İbn Kesîr, *el- Bidâye*, VI, 211- 212.

Peygamberimiz (s.a.)'in doğumundan sonra ve bi'setden önce zuhur eden nübüvvet alâmetleri ve peygamber olarak gönderilinceye kadar geçen hallerine dair bölümler

Peygamberimiz (s.a.)'in bi'seti (peygamber olarak gönderilişi) ile ilgili bölümleri

Resûlullah (s.a.)'in gazveleriyle ilgili bölümler

Büyük Bedir Gazvesi ile ilgili bölümler

Uhud Gazvesi bölümleri

Hendek Gazvesi ya da diğer adıyla Ahzab Gazvesi bölümleri

Hudeybiye Umresi bölümleri

Hayber Gazvesi bölümleri

Mekke'nin (Allah o beldeyi korusun) Fethi bölümleri

Tebük Gazvesi bölümleri

Resûlullah (s.a.)'e gelen Arap heyetlerini anlatan bölümler

Peygamberimiz'in doğumundan peygamber oluşuna, hicretinden, bilinen gazvelerine ve seferlerine kadar cereyan eden olayların dışındaki nübüvvet alametleri ve işaretleri

Peygamberimiz'in duası ile yiyeceklerde ve içeceklerde bereketin olması ile ilgili haberler ile diğer dualarını kısa olarak açıklayan bölümler

Yahudilerin ve başka kimselerin Resûlullah (s.a.)'e sordukları sorular, onların Peygamber'in ahvalinden etkilenerek uzaklaşmaları, içlerinden hidayete erenlerin müslüman olmaları ile ilgili bölümler

Asr-ı saâdetde Muhammed (s.a.)'in nübüvvet alametlerinden birini rüyasında gören kimselerin durumu ile ilgili bölümler

Resûlullah (s.a.)'e vahyin geliş şekli, vahyin belirtilerinin yüzünde görülmesi, ashâbından Cibrîl (a.s.)'ı görenler ve bunun dışında Hz. Muhammed (s.a.)'in Allah'ın gönderdiği nebi olduğunun delili ve doğruluk işareti olan şeylere ait bölümler

Resûlullah (s.a.)'in hastalanması, vefatı ve bu esnada zuhur eden nübüvvet alametleri ve doğruluk alametlerine dair bölümler

Resûlullah (s.a.)'in hutbelerinde söyledikleri ile ilgili rivayetlere ait bölümler



Yukardaki bölüm başlıkları *Delâilü'n-nübüvve*'nin muhtevası hakkında bilgi verecek niteliktedir. *Delâilü'n-nübüvve* sadece Peygamber (s.a.)'in mucizelerini anlatan bir eser değil, aynı zamanda bir siyer ve meğâzî kitabıdır. Peygamber'in şemâili konusunda da önemli bir kaynaktır. *Delâilü'n-nübüvve*'de Peygamber (s.a.)'in şemâili ile ilgili geniş bir bölüm vardır. Beyhakî, Peygamberimiz (s.a.)'in doğumu bölümlerinden hemen sonra Resûlullah'ın vasıfları ile ilgili bölümleri koymuştur. Bu bölümde Peygamber'in şemâili geniş yer tutmuştur. Bütün bunları dikkate alırsak Beyhakî'nin *Delâilü'n-nübüvve*'si sadece bir delâil eseri değil aynı zamanda bir siyer, meğâzî ve şemâil eseridir diyebiliriz.

*Delâilü'n-nübüvve*'deki bu muhteva zenginliği Beyhakî'nin *Delâilü'n-nübüvve* terimine yüklediği mana ile yakından ilgilidir. Beyhakî'ye göre Peygamber (s.a.)'in sadece mucizeleri ve nebevî halleri değil beşerî halleri de Peygamber olduğunun delilidir. Davasında muvaffak olması da, Peygamber oluşuna delildir. *Delâilü'n-nübüvve*'nin tam adını incelediğimizde Beyhakî'nin Peygamberlik Delilleri'nden ne anladığı daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Tam adı "*Delâilü'n-nübüvve ve ma'rifetü ahvâli sâhibi's- şerîa*"dır. "Nübüvvetin delilleri ve Şeriatın Sahibi'nin hâllerinin bilinmesi" şeklinde tercüme edebileceğimiz bu ibare, eserin muhtevasını tam olarak yansıtmaktadır. Beyhakî'ye göre Peygamber (s.a.)'in bütün halleri onun Peygamber oluşunun delilidir. Beşerî haller de buna girer. Onun sadece mucizeleri ve ahlâkı değil, yaratılış yönü de dâhil bütün halleri peygamber oluşuna delildir.

### **3. Sahih Hadislerden Oluşması Öngörölmüş Bir Eserdir**

Bu konuyu incelemeden önce Beyhakî'nin önüne gelen herhangi bir habere bakış tarzını bilmek gerekir. Beyhakî'nin haberlerin sahihini tercihte belirli bir hassasiyeti vardır. Ancak Beyhakî bir haberi nakzeden bir başka haber yoksa o haberi zayıf ya da garip diye hemen atmak istemez. Ona göre "müsbit haber münfî haberden evladır." Bir şeyin vuku bulduğunu bildiren haber, vuku bulmadığını bildiren haberden evladır. *Delâilü'n-nübüvve*'ye bazı zayıf ve garip haberleri alması, Beyhakî'nin bu anlayışı ile ilgilidir. İsrâ ve Mi'râc olayında Resûlullah (s.a.)'in Burak'ı Mescid-i Aksâ girişinde bir halkaya bağlaması ile ilgili hadisi rivayet ederken Beyhakî şunları söylemiştir: "Burak yaratılmış bir hayvandır. İnsanların âdeti hayvanı bir yere

bağlamaktır. Yoksa Allah elbette ki onu korumaya kâdirdir. Müsbit haber münfî haberden evlâdır. Ve billahi't-tevfik.”<sup>310</sup>

Beyhakî, *Delâilu'n-Nubuvve*'nin mukaddimesinde istinbat ve istidlal için her zaman sahih haberlere dayandığını beyan eder. Bu hususta şöyle der:

"Usûl ve furûya dair tasnif edilmiş eserlerimde metodum, sahih olmayanlar değil de sahih olanlarla yetinmek veyahutta sahih olanlarla olmayanların arasını tefrik etmektir. Böylece ehl-i sünnetten olan okuyucu itimad edilecek delilleri görür. Ehl-i bidatten olan kalbi kaymış kimseler de ehl-i sünnetin dayandıkları rivayetlerde, haberleri reddetmeye yol açabilecek tenkide müsait bir nokta bulamazlar. Hadisçilerin ravilerin durumları ve kabul edilecek haberlerle, reddedilecek olanlara dair gayretlerini hakkıyla tedkik eden insan şunu görür: Hadisçiler bu hususta gayretlerini hiç esirgememişlerdir. Haberinin reddini gerektiren bir sürçmesi olduğunda oğul babasını, baba oğlunu, kişi kardeşini cerh etmekte, Allah yolunda kınayanın kınamasına aldırmamakta, akrabalık bağı veya mâli bağlantı onları bundan alıkoymamaktadır. Bu hususlardaki kıssalar oldukça fazladır. Bu hususlar benim kitaplarımda yazılıdır. Eserlerimde sahih hadisleri sakîmlerinden ayırmama göz atan insan zikrettiğim hususlarda dogru sözlü olduğumu görür"<sup>311</sup>.

Beyhakî, rivayetleri seçme biçimi ile ilgili de şunları söyler: “Müteahhirîn ulemasından bir topluluk mucizeler ve peygamberlik delillerine ilişkin kitaplar tasnif etti. Orada haberlerin sahihini zayıfından, meşhurunu garibinden sahîhini mevzûsundan ayırmadan pek çok haberi naklettiler. Öyle bir durum zuhur etti ki mucizelerle ilgili haberleri kabule meyilli olanlar bütün haberleri makbul seviyesinde tuttu. Peygamber (s.a.)’in mucizeleri ile ilgili haberleri kabule kalben meyilli olmayan kimseler de bu konudaki bütün haberleri merdud kabul etti”<sup>312</sup>. Beyhakî burada kendinden önceki Delâilü’n-nübüvve eserlerini tenkid etmiş ve onların meşhur haberleri garip haberlerden ayırmadan eser tasnif ettiğini söylemiştir.

Delâil mevzuunda zayıf ve mevzû hadislerin yanında “garip hadis” kavramını gündeme getirmek gerekmektedir. Çünkü Peygamber (s.a.)’in mucizeleri ile ilgili zayıf ve mevzû hadislerin ortak özelliği bunların aynı zamanda “garip hadis” oluşlarıdır. Garip hadis bilindiği gibi sened veya metin yönünden tek kalmış yahut benzeri başka

<sup>310</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 365.

<sup>311</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 47, 69.

<sup>312</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 47.

râvîler tarafından rivâyet edilmemiş hadis demektir<sup>313</sup>. Bir kısım âlimlere göre ferd ve garip terimleri eş anlamlıdır. Hadisin metninde veya senedinde tek kalışı anlatır. Garip hadis ya da ferd hadis hadisin sadece senediyle ilgili bir niteleme değildir. Seneden daha fazla metin ile ilgili bir nitelemedir. Çünkü hadisin senedinin herhangi bir yerinde bir râvi tek kalıyorsa o hadisin metni de tek kalıyor demektir. Seneddeki teferrüd metnin de teferrüdü demektir.

Muhaddisler mümkün mertebe garip hadislerden uzak durmayı tercih etmişlerdir. İbrahim en-Nehâî “Selef hadisin ve sözün garîbinden hoşlanmazdı” demiş; İmâm Mâlik de ilmin kötüsünün garîb, iyisinin de halk tarafından rivâyet edilen zâhir (meşhur) haberler olduğunu söylemiştir<sup>314</sup>. Ayın ikiye ayrılması ya da hurma kütüğünün inlemesi gibi haberler tek bir tarikten gelmemiştir. Ancak Hz. Peygamber (s.a.)’e nisbet edilen bütün mucizelerin böyle değildir. Mesela Hz. Peygamber (s.a.)’in Hz. İsâ’nın vasisiyle görüşmesi<sup>315</sup>, Hz. İlyas’la buluşması<sup>316</sup> gibi haberler garîb haberlerdir. *Delâilü’n-nübüvve*’de tenkide medâr olan hadislerin bir kısmı garip hadislerdir. İbn Kesir (ö. 774/1373), *Delâilü’n-nübüvve* içinde bulunan garip hadislerin bir kısmını tespit etmiştir. Çalışmamızda İbn Kesir’in garip dediği hadisler de zayıf hadisler arasında zikredilmiştir.

### C. DELÂİLÜ’N-NÜBÜVVE HAKKINDA SÖYLENENLER

Delâilü’n-nübüvve hakkında söylenenler, tenkitten ziyade takdir bâbında sözlerdir. Bunlar içinde Zehebî’nin değerlendirmeleri önemlidir. Zehebî hem bir İslam tarihçisi olarak hem de hadisçi olarak *Delâilü’n-nübüvve*’yi şöyle değerlendirmiştir: İbn İshâk’ın *Meğâzî*’si ile Mûsâ b. Ukbe’nin *Meğâzî*’sini ele aldı ve düzene koydu. Ben Sîretü’n-nebeviyye’yi yazarken *Delâilü’n-nübüvve*’den yararlandım. Onun gittiği yoldan gittim<sup>317</sup>.

*Delâilü’n-nübüvve*’nin belki de en önemli özelliği aynı zamanda bir sîret kaynağı olmasıdır. Beyhakî’nin “İlâhiyyât” bahisleri ile ilgili görüşleri hakkında doktora tezi hazırlayan Ahmed b. Atıyye el-Ğâmidî, *Delâilü’n-nübüvve*’nin bir sîret kitabı olma yönüne işaret eder ve şöyle der: “Bu kitap kelimenin tam anlamıyla siyer

<sup>313</sup> Polat, Selahaddin, “*Garîb*”, *DİA*, XIII, 375.

<sup>314</sup> Polat Selahaddin, “*Garîb*”, *DİA*, XIII, 375.

<sup>315</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 425- 428.

<sup>316</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 422.

<sup>317</sup> Zehebî, *Siyeru a’lâm*, VI, 115- 116.

kitaplarının en mevsuk olanlarındandır. Çünkü müellifi, haberlerin sahihini zayıfından ayıracak büyük bir ilim mertebesine sahiptir”<sup>318</sup>.

*Delâilü'n-nübüvve*'den en çok istifade eden müelliflerden biri Suyûtî (ö. 911/1505)'dir. Beyhakî'nin *Delâilü'n-nübüvve*'si Suyutî'nin *Hasâis*'inin temel kaynaklarından biridir. Suyutî'nin *Hasâis*'i üzerine tehzîb yazan muâsır âlimlerden Abdullah et-Telîdî diyor ki: “Suyutî'nin *Hasâis*'i ile Beyhakî'nin *Delâil*'i belli bir noktada buluşmaktadır. Ancak Suyutî'nin eserini bablara ayırışı daha açık ve ayrıntılıdır”<sup>319</sup>.

Muâsır yazarlardan Semîre Zâyed *Delâilü'n-nübüvve* ile ilgili bir değerlendirmede bulunmuştur. Bu değerlendirme *Delâilü'n-nübüvve*'yi ve hakkında söylenenleri kısaca özetleyecek niteliktedir: “*Delâilü'n-nübüvve* Beyhakî'nin eserleri içinde bir konuyu kapsayıcılığı ve güzelliği bakımından inci gibidir. Sahîhayn'a dayanmıştır. Esas itibariyle Sahihayn'dan çok nakiller yapmıştır. Ebu Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî, Dârimî, Müsned, Müstedrek gibi kaynaklardan nakiller yapmıştır. İbn İshâk'tan da çok nakil almıştır. Sadece kendi kitabında bulunan haberler de vardır. Bu eser âlimlerin büyük takdirini toplamıştır. Çünkü Beyhakî, haberlerin ancak sahih olanını almayı şart koşturmuştur. Bu yüzden âlimlerin sözleri, bu eserin bu konuda yazılmış kapsam, sıhhat, dikkat, tehzib ve tertip bakımından en üstün kitap olduğunda birleşmiştir”<sup>320</sup>. Âlimler *Delâilü'n-nübüvve*'yi hep övgü dolu sözlerle anlatmışlardır. Şimdi de *Delâilü'n-nübüvve*'deki mevzû ve zayıf hadisler üzerinde duralım.

#### **D. DELAİLUN NÜBÜVVE'DEKİ MEVZÛ VE ZAYIF HADİSLER**

Beyhakî *Delâilü'n-nübüvve*'nin mukaddimesi konumunda olan medhalde haberler konusundaki tutumunu açıkça ortaya koymuştur. Orada şöyle diyor: “Usul ve fûrûa dair eserlerimde benim âdetim sadece sahih haberleri nakletmek, sahih olanla olmayanı ayırmaktır. Böyle yapıyorum ki Ehl-i Sünnet'ten bir kimse bu kitaplara basiretle baktığı zaman kalbinde güven oluşsun. Bidat ehlinden kalbinde eğrilik bulunan kimse de o eserlere baktığı zaman Ehl-i Sünnet'in dayandığı haberlerde çürük bulmasın”<sup>321</sup>. Beyhakî'nin mevzû olduğu bilinen hiç bir hadisi kabul etmeme ve

<sup>318</sup> Ğâmidî, *Beyhakî ve mevki fihû mine'l-ilâhiyyât*, s. 74.

<sup>319</sup> Telîdî, *Tehzîbü'l-Hasâis*, s. 14.

<sup>320</sup> Semîre Zâyid, *el-Câmi' fi's-sîreti'n-nebeviyye*, I, 3.

<sup>321</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 47.

kullanmama prensibine sahip bir âlim olduğu bilinmektedir<sup>322</sup>. Beyhakî *Delâilü'n-nübüvve*'nin mukaddimesinde şunları da söylüyor: “Bir hadis zikretmişsem onun sıhhatine işaret ettim veya mübhem bıraktım. Bir açıklama yapmadıysam, öbürleri gibi makbuldür. Zayıf bir isnadla bir hadis rivayet ettiysem hadisin zaafına işaret ettim ve o hususta başka rivayetlere güvenilmesi gerektiğini belirttim”<sup>323</sup>. Beyhakî, eserinin sıhhatine zarar verecek hiç bir hadisi, her hangi bir not düşmeden vermemiştir. Çok zayıf ve hatta uydurma olan hadisleri verirken “eğer sahih ise ...”<sup>324</sup> kaydını koymuştur. Bu da onun ilimdeki ciddiyetini gösterir. Beyhakî'nin bu şekilde kayıt koyduğu bazı bâb isimleri şöyledir:

Eğer haber sahih ise Peygamberimiz (s.a.)'in Tebuk'e gidiş ve dönüş sebebi hakkında rivayet olunanlar bâbı<sup>325</sup>.

Eğer rivayet sahih ise İsa b. Meryem'in vasisinin kıssası ve bu şahsın Ömer b. Hattab (r.a.)'in hilafeti zamanında zuhur etmesi bâbı<sup>326</sup>.

Emzikli çocuk ile dilsiz bir kimsenin Peygamberimiz (s.a.)'in risâletine şehâdet etmesi hakkında -eğer sahih ise - gelen haberler bâbı<sup>327</sup>.

Aksırdığı zaman Resûlullah (s.a.)' “yerhamükallah” diyen Yahudiye, Resûlullah (s.a.)'in “Allah seni hidayete erdiren” demesi üzerine bu şahsın müslüman olması ile ilgili olarak -eğer doğru ise - gelen haber bâbı<sup>328</sup>.

İçinden çocuğuna şikâyet dolu şiir söyleyen adamın şiirini -eğer sahih ise - Resûlullah (s.a.)'in haber vermesi bâbı<sup>329</sup>.

Resûlullah (s.a.)'in Muaviye b. Ebî Süfyan'ın melikliğini -eğer rivayet sahih ise -haber vermesi veya meşhur hadislerde buna işaret etmesi ve bundaki nübüvvet alâmetleri bâbı<sup>330</sup>.

Eğer rivayet doğru ise ki ben sahih görmüyorum, Resûlullah (s.a.)'in Vehb b. Münebbih ile Ğaylan el-Kaderî (ed-Dimeşkî)'nin durumunu haber vermesi babı<sup>331</sup>.

---

<sup>322</sup> Suyûtî, *Tedribü'r-râvî*, s. 182.

<sup>323</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 46.

<sup>324</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 255.

<sup>325</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 255–256.

<sup>326</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 425.

<sup>327</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 59.

<sup>328</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 207.

<sup>329</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 304.

<sup>330</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 446.

<sup>331</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 496.

Eğer hadis sahih ise Râfızîlerin ve Kaderiye mezhebinin zuhurunu Resûlullah (s.a.)’in haber vermesi bâbı<sup>332</sup>.

Yukardaki bab isimlerini incelediğimizde Beyhakî’nin ilimde dürüstlük ve ciddiyet gibi iki prensibe sahip olduğunu görürüz. Beyhakî mümkün olduğu kadar zayıf haberleri almamaya çalışmıştır. Beyhakî’yi herşeye rağmen zayıf rivayeti almaya iten sebebin ne olduğunu araştırdığımızda şunu görüyoruz. Beyhakî ilim ehli nezdinde meşhur olan haberlere önem vermiştir. Herhangi bir haber zayıf bile olsa ilim ehli arasında şöhret kazanmışsa onu bir kenara atmamıştır. Meselâ meşhur Ğarânik kıssasını almıştır. Çünkü Meğâzî âlimleri arasında bu haber meşhurdur. Ancak senedindeki kopukluğa da işaret etmeyi unutmamıştır<sup>333</sup>. Ayrıca Beyhakî, ilim zayi olmasın düşüncesiyle, herhangi bir haberi nakzeden bir başka haber yoksa almıştır. Haber garîb bile olsa “vuku bulmuş olabilir” diye düşünerek almıştır<sup>334</sup>.

Şimdi de *Delâilü’n-nübüvve*’de bulunan tenkide medâr olmuş bazı rivayetler üzerinde duralım.

### 1. Mevzû Hadisler

1- Üzerinde duracağımız birinci mevzû hadis Resûlullah (s.a.)’in İlyas (a.s.) görüşmesini ihtiva eden Enes b. Mâlik (r.a.) hadisidir. Bu hadis Hâkim en-Nîsâbü’rî’nin *Müstedrek*’inde geçmektedir. Hâkim’in senedindeki ravilerden biri de Yezîd b. Yezîd el-Mavsîlîdir. Zehebî *Mizânü’l-İ’tidâl* adlı eserinde bu şahıstan bahsederken bu hadise de temas ederek şöyle söylemiştir:

“Bu hadisi Hâkim *Müstedrek*’inde tahrir etti. Hâkim bunun gibi haberleri sahih sayarken Allah’tan utanmadı mı?<sup>335</sup> Beyhakî bu hadisi verdiği babın başında, “isnâdı zayıftır. Allah daha iyi bilir” demiş, hadisi verdikten sonra da şunları söylemiştir: “Bu hadiste anlatılanlar Allah’ın kudreti açısından baktığımızda caiz olan olaylardır. Ancak bu hadisin isnadı hepten zayıftır. Mucizelerden sahih olanlar bizim için yeterlidir”<sup>336</sup>.

2- *Delâil*’de geçen diğer bir mevzû hadis de Hızır (a.s.)’la ilgilidir. Bu hadisin ravisi de Enes b. Mâlik (r.a.)’dır. Bir gün mescidin köşesinden bir inleme sesi işitilir. Resûlullah (s.a.) Enes b. Mâlik (r.a.)’ı sesin çıktığı tarafa gönderir ve o sesi çıkaran

<sup>332</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 548.

<sup>333</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 297.

<sup>334</sup> “Müsbit haber münfî haberden evladır”. Bak. Beyhakî, *Delâil*, II, 365.

<sup>335</sup> Zehebî, *Mizân*, IV, 441.

<sup>336</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 422.

kimsenin kendisi için de istiğfar etmesini söyler. Nihayet o şahsın Hızır (a.s.) olduğu anlaşılır ve orada bulunanların hepsi onu görür. Bu hadisin ravilerinden Kesir b. Abdillâh el-Müzenî hakkında İbn Hibban “Münkeru’l-hadîs cidden”deyimini kullandıktan sonra “babasından ve dedesinden rivayetleri caiz olmayan mevzû haberler rivayet eder” demiş ve İmâm Şâfiî’nin bu şahıs hakkında “Yalanın rükünlerinden bir rükündür”dediğini nakletmiştir<sup>337</sup>. Beyhakî bu hadisi rivayet ettiği bâbın başında “ve isnâdühû daîfün” ibaresini kullanmıştır<sup>338</sup>. Telîdî de, Hızır’ın Hz. Peygamber ile buluşmasını “bâtıl” olarak nitelendirmiştir<sup>339</sup>.

3- *Delâilü’n-nübüvve*’de bulunan bir diğer mevzû hadis te Hişam b. Urve gibi güvenilir şahıslara atfen yalan hadis uyduran Huseyn b. Ulvan yoluyla gelen bir rivayettir. Huseyn b. Ulvan hadis vaz’ı ile tanınan bir kimsedir<sup>340</sup>. Bu rivayete göre Âişe (r.a.) şöyle anlatır: Resûlullah (s.a.) tuvalete gittiği zaman o çıkınca ben girerdim. Burnuma çok güzel bir kokudan başkası gelmezdi. Bu durumu Resûlullah (s.a.)’e söylediğim zaman buyurdular ki: Ey Âişe bizim vücudumuzun cennet ehlinin ruhları üzerinden neş’et ettiğini bilmez misin? Bu vücuttan hiç bir necâset çıkmaz ki arz onu hemen yutmasın.

Beyhakî bu hadisi serdettikten sonra bu hadisin Hüseyin b. Ulvan’ın uydurması olduğunu, aslında zikretmeye bile gerek olmadığını söylemiş ve şunları ilave etmiştir: “Resûlullah (s.a.)’in mucizeleri hakkında gelen sahih ve meşhur haberler İbn Ulvan’ın yalanlarına bizi muhtaç bırakmayacak kadar yeterlidir”<sup>341</sup>. Görüldüğü gibi Beyhakî hadisin mevzû olduğunu kendisi söylemektedir.

4- Zikredeceğimiz bir başka mevzu hadis Hz. Peygamber’in doğumu ile ilgilidir. Hadiste Hz. Peygamber’in doğduğu gece İran Kisrâ’sının sarayının sarsılması, sarayın 14 sütununun yıkılması, Sava gölünün kurumması, Mecûsîlerin ibadethanelerinde daimi yaktıkları ateşin sönmesi anlatılmıştır<sup>342</sup>. Bu rivayetin ravisi Mahzûm b. Hânî’nin 150 yıl yaşamış olan babası Hânî el-Mahzûmî’dir. Zehebî bu hadisi “münker ve garip” bir hadis olarak nitelendirmiştir<sup>343</sup>. Hadis âlimleri münker lafzını çoğunlukla mevzu

<sup>337</sup> İbn Hibbân, *Kitâbü’l-mecrûhîn*, II, 221.

<sup>338</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 423-424.

<sup>339</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 423-424; Telîdî, *Tehzîbü’l-Hasâis*, s. 16.

<sup>340</sup> İbn Hibbân, *a. g. e.*, I, 245; Zehebî, *a. g. e.*, I, 542 .

<sup>341</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 69 -70.

<sup>342</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 126.

<sup>343</sup> Zehebî, *Târîhu’l- İslâm*, I, 28.

(uydurma) anlamında kullanılmaktadırlar<sup>344</sup>. Mevlânâ Şiblî, bu şahsın bilinen bir sahâbî olmadığını belirtmiş ve bu rivayeti makbul bir rivayet saymamıştır<sup>345</sup>. Beyhakî de *Delâilü'n-nübüvve*'sine Peygamber(s.a.)'in doğumu esnasında İnan kırsasının sarayının direğinin çökmesi, Mecusilerin ateşinin sönmesi, Sava gölünün taşması ile ilgili bu haberi almıştır<sup>346</sup>. Telîdî'ye göre de Hz. Peygamber'in doğumu ile ilgili haberler mevzudur<sup>347</sup>.

5- Zikredeceğimiz bir başka haber de İbnü Zeml el-Cühenî'nin rüyası ile ilgili haberdir. İbn Zeml el-Cühenî nin sahâbî olup olmadığı ihtilaflıdır<sup>348</sup>. Haberde İbn Zeml rüyasında Peygamber (s.a.)'i ve bazı değerli şahsiyetleri gördüğünü söyler. Resûlullah (s.a.) kendisi dışında gördüklerinin Hz. Âdem, Hz. Nûh ve Hz. İbrahim olduğunu söyler ve rüyayı yorumlar. İbn Hibban'a göre hadis mevzûdur<sup>349</sup>. Zaten hadisin ravilerinden Süleyman b. Atâ el-Kuraşî el-Harrânî<sup>350</sup> ile Mesleme b. Abdullah el-Cühenî<sup>351</sup> cerh edilmiş râvîlerdir. Beyhakî de “Ve fî isnâdihî da'fün” diyerek zayıflığına işaret etmiştir<sup>352</sup>. Beyhakî, İbnü Zeml el-Cühenî'nin rivayetinde geçen “dünya yedi bin yıldır, ben son bininci devresindeyim” hadisinden<sup>353</sup> dolayı da tenkid edilmiştir<sup>354</sup>. Hadisin mevzu olduğu belirtilmiştir<sup>355</sup>.

6- Resûlullah (s.a.)'in Hz. Ali'ye şerhlerinden korunması için şeytanlara hitaben bir mektup yazdırmasından bahseden hadis<sup>356</sup> de mevzûdur<sup>357</sup>. Beyhakî, haberin mevzû olduğuna işaret etmiştir.

7- Beyhakî'nin naklettiği bir diğer mevzû hadis de İblis'in torunu olduğunu iddia ederek gelen Hâme b. Heym b. Lakîs b. İblis'in Resûlullah ile mülâkâtından bahseden

<sup>344</sup> Aliyyü'l-Kârî, *Uydurma Olduğunda İttifak Edilen Hadisler* (thk. Abdülfettah Ebû Ğudde, terc. Halil İbrahim Kutlay), İstanbul 2008, s. 31- 32.

<sup>345</sup> Şiblî, Mevlânâ, *Asr-ı Saâdet* (terc. Ömer Rıza Doğrul), c. 3., s. 169. İstanbul 1977.

<sup>346</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 126- 130.

<sup>347</sup> Telîdî, *Tehzîbü'l-Hasâis*, s. 15.

<sup>348</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, II, 311.

<sup>349</sup> İbn Hibbân, *a.g.e.*, I, 329 - 331 .

<sup>350</sup> Zehebî, *Tehzîb*, IV, 211; *Mîzân*, II, 214.

<sup>351</sup> Zehebî, *Tehzîb*, X, 144.

<sup>352</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 36-38.

<sup>353</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 38.

<sup>354</sup> Leknevî, *el- Ecvibetü'l-fâdila*, s. 79; Ğumârî Ebu'l- Feyz, *el-Müdvâvî lieleli'l-Câmii's-sağîr*, IV, 60- 61.

<sup>355</sup> Münâvî, *Feyzu'l-kadîr*, III, 547- 548.

<sup>356</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 118 - 120.

<sup>357</sup> Suyûtî, *Leâli'l-masnâa*, II, 347.



uzunca haberdir<sup>358</sup>. Bu rivayete göre Resûlullah (s.a.) Hz. Ömer ile birlikte Tihâme dağlarından birinde yalnızken Hâme isminde yaşlı bir adam gelir. Selâm verir. Resûlullah selâmını alır. Kendisinin İblis'in torunu olduğunu söyler. İnsanları azdırmak için her peygamber zamanında çalıştığını ancak daha sonra tevbe ettiğini anlatır. Nuh, Hud, Salih, Yakub, Yusuf, Musa ve İsâ peygamberlerle yaptığı görüşmelerden bahseder. Kur'an'dan bazı sureleri öğrenmek istediğini söyler. Resûlullah da ona Kur'an'dan bazı sureler öğretir. Beyhakî bu haberi naklettikten sonra şöyle diyor: “Bu hadisi ehl-i hadis zayıf saymıştır. Ancak bu hadis başka bir vecihten daha kuvvetli bir senedle de rivayet edilmiştir. Allah daha iyi bilir”<sup>359</sup>.

8- *Delâil*'de Abdullah'ın Âmine ile evliliği, Âmine'nin Peygamber (s.a.)'e hamile kalması ve onu dünyaya getirmesi İbn İshâk'a dayanılarak anlatılmıştır<sup>360</sup>. Bunların içinde bir rivayet var: “Bir kadının Abdullah'a ahlâksız teklifte bulunmuştur, Abdullah, Âmine ile beraber olunca bu teklifi yapmamıştır. Sebep olarak da, ‘yüzünde bir nur vardı şu anda kaybolmuş’ demiştir”. Bu rivayet mevzudur<sup>361</sup>.

9- Ebû Üseyd es-Sâidî'nin rivayetine göre Resûlullah (s.a.) Abbas b. Abdilmuttalib'e gelerek “evini yarın boş bırakma sen ve evladın bulunsun. Ben size geleceğim, bir hâcetim var” buyurdu. Ertesi gün beklemeye başladılar. Nihayet kuşluk vaktinden sonra Resûlullah (s.a.) geldi. Huzurlarına girdi “es-selâmü aleyküm” buyurdu “ve aleykümü's-selâm” dediler. Resûlullah (s.a.): “Nasıl sabaha eriştiniz?” diye sordu. “Allah'a hamdederiz hayırla sabaha eriştik. Annemiz ve babamız sana fedâ olsun. Siz nasıl sabaha eriştiniz yâ Resûlullah” dediler. Resûlullah (s.a.): “Allah'a hamdederim hayırla sabahladım” buyurdu. Daha sonra “yaklaşın, yaklaşın” diye onlara seslendi. Her biri diğerine sokularak toplandılar. Resûlullah (s.a.) abasıyla onların hepsinin üzerini örttü ve şöyle dua etti: “Ya rabbi bu benim amcamdır. Bunlar ehl-i beytimdir. Şu örtümün onları örtmesi gibi cehennem azabına karşı onları ört”. Resûlullah (s.a.)'in bu duasına kapı eşiği ve ev duvarları âmîn dedi. Beyhakî hadisi “Kapı eşiği ve ev duvarının Peygamber (s.a.)'in amcası Abbâs ve oğulları için yaptığı duaya âmîn demesi hakkında - eğer rivayet sahih ise - gelen haberler” bâbında tahrir etmiştir. Beyhakî hadisi tahrir

<sup>358</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 418- 420.

<sup>359</sup> Beyhakî, *Delâil*, a. g. y.

<sup>360</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 102-104.

<sup>361</sup> Ahatlı, Erdinç, *a.g.e.*, s.118- 119.

ettikten sonra râvîlerden Abdullah b. Osman'ın teferrüd ettiğini söylemiştir<sup>362</sup>. Hadisin ravilerinden biri de hadis uydurması ile tanınan Muhammed b. Yunus el-Küdeymî (ö. 86 /705)'dir<sup>363</sup>. Telîdî'ye göre Peygamber (s.a.)'in Hz. Abbâs ve ve çocuklarının duasına evin eşiği ve duvarlarının âmin demesinin aslı yoktur<sup>364</sup>.

10- Zikredeceğimiz bir başka mevzû haber de Beyhakî'nin mevzû olduğu konusunda uyardığı bir hadistir. Bu habere göre Ali b. Ebî Tâlib (r.a.) anlatıyor: Peygamberimiz (s.a.) buyurdu ki: “Ey Ali sana bazı tavsiyelerde bulunacağım. Onları iyi ezberle. Benim bu vasıyyetimi koruduğun sürece hayırda olacaksın. Ey Ali müminin üç alameti vardır. Namaz, oruç, zekât...” Beyhakî hadisi bu şekilde kısa kesmiş ve tamamını vermemiş. Daha sonra şu açıklamada bulunmuştur: “Bu mevzû bir hadistir. Ben kitabımın başında mevzû olduğunu bildiğim hadisi almayacağım diye şart koşmuştum”<sup>365</sup>. Beyhakî daha sonra Huneyn gazvesi dönüşünde Hz. Peygamber'e Nasr suresinin inzal olduğu ve Hz. Peygamber'in zuhur edecek bazı fitneleri anlattığı hadise de metnin tamamını vermeden işaret etmiş ve “bu hadis münkerdir, aslı yoktur” demiştir<sup>366</sup>. Beyhakî bu iki hadisi “Resûlullah (s.a.)'in kimseyi bizzat halife tayin etmediği” ile ilgili açtığı babda zikretmiştir.

Muâsır müelliflerden Abdullah et-Telîdî, Suyûtî'nin el- Hasâis'i ile Kâdî İyâz'ın eş- Şifâsına birer “Tehzîb” hazırlamıştır. Çalışmasında asılsız ve mevzû haberleri atan Telîdî'nin mevzû olarak zikrettiği bazı rivayetler Beyhakî'nin *Delâil*'inde de bulunmaktadır. Yukarıda zikredilenlerin dışında, Telîdî'nin de mevzû dediği Beyhakî hadisleri aşağıda zikredilmiştir:

11- Seyf b. Zî Yezan'ın Abdülmuttalib'e Hz. Peygamber'in durumunu haber vermesi asılsızdır<sup>367</sup>.

12- Hz. Peygamber'in bi'seti ile ilgili hâtifden gelen sesler asılsızdır<sup>368</sup>.

13- Miraç'da Hz. Peygamber'in Yesrip, Beytüllahm ve Musa'nın ağacının yanında namaz kılması asılsızdır<sup>369</sup>.

<sup>362</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 71–72.

<sup>363</sup> İbn Hacer bu ravi hakkında sadece zayıftır demiştir. Bak. *Takrîbü't-Tehzîb*, s.515.

<sup>364</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 71- 72; Telîdî, *Tehzîbü'l-Hasâis*, s. 16.

<sup>365</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 229.

<sup>366</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 230.

<sup>367</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 9- 14; Telîdî, *Tehzîbü'l-Hasâis*, s. 15.

<sup>368</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 245- 247; Telîdî, *Tehzîbü'l-Hasâis*, s. 16.

<sup>369</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 388; Telîdî, *Tehzîbü'l-Hasâis*, s. 16.

14- Ceylanın konuşması rivayeti mevzudur<sup>370</sup>.

15- Kelerin konuşması ve iman etmesi rivayeti mevzudur<sup>371</sup>.

Hayvanlarla konuşma ihtiva eden rivayetleri tenkid etmede Telîdî yalnız değildir. İzmirli İsmail Hakkı, deve, merkep, kurt ve kelerin konuşmaları ile ilgili bütün hadislerin uydurma olduğunu söylemektedir<sup>372</sup>. Mevlânâ Şiblî’de “Deve, merkep, keçi, ceylan, kurt, kaplan ve sairenin konuştuğu veya bir şey okuduğu sahih rivayetlerle sabit değildir” demiştir<sup>373</sup>.

16- Hz. Peygamber’in “ümmetimden ismi Vehb ve ismi Ğaylan olan kimseler çıkacaktır” buyurmasının aslı yoktur<sup>374</sup>.

Ubade b. Samit (r.a.) anlatıyor: Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: “Ümmetimden Vehb isminde bir adam çıkacak Allah ona hikmeti hibe edecek. Ümmetimden Ğaylan isminde bir adam da çıkacak. Ümmetime İblis’den daha zararlı olacak”.

Bu hadisin ravilerinden Mervan b. Salim el-Cezerî zayıftır<sup>375</sup>. Ayrıca rivayetinde teferrüd etmiştir. Beyhakî de hadisin sahih olmadığını, bir başka vechinin daha bulunduğunu ancak o vechinin bundan da zayıf olduğunu söylemiştir<sup>376</sup>. Hadisin kullanıldığı bâb, “Rivayet sahîh ise ki - ben sahîh görmüyorum - Resûlullah (s.a.)’in Vehb b. Münebbih ile Ğaylan el-kaderî (ed-Dîmeşkî)’nin durumunu haber vermesi” adını taşımaktadır. Babın başında da hadisin sahih olmadığı söylenmiştir. Beyhakî belki de okuyucuları ikaz etmek ve sahih olarak itibar edilmemesini sağlamak için böyle yapmıştır.

17- Bir kurdun Medine civarında yaşayan bir çobanla konuşması ve bu konuşmasında hurmalıklar arasından bir peygamberin çıkacağını, geçmiş milletlerin haberlerini insanlara vereceğini söylemesi rivayeti<sup>377</sup> mevzudur<sup>378</sup>.

18- Bir sefer esnasında Hz. Peygamber’in konakladığı yere gaibden bir keçinin gelmesi, keçinin sağıldıktan bir süre sonra kaybolması, durum Rasûlullah’a

<sup>370</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 34; Telîdî, *Tehzîbü’l-Hasâis*, s. 16.

<sup>371</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 36- 38; Telîdî, *Tehzîbü’l-Hasâis*, s. 16.

<sup>372</sup> İzmirli, İsmail Hakkı, *a.g.e.*, s.137.

<sup>373</sup> Şiblî, Mevlânâ, *a.g.e.*, c.3., s.187.

<sup>374</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 496; Telîdî, *Tehzîbü’l-Hasâis*, s. 16.

<sup>375</sup> Zehebî, *Mîzân*, III, 90.

<sup>376</sup> Beyhakî, *el-Bidâye*, VI, 496, İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 230.

<sup>377</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 42- 43.

<sup>378</sup> Telîdî, *İthâf*, s. 25.

haber verildiğinde “onun bir sahibi var” demesini anlatan rivayet<sup>379</sup> mevzudur<sup>380</sup>.

19- Hz. Peygamber’in belirli bir yaşa geldiği halde konuşamayan çocuğa bazı sorular sorması ve konuşturmasını anlatan rivayet<sup>381</sup> bâtıdır<sup>382</sup>.

20- Abdülmelik b. Umeyr anlatıyor: Muaviye dedi ki: Beni hilafeti ele almaya sevkeden Peygamberimiz (s.a.)’in şu sözünden başkası değildir: “Ey Muaviye melik olduğun zaman iyi davran”.

Beyhakî bu hadisi Resûlullah (s.a.)’in Muaviye b. Ebî Süfyan’ın melikliğini - eğer rivayet sahih ise -haber vermesi ve bundaki nübüvvet alâmetleri bâbında tahrir etmiştir. Bu hadisin ravilerinde İsmail b. İbrahim b. Muhacir el-Beclî zayıftır<sup>383</sup>. Beyhakî bu râvînin hadis ilmini bilenlerce (ehlü’l- ma’rife bi’l- hadîs) zayıf sayıldığını ancak hadisin şahidlerinin bulunduğunu söylemiş ve birkaç hadis getirmiştir<sup>384</sup>. Telîdî’ye göre bu hadis mevzudur<sup>385</sup>.

21- Hz. Peygamber’in Ukkâşe b. Mihsan (r.a.)’a verdiği tahta parçasının kılıca dönüşmesi<sup>386</sup> rivayeti mevzudur<sup>387</sup>.

22- Katade(r.a.)’ın çıkan gözünü yerine koyması<sup>388</sup> rivayetleri asılsızdır<sup>389</sup>.

23- Hz. Peygamber’e zekât ödemeyen, meşhur Sa’lebe hadisi<sup>390</sup> ile ilgili yazılan bir makâlede, bu rivayetin sened yönünden münker olduğu, metnin/kıssanın ise asılsız olduğu belirtilmiştir<sup>391</sup>.

Buraya kadar 23 mevzu hadis zikretmiş bulunuyoruz. Burada önemli bir hususa işaret etmek yerinde olur. Beyhakî, bu 23 rivayetten 3 tanesinin mevzu olduğunu bizzat söylemiştir. 8 tanesini zayıf olduğunu bildirerek, temriz sıygasıyla vermiştir. Beyhakî, mevzu rivayetleri, mevzu olduğu bilinsin ve ona göre amel edilsin diye ikaz

<sup>379</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 138.

<sup>380</sup> Telîdî, *İthâf*, s. 25.

<sup>381</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 59.

<sup>382</sup> Telîdî, *İthâf*, s. 25.

<sup>383</sup> Ukaylî, *Duafâ*, I, 73; İbn Hibbân, *Kitâbü’l-mecrûhîn*, I, 122.

<sup>384</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 446- 447.

<sup>385</sup> Telîdî, *İthâf*, s. 26.

<sup>386</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 98.

<sup>387</sup> Telîdî, *İthâf*, s. 26.

<sup>388</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 100.

<sup>389</sup> Telîdî, *İthâf*, s. 26.

<sup>390</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 289- 292.

<sup>391</sup> Paksoy, Kadir, "*Sened ve Metin Yönünden Sa'lebe Hadisinin Tenkidi*", HÜİFD, say. IV (1998), s. 161- 186.

mahiyetinde vermiştir. Bu sebeple 3 rivayete aslında mevzu gözüyle bakmamak gerekir. Diğer 20 rivayetin mevzu hadis oluşu da ya isnadında yalan söylediği veya yalanla itham edildiği yönünde cerh ibaresi kullanılmış ravisinin oluşundan veya Zehebî, Telîdî, Ğumârî gibi hadis âlimlerinden birinin “mevzû” değerlendirmesi yapmasından ileri gelmektedir. Beyhakî, eserinin başında koştığı “mevzu hadis almama şartına” kendisi açısından bakıldığında, uymuştur.

## 2. Zayıf Hadisler

Hz. Peygamber’in mucizelerini ve peygamberlik delillerini ihtiva eden hadislerin sadece râvilerini tenkid süzgecinden geçirmek, bu konudaki sahih rivayetleri elde etmemiz için yeterli değildir. İlk üç asıra mensup ravileri konusunda gösterilen çabalar dördüncü ve beşinci asır ravilerin tenkidinde gösterilmemiştir. Oysa *Delâilü'n-nübüvve* hadislerinin sayıca olağanüstü artmaları dördüncü ve beşinci asırlardadır. Mevlânâ Şiblî, bu sıkıntıyı şöyle ifade eder:

“Müslümanların başına gelen felaketlerden biri de râvîler ulemâsının yalnız müslümanlığın ilk üç asrıdan çıkan râvîlerin hâl tercemeleriyle meşgul olması, dördüncü ve beşinci asırlardaki ravilerin hâl tercemelerini ihmal etmeleridir. Ensâb ve Terâcim-i Ahvâl kitaplarında bunlara dair olan beyanat, hadis usulüne göre tenkid edilmemiştir. Onun için Ebû Nuaym ile Beyhakî’nin kaydettikleri rivayetlerin ravileri, umumiyetle durumları bilinmeyen kişilerdir. Bu da onların eserlerini tenkid etmeyi büsbütün güçleştiriyor<sup>392</sup>.

Bu satırlarda Beyhakî için söylenenler bütünüyle doğru değildir. Çünkü Beyhakî başta Buhârî ve Müslim olmak üzere kütüb-i sitte’deki delâil hadislerini kendisine temel almıştır. Bu temel de görmezden gelinemez. Ancak bu temelin üzerine bina ettiği hadislerin bu temel kadar sağlam olduğu da söylenemez.

Zayıf hadisleri aşağıdaki başlıklar altında incelememiz mümkündür. Zayıf hadislerin tam sayısını belirtmek için numaralandırmayı uygun gördük.

### ***a) Hz. Peygamber (s.a.)’in Doğumu İle İlgili Rivâyetler***

Zayıf hadislerin en çok bulunduğu konulardan biri Hz. Peygamber’in dünyaya gelişi. Bu konudaki zayıf hadisleri şöyle sıralayabiliriz:

---

<sup>392</sup> Şiblî, Mevlânâ, *a.g.e.*, c. 3., s. 157.

1) Hz. Âmine'nin Hz. Peygamber'i dünyaya getirdiği zaman Şam saraylarını aydınlatan bir nur gördüğünü ifade eden İrbâd bin Sâriye rivâyeti de zayıftır. Çünkü hadisin ravilerinden Saîd b. Süveyd, zayıf bir râvîdir<sup>393</sup>. Râvilerden Halid b. Ma'dân, Beyhakî'nin de ifade ettiği gibi<sup>394</sup> zayıf bir râvîdir.

2) Hz. Âmine'nin doğum sancıları duyduğu zaman bütün yıldızların yere doğru eğildiğini, bunların yere düşmesinden korkulduğunu ve doğumdan sonra bütün evin nura gark olduğunu anlatan hadis sahih değildir. Râvîlerinden Abdülaziz b. İmran zayıf bir ravidir<sup>395</sup>.

3) Resûlullah'ın sünnetli olarak doğduğunu ifade eden Beyhakî'nin rivayet ettiği Abbas (r.a.) hadisi<sup>396</sup>de ravilerinden Süleyman b. Seleme el-Habâirî<sup>397</sup> nedeniyle zayıftır. Muhaddis İbn Kesir(ö. 774/1373), Hz. Peygamber'in sünnetli ve göbeği kesilmiş olarak dünyaya gelmesi ile ilgili rivayet hakkında "fî sıhhatihî nazar" kaydını koymuştur<sup>398</sup>.

4) Bir Yahudi tâcirin Kureyş'in ileri gelenlerine "bu gece içinizden birinin çocuğu doğdu mu?" diye sorması, Resûlullah'ın doğumunu haber vermeleri üzerine görmek istemesi, Hz. Peygamber'i gösterdikleri zaman nübüvvet mührünü görerek bayılması olayını anlatan haber<sup>399</sup> sahih değildir<sup>400</sup>.

5) Hz. Peygamber'in sütannesi Halime'nin ağzından rivayet edilen ve Resûlullah'ın gelmesi ile birlikte Halime'nin evinde zuhûr eden bereketten bahs eden haber sîret yazarları arasında meşhurdur<sup>401</sup>. Bu hadisin râvilerinden Muhammed b. Zekeriyâ el-Ğalâbî hadis uydurmakla itham edilmiş bir ravidir<sup>402</sup>. Ancak Heysemî güvenilir saymıştır.<sup>403</sup> Hz. Peygamber'in göğsünün yarılması ile ilgili rivayetlerden Müslim'in tahrir ettiği Enes b. Mâlik hadisinin<sup>404</sup> dışındakiler<sup>405</sup> zayıf rivayetlerdir.

<sup>393</sup> Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, VIII, 223.

<sup>394</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 83.

<sup>395</sup> Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, VIII, 220.

<sup>396</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 114.

<sup>397</sup> Zehebî, *Mîzân*, II, 210.

<sup>398</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 265.

<sup>399</sup> Beyhakî, *a.g.e.*, I, 108.

<sup>400</sup> Şiblî, *Mevlânâ*, *a.g.e.*, c.3., s. 175.

<sup>401</sup> İbn Hişâm, *es-Sîra*, I, 176, İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 112, Beyhakî, *Delâil*, I, 111, İbn Kesir, *el-Bidâye*, II, 275, Suyûtî, *Hasâis*, I, 54.

<sup>402</sup> Zehebî, *Mîzân*, III, 550.

<sup>403</sup> Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, VIII, 221.

<sup>404</sup> Müslim, *İmân* 261.

Şakk-ı Sadr konusunda Beyhakî'nin *Delâilü'n-nübüvve*'sinde Abdullah b. Cafer b. Ebî Talib<sup>406</sup> ile Ali b. Abdillâh b. Abbas'ın<sup>407</sup> uzunca iki rivayeti vardır. Bu rivayetlerin ikisi de zayıftır. Birinci rivayette meçhul bir kişi vardır. İkinci rivayette ise Muhammed b. Zekeriyâ el-Ğalâbî vardır. Bu ravi hadis uydurmakla itham edilmiş bir ravidir. İkinci rivayette şakk-ı sadr'ın dışında Resûlullah (s.a.) çocukluğunda kaybolması hadisesi de anlatılmıştır. Rivayete göre Halime annesine teslim etmek üzere Resûlullah (s.a.)'i getirir. Mekke'nin yukarı tarafında kalabalık arasında kaybeder. Çocuğu kaybettiği için ağlamaya başlar. Etrafindakileri de ağlatır. Nihayet Abdümtalib'e haber verir. Abdümtalib Safa tepesine çıkar. Yâ Yüseyl diye nida eder. Cahiliye döneminde başına bir iş gelen böyle nida edermiş. Etrafına toplanırlar. Durumu anlatır. Hep beraber Muhammed'i ararlar, bulamazlar. Abdümtalib üzgün biçimde Kâbe'ye gelir. Yedi defa tavaf edip dua eder. Nihayet gökten bir nida işitilir. Resûlullah (s.a.)'in yerinin Tihâme vadisinde sağdaki bir ağacın yanı olduğu haber verilmektedir. Hemen oraya giderler ve Peygamber (s.a.)'i orada bulurlar. Bu rivayetin ravisi olan Muhammed b. Zekeriyâ el-Ğalâbî hadis uydurmakla itham edilen bir ravidir<sup>408</sup>. Bütün bu ayrıntılar onun hayal gücünün yüksekliğini gösteriyor olabilir. Şakk-ı sadr konusunda Beyhakî, Müslim'in Enes b. Mâlik (r.a.)'den rivayeti olan hadisi de almıştır<sup>409</sup>. Şakk-ı sadr konusundaki en sağlam rivayet budur. Beyhakî bu hadisleri "Peygamberimiz(s.a.)'in emzirmesi, bakımı ve doğumundan sonra onu emziren kadınlar" babında yer vermiştir. Beyhakî, âdet olarak önce sahih hadisleri verdiği halde burada önce zayıf olanları, sonra sahih hadisleri vermiştir.

6) Abbas (r.a.)'dan rivayet olunduğuna göre o şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.)'e şöyle söyledim: "Ey Allah'ın Resûlü benim senin dinine girmemde peygamberliğinin bir delili etkili oldu. Beşikte iken seni görmüştüm. Gökteki ay ile anlaşılmaz bir takım şeyler konuşuyordun. Elinle ona işaret ediyordun. Ne zaman işaret etsen o bir tarafa meylediyordu". Bunun üzerine Resûlullah (s.a.) buyurdu ki:

---

<sup>405</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 132 – 145.

<sup>406</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 132 –139.

<sup>407</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 139–145.

<sup>408</sup> Zehebî, *Mizân*, III, 550.

<sup>409</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 146–147.

— “Ben onunla konuŖurdum. O da benimle konuŖurdu. Ağladığım zaman beni avuturdu. Ben onun arŖın altında secde ediŖ sesini duyardım”<sup>410</sup>. Bu hadisin ravilerinden Ahmed b. İbrahim el-Halebî cerh edilmiŖ bir râvîdir. Beyhakî hadisi sunduktan sonra “Halebî isnadında tek kaldı. Zaten kendisi de adalet ve zabtı bilinmeyen bir Ŗahsiyettir” demiŖtir<sup>411</sup>. BeŖikte ay ile konuŖma hakkındaki bu rivayete muâsır yazarlardan zayıf<sup>412</sup> ve mevzû diyen de vardır<sup>413</sup>.

7) Beyhakî Yunus b. Bükeyr’in İbn İŖhâk’dan bir rivayetine yer vermiŖtir. Bu rivayete göre sen bu ümmetin efendisine hamilesin diye Âmine’ye seslenilmektedir<sup>414</sup>. Bu rivayetin bilinen bir senedi yoktur. İbn İŖhâk’tan senedsiz olarak gelmiŖtir.

8) Beyhakî Mamer b. RaŖid’in İbn Ŗihâb ez-Zührî’den yaptığı bir rivayete de yer vermiŖtir<sup>415</sup>. Peygamber (s.a.)’in doğumu, çocukluğu ve gençliği ile ilgili anlatılanları İbn Ŗihab bu rivayette derlemiŖtir. Hadisin belli bir senedi yoktur. Ancak tarihçilik açısından ele alındığında bir anlam taŖımaktadır.

9) Osman b. Ebi’l-Âs (r.a.)’ın annesine dayanarak yaptığı bir rivayette Âmine’nin doğum yapması esnasında etrafı nur kapladığı, gökteki yıldızların sanki yere dŖecekmiŖ gibi olduğu anlatılmaktadır<sup>416</sup>. Bu rivayet zayıftır<sup>417</sup>.

10) Abdulmuttalib’in torunu Muhammed (s.a.)’i kaybolan develerini aramak üzere göndermesi ve çok geçmeden develerin bulunması ile ilgili rivayet zayıftır. Birinci ravi olan sahabinin isminde belirsizlik vardır<sup>418</sup>.

11) Beyhakî Cebrâil (a.s.)’ın Hz. Peygamber’e Ebû İbrahim diye hitab ettiğine dair Müstedrek’den bir rivayet almıŖtır<sup>419</sup>. Bu rivayet bilinen ve meŖhur bir rivayet değildir. Sağlam ve meŖhur rivayetlere göre Peygamber (s.a.)’in künyesi Ebu’l-Kâsımdır<sup>420</sup>. Ŗimdi de konusu, Hz. Peygamber’in doğumu ile sınırlı olmayan diğer zayıf rivâyetler üzerinde duralım.

<sup>410</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 41.

<sup>411</sup> Beyhakî, *a.g.y.*; İbn Hacer, *Lisânü’l-Mîzân*, I, 131- 132.

<sup>412</sup> Ŗiblî, *Mevlânâ, a.g.e.*, c. 3., s. 176.

<sup>413</sup> İzmirli, İsmail Hakkı, *a.g.e.*, s. 133 .

<sup>414</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 82.

<sup>415</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 85 –92.

<sup>416</sup> Beyhakî, *a.g.e.*, I, 111.

<sup>417</sup> Ŗiblî, *Mevlânâ, a.g.e.*, c.3., s.170; Ahatlı, Erdinç, *a.g.e.*, s.84.

<sup>418</sup> *Müstedrek* II, 603, Beyhakî, *a.g.e.*, I, 151-152.

<sup>419</sup> *Müstedrek*, II, 604.

<sup>420</sup> Buhârî, *Menâkıb* 20, Müslim, *Âdâb* 1.



## **b. Diğer Rivayetler**

Beyhakî'nin *Delâil*'indeki zayıf rivayetler Hz. Peygamber'in doğumu ile sınırlı değildir. Başka rivayetler de vardır. Bunları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

12) Beyhakî, Peygamber (s.a.)'in nesebi ile ilgili serdettiği hadislerde İbn Abbâs (ö. 68/688)'dan gelen bir hadise yer vermiştir. Bu hadiste, “ben ve ehl-i beytim günahlardan arındırılmıştır” ibaresi geçmektedir<sup>421</sup>. İbn Kesîr “Bu hadiste garâbet ve nekâret var” demiştir<sup>422</sup>. Zaten râvîlerinden İbâye b. Ribî'nin Ğulat-ı Şîa'dan olduğu söylenmiştir<sup>423</sup>.

13) Ebû Hüreyre(r.a.)'den rivayet olduğuna göre o şöyle demiştir: “Müsle yapılmış bir vaziyette şehit edildiği zaman Resûlullah (s.a.) Hamza b. Abdilmuttalib'in yanında durdu. Öyle bir şeye baktı ki biz kalbi yakan böyle bir şeye daha önce hiç bakmamıştık”. Resûlullah (s.a.) buyurdu ki: “Allah'ın rahmeti üzerine olsun. Sen akrabayı gözetirdin. Hayra koşardın. Sonra senin yerine onlardan yetmiş kişiye müsle yapacağım” dedi. Bunun üzerine Cebrâil (a.s.) şu ayeti indirdi: “Size bir kötülük edilmişse siz de onlara misliyle mukabele edin. Eğer sabrederseniz bu sizin için daha hayırlıdır”<sup>424</sup>. Hz. Peygamber (s.a.) sabretti. Elini tuttu. Böyle bir şey yapmadı<sup>425</sup>.

Bu hadisin râvîlerinden Sâlih el-Mürri Basralı bir vâiz ve zâhittir. Buhârî “münkeru'l-hadis” olarak tavsif etmiş Nesâî de hakkında “metruk” demiştir<sup>426</sup>.

14) Kesir b. Abdullah babası yoluyla dedesinden naklen demiştir: Ahzab yılında Resûlullah (s.a.) Hendeğin yerini çizdi. Sonra her on (parça) dan 40 arşın çıkardı. Muhâcirler ve Ensar Selman-ı Fârisî hakkında ihtilafa düştüler. Selman güçlü kuvvetli bir adamdı. Ensar dedi ki: “Selman bizdendir”. Muhacirler dedi ki: “Selman bizdendir”. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.) buyurdu ki: “Selman bizdendir. Ehl-i beyttir”<sup>427</sup>. Bu hadisin ravilerinden Kesir b. Abdillâh zayıftır<sup>428</sup>.

15) Muarrıd b. Abdillâh b. Muarrıd b. Muaykîb el-Yemânî'nin babasından, onun da dedesinden rivayet olduğuna göre dedesi şöyle söylemiştir: Vedâ haccında

<sup>421</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 171.

<sup>422</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 257.

<sup>423</sup> İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, III, 247.

<sup>424</sup> *Nahl* (16), 126.

<sup>425</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 288; Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, VI, 119.

<sup>426</sup> Zehebî, *Mîzân*, II, 289.

<sup>427</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 418 – 420; *Müstedrek*, III, 598; İzmirli, İsmail Hakkı, *a.g.e.*, s.146.

<sup>428</sup> Zehebî, *Mîzân*, III, 407.

bulundum. Mekke’de bir eve girdim. Orada Resûlullah (s.a.)’i, onun ay gibi yüzünü gördüm. Ondan acaib bir şey işittim. Bir adam yeni doğmuş bir bebekle geldi. Resûlullah (s.a.) buyurdu ki: “Ey çocuk ben kimim?” Çocuk “sen Resûlullah’sın” dedi. Resûlullah (s.a.) “Doğru söyledin Allah seni mübarek kılsın” buyurdu. Sonra çocuk büyüünceye kadar artık konuşmadı. Babam derdi ki: “Biz onu Mübârekü’l-Yemâme diye isimlendirirdik”<sup>429</sup>. Bu hadisin ravilerinden Muhammed b. Yunus el-Küdeymî hadis uydurmakla tanınan bir ravidir<sup>430</sup>. Beyhakî bu hadisi destekleyici dört ayrı rivayet getirmiştir. Bu rivayetlerden ilki muhteva bakımından yukarıdaki hadisin hemen hemen aynıdır. Sadece isnâdı farklıdır. İbn Kesîr (ö. 774/ 1373) bu isnadın da garib olduğunu söylemiştir<sup>431</sup>. Beyhakî bu son rivayet için yukarıdaki hadisin Kûfelilerin mürsel bir isnadla rivâyet ettikleri bir başka hadisten söz eder ve bu hadisi rivayet eder. Ancak bu hadiste Resûlullah (s.a.)’e getirilen bir bebek değil konuşma çağı girdiği halde konuşamayan çocuktur. Bu rivayette bir kadın konuşma yaşını oldukça geçmiş çocuğunu Hz. Peygamber’e getirir ve konuşmadığından şikâyet eder. Resûlullah (s.a.) çocuğa “ben kimim” der. Çocuk “sen Allah’ın Resulüsün” der. Bu son rivayet mürseldir. Ancak mürsel olmasına rağmen Beyhakî bu hadisi yukarıdaki zayıf hadisin “aslı” olarak nitelemiştir<sup>432</sup>. Resûlullah (s.a.)’e getirilen, bir bebek değil konuşma çağı geçmiş bir çocuktur.

16) Ebû Zerri’l-Ğıfârî (r. a.) anlatıyor: Onda gördüğüm bir şeyden dolayı Osman’ı ancak hayırla anarım. Resûlullah (s.a.)’in yalnız olduğu zamanları gözetleyen bir adamdım. Bir gün onu yalnız başına otururken gördüm. O’nun yalnızlığını fırsat bildim hemen gidip yanına oturdum. Sonra Ebû Bekr geldi selâm verdi ve sağ yanına oturdu. Sonra Ömer geldi selâm verdi Ebû Bekr’in sağ yanına oturdu. Sonra Osman geldi, selâm verdi ve Ömer’in sağ yanına oturdu. Resûlullah (s.a.)’in önünde de yedi tane çakıl taşı vardı. Resûlullah (s.a.) o çakıl taşlarını aldı avucunun içine yerleştirdi. Taşlar tesbih etmeye başladı. Hatta arının uğuldaması gibi bir ses duydum. Sonra onları yere koydu. Sonra aldı Ebû Bekr’in avucuna koydu. Taşlar arı uğultusuna benzeyen bir sesle tesbih getiriyorlardı. Sonra onları Ömer’in avucuna koydu. Taşlar arı uğultusuna benzeyen bir sesle tesbih getiriyorlardı. Sonra onları Osman’ın avucuna koydu. Taşlar

<sup>429</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 59.

<sup>430</sup> İbn Hıbbân, *Kitâbü’l-mecrûhîn*, II, 212 – 213.

<sup>431</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 159.

<sup>432</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 60.

arı uğultusuna benzeyen bir sesle tesbih getiriyorlardı. Sonra onları yere koydu: “Bu nübüvvetin hilafetidir” buyurdu<sup>433</sup>.

Bu hadisi Beyhakî “Peygamberimiz (s.a.)’in ve bazı sahabilerin elindeki taşların konuşması hakkında gelen haberler” babında yer vermiştir. Hadisin ravilerinden Küdeymî hadis uydurması ile tanınan bir kimsedir<sup>434</sup>. Ayrıca râvilerden Salih b. Ebi’l-Ahdar işittiklerini karıştıran bir ravidir<sup>435</sup>. Beyhakî bu hadisi “mahfuz” olarak nitelendirdiği bir başka tarikenden de söz etmiştir. Ancak mahfuz olmasına rağmen o tarike niçin yer vermediğini belirtmemiştir.

17) Evs b. Abdillâh b. Büreyde’nin kardeşinden, onun babasından, onun da dedesinden rivayetine göre Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: Çeşitli yerlere heyetler gönderilecektir. Sen Horasan’a gideceklerden ol. Sonra Merv şehrine yerleş. Çünkü orayı Zülkarneyn bina etmiş ve bereketli olması için dua etmiştir. Oranın ahalisine bir kötülük dokunmuyacaktır<sup>436</sup>.

Bu hadisin ravilerinden Evs b. Abdillâh b. Büreyde zayıflığı konusunda ittifak edilmiş bir ravidir<sup>437</sup>.

18) Ebu Bekre (r.a.)’den rivayet olduğuna göre kendisine şöyle soruldu: “Cemel gününde savaşmaktan seni men eden nedir?” Bu soru üzerine Ebu Bekre dedi ki: “Başlarındaki komutanları cennetlik olsa dahi kadın bir komutanları olan bir topluluk ancak helâk olmak üzere yola çıkar”. Beyhakî bu hadisi “Resûlullah (s.a.)’in, hanımlarından birine Hav’eb’in köpeklerinin üreceğini haber vermesi...” bâbında tahrir etmiştir<sup>438</sup>. Hadisin râvîlerinden Amr b. el-Mücenna zayıf bir ravidir<sup>439</sup>. Senedde yer alan Abdülcebbar b. el-Abbas eş-Şâmi el-Kûfi de yalancılıkla itham edilmiş bir ravidir<sup>440</sup>. İbn Kesîr bu hadis için “münkerun cidden” ifadesini kullanmıştır<sup>441</sup>.

19) Ebû Cevr el-Mâzinî’den rivayet olduğuna göre o şöyle demiştir: Ali ve Zübeyr arasında şöyle bir konuşmayı işittim. Ali diyordu ki: “Allah için söyle ey

<sup>433</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 64.

<sup>434</sup> İbn Hibbân, *Kitâbü’l-mecrûhîn*, II, 212 – 213.

<sup>435</sup> Ukayli, *Duafâ*, II, 198; Zehebî, *Mizan*, II, 288, İbn Hibbân, *a.g.e.*, I, 368.

<sup>436</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 332.

<sup>437</sup> Heysemî, *Mecmeu’z-zevâid*, X, 64.

<sup>438</sup> Beyhakî, *a.g.e.*, VI, 413.

<sup>439</sup> Ukaylî, *Duafâ*, III, 196; İbn Hacer, *Lisâni’l- Mizan*, IV, 341.

<sup>440</sup> Ukaylî, *a.g.e.*, III, 88, Zehebî, *Mizan*, II, 533 .

<sup>441</sup> İbn Kesîr, *a.g.e.*, VI, 212.

Zübeyr Resûlullah (s.a.) sana, senin haksız yere benimle savaşacağını söylememiş miydi?” Zübeyr: “Evet ama unutmuştum” dedi. Beyhakî bu hadisi “Resûlullah (s.a.)’in Zübeyr (r.a.) ile Ali b. Ebî Tâlib (r.a.)’ın muharebe edeceklerini haber vermesi bu durum kendisine haber verildiği zaman Zübeyr’in muharebeyi terk etmesi” bâbında tahrir etmiştir<sup>442</sup>.

Bu hadisin ravilerinden Abdülmelik b. Müslim er-Rakaşî cerh edilmiş bir râvîdir<sup>443</sup>. İbn Kesir bu haber için “gariptir” demiştir<sup>444</sup>.

20) Süveyd b. Ğafele anlatıyor: Şattu’l-Furat üstünde Ali ile birlikte yürürken Ali bana dedi ki: Resûlullah (s.a.) buyurdu ki: “İsrail oğulları ihtilafa düştüler, ihtilafları da devam ediyordu. Nihayet iki hakem tayin ettiler. Hakemler hem saptı. Hem de saptırdı. Bu ümmet de ihtilafa düşecektir. Nihayet iki hakem tayin olunacak, hakemler sapıtacak, kendilerine tabi olanları da sapıtacaktır”.

Beyhakî bu hadisi “Resûlullah (s.a.)’in Ali b. Ebî Tâlib (r.a.) zamanında tayin edilen iki hakemi (hakem olayını) haber vermesi” bâbında tahrir etmiştir<sup>445</sup>. Hadisin ravilerinden Zekeriyya b. Yahya zayıftır<sup>446</sup>. İbn Kesîr bu hadis içi “münkerun cidden” ifadesini kullanmıştır<sup>447</sup>.

21) Sa’lebe b. Yezîd el-Hammânî anlatıyor: Ali b. Ebî Tâlib (r.a.)’ın minberde iken şöyle dediğini işittim. Allah’a yemin ederim ki Peygamberimiz (s.a.) bana: “Bu ümmet benden sonra seni mağdur edecek” demiştir.

Beyhakî bu hadisi “Resûlullah (s.a.)’in Ali b. Ebî Tâlib (r.a.)’ın emir olacağını ve hilafeti esnasında katledilerek şehid olacağını haber vermesi ve dediği gibi çıkması” bâbında tahrir etmiştir<sup>448</sup>. Râvîlerinden Sa’lebe b. Yezid el-Hammânî zayıftır<sup>449</sup>. Beyhakî hadisin bu senediyle zayıf olduğunu bildiği için başka bir isnadla daha tahrir etmiş ve şunları söylemiştir: Eğer bu hadis sahih ise - Allah daha iyi bilir ama - kastedilen kimseler, Ali (r.a.)’a karşı isyan başlatanlar ile onu katledenler olmalıdır<sup>450</sup>.

<sup>442</sup> Beyhakî, *a.g.e.*, VI, 414 - 415 .

<sup>443</sup> Zehebî, *Mizan*, II, 664.

<sup>444</sup> İbn Kesîr, *a.g.e.*, VI, 213.

<sup>445</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 423.

<sup>446</sup> Zehebî, *Mizân*, II, 75.

<sup>447</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 215-216.

<sup>448</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 438- 441.

<sup>449</sup> Ukaylî, *Duafâ*, I, 178., Zehebî, *Mizan*, I, 371.

<sup>450</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 440.

22) Ebû Hüreyre(r.a.)'ın rivayetine göre Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: “Hilafet Medine’dedir, Krallık ise Şam’dadır”<sup>451</sup>.

Bu hadisin isnadında yer alan İbn Abbâs (r. a.)'ın mevlâsı Süleyman b. Ebi Süleyman el-Hâşimî zayıftır<sup>452</sup>.

23) Abdullah b. Safvan anlatıyor: Sıffin günü bir adam: “Allah’ım Şam ehline lanet et” dedi. Bunun üzerine Ali (r.a.) şöyle dedi:

“Şam ehlinin tamamına sövmeyin orada ebdâl vardır. Orada ebdâl vardır. Orada ebdâl vardır”<sup>453</sup>. Kütüb-i sitte içinde sadece Ebû Dâvud’un *Sünen*’inde geçen<sup>454</sup> ebdâl hadisi İbn Kayyim (ö. 751/1350) tarafından tenkid edilmiştir<sup>455</sup>.

24) Sevbân (r.a.) anlatıyor: Resûlullah (s.a.) buyurdu ki: “Bu hazineniz uğruna üç kişi savaşacak. Üçü de halife olarak doğacak fakat halifelik hiç birisine nasip olmayacak. Sonra Horasan tarafından siyah bayraklar yükseltilecek. Emsali görülmemiş bir savaş yapılacak. Eğer gerçekten o ise, kar üzerinde sürünerek de olsa ona gidiniz. Çünkü o, Allah’ın halifesidir”. İbn Abdan’ın rivayetine göre ise hadisin son kısmı şöyledir: “Sonra siyah bayraklar gelir ve o zamana kadar kimsenin yapmadığı bir savaş yaparlar. Sonra Allah’ın halifesi el-Mehdî gelir. Mehdi’yi işittiğiniz zaman gidin ve ona biat edin. Çünkü o Allah’ın halifesidir”.

*Delâilü’n-nübüvve*’nin “Abbas b. Abdilmuttalib (r. a.) oğullarının saltanatı hakkında gelen haberler” bâbında geçen bu hadisin<sup>456</sup> ravisi Ebu Kılâbe er-Rakaşî zayıftır<sup>457</sup>.

25) Ebû Hüreyre(r.a.)'ın rivayetine göre Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Horasan’dan siyah bayraklar çıkar ve İlyâ şehri düşene kadar onu hiç kimse geri çeviremez”.

Bir önceki hadisle aynı bâbda geçmekte olan bu hadisin<sup>458</sup> ravilerinden Raşidin b. Sa’d el- Mehrî el-Mısırî teferrüd etmiştir<sup>459</sup>. Beyhakî bu hadis hakkında şu yorumu

<sup>451</sup> Beyhakî, *a.g.e.*, VI, 447.

<sup>452</sup> Zehebî, *Mizan*, II, 211.

<sup>453</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 449.

<sup>454</sup> Ebû Dâvud, *Mehdî*, 1; *Müsned*, II, 171; VI, 316.

<sup>455</sup> İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru’l-münîf*, s. 136–137.

<sup>456</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 515; *İbn Mace*, II, 1367

<sup>457</sup> İbn Hacer, *Tehzibü’t-tehzib*, VI, 419; Beyhakî, *Delâil*, VI, 515.

<sup>458</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 516–517; *Tirmizî*, IV, 531.

<sup>459</sup> Ukaylî, *Duafâ*, II, 66; İbn Hibbân, *Kitâbü’l-mecrûhîn*, I, 303; Zehebî, *Mîzân*, II, 49.

yapmıştır: “Bu lafızlara yakın Ka’bü’l- Ahbâr’dan da bir rivayet vardır. Allah bilir ama o belki daha hakka yakındır”<sup>460</sup>. Ka’bü’l- Ahbâr’dan rivayet olduğuna göre o şöyle demiştir: “Abbas oğulları için siyah bir bayrak görünür. Nihayet Şam’a inerler. Allah onların eliyle zorba ve zalimleri katleder”<sup>461</sup>.

26) Ebû Hüreyre(r.a.) anlatıyor: Peygamberimiz (s.a.) Abbas b. Abdilmuttalib için şunları söyledi: Peygamberlik de hükümdarlık da sizde olacak. Bu hadisin ravisi Muhammed b. Abdirrahman el-Âmirî zayıftır ve rivayetinde teferrüd etmiştir<sup>462</sup>.

27) Abbas (r.a.) anlatıyor: Bir gece Resûlullah (s.a.)’in yanındaydım. Bana: “Bak bakalım gökyüzünde bir şey görüyor musun?” buyurdu. Ben: “Evet” dedim. “Ne görüyorsun” buyurdu. Ben: “Süreyya yıldızını görüyorum” dedim. Bunun üzerine: “O yıldızın adedince senin sulbünden kimseler bu ümmete hükümdar olacak” buyurdu.

Bu hadisin ravilerinden Ubeyd b. Ebî Kurre Abbas kıssası ile ilgili rivayetlerinde kendisine mütâbî aranmayacak derecede zayıftır<sup>463</sup>.

28) Ali b. Ebî Tâlib (r.a.)’ın rivayetine göre Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: “Kıyametin kopmasından önce bir kavim çıkacak. Kendilerine Râfıza denecek. İslam’dan tamamen uzak olacaklar”. Benzer bir rivayette şöyledir: Ali b. Ebî Tâlib (r.a.)’ın rivayetine göre Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: “Ahir zamanda kendilerine Râfıza denen bir kavim türeyecek. Bunlar İslamı reddetmiş olacaklar”.

Bu hadislerin ikisi de zayıftır. Birinci hadisin ravilerinden Yahya b. Mütevekkil zayıftır. İkinci hadisin râvîsi Kesir en-Nevva’da hem şîddir hem de rivayetinde teferrüd etmiştir. Beyhakî bu hadisleri tahrir ettikten sonra şunları söylemiştir: Bu manada başka vecihlerden de rivayetler vardır. Ancak hepsi zayıftır. Vallahü a’lem<sup>464</sup>.

29) İbn Abbâs (r. a.) anlatıyor: Resûlullah (s.a.)’in ashabından birisi bir kabrin üzerinde çadır direği dikti. O adam oranın kabir olduğunu bilmiyordu. Bir de ne görsün bir insan Tebârike sûresini okuyor. Sonuna kadar okudu. O adam Resûlullah (s.a.)’e gelerek durumu anlattı. Resûlullah (s.a.) buyurdu ki: “O sure koruyucudur, engeldir. Kabir azabından korur”.

<sup>460</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 516–517.

<sup>461</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 517; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 247.

<sup>462</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 517.

<sup>463</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 518; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 245.

<sup>464</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 547; *Müsned*, I, 103.

“Ziyaret ettiği kabrin sahibinin mülk suresini okuduğunu işiten adam hakkında gelen haber” ile ilgili bâbda yer alan bu hadisin râvîlerinden Yahya b. Amr en-Nükedî rivayetinde teferrüd etmiştir. Zayıf bir ravidir<sup>465</sup>.

30) Âişe (r.a.)’dan rivayet olunduğuna göre o şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.) ışıkta gördüğü gibi karanlıkta da görürdü<sup>466</sup>.

Beyhakî, Peygamber (s.a.)’in arkasında bulunan ashabını görmesi ile ilgili açtığı bâbda bu hadisi zikrettikten sonra destekleyici bir başka sened daha getirmiştir. Daha sonra aynı hadisin İbn Abbâs (r. a.)’den gelen tarikini de zikretmiştir. Hz. Âişe (r.a.)’ın rivayet ettiği hadis için: “Bu hadisin isnadında zayıflık vardır. Bir başka vecihten aynı muhtevayı anlatan rivayet olmakla birlikte senedi kavî değildir” şeklinde değerlendirme yapmıştır<sup>467</sup>.

31) Said b. Muhammed’in babasından, onun da dedesi Cübeyr b. Mut’im’den rivayetine göre Cübeyr Şam’a gider. Yolda Busra şehrine uğradığı sırada Hristiyanlardan bir cemaat yanına gelir. “Harem’den mi geliyorsun?” diye sorarlar “evet” der. “Peygamber olduğunu söyleyen adamı tanıyor musun” derler, “evet” der. Bunun üzerine elinden tutup bir manastırdaki dehlizlere götürürler. Çeşitli resim ve heykeller gösterirler. “Peygamber olduğunu söyleyen adam bunlardan hangisi?” derler. Cübeyr Peygamber (s.a.) ve Ebû Bekr (r.a.)’a benzeyen iki resim görür ve onlara gösterir. “Bu peygamber, şu da halifesi olacak” derler<sup>468</sup>. Resûlullah (s.a.)’in resminin mevcudiyeti tamamen yepyeni bir iddiadır ve ispata muhtaçtır. Resim yapma geleneğinin Bizans’da yaygın olduğu, gerek Hz. Peygamber ve gerekse iki halifenin resimlerinin çağdaş ve daha sonraki ressamlarca yapılmış olabileceğini düşünmekte bir sakınca olmadığı<sup>469</sup> söylenmiştir. Beyhakî Peygamberimizin resmi ile diğer peygamberlerin resimlerinin Şam’da yanyana vaziyette bulunması diye bir bab açmış ve bu hadisi almıştır. Bunun dışında Hâkim Nisaburî’den vicâde yoluyla iki hadis almıştır. Bu hadisler de Hz. Peygamber’in resmi ile ilgilidir.

32) Ashâb-ı Kirâm’ın vefat edeceğine yakın Resûlullah’la birlikte Âişe (r.a.)’ın hânesinde toplanmaları, Allah Resûlünün ölümünden sonra bir saat dışarı çıkmalarını,

<sup>465</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 41.

<sup>466</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 75.

<sup>467</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 75.

<sup>468</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 384- 385.

<sup>469</sup> Avcı, Casim, *İslam Bizans İlişkileri*, s. 63.

cenaze namazını ilk olarak Cebrâil, İsrâfil ve diğer meleklerin kılacaklarını anlatan Abdullah b. Mesûd hadisi Beyhakî'nin tahricinde tek kaldığı zayıf bir hadistir. Zaten kendisi de “ve isnâdühû daîfun bi'l-merrati”<sup>470</sup> ifâdesini kullanmıştır.

33) İbn Abbâs (r. a.)'ın rivayet ettiği bir hadiste de mecnun bir çocuğa Resûlullah (s.a.)'in okuması ve çocuğun ağzından siyah köpek eniği gibi bir şeyin çıkması anlatılıyor<sup>471</sup>. Ravilerinden Ferkad es-Sebhî'yi Ukaylî zayıf bulmuştur<sup>472</sup>.

34) “Ümmetimden Velid isminde bir adam çıkacak. Firavunun kavmine verdiği zarardan daha fazlasını, ümmetime verecek” mealindeki hadis zayıftır. Beyhakî, “mürsel hasen” olarak nitelemiştir<sup>473</sup>.

*Delâil*'de geçen ve isnadındaki bir kusur nedeniyle zayıf olan hadisleri zikretmiş bulunuyoruz. Şimdi de bir hadis münekkidi olarak İbn Kesir'in “garip” veya “münker” olarak nitelendirdiği hadisleri zikrederim. Bu hadisler de sonuç itibariyle zayıf olduğundan zayıf hadislerin sıra numarasını değiştirmedik.

### ***c) İbn Kesîr'in Tenkit Ettiği Rivâyetler***

Muhaddis ve Tarihçi İbn Kesir (ö. 774/1373) Beyhakî'nin *Delâilü'n-nübüvve*'sinden en çok istifade eden âlimlerdendir. *el-Bidâye ve'n-nihâye* isimli eserinin Delâil kısmında Beyhakî'nin *Delâilü'n-nübüvve*'sinden istifade etmiştir<sup>474</sup>. İbn Kesir, aldığı rivayetlere zaman zaman tenkidler getirmiş, bazılarını itirazlarda bulunmuştur. Muhakkik Kal'acî'nin kayıtlarına göre yaklaşık 500 yerde İbn Kesîr'in kaynağı Beyhakî'dir. Yalnız İbn Kesîr'in kaynağını Beyhakî'ye dayandırdığı bu hadislerden bazılarını çekinceleri bulunmaktadır. İbn Kesîr'in kullandığı ihtiraz kaydı hadisin daha çok “garip ve münker hadis” oluşu ile ilgilidir. İbn Kesir'in bu şekilde zayıf saydığı rivayetler şunlardır:

35) Resûlullah (s.a.) ile sohbeti bulunan Nâfi (r.a.)'ın rivayetine göre o şöyle demiştir: Biz Resûlullah (s.a.) ile birlikte bir seferde beraberdik. Resûlullah (s.a.)'in yanında 400 kişi vardı. Su bulunmayan bir yerde konakladık. Susuzluk Resûlullah (s.a.)'in ashabına ağır geldi ama yine de Resûlullah (s.a.) daha iyi bilir dediler. Bu

<sup>470</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 231.

<sup>471</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 182.

<sup>472</sup> Ukaylî, *a.g.e.*, III, 458.

<sup>473</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 505.

<sup>474</sup> Kandemir, Yaşar, “*Beyhakî*”, DİA, XI, 118.



esnada bir koyun zuhur etti ve Resûlullah (s.a.)'in karşısında durdu. Resûlullah (s.a.) o koyunu sağdı ve sütünü doyuncaya kadar içti. Ashâbı da doyuncaya kadar içti. Sonra bana buyurdu ki: “Ey Nâfi bu koyuna sahip çık. Bakalım koyuna sahip olabilecek misin?” Ben de koyunu bir yere sıkıca bağladım. Gecenin bir kısmı geçtikten sonra koyuna ne oldu diye baktığımda koyunu göremedim. İpini de yere atılmış olarak buldum. Gittim Resûlullah (s.a.)'e durumu haber verdim. Buyurdular ki: “Ey Nâfi O koyunu getiren geri götürdü”<sup>475</sup>.

İbn Kesîr meâlini verdiğimiz bu hadis için “Sened ve metin yönüyle ciddi gariplik bir hadistir” demiştir<sup>476</sup>.

36) *Delâilü'n-nübüvve'* de Resûlullah (s.a.)'in yağmur duası ile ilgili rivayetler arasında bir bedevinin Resûlullah (s.a.)'den yağmur duası talebini ihtiva eden Enes b. Mâlik (r.a.)'ın rivayeti de bulunmaktadır. Bu rivayette Ebu Tâlib'in Resûlullah (s.a.)'in vasıflarını öven ve yağmurun onun yüzü suyu hürmetine istenilebileceğini ifade eden bir şiiri de vardır. İbn Kesîr bu rivayete ilişkin şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Bu ifadelerde gariplik vardır. Daha önce Enes b. Mâlik (r.a.)'den naklettiğimiz sahih ve mütevâtir rivâyetlere benzememektedir. Şayet bu rivayet mahfuz ise başka bir kıssadır. Öncekilerden ayırır. En doğrusunu Allah Teâlâ bilir”<sup>477</sup>.

37) Resûlullah (s.a.)'in annesinin kabrini ziyareti, annesinin affı için istiğfarı ve bu istiğfarın reddi ile ilgili Abdullah b. Mes'ud (r.a.) hadisi<sup>478</sup> hakkında İbn Kesîr: “Bu hadis gariptir” demiştir<sup>479</sup>.

38) Resûlullah'ın vefat edeceğine yakın son üç gününde Hz. Ebu Bekr'in cemaate namaz kıldırmasıyla ilgili Enes (r.a.) hadisinde Ebû Bekr (r.a.)'ın Cuma gecesi yatsı namazından başlayıp Resûlullah'ın vefat ettiği Pazartesi sabah namazına kadar 17 vakit namaz kıldırıldığı anlatılmıştır. Bu rivayette cumartesi veya pazar günü öğle namazında Resûlullah'ın üzerinde bir hafiflik hissederek geldiği, cemaatin safları açtığı Resûlullah'ın en önde oturarak namaz kıldığı Hz. Ebu Bekr'in ayakta ona uyduğu, cemaatin da Ebu Bekr (r.a.)'a uyduğu kaydedilmiştir. Beyhakî Ebu Bekr'in Resûlullah'a uyararak kıldığı bu namazın dışında Musa b. Ukbe'nin rivayet ettiği bir başka rivayetten

<sup>475</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 137.

<sup>476</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 103.

<sup>477</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 140- 142; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 90 – 91.

<sup>478</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 189- 190.

<sup>479</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 280.

söz etmiştir<sup>480</sup>. Bu rivayette vefat-ı Nebi günü olan Pazartesi günü sabah namazında Resûlullah'ın birinci rekâta yetişemediği ikinci rekâta yetişerek Hz. Ebu Bekr'in arkasında bir rekât namaz kıldığı, cemaat selâm verdikten sonra, kalan bir rekâtı tek başına tamamladığı anlatılmaktadır. İbn Kesîr Ebu Bekr (r.a.)'ın Resûlullah'a imametinden bahseden bu rivayete “baîdün cidden” değerlendirmesini yapmıştır<sup>481</sup>.

39) İbn Kesîr Beyhakî'nin Resûlullah'ın şemâili ile ilgili bir hadisine de itiraz etmiştir. Câbir b. Semüre (r.a.)'dan rivayet olunduğuna göre o şöyle diyor: Resûlullah (s.a.)'in ayağındaki serçe parmağı diğer parmaklarından uzundu<sup>482</sup>. İbn Kesîr bu hadis için “garip”ifadesini kullanmıştır<sup>483</sup>.

40) Hz. Peygamber'in Âdemoğulları arasından süzülerek seçilişini ve Hâşimoğulları arasından gönderilişini<sup>484</sup> anlatan rivayet hakkında “hadîsün garîbün”<sup>485</sup> ibaresini kullanmıştır.

41) “Hz. Peygamber merkebe binerdi, yünlü elbise giyerdi, koyun beslerdi, misafire yapılması gerekeni yapardı” meâlindeki hadis<sup>486</sup> hakkında İbn Kesir, “bu hadis bu vecihten gariptir, başka tahriç edeni olmamıştır. İsnadı ceyyiddir”<sup>487</sup> değerlendirmesinde bulunmuştur.

42) Kâbe'nin ilk defa Hz. Âdem tarafından Allah Teâlâ'nın emri ile binâ edildiğini anlatan hadis<sup>488</sup> hakkında “zayîf”<sup>489</sup> değerlendirmesinde bulunmuştur.

43) Beyhakî'nin İbn İshâk'a dayanarak naklettiği Varaka b. Nevfel'in şiirlerini<sup>490</sup> değerlendiren İbn Kesir, “bu beyitlerinin Varaka'ya isnadının sıhhati hususunda düşünmek gerekir”<sup>491</sup> değerlendirmesinde bulunmuştur.

---

<sup>480</sup>Beyhakî, *Delâil*, VII, 197 – 198.

<sup>481</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 235.

<sup>482</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 248.

<sup>483</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 23.

<sup>484</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 172.

<sup>485</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 257.

<sup>486</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 329.

<sup>487</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 45.

<sup>488</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 45.

<sup>489</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 299.

<sup>490</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 151.

<sup>491</sup> İbn Kesir, *el-Bidâye*, III, 10–11.

44) Hz. Peygamber'in Tebük'de okuduğu hutbeden bahseden rivayet<sup>492</sup> hakkında İbn Kesir, “bu hadis gariptir. Muhtevasında nekâret vardır” değerlendirmesinde bulunmuştur<sup>493</sup>.

45) Hz. Peygamber'in Tebük seferinde bulunuyorken ihlâs suresini çok okuyan bir sahâbi olan Muâviye b. Muâviye el-Leysî'nin<sup>494</sup> vefatını haber vermesi ve gıyâbında cenaze namazı kıldırması ile ilgili rivayet<sup>495</sup> hakkında İbn Kesir, “münker” ifadesi kullanmıştır<sup>496</sup>.

46) “...Sözün bazısı vardır ki sihir gibidir” mealindeki hadisin<sup>497</sup> isnadı hakkında İbn Kesir: “Bu cidden garip bir isnaddır” demiştir<sup>498</sup>.

47) Tayy kabilesinden bir câriyenin Hz. Peygamber'in huzurunda kabilesinin güzel ahlakını medheden konuşma yapması ile ilgili rivâyet<sup>499</sup> hakkında İbn Kesir, “metin bakımından hasen, isnad bakımından cidden garip, mahreç bakımından azizdir” değerlendirmesinde bulunmuştur<sup>500</sup>.

48) Devenin Hz. Peygamber'e itaati ve Rasûlullah'ın “gökle yer arasında insan ve cinlerin kâfirlerinin dışında benim nebi olduğumu tanımayan yoktur” buyurmasını nakleden hadis<sup>501</sup> hakkında İbn Kesir “bu hadis İbn Abbas'dan gelen bu vechi ile cidden gariptir” değerlendirmesinde bulunmuştur<sup>502</sup>.

49) İbn Kesir, Ebû Eyyûb el- Ensârî'nin yemek davetinde ensardan 180 kişinin doyduğunu anlatan rivayet<sup>503</sup> hakkında “isnad ve metin olarak gariptir” değerlendirmesinde bulunmuştur<sup>504</sup>.

50) Ensardan bir kadının duasıyla değirmeninun, tandırının da ekmekle dolması hakkında gelen haberle<sup>505</sup> ilgili olarak İbn Kesir: “Sened ve metin olarak gariptir”<sup>506</sup> demiştir.

---

<sup>492</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 241- 242.

<sup>493</sup> İbn Kesir, *el-Bidâye*, V, 13-14.

<sup>494</sup> İbn Hacer, *el- İsbâbe*, III, 436.

<sup>495</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 245- 246.

<sup>496</sup> İbn Kesir, *el-Bidâye*, V, 14- 15.

<sup>497</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 45.

<sup>498</sup> İbn Kesir, *el-Bidâye*, V, 316.

<sup>499</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 341.

<sup>500</sup> İbn Kesir, *el-Bidâye*, V, 67- 68.

<sup>501</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 30.

<sup>502</sup> İbn Kesir, *el-Bidâye*, VI, 136.

<sup>503</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 94.

<sup>504</sup> İbn Kesir, *el-Bidâye*, VI, 111.

<sup>505</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 106.

<sup>506</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 119.

51) Bir bedevinin yağmur duası talebi ile Hz. Peygamber'e gelmesi, edilen duanın bereketiyle yağmurun fazla gelmesi, ikinci kez dua talebini anlatan rivâyetle<sup>507</sup> ilgili olarak "bu rivayetin siyâkında garâbet vardır"<sup>508</sup> değerlendirmesini yapmıştır. Beyhakî'nin rivayetinde bedevi şiirler okumaktadır. İbn Kesir bu kısmını garip bulmuştur.

52) Hurmaların kurutma yerlerinde kaldığından şikâyetle yağmur duası talep eden Ebû Lübâbe (r.a.) hadisi<sup>509</sup> ile ilgili olarak İbn Kesir "isnâdı hasen"<sup>510</sup> değerlendirmesinde bulunmuştur<sup>511</sup>.

53) Hz. Peygamber'in rüyasında Emevî oğullarını minberi üzerinde görmesi, Kevser ve Kadr surelerinin inzâl edilmesi, torunu Hasan b. Ali'nin Emevî oğulları saltanatının bin ay devam edeceği yorumunda bulunması gibi hususları nakleden hadis<sup>512</sup>, İbn Kesir'e göre "garip"tir<sup>513</sup>.

54) Emevi Sülalesinin belirli bir sayıya ulaştıklarında "malı kendi aralarında dolaştıracaklarını, Allah'ın kullarını kendilerine köle edineceklerini, Allah'ın kitabını tatbikte kusur edeceklerini anlatan hadis<sup>514</sup> hakkında İbn Kesir, "garâbet ve şiddetli nekâret var"<sup>515</sup> değerlendirmesini yapmıştır.

55) Hz. Ali'nin, ölümü esnasında Abdullah b. Sebe' ile görüşmesinden ve Hz. Ali'nin yerine halife bırakmamasından bahseden rivayet<sup>516</sup> hakkında İbn Kesir: "Lafız ve mânâ bakımından gariptir" demiştir<sup>517</sup>.

56) Hz. Peygamber'in vefatına yakın kendisinde kul hakkı olanlar varsa gelip almasını, devletin malına ihanet suçu işleyenlerin ise aldıkları malı iade etmelerini istemesi gibi konuları ihtiva eden hadis<sup>518</sup> hakkında İbn Kesir: isnadında ve metninde şiddetli garâbet vardır"<sup>519</sup> demiştir.

---

<sup>507</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 141- 142.

<sup>508</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 90- 91.

<sup>509</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 145.

<sup>510</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 92.

<sup>511</sup> Heysemî, "içinde bilinmeyen râvî bulunmaktadır" demiştir. *Mecmeu'z- zevâid*, II, 215.

<sup>512</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 510.

<sup>513</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 243.

<sup>514</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 508.

<sup>515</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 242.

<sup>516</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 439.

<sup>517</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 218- 219.

<sup>518</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 180.

<sup>519</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 231.

57) Hz. Peygamber ölüm döşeğinde iken sahâbîlerin ölüp ölmediği konusunda ihtilafa düşmeleri, Esmâ binti Umeys (r.a.)'in elini Rasulullah'ın iki omuzu arasına uzatarak nübüvvet mührünü yoklaması ve "Allah'ın Rasülü vefat etmiş, nübüvvet mührü kaldırılmış" demesini anlatan rivayet<sup>520</sup> hakkında İbn Kesir "zayıf"<sup>521</sup> demiştir.

Buraya kadar yaklaşık 57 rivayeti zikretmiş bulunuyoruz. *Delâil*'deki zayıf hadislerin daha ziyade Hz. Peygamber'in doğumu ve Hz. Peygamber'den sonraki siyasî olaylar ile ilgili haberler üzerinde yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. İbn Kesir, muhaddisler nezdinde meşhur rivayetlere muhalif rivayetleri belirtmiştir. *Delâil*'deki zayıf ve mevzu hadisleri, bu saydıklarımızla sınırlı görmek doğru değildir. Metin tenkidi kriterlerine ağırlık verilerek yapılacak yeni bir değerlendirmede bu sayı artabilir. Şimdi de *Delâil*'in diğer delâil eserleri arasındaki yeri üzerinde duralım.

## E. DELÂİLÜ'N- NÜBÜVVE VE DİĞER DELÂİL ESERLERİ

Beyhakî'nin *Delâil* adlı eseri ile önceki ve sonraki delâil eserlerinden birer tanesinin seçilmesi sonucunda yapılacak bir mukayese, bu eserin delâil eserleri içindeki mevkiini ortaya koyacaktır. Önceki esere örnek olarak Firyâbî'nin *Delâil*'ini seçtik. Firyâbî (ö.301/931), *Delâil* müellifleri içinde en dikkat çekici olanlardandır. "*Delâilü'n-nübüvve*" adlı eseri küçük hacimli olup, sadece 53 rivayetten oluşmaktadır. Rivayetlerin tamamına yakını, bir zorluk ve sıkıntı anında az bir yemeğin veya suyun Hz. Peygamber'e ve ashâb-ı kirama yetmesi ile ilgilidir. Eserin muhtevasında, mucize denildiğinde ilk akla gelen, inşikâk-ı kamer, isrâ ve miraç, hurma kütüğünün inlemesi gibi hâdiseler bile yoktur. Beyhakî'nin Firyabi ile müştereken kullandığı rivayetlerden bazıları şunlardır:

Ebu Talha (r.a.)'ın davetinde görülen bereket<sup>522</sup>.

Rasulullah(s.a.)'in yanında bulunan bir yemek kabının semadan destek alması ve içinde yemek yenildikçe bereketlenmesi<sup>523</sup>.

Rasulullah (s.a.)'in açlıktan kıvranan Ebu Hüreyre (r.a.)'in durumunu fark etmesi ve onu doyuncaya kadar süt içeceği bir yere götürmesi<sup>524</sup>.

<sup>520</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 219.

<sup>521</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 244.

<sup>522</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 88- 92; Firyâbî, *Delâil*, s.36- 43. (6-11. hadisler arası)

<sup>523</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 93; Firyâbî, *Delâil*, s.46.

<sup>524</sup> Buhârî, *Rikâk*, 17; Beyhakî, *Delâil*, VI, 93; Firyâbî, *Delâil*, s. 47- 49.

Hendek gazvesinde Hz. Cabir'in kestiği oğlağın savaşa katılan sahâbelere yetmesi<sup>525</sup>.

Tebük pınarının Hz. Peygamber'in duasıyla bereketlenmesi<sup>526</sup>.

Bazı sahabilerin yedikleri yemeğin tesbihini işitmeleri<sup>527</sup>.

Ziyad b. Hâris es-Sudâî (r.a.)'nin Hz. Peygamber'e gelmesi, parmaklarından suyun çıkması hadisesini müşahede etmesi<sup>528</sup>.

Tebük seferinde askerin susuzluk çekmesi, Rasûlullah(s.a.)'in duası bereketiyle yağmurun yağması<sup>529</sup>.

Hz. Câbir'in Uhud Gazvesinde şehid olan babası Abdullah b. Amr b. Haram (r.a.)'dan miras kalan hurmalar için Hz. Peygamber'in bereket duası etmesi, bu hurmalardan onun borcunun ödenmesi<sup>530</sup>.

Firyâbî'nin eseri, Delâil eserleri içinde en sahih olanıdır. Firyâbî'nin Delâil'i Buhârî (ö. 256/870) delâil hadislerini derlediği *Sahih*'inin, Menâkıb bölümünün 25. bâbı olan "*Alâmâtü'n-nübüvve fi'l- İslâm*" bâbını hatırlatmaktadır. Firyâbî'nin *Delâil*'indeki birçok hadis Buhârî'nin anılan bâbda derlediği hadislerle benzerlik taşımaktadır. Yukarda zikredilen müşterek rivayetler de Beyhakî'nin, Firyâbî'nin *Delâil*'inden yararlanmış olabileceğini akla getirmektedir.

Mâverdî (ö. 450/1058), dikkat çeken delâil müelliflerindedir. Eseri *A'lâmü'n-nübüvve*'nin tertibi güzeldir. Kelamcılarının metodu ile muhaddislerin metodunu cem etmiştir. Açtığı bâblara birçok hadisi derc etmiştir. Zikrettiği hadislerin senedini vermemiştir. Mucizeler ve delâil ile ilgili aklî izahlar yapmıştır. Hz. Peygamber'in mucizeleri ile ilgili birçok rivayeti de kaydetmiştir. Beyhakî ile müştereken eserine aldığı rivayetlerden bazıları şunlardır:

Devs kabilesinden Tufeyl b. Amr (r.a.)'ın iki gözünün arasında ve kamçısının başında bir nur zuhur etmiştir<sup>531</sup>.

Hz. Peygamber'in ve bazı sahâbîlerin elindeki çakıl taşlarından tesbih sesi duyulmuştur<sup>532</sup>.

<sup>525</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 422- 427; Firyâbî, *Delâil*, s. 51- 53.

<sup>526</sup> Müslim, *Fedâil*, 10; Beyhakî, *Delâil*, V, 236- 237; Firyâbî, *Delâil*, s. 59- 60.

<sup>527</sup> Beyhakî, *Delâil*, IV, 129- 130; Firyâbî, *Delâil*, s. 68.

<sup>528</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 355- 357; Firyâbî, *Delâil*, s. 72- 74.

<sup>529</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 231; Firyâbî, *Delâil*, s.77- 78.

<sup>530</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 149- 150; Firyâbî, *Delâil*, s. 83- 84, 88.

<sup>531</sup> Mâverdî, *A'lâm*, s. 176; Beyhakî, *Delâil*, V, 359- 364.

<sup>532</sup> Mâverdî, *A'lâm*, s. 194; Beyhakî, *Delâil*, VI, 64- 65.

Hız. Peygamber'in Ukkâşe(r.a.)'ın eline verdiği tahta parçası kılıca dönüşmüştür<sup>533</sup>.

Hız. Peygamber'in sağdığı Ümmü Ma'bed'in koyunu bereketlenmiştir<sup>534</sup>.

Hız. Peygamber'in içinden bir miktarını aldığı Ümmü Şüreyk'a ait yağ tulumu bereketlenmiştir<sup>535</sup>.

Beyhakî ile Mâverdî(ö. 450/1058)'nin eserlerinde arasında usul yönünden bazı farklar vardır. Beyhakî, mucizelerle ilgili aklî izah ve yorumlardan kaçınmıştır. Mâverdî ise yeri geldikçe yorumlara girmiştir. Beyhakî zikrettiği mucizeyi bir başka peygamber'in mucizesiyle kıyaslamadan vermektedir. Mâverdî ise mukayese yapmaktadır. Mesela Hız. Peygamber'in duasıyla ölünün dirilmesi mucizesinde Beyhakî şöyle demiştir: "Bütün bunlar, Allah'ın peygamberine ikrâmı, onunla birlikte gönderdiği dini güçlendirmesi, dinin gereğini yerine getiren kimselere peygamberlerin ettiği vaadi doğrulamasıdır"<sup>536</sup>. Mâverdî aynı mucizeyi anlatırken şunları söylemiştir: "Bu mucize ölüleri diriltme konusunda İsa Peygamber'e verilen mucizenin benzeridir"<sup>537</sup>. Hissî ve maddî mucizeler konusunda her iki eserde benzer rivayetler zikredilmektedir. Yalnız, keçinin Hız. Peygamber'e secdesi mucizesi<sup>538</sup> Beyhakî'nin *Delâil*'inde yoktur.

Beyhakî sonrası Delâil edebiyatının meşhur eserlerinden biri Kâdî İyâz (ö.544/1149)'ın *Şifâ*'sıdır. İmam Suyûtî, *Menâhilü's-safâ fi tahrîci ehâdîsi's-Şifâ* adlı eserine baktığımızda Beyhakî'nin Kâdî İyâz'la müştereken kullandıkları hadislerin hangileri olduğunu bilmek mümkün olmaktadır. İmam Suyûtî'nin anılan eserinde, Kâdî İyâz'ın kaynağının Beyhakî olduğunu belirttiği hadislerden bazılarını misal olarak zikrelelim:

Rasûlullah(s.a.)'in konuşması esnasında ön dişlerinden bir nurun zuhuru<sup>539</sup>; Rasûlullah(s.a.)'in sünnetli ve göbeği kesik olarak dünyaya gelmesi<sup>540</sup>; namaz kıldırıldığında önünü gördüğü gibi arkasını da görmesi<sup>541</sup>; kendisine sihir yapan Lebid b.

<sup>533</sup> Mâverdî, *A'lâm*, s. 194; Beyhakî, *Delâil*, III, 98- 99.

<sup>534</sup> Mâverdî, *A'lâm*, s. 144; Beyhakî, *Delâil*, VI, 84- 86.

<sup>535</sup> Mâverdî, *A'lâm*, s. 144; Beyhakî, *Delâil*, VI, 123- 124.

<sup>536</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 54.

<sup>537</sup> Mâverdî, *A'lâm*, s. 141.

<sup>538</sup> Mâverdî, *A'lâm*, s. 188.

<sup>539</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 215; Suyûtî, *Menâhil*, s. 39.

<sup>540</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 114; Suyûtî, *Menâhil*, s. 44; Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 63.

<sup>541</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 74; Suyûtî, *Menâhil*, s. 45.

A'zam'a ceza vermemesi<sup>542</sup>; kral peygamber değil de kul peygamber olmayı tercih etmesi<sup>543</sup>; Hayber'e giderken merkebe binmesi<sup>544</sup>; elbisesini dikmesi, sütünü sağması, kendi işini kendi yapması<sup>545</sup> gibi hususlarda Kâdî İyâz, Beyhakî ile aynı hadisleri kullanmıştır. Hz. Peygamber'in cahiliye pisliklerinden korunması, iki defa düğünde uyuması<sup>546</sup>; Yanından geçtiği taş ve ağaçların Hz. Peygamber'e secde etmesi<sup>547</sup>; kapı eşiğinin Hz. Peygamber'in yaptığı duaya âmin demesi<sup>548</sup>; kertenkelenin<sup>549</sup>, kurdun<sup>550</sup>, devenin<sup>551</sup> konuşması Beyhakî'nin *Delâil*'inden alınmıştır. Aşağıdaki konularda da kaynak yine Beyhakî'dir.

1- Rasûlullah(s.a.)'in Hz. Ali'ye: "Bir kimse benim avret yerimi görürse gözleri kör olur"buyurması<sup>552</sup>.

2- Hz. Peygamber'in ışıktaki gördüğü gibi karanlıkta da görmesi<sup>553</sup>.

3- Ebu Eyyub el-Ensârî'nin az bir yemeğinin Rasulullah'ın bereket duasıyla 180 kişiye yetmesi<sup>554</sup>.

4- Rasulullah(s.a.)'in yanında bulunan bir yemek kabının semadan destek alması ve içinde yemek yenildikçe bereketlenmesi<sup>555</sup>.

5- Müzeyne kabilesinden gelen 300 kişiye verilen hurmaların o kadar kişiye verildiği halde olduğu gibi durması<sup>556</sup>.

6- Ebu Hüreyre (r.a.)'in dağarcığındaki hurmaların tükenmemesi<sup>557</sup>.

7- Halid b. Abdülaziz (r.a.)'in kestiği koyunun bereketlenmesi<sup>558</sup>.

8- Hz. Peygamber'in çağırdığı ağacın ona doğru gelmesi<sup>559</sup>.

---

<sup>542</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 319; Suyûtî, *Menâhil*, s. 61.

<sup>543</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 369; Suyûtî, *Menâhil*, s. 73.

<sup>544</sup> Beyhakî, *Delâil*, IV, 204; Suyûtî, *Menâhil*, s. 74.

<sup>545</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 328; Suyûtî, *Menâhil*, s. 76.

<sup>546</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 33; Suyûtî, *Menâhil*, s. 78; Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 186.

<sup>547</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 69; Suyûtî, *Menâhil*, s. 127.

<sup>548</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 71; Suyûtî, *Menâhil*, s. 127.

<sup>549</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 38; Suyûtî, *Menâhil*, s. 129; Ebû Nuaym, *Delâil*, II, 377.

<sup>550</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 39- 40; Suyûtî, *Menâhil*, s. 130.

<sup>551</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 23; Suyûtî, *Menâhil*, s. 131.

<sup>552</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 244; Suyûtî, *Menâhil*, s. 45.

<sup>553</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 75; Suyûtî, *Menâhil*, s. 46.

<sup>554</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 94; Suyûtî, *Menâhil*, s. 121.

<sup>555</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 93; Suyûtî, *Menâhil*, s. 122.

<sup>556</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 365; Suyûtî, *Menâhil*, s. 122; Ebû Nuaym, *Delâil*, II, 427.

<sup>557</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 109- 111; Suyûtî, *Menâhil*, s. 123.

<sup>558</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 115- 116; Suyûtî, *Menâhil*, s. 123.

<sup>559</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 14- 15; Suyûtî, *Menâhil*, s. 124.



- 9- İki ağacın sahrada kaza-i hâcet yapacak olan Hz. Peygamber'e sütre olması<sup>560</sup>.
- 10- Hurma kütüğünün inlemesi<sup>561</sup>.
- 11- Yanından geçtiği taş ve ağaçların Hz. Peygamber'e secde etmesi<sup>562</sup>.
- 12- Hz. Peygamber'in, eti zehirlenmiş koyun suikastından Allah'ın izni ile kurtulması<sup>563</sup>.
- 13- Delikanlılık çağına geldiği halde konuşamayan çocuğun Hz. Peygamber'e getirilmesi ve konuşması<sup>564</sup>.
- 14- Ölmüş olan gencin, muhacir annesinin duasıyla dirilmesi<sup>565</sup>.
- 15- Hz. Peygamber'in eli yanan Muhammed b. Hâtıb(r.a.)'ı okuyarak tedavisi<sup>566</sup>.
- 16- Hz. Peygamber'in emzikli çocukların ağzına tükürmesi ve bu çocukların geceye kadar acıkmaması<sup>567</sup>.

İki kitabın bâb isimlerine baktığımızda Beyhakî'nin daha ziyade Hz. Peygamber'in hayatına, gazvelerine ve mucizelerine ağırlık verdiğini görürüz. Kâdî İyâz ise Hz. Peygamber'in üstünlüklerine ve bizim ona karşı görevlerimiz konusuna ağırlık vermiştir. Kâdî İyâz ile birlikte Delâil edebiyatında Hz. Peygamber'in mucizelerinden ziyade üstünlüklerini esas alan bir yaklaşım ağırlık kazanmaya başlamıştır. *eş-Şifâ*'da Hz. Peygamber'in üstünlükleri ile ilgili rivayetlerde daha az seçici davranılmıştır. Mesela Hz. Peygamber'in necasetinin temizliği ile ilgili rivayeti Kâdî İyâz hiçbir yorum yapmadan alırken<sup>568</sup>, Beyhakî, "Resûlullah (s.a.)'in mucizeleri hakkında gelen sahih ve meşhur haberler İbn Ulvan'ın yalanlarına bizi muhtaç bırakmayacak kadar yeterlidir"<sup>569</sup> diyerek almış ve zayıflığına işaret etmiştir. Kâdî İyâz'ın "Hz. Peygamber'in kendisi bizzat nurdu, sinek vücuduna ve elbisesine konmazdı"<sup>570</sup> tarzında yorumlarına Beyhakî'de raslanmaz. Beyhakî, daha çok hadise

<sup>560</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 20- 21; Suyûtî, *Menâhil*, s. 124.

<sup>561</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 13; Suyûtî, *Menâhil*, s. 126.

<sup>562</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 69; Suyûtî, *Menâhil*, s. 127.

<sup>563</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 262; Suyûtî, *Menâhil*, s. 134.

<sup>564</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 60- 61; Suyûtî, *Menâhil*, s. 135.

<sup>565</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 50; Suyûtî, *Menâhil*, s. 135.

<sup>566</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 174; Suyûtî, *Menâhil*, s. 138.

<sup>567</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 226; Suyûtî, *Menâhil*, s. 140.

<sup>568</sup> Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, I, 48.

<sup>569</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 69 -70.

<sup>570</sup> Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, I, 225.

dayanmış, daha az yorum yapmıştır. Hz. Peygamber’le ilgili sahih bilgileri elde etmede Kâdî İyaz’a göre daha seçici ve titiz davranmıştır.

Sonuç olarak bu üç delâil eseri arasında bir mukayese yapacak olursak, Beyhakî öncesi dönemde, mucize anlatan rivayetlerin daha az olduğunu, hadislerin sahihliğine daha çok dikkat edildiğini söyleyebiliriz. Delâil edebiyatı Beyhakî ile kemâl dönemini yaşamıştır. Beyhakî sonrası dönemde Hz. Peygamber’in üstünlüklerine ağırlık verilmiş ve rivayetleri elemeye daha az seçici davranılmıştır. Mesela “Allahü Teâlâ ilk önce benim ruhumu ve nûrumu yarattı”<sup>571</sup> “Allahü teâlâ’nın yarattığı ilk şey benim ruhum ve nurumdur”<sup>572</sup> gibi rivayetler Firyâbî, Ebu Nuaym ve Beyhakî’nin *Delâil*’lerinde yoktur. Muahhar eserlerde bu haber geniş şekilde yer almıştır. Mesela Molla Muîn el- Miskîn (ö. 907/1501)’in *Meâricü’n-nübüvve*’sinde Hz. Peygamber (s.a.)’in nurunun yaratılması müstakil bir bölüm olarak yer almıştır<sup>573</sup>.

Delâil müellifleri birbirlerinden hadis malzemesi alıp vermişlerdir. Beyhakî öncesi dönemde bu konudaki hadis malzemesi daha az, Beyhakî sonrası dönemde hadis malzemesi daha fazladır. Şimdi Beyhakî’nin etkilendiği Delâil müellifleri üzerinde duralım.

### 1. Beyhakî’nin Etkilendiği Delâil Müellifleri

Beyhakî bu eserini yazarken günümüze kadar ulaşmamış bulunan Hâkim Nîsâburî (ö.405/1014)’nin *Meğâzî* isimli eserinden yararlanmışır<sup>574</sup>. Ayrıca Hâkim’in Hz. Peygamber (s.a.)’in hayatı ve asr-ı saâdetteki günlük hayat ile ilgili *el-İktil*<sup>575</sup> adlı eserinden de yararlanmış olmalıdır. Beyhakî’nin birinci kaynağı eserindeki hadislerin yarısına yakını kendisinden aldığı Hâkim Nîsâburî’dir.

Beyhakî, tertip bakımından da Ebu Nuaym’ın *Delâil*’inden istifade etmiştir. Bab isimlerinde benzerlikler vardır. Mesela Rasulullah’ın gazveleriyle ilgili bölümler her iki kitapta da yer alır<sup>576</sup>. Rasûlullah’ın vasıflarıyla ilgili bölümler iki kitapta da vardır<sup>577</sup>.

<sup>571</sup> Abdurrahman Câmî, *Şevâhidü’n-nübüvve*(terc. Lami Çelebi), s.28. İstanbul 2008.

<sup>572</sup> Abdurrahman Câmî, *Şevâhid*, s.37.

<sup>573</sup> Molla Miskîn, *Meâricü’n-nübüvve* (terc. Altıparmak Mehmet Efendi), s.104- 112. İstanbul 1976 (Berekat Yayınevi)

<sup>574</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 211.

<sup>575</sup> Zehebî, *Siyeru a’lâm*, XVII, 167- 168.

<sup>576</sup> Ebû Nuaym, *Delâil*, 469- 535; Beyhakî, *Delâil*, III, 5- 457.

<sup>577</sup> Ebû Nuaym, *Delâil*, 627- 640; Beyhakî, *Delâil*, I, 187- 384.

Evcil ve yırtıcı hayvanların Rasulullah ile konuşmalarını ihtiva eden bölümler her iki kitapta da vardır<sup>578</sup>. Ağaçların Hz. Peygamber'e selamı iki kitapta da vardır<sup>579</sup>. Hz. Peygamber'in doğumu ile ilgili bölümlerde yine iki kitapta da bulunmaktadır. Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Beyhakî, sadece tertip bakımından değil muhteva bakımından da Ebu Nuaym'ın eserinden etkilenmiştir<sup>580</sup>. Beyhakî'nin *Delâil*'inin muhakkiki Kal'acî, Ebu Nuaym'dan istifade edilen hadisleri belirtmiştir. Muhakkik Kal'acî, Hz. Peygamber'in fil yılında doğması<sup>581</sup>; Abdullah b. Abdulmuttalib'in Âmine binti Vehb ile evlenmesi ve Âmine'nin Rasûlullah( s.a.)'e hamile kalması ve onu dünyaya getirmesi<sup>582</sup>; Âmine'nin yüzündeki nur<sup>583</sup>; Rasûlullah'ın isimleri<sup>584</sup>; Rasulullah'ın vasıfları ve şemali<sup>585</sup>; Habeş hükümdarlarından Seyf b. Zî Yezen'in Abdulmüttalip'le görüşmesi<sup>586</sup>; Rahip Bahira olayı<sup>587</sup> ile ilgili rivayetlerin Ebu Nuaym'ın *Delâil*'iyle müşterek olduğunu belirtmiştir. Yaptığımız incelemeye göre Muhakkik Kal'acî, 58 farklı yerde Ebû Nuaym'ın *Delâil*'i ile benzerliğe işarette bulunmuştur.

Beyhakî, kendinden önceki delâil yazarı Ebu Nuaym'dan eserinin tertibi bakımından etkilenmiştir. Kullandığı rivayetler bakımından da benzerlikler vardır. Şimdi de Beyhakî'nin etkilediği delâil musannifleri üzerinde duralım.

## 2. Beyhakî'nin Etkilediği Delâil Müellifleri

Beyhakî'nin *Delâil*'i kendinden sonraki delâil müelliflerinin başlıca kaynağı durumundadır. Kendinden sonraki birçok müellife tesir etmiştir. Bunlardan bazıları bu bölümde zikredilecektir.

Burada zikretmemiz gereken diğer bir Delâil yazarı Suyûtî (ö. 911/1505)'dir. Suyuti *Hasâis* adlı eserinin birçok yerinde Beyhakî'yi kaynak göstermiştir. Suyûtî'nin mucizelerle ilgili birinci kaynağı Beyhakî'dir.

<sup>578</sup> Ebû Nuaym, *Delâil*, 373- 387; Beyhakî, *Delâil*, VI, 31- 46.

<sup>579</sup> Ebû Nuaym, *Delâil*, 389; Beyhakî, *Delâil*, II, 135.

<sup>580</sup> Yavuz, Yusuf Şevki, "Delâilü'n- nübüvve", *DİA*, IX, 118.

<sup>581</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 76.

<sup>582</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 106-107.

<sup>583</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 107-108.

<sup>584</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 155.

<sup>585</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 276.

<sup>586</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 9.

<sup>587</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 24.

Suyûtî, Abdulmuttalib'i gören Yahudi kâhinin onun zürriyetinden bir peygamber geleceğini söylemesi<sup>588</sup>; Âmine'nin yüzündeki nur<sup>589</sup>; Rasûlullah (s.a.)'ın doğduğu gece kiswa'nın sarayının eyvanının çökmesi, balkonunun düşmesi, Mecûsilerin ateşinin sönmesi<sup>590</sup>; Halime'nin evinin bereketlenmesi ve yaşanan diğer harikulade haller<sup>591</sup>; Rasulullah'ın yüz rengi<sup>592</sup> ve vasıfları<sup>593</sup>; Hz. Peygamber'in (s. a.) Ebû Tâlip'le birlikte ticaret amacıyla Şam'a gitmeleri ve bu yolculuk esnasında Rahip Bahira'nın onun sıfatlarını ve alametlerini görerek kitaplarında vadedilen peygamber olduğunu anlaması<sup>594</sup>; Allah Teâlâ'nın rasûlünü gençlik yıllarında peygamberliğin saygınlığını zedeleyecek cahiliye pislikleri ve ayıplarından koruması<sup>595</sup> ile ilgili rivayetleri Beyhakî'nin Delâil'inden naklen almıştır. Selmân-ı Fârisî'nin müslüman olma hikayesi<sup>596</sup> ile cahiliye devrinde tevhid üzere bir hayatı yaşayan Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'in hikayesi<sup>597</sup>,ni de Beyhakî'den nakletmiştir. Vahyin başlangıcında ağaçların selamı ile ilgili Said b. Müseyyeb'in rivayetini<sup>598</sup> Beni Neccar'ın küçük kızlarının Medine'ye gelişinde peygamber'in etrafında şarkı söylemeleri ile ilgili rivayeti<sup>599</sup> Bedir gazvesinde ilahi yardımlarla ilgili Hz. Ali rivayetini<sup>600</sup> de Beyhakî'den nakletmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.)'e gelip huzurunda yere kapanan ve daha önce sahibine çok direnen asi bir deve<sup>601</sup>; devamlı hareket halinde bulunan vahşi bir hayvanın Rasûlullah (s.a.)'i görünce bulunduğu yere çökmesi<sup>602</sup>; yumurtasına veya yavrusuna zarar veren kimseyi Rasûlullah (s.a.)'e şikâyet eden kuş<sup>603</sup>; yavrusunun acısını duyan ceylanın Rasûlullah (s.a.)'e gelerek konuşması<sup>604</sup>; kelerin Peygamberimiz (s.a.)'in Allah'ın

---

<sup>588</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 106; *Hasâis*, I, 40.

<sup>589</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 106; Suyûtî, *Hasâis*, I, 41.

<sup>590</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 126–129; Suyûtî, *Hasâis*, I, 51.

<sup>591</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 132–139; Suyûtî, *Hasâis*, I, 54.

<sup>592</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 206; Suyûtî, *Hasâis*, I, 72.

<sup>593</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 285–307; Suyûtî, *Hasâis*, I, 76.

<sup>594</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 24; Suyûtî, *Hasâis*, I, 85.

<sup>595</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 33–34; Suyûtî, *Hasâis*, I, 89.

<sup>596</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 92; Suyûtî, *Hasâis*, I, 45.

<sup>597</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 124; Suyûtî, *Hasâis*, I, 61.

<sup>598</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 142; Suyûtî, *Hasâis*, I, 93.

<sup>599</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 508; Suyûtî, *Hasâis*, I, 190.

<sup>600</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 55; Suyûtî, *Hasâis*, I, 200.

<sup>601</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 29; Suyûtî, *Hasâis*, II, 57.

<sup>602</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 31; Suyûtî, *Hasâis*, II, 63.

<sup>603</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 32; Suyûtî, *Hasâis*, II, 63.

<sup>604</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 34; Suyûtî, *Hasâis*, II, 61.

Rasûlü olduğuna şehadette bulunması<sup>605</sup>; bir kurdun Peygamberimiz (s.a.)'in meclisine gelmesi ve bir şey istemesi<sup>606</sup>; bir başka kurdun konuşması ve Peygamberimiz (s.a.)'e gelerek müslüman olması<sup>607</sup> Peygamberimiz (s.a.)'in ve bazı sahabilerin elindeki taşların konuşması<sup>608</sup>; kapı eşiği ve ev duvarının amcası Abbas ve oğulları için yaptığı duaya amin demesi<sup>609</sup>; Rasûlullah (s.a.)'in ashabından iki adamın اساسından ışık çıkması<sup>610</sup>; Rasûlullah (s.a.)'in üzerine elini koyduğu heykelin Allah'ın izni ile düşüp parçalanması<sup>611</sup> ile ilgili Suyûtî'nin *Hasâis*'ine aldığı rivayetler de Beyhakî kaynaklıdır. Humma hastalığının Hz. Peygamber'e (s.a.)'e gelerek huzuruna girmek için izin istemesi Rasûlullah'ın onu kendileri için bir temizlik olması için Kuba ahalisine göndermesi<sup>612</sup>; Rasulullah'ın cenazesinin yıkanması esnasında uzuvlarının kendiliğinden hareket etmesi ve avret mahallinin açılmaması hususunda hatiften bir ses duyulması<sup>613</sup>; Rasulullah'ın vefat ettiği yere defnedilmesi<sup>614</sup> Rasulullah'ın vefatının bütün müslümanlar için musibet olması<sup>615</sup> ile ilgili rivayetleri de Beyhakî kaynaklıdır.

Rasûlullah (s.a.)'in huzurunda hikmetli şiir okuyan Şair Nâbiğa için “Allah dişlerini dökmesin” diye dua etmesi<sup>616</sup>; sol eliyle yemek yiyen adam için beddua etmesi<sup>617</sup>; karaborsacılık yapan kimsenin cüzzamlı olması için beddua etmesi ve bu duasının kabul olunduğunun Ömer (r.a.) zamanındaki bir karaborsacıda görülmesi<sup>618</sup> ile ilgili rivayetleri İmam Suyûtî, Beyhakî'den almıştır.

Rasûlullah (s.a.)'in ezvâc-ı tâhirattan Meymûne(r.a.)'in vefatının Mekke dışında olacağını haber vermesi ve Meymûne validemizin söylediğine uygun olarak hicrî 38

<sup>605</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 36-37; Suyûtî, *Hasâis*, II, 65.

<sup>606</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 40; Suyûtî, *Hasâis*, II, 62.

<sup>607</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 43; Suyûtî, *Hasâis*, II, 61.

<sup>608</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 64-65; Suyûtî, *Hasâis*, II, 74.

<sup>609</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 71; Suyûtî, *Hasâis*, II, 77.

<sup>610</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 71-72; Suyûtî, *Hasâis*, II, 80.

<sup>611</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 81; Suyûtî, *Hasâis*, II, 82.

<sup>612</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 158; Suyûtî, *Hasâis*, II, 86.

<sup>613</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 244; Suyûtî, *Hasâis*, II, 276.

<sup>614</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 259; Suyûtî, *Hasâis*, II, 276.

<sup>615</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 265; Suyûtî, *Hasâis*, II, 278.

<sup>616</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 232; Suyûtî, *Hasâis*, II, 166- 167.

<sup>617</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 238; Suyûtî, *Hasâis*, II, 171.

<sup>618</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 246; Suyûtî, *Hasâis*, II, 172.

senesinde Serif'te vefat etmesi<sup>619</sup>; Rasulullah'ın Ümmü Süleym'in rüyasına girerek Hz. Hüseyin'in katlini haber vermesi<sup>620</sup> ile ilgili rivayetleri de Beyhakî'den almıştır.

Tunus'lu muâsır âlimlerden Abdullah et- Telîdî, Suyûtî'nin *Hasâis*'i üzerine bir tehzîb yazmıştır. Telîdî, eserinin mukaddimesinde Suyûtî'de bulunan ve yazdığı *Tehzîb*'e derc etmediği mevzû hadislerden bahsetmiştir. Telîdî'nin bahs ettiği mevzû hadisleri incelediğimizde, bunların önemli bir kısmının Beyhakî'nin *Delâil*'inde yer almadığını görmekteyiz. Bu konuda birkaç misal verelim:

Hz. Peygamber'in "Âdem yaratılmadan önce, Kureyş Allah'ın huzurunda bir nurdu"; "bana Cibril bir tencere getirdi ve ondan yedim. Bana kırk erkeğin kuvveti verildi" buyurması; Hz. Âişe (r.a.)'ın seher vakti bir iğneyi düşürmesi ve Hz. Peygamber'in yüzünün nuru ile bulması, Hz. Peygamber'in annesinin dirilerek iman etmesi; Hz. peygamber'in büyük abdeste çıktığında gaitadan eser kalmaması, Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'e "Ben senin güzel yüzüne arşımın nurunu giydirdim" buyurması gibi rivayetleri<sup>621</sup> Suyûtî eserine aldığı halde Beyhakî almamıştır. Bu durum, Beyhakî'nin Suyûtî'ye nazaran rivayetleri kullanmada daha titiz davrandığını gösterir. el- *Hasâisü'l-kübrâ*'da Suyûtî'nin hadis ilmindeki derinliğine yakışmayacak derecede uydurma ve garip haberler vardır<sup>622</sup>.

Beyhakî'nin *Delâil*'inden çok etkilenen bir diğer müellif İbn Kesir(ö. 774/1373)'dir. İbn Kesir, el- *Bidâye ve'n- nihâye* adlı eserinin 6. cildini Hz. Peygamber'in mucizelerine ayırmıştır. el- *Bidâye*'nin 6. cildi İbrahim Emin Muhammed'in tahkik ve ta'liki ile "*Mu'cizâtü'n- nebi*" adıyla basılmıştır<sup>623</sup>. İbn Kesir *Delâil*'deki rivayetleri kendine has bir tenkit süzgecinden geçirerek nakletmiştir. Bazı rivayetleri "garip" bazılarını "münker" olarak nitelemiştir. Bazen da bu hadiste "garâbet ve nekâret var" değerlendirmesini yapmıştır. Suyûtî, Beyhakî'nin rivayetlerini alırken bir tenkit süzgecinden geçirmemiştir. İbn Kesir'in tutumu, Suyûtî'ye nazaran ilmin gerektirdiği ciddiyete daha yakındır.

İbn Kesir(ö. 774/ 1373), Beyhakî'nin *Delâil*'inin kendi ilmî birikimini kullanarak, gerektiği yerde tenkit etmesi sonucunda, Beyhakî'nin kaydettiği mucizelerin

<sup>619</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 437; Suyûtî, *Hasâis*, II, 148.

<sup>620</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 48- 49; Suyûtî, *Hasâis*, II, 258.

<sup>621</sup> Telîdî, *Tehzîbü'l- Hasâis*, 15- 16.

<sup>622</sup> Yavuz Yusuf Şevki, "*el- Hasâisü'l-kübrâ*", *DİA*, XVI, 277.

<sup>623</sup> el-Mektebetü't-Tevfikiyeye, Kahire, ts.

sayısında ciddî bir azalma olmamıştır. Birçok mucize rivayetini kendisi de kaydetmiştir. Misal vermek gerekirse, keler'in Peygamber (s.a.)'le konuşması olayını<sup>624</sup> hiçbir yorum yapmadan Beyhakî'den almıştır<sup>625</sup>. Bir geyiğin Resûlullah ile konuşması olayını<sup>626</sup> da almıştır<sup>627</sup>. Resûlullah zamanında bir kurdun çobanla konuşması kıssasını<sup>628</sup> da "Beyhakî bunun sahil olduğunu söylemiştir" diyerek vermiştir<sup>629</sup>.

Beyhakî, İmam Suyûtî (ö.911/1505) ile muasır olan âlimlerden İmam Kastallânî (ö.923/1517)'ye de tesir etmiştir. Anılan müellifin *el-Mevâhibü'l-ledünniye* isimli eseri tertip ve muhteva bakımından Beyhakî'nin *Delâil*'ine benzemektedir. Müellif Beyhakî'nin yaptığı gibi Hz. Peygamber'in gazvelerini delâilden saymış ve eserinde geniş yer vermiştir<sup>630</sup>.

Kastallânî, *Delâil*'in muhtevastaki hadislerden de istifade etmiştir. Mesela Ebu Talib'in ölümü esnasında müslüman olduğunu bildiren İbn İshak'ın İbn Abbas'dan rivayet ettiği hadisle ilgili olarak Beyhakî'nin "munkatı" dediğini belirtmiştir<sup>631</sup>. Müzeyne kabilesinin Hz. Peygamber'e gelmesi esnasında bu kabileye verilen hurmaların bereketlenmesi hadisesini anlatırken Beyhakî'yi kaynak göstermiştir<sup>632</sup>. Hz. Peygamber'in yürüyüşü ile ilgili Ebu Hüreyre(r.a.)'ın rivayetini verirken sadece Beyhakî'yi kaynak göstermiştir<sup>633</sup>. Yine bir başka yerde hurma kütüğünün inlemesi ile ilgili rivayetleri sıralarken "hurmanın inlemesi halefin seleften naklettiği sübutu açık işlerdendir" sözünü Beyhakî'den nakletmiştir<sup>634</sup>. Kastallânî'nin Beyhakî'den istifade etmesi, bunlarla sınırlı değildir. Tek kaldığı rivayetlerde Beyhakî'yi açıkça kaynak göstermiştir. Mesela kelerin konuşması ile ilgili hadisin Beyhakî'ye dayandığını ve zayıf olduğunu belirtmiştir<sup>635</sup>.

Beyhakî, Hz. Peygamber'in gazvelerini anlatırken bu kitabı yazmaktan amacının peygamberlik delillerini; Allah'ın gazvelerde de kendisine nasıl yardım ettiğini beyan

---

<sup>624</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 36–38.

<sup>625</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 149.

<sup>626</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 34–35.

<sup>627</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 148–149.

<sup>628</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 41–42.

<sup>629</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 143.

<sup>630</sup> Kastallânî, *Mevâhibü'l-ledünniye*, I, 170- 354.

<sup>631</sup> Kastallânî, *Mevâhib*, I, 134.

<sup>632</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 365; Kastallânî, *Mevâhib*, I, 477.

<sup>633</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 245; Kastallânî, *Mevâhib*, II, 63.

<sup>634</sup> Kastallânî, *Mevâhib*, II, 219.

<sup>635</sup> Kastallânî, *Mevâhib*, II, 225; Beyhakî, *Delâil*, VI, 36.

etmek olduğunu, bu sebeple gazvelerin ihtisar edilerek anlatıldığını söylemiştir<sup>636</sup>. Buradan hareketle Beyhakî'nin amacının İslam Tarihi yazmak olmadığı söylenebilir. Kastallânî'nin de aynı amaçtan hareket etmekle birlikte eserinin delâilden sîrete bir miktar kaydığını söyleyebiliriz.

Beyhakî'nin eserinde yer almayan aşağıdaki rivayetler, Kastallânî'nin eserinden alınmıştır.

Hiz. Peygamber'in koltuğunun altında kıl yoktu<sup>637</sup>.

Hiz. Peygamber sesini (her yere) ulaştırırdı<sup>638</sup>.

Hiz. Peygamber hayatında hiç esnemedi<sup>639</sup>.

Hiz. Peygamber hayatında hiç ihtilam olmadı<sup>640</sup>.

Hiz. Peygamber uzun boylu biriyle yürüdüğünde ondan uzun görünürdü<sup>641</sup>.

Hiz. Peygamber'in gölgesi yere düşmezdi<sup>642</sup>.

Kastallânî şu konularda da Beyhakî ile müşterek rivayetleri kullanmıştır:

Hiz. Peygamber tencerenin devrilmesiyle vücudu yanan çocuğu tedavi etmiş ve çocuk iyileşmiştir<sup>643</sup>.

Hiz. Peygamber'in ashabından bazılarının atasının etrafa ışık saçtığı olmuştur<sup>644</sup>.

İki yavrusu alınan kaya kuşu Hiz. Peygamber'e gelerek şikâyette bulunmuştur<sup>645</sup>.

Hiz. Peygamber, hiçbir Peygamber'e hain olmanın yakışmayacağını bildirmiştir<sup>646</sup>.

Hiz. Peygamber gündüz gördüğü gibi gece de görmüştür<sup>647</sup>.

Hiz. Peygamber Allah Teâlâ'yı baş gözüyle görmüştür<sup>648</sup>.

Hiz. Peygamber: "Biz sonradan gelenleriz ama kıyamet günü en önde olacağız" buyurmuştur<sup>649</sup>.

---

<sup>636</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 5.

<sup>637</sup> Kastallânî, *Mevâhib*, II, 274.

<sup>638</sup> Kastallânî, *Mevâhib*, II, 275.

<sup>639</sup> Kastallânî, *Mevâhib*, II, 275.

<sup>640</sup> Kastallânî, *Mevâhib*, II, 275.

<sup>641</sup> Kastallânî, *Mevâhib*, II, 275.

<sup>642</sup> Kastallânî, *Mevâhib*, II, 275.

<sup>643</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 173; Kastallânî, *Mevâhib*, II, 246.

<sup>644</sup> Buhârî, *Salât*, 79; Beyhakî, *Delâil*, VI, 77- 79; Kastallânî, *Mevâhib*, II, 248.

<sup>645</sup> Ebû Dâvud, *Cihâd*, 112; Beyhakî, *Delâil*, VI, 33; Kastallânî, *Mevâhib*, II, 250.

<sup>646</sup> Ebû Davud, *Cihâd*, 117; Beyhakî, *Delâil*, V, 60; Kastallânî, *Mevâhib*, II, 262.

<sup>647</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 75; Kastallânî, *Mevâhib*, II, 273.

<sup>648</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 366; Kastallânî, *Mevâhib*, II, 276.

<sup>649</sup> Beyhakî, V, 475; Kastallânî, *Mevâhib*, II, 325.



Kastallânî, mucize anlatan rivayetlerle ilgili olarak, İbn Kesîr'den çok Suyûtî'ye yakın bir tutum sergilemiştir. Bu rivayetleri tenkit süzgecinden geçirip elemek yerine sayısını daha da artırmayı tercih etmiştir. Beyhakî, kriterleri ve seçiciliği olan bir muhaddistir ve Kastallânî'ye nazaran birinci el kaynaklara daha yakın bir dönemde yaşamıştır.

Burada Beyhakî'nin tesir ettiği bazı delâil yazarları üzerinde durulmuştur. Bunlar arasında hadis tenkitçiliği bakımından İbn Kesir'in ayrı bir yeri vardır. İbn Kesir'in kriterlerine bakmak gerekir. İbn Kesir'in hadis tenkitçiliği müstakil bir araştırmanın konusudur. Yaptığı bazı değerlendirmelerden İbn Kesir (ö. 774/ 1373)'in, senesinde kopukluğun olmama, isnadında gizli bir kusurun bulunmama, hadisin muhaddislerce bilinen meşhur haberlere mutabık olma gibi şartları öncelikli olarak aradığını söyleyebiliriz. İbn Kesir'in mucizeden bahseden rivayetlerle ilgili olarak "metin ve muhtevasının aklen anlaşılabilirliği" gibi bir ölçütü şart koşmadığı anlaşılmaktadır. Kadı İyâz, Suyûtî ve Kastallânî'nin Beyhakî ve İbn Kesir'e göre seçicilikleri daha az olmakla birlikte mucize anlatan rivayetlere bakışlarında farklılık yoktur. Mucize anlatan metinlerin "aklen anlaşılabilirliği" kaygısını hiç taşımadıkları görülmüştür.

Beyhakî birçok delâil müellifini etkilemiştir. Bu konuda başlıca kaynak durumunda olmuştur. Beyhakî'nin bu konudaki şöhretinin bir sebebi de, eseri *Delâil*'in bir hadis otoritesi olan İbn Kesir'in tenkid süzgecinden geçmiş olması olabilir. Şimdi *Delâilü'n-nübüvve*'ye yönelik çağdaş tenkitler üzerinde duralım.

## F. DELÂİLÜ'N-NÜBÜVVE'YE YÖNELİK ÇAĞDAŞ TENKİTLER

Rüya ve istihareyi bir yöntem olarak kullandığı için Beyhakî'ye ve *Delâil*'ine yönelik tenkitler olmuştur<sup>650</sup>. *Delail*'i ve *es-Sünenü's-sağîr*'i yazarken istihare etmiş olması<sup>651</sup>, Beyhakî'ye has bir durum değildir. Enbiya Yıldırım, Muslim (261/875), Ukaylî(322/934), Taberânî(360/971), Hatîb Bağdâdi(463/1071), Sağânî(650/1252) ve Suyûtî (911/1505)'nin hadislerin tesebbütünde rüyayı bir yöntem olarak kullandıklarını makalesinde örneklerle açıklamıştır<sup>652</sup>. Hadisleri rüya eleğinden geçirme diye bir

<sup>650</sup> Bak. Yıldırım, Enbiya, *Beyhakî Ve Hadis Rivayetinde Rüyaya Verdiği Değer, CÜİFD, c.V, say.1. (2001)*

<sup>651</sup> Beyhakî, *Delâil, I/69; es-Sunenu's-Sağîr, I/7.*

<sup>652</sup> Yıldırım, Enbiya, *a.g.m., s. 4-6.*

durumun söz konusu olmadığı, belirli şartları taşıyan rivayetlerin doğruluğu ile ilgili kalbî itmi'nan için istihareye başvurulduğu bariz bir hususiyettir.

Beyhakî, Hz. Peygamber'in sütanesi Halime'nin yanında vuku bulan şakk-ı sadr olayı ile ilgili İbn Abbas (r.a.)'den gelen rivayeti nakleder<sup>653</sup>. Bu hadisin ravilerinden biri olan Muhammed b. Zekeriya el-Ğalâbî, hadis uydurmakla itham edilmiş bir ravidir<sup>654</sup>. Hadis uydurmakla müttehem bir ravinin bulunduğu hadisi, sadece istihareye dayalı olarak eserine aldığı için Beyhakî, tenkit edilmiştir<sup>655</sup>. Beyhakî bu hadisi naklederken “istihare ettiğini ve içinde meğâzî âlimlerinin naklettiği doğru bilgiler de ihtiva etmesi sebebiyle bu hadisi eserine aldığını” belirtmiştir<sup>656</sup>. Burada Beyhakî'nin tercihini belirleyen sadece istihâre değil, hadisin muhtevasında yer alan ve meğâzî âlimleri nezdinde maruf ve meşhur olan bilgilerdir.

Hz. Peygamber ve ashabının sabah namazını kaçırdığı seferle ilgili olarak biri Hudeybiye dönüşü, diğeri Hayber dönüşünde olduğunu anlatan iki hadisle ilgili tenkide medâr bir durum olmuştur. Beyhakî, “ikisinin de birlikte nakledilmesi” hususunda yaptığı istihâreye dayanarak eserine almıştır<sup>657</sup>. Müellif aslında burada iki rivayetten birini rüya yoluyla tercih etmiş değildir. İlmî bir duyarlılıkla, ikisini birlikte vermiş ve tercihi okuyuculara bırakmıştır. Makalede “görüldüğü gibi, iki rivayeti nakledip nakletmeme hususunda tereddüde düşen müellif, sonunda kararı rüya ile çözmektedir”<sup>658</sup> denilerek tenkit yapılmaktadır.

Bahsi geçen makalenin bir yerinde de şöyle denilmiştir: “el-Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ* gibi eserlerinde hadislerin alınmasında gerekli olan şartları yerine getirmeye çalışırken, konulu çalışmalarında aynı hassasiyeti gösterdiğini söylemek zordur. Bu sebeple *Delâilu'n-Nubuvve* gibi Hz. Peygamberin nübüvvet alametlerini anlatmak için yazdığı kitapta âdetâ bulduğu bütün malzemeyi değerlendirmeye çalışmış<sup>659</sup>, bu meyanda zikrettiği rivayetler nedeniyle tenkide maruz kalmıştır”<sup>660</sup>. Bu görüşü delillendirmek için makalede verilen örnek Beyhakî'nin *Delâil*'inin

<sup>653</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 139.

<sup>654</sup> Zehebî, *Mîzân*, III, 550.

<sup>655</sup> Yıldırım, *Enbiya*, a.g.m., s. 9.

<sup>656</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 139.(...bima tekaddemehû min nakli ehli'l-meğâzî...)

<sup>657</sup> Beyhakî, *Delâil*, IV, 275.

<sup>658</sup> Yıldırım *Enbiya*, a.g.m., s.9.

<sup>659</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 244.

<sup>660</sup> Yıldırım, *Enbiya*, a.g.m., s.14.

“Rasûlullah(s.a.)’in yıkanması ve bu esnada görülen nübüvvet alametleri”<sup>661</sup> babında geçen iki hadistir:

Ali (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah (s.a.) kendisini benim dışımda kimsenin yıkamamasını vasiyet buyurdu ve şöyle devam etti: Kim benim avret mahallimi görürse gözleri kör olur.

Muhammed b. Kays anlatıyor: Ali yıkıyor, Fadl b. Abbas su döküyordu. Biz Hz. Peygamber’in hangi uzvunu yıkamak için kaldırmak istesek o uzuv kendiliğinden kalkıyordu. Nihayet avret mahallini yıkamaya sıra geldi. Evin köşesinden bir ses duyduk: Peygamberinizin avret mahallini açmayınız<sup>662</sup>.

Makalede “âdeta bulduğu bütün malzeme” denilerek tavsif edilen bu iki rivayetin hangi ölçüte göre elendiği ya da elenmesi gerektiği belirtilmemiştir.

Anılan makaleyi değerlendiren Veli Atmaca’ya göre Beyhakî ve eserleri, kendi zamanının ve coğrafyasının şartlarından ayrı olarak ele alınamaz; böyle bir muhaddisin, eserlerinin içeriği ve isimleri kendi dönemine cevap olarak algılanmalıdır<sup>663</sup>. Önceki bazı muhaddislerin müracaat ettiği bir gelenek olarak dikkati çeken istihâre; rivâyetlerin sıhhati konusunda Beyhakî’nin başvurduğu teknik, ilmi tedbir ve yöntemleri tamamlayan unsur olarak değerlendirilmelidir<sup>664</sup>. Beyhaki sıhhatini kabul ettiği rivayetin sağlamasını, bir de rüyâ ile yapmıştır<sup>665</sup>.

Beyhakî’nin hadislerin sıhhatini tesbitte rüyaları nasıl kullandığına Câbir b. Ebû Hakîm’e dayanan rivayet güzel bir misaldir. Beyhakî eserinin Hz. Peygamber’i isrâ ve miracı ile bölümünü bu rivayetle sonlandırmıştır: Rüyamda Rasûlullah(s.a.)’i gördüm. Dedim ki “ey Allah’ın Rasûlü ümmetinden Süfyân es- Sevrî diye bir adam var. Fenâ bir adam değil mi dir?” Rasûlullah “fena bir adam değildir” buyurdu. “Ey Allah’ın Rasûlü Ebû Hârûn’un Ebû Saîd el-Hudrî’den, onun da senden rivayet ettiği bir hadise göre sen “kendimi semada gördüm, orada bazı şeyler konuştum” buyurmuşsun. “Evet” buyurdu. Dedim ki “ey Allah’ın Rasûlü ümmetinden bazı kimseler senin İsrâ olunduğun gece ile

---

<sup>661</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 242.

<sup>662</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 244.

<sup>663</sup> Atmaca, Veli, *Beyhakî, İlmî Hüviyeti Ve Hadis İlimlerinde “Tür Edebiyatı”na Katkısı*, AÜİFD, say. 26, s.17. (2006).

<sup>664</sup> Atmaca, Veli, *a.g.m.*, s.6.

<sup>665</sup> Atmaca, Veli, *a.g.m.*, s.8.

ilgili hayret verici şeyler anlatıyorlar”. Rasûlullah buyurdu ki: “Onlar kıssacıların sözleridir”<sup>666</sup>.

Beyhâkî'nin naklettiği rüyalar, kıssacıların sözlerini değil, sahih rivayetleri desteklemektedir. Bu sebeple Beyhâkî'nin, hadisçiliğine gölge düşürecek şekilde rüyalarla amel ettiğini söylemek doğru olmasa gerektir. Beyhâkî'ye yönelik çağdaş tenkitler onu ve eserini ilmî bakımdan kıymetsiz düşürecek boyutta değildir. Bu tenkitler belki de Beyhâkî'nin günümüzde daha iyi tanınmasına ve ilimle meşgul olan çevrelerde gerçek değerini bulmasına zemin hazırlayacaktır. Beyhâkî'ye yönelik tenkitleri bulunan Enbiya Yıldırım'ın, onun *ez-Zühdü'l-kebîr* isimli eserini Türkçe'ye kazandıran kişi olması anlamlıdır. Bu tenkitler Beyhâkî'nin daha çok tanınmasını sağlamış ve eserlerinin ilmî değerinin fark edilmesine vesile olmuştur. Şimdi de *Delâilü'n-nübüvve*'nin kaynakları üzerinde duralım.

## G. DELÂİLÜ'N- NÜBÜVVE'NİN KAYNAKLARI

Bir eserin kıymeti dayandığı kaynakların güvenilirliği ve zenginliğiyle yakından ilgilidir. Beyhâkî de eserini güvenilir ve zengin kaynaklardan beslemeye özen göstermiştir.

*Delâilü'n-nübüvve*'de yaklaşık 3 bin hadis bulunmaktadır. Beyhâkî aldığı hadis Buhârî ya da Müslim'de varsa bunu belirtmiştir. Hadisi rivayet ettikten sonra “Ravâhü'l-Buhârî” veya “Ravâhü Müslim” tabirlerini kullanmıştır. Eğer ikisi de rivayet etmişse “Ravâhü'ş-Şeyhân” demektir. Beyhâkî'nin bu şekilde eserine aldığı rivayetler 1000'e yakındır. Elimizde bulunan nüshadan, rivayetleri tek tek sayarak yaptığımız tespite göre Buhârî ve Müslim'in ortaklaşa rivayet ettiği 344 hadis vardır. Buhârî'nin tek başına rivayetleri 303 Müslim'in tek başına rivayetleri de 264'tür. Bu üç rakamı topladığımızda 911 hadis etmektedir. Buradan hareketle Beyhâkî'nin *Delâilü'n-nübüvve*'de yaklaşık üçte bir oranında “*Sahîhân*”a dayandığını söyleyebiliriz.

Beyhâkî *Delâil*'de Hâkim'in pek çok eserine de işaretle bulunmuştur. Mesela Ka'b b. Zühayr'in Mekke'nin fethinde sonra Resûlullah (s.a.)'e gelişi ile ilgili bir rivayeti verirken Ebû Abdillâh el-Hâfız'ın yani Hâkim Nîsâburî'nin *Meğâzî* isimli eserine işaret etmiş ve “ahberanâ Ebû Abdillâh el-Hâfız eydan fi'l- *Meğâzî*...” diye başlayarak bir rivayette bulunmuştur<sup>667</sup>. Beyhâkî bununla da kalmamış Ka'b b.

<sup>666</sup> Beyhâkî, *Delâil*, II, 405.

<sup>667</sup> Beyhâkî, *Delâil*, V, 211.

Züheyr'in diğ er beyitlerinin Hâkim'in *Meğâzî* isimli eserinin 13. cüzünün sonunda genişçe yer aldığı söylemiştir. Verdiği rivayeti şöyle bitiriyor “ve cemû zâlîke fî âhiri's-sâlis aşer mine'l-meğâzî bi eczâi ve billâhi't-tevfîk”(Ka'b b Züheyr'in beyitlerinin tamamı elimdeki cüzlere göre *Meğâzi* kitabının 13. cüzünde bulunmaktadır). Vermiş olduğu referansta bir hata olmaması için “benim elimdeki cüzlere göre” diyor, “bi eczâi” deyimini kullanıyor. Demek ki Hâkim'in eserlerinden elinde çok sayıda cüz var. Beyhakî Uhud gazvesini anlattığı babda da Hâkim Nîsâburî'nin *Meğâzî*'sini referans göstermiştir<sup>668</sup>. Yukarıdaki rivayet İbn İshâk'a dayanıyordu. Bu rivayet de Mûsâ b. Ukbe'ye dayanmaktadır.

Beyhakî İslam tarihçiliğinin üç ana kaynağı olan İbn İshâk (ö.151/768), Mûsâ b. Ukbe (ö. 141/758) ve Urve b. Zübeyr (ö. 94/713)'den gelen rivayetleri büyük ölçüde eserinde yansıtmıştır. Urve'nin birçok haberlerinin kaynağı Hz. Âişe (r.a.)'dır<sup>669</sup>. Beyhakî'nin *Delâilü'n-nübüvve*'sinin bazı yerlerinde referans olarak gösterdiği kaynaklardan bazıları şunlardır:

Beyhakî cinlerden birinin arkadaşına Peygamber (s.a.)'in çıkışının haber vermesi ile ilgili açtığı babda Hâkim Nîsâburî'nin en meşhur eseri *Müstedrek*'i kaynak olarak zikretmiştir. Bu babda zikrettiği ilk hadisin senedini verirken “haddesenâ Ebû Abdillâh el-Hâfîz fî'l-*Müstedrek* kâle haddesenâ Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kub kâle haddesenâ...”ibaresini kullanmıştır<sup>670</sup>.

Resûlullah (s.a.)'in Müseylimetü'l-Kezzâb ve Esved-i Ansî gibi yalancı peygamberlerin çıkacağını rüyasında görmesi ile ilgili açtığı babda Hâkim Nîsâburî'nin *Emâlî* isimli eserini kaynak göstermiştir. İbn Abbâs (r.a.)'a dayanan bir rivayette “ahberanâ Ebû Abdillâh el-Hâfîz fî'l-*Emâlî*, ahberanî Ebu Ca'fer Ahmed b.Ubeyd b. İbrahim el-Hâfîz bi Hemedân haddesenâ...”ifadelerini kullanarak senedi zikretmiştir<sup>671</sup>.

Resûlullah'a mahsus haller ile ilgili açtığı babda Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (ö.235/849)'nin *Müsned*'ini kaynak göstermiş ve senedi verirken “haddesenâ Ebû Bekr b. Ebî Şeybe fî'l-*Müsned*...” demiştir<sup>672</sup>.

<sup>668</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 206.

<sup>669</sup> Horovitz, Josef, *İslâmî Tarihçiliğ in Doğuşu* (terc. R. Altınay, R. Özmen), İstanbul 2002, s. 36.

<sup>670</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 243.

<sup>671</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 334.

<sup>672</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 483.

Beyhakî, Peygamber(s.a.)'in şemâilini verirken bazı müşkil lafızları açıklamada Ebu Ubeyd Kâsım b. Selam (ö.224/ 838)'ın *Garîbü'l-hadîs* isimli eserinden yararlanmıştı. Ancak“Kâle Ebû Ubeyd”<sup>673</sup> diyerek vermekte, Ebu Ubeyd'in eserinin adını vermemektedir.

Beyhakî Hayber gazvesinde Peygamber (s.a.)'in duası ile rahatsızlığından şifa bulan Hz. Ali konusunda açtığı babda Hâkim Nîsâburî'nin “*el-Fevâid*” isimli eserine işaret etmiş, bu konudaki bir hadisin senedini verirken “ahberanâ Ebû Abdillâh el-Hâfız fi'l- *fevâid* enbeenâ ...”ifadesini kullanmıştır.<sup>674</sup> Beyhakî mezkûr babda Ebu'l-Kâsım el-Beğâvî (ö.317 /929)'nin *Mu'cem*'ine de işaret ediyor. Bu eserde de benzer bir rivayetin olduğunu söylüyor ve şöyle diyor:

“ve fî *Kitâbi'l-Mu'cem* li Ebi'l-Kâsım el-Beğâvî bi isnâdihî an ...”<sup>675</sup> Beyhakî daha sonra hadisin metnini de veriyor.

Cin isabet etmiş çocuğa Resûlullah'ın yaptığı duayı konu alan babda da Hâkim Nîsâburî'nin *el-Fevâid* adlı eserine işaret eder: “ahberanâ Ebû Abdillâh el-Hâfız fi'l- *Fevâid* enbeenâ ...”<sup>676</sup>

Beyhakî, Resûlullah (s.a.)'in herhangi bir şahsı bizzat halife tayin etmediği veya vasi tayin etmediği konusunda açtığı babda Hz. Ali'nin kendisinin Resûlullah tarafından istihlâf edilmediğini ifade eden rivayetinden sonra “Bunun şahidi Sâbit el- Bünânî'nin Ali'den rivayetidir” demiş ve “ahberanâ Ebû Abdillâh el-Hâfız fi'l-*Fevâid* ahberanâ ...”diyerek Hâkim'in *Fevâid*'ini kaynak göstermiştir<sup>677</sup>.

Selmân-ı Fârisî'nin müslüman olması ile ilgili açtığı babda ise, Hâkim Nîsâburî'nin “*Ziyâdâtü'l-fevâid*” adlı eserini kaynak göstermiştir: “ahberanâ Ebû Abdillâh el-Hâfız- rahimehullâh -fî *Ziyâdâtü'l- fevâid* kâle: haddesenâ ...”diye başlayarak senedi vermiştir<sup>678</sup>.

Beyhakî, Bedir Gazvesi ile ilgili açtığı babda, bu gazveyi Mûsâ b. Ukbe'nin *Meğâzî*'sine dayanarak anlattığını, ilim ehline göre en sahih *Meğâzî*'nin Mûsâ b. Ukbe'nin *Meğâzî*'si olduğunu söylemektedir. “Bâbü siyâkı kıssati Bedrin an *Meğâzî*

<sup>673</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 212.

<sup>674</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 182.

<sup>675</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 185.

<sup>676</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 187.

<sup>677</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 222.

<sup>678</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 82.

Mûsâ b. Ukbe fe innehâ fîmâ kâle ehlü'l-ilmî esahhu'l-*Meğâzî* ...”serlevhasıyla başlayan babda ilk olarak İmâm Malik b. Enes’e tevcih edilen bir soruyu anlatan haber ile başlamaktadır:

Malik b. Enes’e, meğâzîden soruldu. O şöyle cevap verdi:

- “Sen sâlih bir adamın, Mûsâ b. Ukbe’nin *Meğâzî*’sine sarıl. Çünkü o meğâzîlerin en sahîhidir”<sup>679</sup>.

Beyhakî’de günümüze tamamı ulaşmayan bazı meğâzî kaynakları bulunuyordu. Bunlardan birincisi ve en önemlisi Mûsâ b. Ukbe (ö. 141/758)’nin *Meğâzî*’sidir. Beyhakî meğâzîde özellikle Mûsâ b. Ukbe’ye dayanmıştır. Mûsâ b. Ukbe’nin *Meğâzî*’sinde eksik kalan konularda başka Meğâzîlere müracaat etmiştir. Yukarıda zikrettiğimiz babın devamında sarfettiği şu cümle buna delildir “Mûsâ b. Ukbe’nin *Meğâzî*’sinden anlattıklarımızdan eksik kalan noktaları çeşitli haberlerden takviye ederek sunacağız”<sup>680</sup>. Hendek Gazvesi ile ilgili bir bâb adı şöyledir: Mûsâ b. Ukbe’nin *Meğâzî*’sinden Hendek Gazvesinin nasıl cereyan ettiği bâbı<sup>681</sup>.

Musa b. Ukbe (ö. 141/758) İbn Şihab ez-Zührî’nin talebesi oldu ve onun *Meğâzî*’sini rivayet etti<sup>682</sup>. İbn Abbas’ın siyerle ilgili rivayetlerini ele geçirdi ve bu rivayetler bir deve yükü ediyordu<sup>683</sup>. İbn Sa’d, *Tabakat*’ında Taberî *Tarih*’inde Musa b. Ukbe’nin merviyatından iktibaslar yapmıştır<sup>684</sup>.

Beyhakî, siyer âlimleri arasındaki ihtilafta da Mûsâ b. Ukbe’nin görüşünü tercih etmiştir. Mesela Taif’de bulunan Benî Sakif heyetinin Resûlullah (s.a.)’e gelişi ile ilgili açtığı babda hadiseyi Mûsâ b. Ukbe’ye dayanarak anlattıktan sonra İbn İshâk’ın Benî Sakif heyetinin gelişinin Tebuk seferinden dönüşün hemen akabinde ve Hz. Ebû Bekr (r.a.)’in hac emirliğinden önce olduğunu zannettiğini, hâlbuki Benî Sakif heyetinin gelişinin Hz. Ebû Bekr (r.a.)’in hac emirliğinden sonra olduğunu söylemiştir<sup>685</sup>.

Beyhakî meşhur Ğarânik Kıssasını da Mûsâ b. Ukbe’nin *Meğâzî*’sine göre anlatır. Beyhakî’nin senedi Mûsâ b. Ukbe ye kadar ulaşmaktadır. Beyhakî’nin getirdiği sened şöyledir:

<sup>679</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 242.

<sup>680</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 101.

<sup>681</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 398.

<sup>682</sup> Muhyiddîn, *Mestû*, a.g.e., s.208.

<sup>683</sup> İbn Sa’d, *Tabakat*, V, 216; Horovitz, a.g.e., s. 72.

<sup>684</sup> Muhyiddîn, *Mestû*, a.g.e., s.209.

<sup>685</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 305.

“ahberanâ Ebu'l-Huseyn b. el-Fadl el-Kattân bi Bağdâd kâle: enbeenâ Ebû Bekr b. Attâb kâle; haddesenâ el-Kâsım b. Abdullah b. el-Muğîre kâle; ahberanâ İsmâîl b. Ebî Üveys kâle; ahberanâ İsmâîl b. İbrâhim b. Ukbe an ammihî Mûsâ b. Ukbe fî *kitâbi'l-Meğâzî* kâle...

Mûsâ b. Ukbe bu kıssayı özet olarak şöyle anlatmıştır:

Müşriklerin Resûlullah (s.a.)'e ve ashâbına yaptıkları eziyetler çok artmıştı. Bu durumda iken Resûlullah (s.a.) müşriklerin hidayete ermelerini temenni etti. Allah Teâlâ Necm suresindeki şu ayeti inzal buyurdu: “Lât'ı Uzza'yı ve bunların üçüncüsü olan Menat'ı gördünüz mü?” Bu ayet indiği zaman Şeytan müşriklerin kalbine “bunlar ulu kuğu kuşlarıdır ve bunların şefaati umulur” anlamında “innehünne'l-ğarânîku'l-ulâ ve inne şefâatehünne le hiyelletî türtecâ” şeklinde bir seci (yakıştırma) ilkâ etti. Bu yakıştırma her müşriğin kalbine düştü. Bunun üzerine “Muhammed kavminin dinine döndü” demeye başladılar. Necm suresinin son ayeti indiği zaman Resûlullah (s.a.) secde etti. Orada bulunan her müslüman ve müşrik secde etti. Velîd b. Muğîre'de yerden bir avuç toprak alarak alnına sürdü. İki topluluktan her biri diğerinin secdesini hayretle karşıladı; Müslümanlar müşriklerin iman etmedikleri halde secde etmelerine hayret ettiler. Çünkü onlar Şeytanın müşriklerin kalbine ilkâ ettiği şeyleri duymamışlardı. Müşrikler ise Resûlullah (s.a.) ve ashâbının durumundan memnundu. Çünkü Şeytan onların kalbine o şirk dolu sözleri ilkâ etmişti ve Resûlullah (s.a.)'in ilkâ edilen bu şeyleri secdede iken okuduğunu onlara söylemişti. Bu olay etrafta yayıldı. Habeşistan'da bulunan Osman b. Maz'un ve arkadaşlarına Mekke'nin müslüman olduğu, Velid b. Muğîre'nin eline bir avuç toprak alarak secde ettiği söylentisi ulaştı. Hızla hareket ederek Mekke'ye geldiler. Allah teâlâ şu ayetleri inzal buyurdu:

“Biz senden önce hiç bir Resul ve nebi göndermedik ki o bir şey temenni ettiği zaman Şeytan içinden geçirdiğine bir şeyler katmasın. Allah Şeytan'ın ilkâ ettiği şeyleri giderir, sonra ayetlerini tahkim eder. Şeytan'ın ilkâ ettiği şeyler kalplerinde maraz olanlar ile kalpleri katılmış olanlar için fitne olsun diye bunu yapar. Gerçekten zalimler (hak yoldan) uzak bir ayrılık içindedir”<sup>686</sup>. Bu ayetin nüzulünden sonra müşrikler eski düşmanlıklarına tekrar döndüler. Yaptıkları işkenceler daha da arttı<sup>687</sup>.

<sup>686</sup> *Hacc(22)*, 52 – 53.

<sup>687</sup> *Beyhakî, Delâil*, II, 286- 291



Beyhakî Mûsâ b. Ukbe'den bu rivayeti verdikten sonra "Resûlullah (s.a.)'in temenni ettiği şeye Şeytan'ın ilkası kıssâsını biz İbn İshâk yoluyla da elde ettik" demiş ve bu kıssa ile Osman b. Mazûn'un Velid b. Muğire'nin himayesini reddetmesi kıssalarını İbn İshâk'a ulaşan bir sened ile vermiştir. Senedin sonunda "an İbn İshâk fezekera kıssateyni bi ma'nâ Mûsâ b. Ukbe ve emmâ kıssatü'l-hicre fehiye merviyetün fî ehâdîsin mevsûletin"<sup>688</sup> ibaresini kullanmaktadır ki önemlidir. Beyhakî bu ibare ile Ğarânik kıssası ile Osman b. Mazûn'un kıssasının mevsul bir senedle gelmediğini ama Habeşistan'a hicret olayının mevsul bir senedle rivayet olunduğunu söylemiştir. Bu da ilmî bir hassasiyeti gösterir.

Beyhakî'nin ikinci derecede önem verdiği bir diğer kaynak Urve b. Zübeyr (ö.94/713)'in *Meğâzî*'sidir. Mûsâ b. Ukbe'den sonra bu *Meğâzî*'yi kullanmıştır. Zührî'nin *Meğâzî* alanındaki ilk kaynağı, Urve b. Zübeyr'dir<sup>689</sup>. Urve b. Zübeyr'in rivayetleri İbn İshak, Vâkıdî'nin *Meğâzî*'lerinde İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ında ve Taberî'nin *Tarih*'inde bulunur<sup>690</sup>.

Mesela Bedir Gazvesini anlattığı babda Mûsâ b. Ukbe'nin *Meğâzî*'sine göre olayları anlattıktan sonra Urve b. Zübeyr'e ulaşan ve içinde Mûsâ b. Ukbe'nin bulunmadığı bir sened getirmiş ve şöyle demiştir: Urve b. Zübeyr Bedir kıssasını Mûsâ b. Ukbe'nin anlattığı gibi anlattı. Ancak o Kureyş ordusundan yemek verenlerin isimlerini vermemiştir. Ebü'l-Buhtürî'nin katlinde Ebû Dâvud el-Mâzinî'nin ismini de zikretmemiştir<sup>691</sup>.

Hz. Peygamber (s.a.)'in hayatı ile ilgili ilk yazılan ve günümüze kadar gelememiş bulunan üç tane önemli siyer ve meğâzî kitabı vardır. Bunlar Urve b. Zübeyr'in *Meğâzî*'si, İbn Şihâb ez-Zührî'nin *Meğâzî*'si ve Mûsâ b. Ukbe'nin *Meğâzî*'sidir. Beyhakî'nin bunların dışında istifade ettiği iki kaynak daha vardır. Bunlar İbn İshâk'ın *es-Sîre*'si ile el-Vâkıdî'nin *Meğâzî*'sidir. Bu iki eser günümüze kadar ulaşabilmiştir. Beyhakî Siyer ve Meğâzî'de daha çok bu beş kaynağa dayanmıştır. İbn İshâk, Mûsâ b. Ukbe ve İbn Şihâb ez-Zührî, Urve b. Zübeyr'den yararlanmışlardır. İbn İshâk da İbn Şihâb ez-Zührî ve öğrencisi Mûsâ b. Ukbe'den yararlanmıştır. Ancak İbn İshâk'ın başka kaynakları da vardır. Vâkıdî de kendinden önceki bütün kaynaklardan

<sup>688</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 297.

<sup>689</sup> Abdülaziz ed-DÛRÎ, *İbn Şihâb ez-Zührî ve İslâm Tarih Yazıcılığının Başlamasındaki Rolü (terc. Casim AVCI)*, SÜİFD, say.6.s.59.(2002).

<sup>690</sup> Muhyiddîn, Mestû, *a.g.e.*, s.187.

<sup>691</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 120.

istifade etmiştir. Bu beş Meğâzî yazarının dışında İbn Abbâs (r. a.)’a dayanan rivayetleri de bir kaynak olarak zikretmek yerinde olur. Tefsirciliği meşhur olan İbn Abbâs (r.a.)’ın Peygamber (s.a.)’in sîretiyle alâkalı rivayetleri az değildir. Bu rivayetler her ne kadar toplanmamış ve bir kitap haline getirilmemiş olsa da İslam tarihine ışık tutan önemli bir kaynak durumundadır. Delâilü’n-nübüvve’de İbn Abbâs (r. a.)’a diğer Meğâzî yazarlarından bağımsız, müstakil bir senedle ulaşan 162 rivayet tespit ettik. Elimizde bulunan Abdülmü’tî Kal’acî tahkikli 1985 Beyrut baskılı *Delâilü’n-nübüvve* nüshamızda her bir hadise numara verdik. Tekrar eden hadisleri mümkün mertebe sayımımızın dışında tutmaya çalıştık. *Delâilü’n-nübüvve*’deki toplam hadis ve haberlerin sayısı 2859’e ulaştı. *Delâilü’n-nübüvve*’de bulunan 3 bine yakın hadisin yaklaşık yarısına tekabül eden 1447 tanesini Hâkim en- Nîsâbûrî’den almıştır. Senedler daha çok “ahberanâ Ebû Abdullah el-Hâfız ...” diye başlamaktadır. Ebû Abdullah el-Hâfız’ın Hâkim Nîsâbûrî olduğunu bir babın başında “haddesenâ Ebû Abdullah el-Hâfız fi’l-Müstedrek ...”<sup>692</sup> demesinden anlıyoruz. Tespitlerimize göre başka kaynakların dışında müstakil olarak *el- Müstedrek*’den aldığı 82 rivayet vardır. Ancak ondan da önemlisi Hâkim Nîsâbûrî’nin günümüze kadar gelememiş bulunan *Meğâzî* adlı eserinden yararlanmıştı. Bu eserden yararlanmakla kalmamış açıkça referans olarak göstermiştir<sup>693</sup>.

Delâil’in kaynaklarından biri de İbn Mende el-İsfahânî (ö.395/1005)’nin *Delâilü’n-nübüvve*’si olduğu söylenmiştir<sup>694</sup>. İbn Mende’ye ait *Delâilü’n-nübüvve* adlı eserin Beyhakî’nin kaynaklarından biri olduğu doğrudur. Çünkü Beyhakî *Delâilü’n-nübüvve*’nin iki yerinde bu esere işarete bulunmuştur. Bundan dolayı Beyhakî’nin kaynaklarından birinin İbn Mende olduğunu anlıyoruz. Beyhakî Resûlullah(s.a.)’in Zeyneb binti Cahş (r.a.) ile evlenmesi ile ilgili olarak gelen haberler bâbında diyor ki: “Aslında Zeyneb binti Cahş (r.a.)’in evliliği Beni Kurayza seferinden sonradır. Ancak ben Ümmü Seleme (r.a.)’ın evliliğini zikretmişken onu da zikreylim dedim”. İbn Mende’ye göre Zeyneb validemizin evliliği hicri üçüncü yıldadır. Kitabında öyle gördüm. İbn İshâk’ın görüşü doğruya daha yakındır. Vallahü a’lem.<sup>695</sup> “Kitabında öyle

<sup>692</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 243.

<sup>693</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 206, V, 211.

<sup>694</sup> Yavuz, Yusuf Şevki, “*Delâilü’n-nübüvve*”, *DİA*, IX, 118.

<sup>695</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 467.

gördüm”demesinden İbn Mende’ye ait bir kitabın Beyhakî’nin yanında olduğunu ve bu eserden istifade ettiğini anlıyoruz.

Beyhakî İbn Mende’nin *Kitâbü’l-Ma’rife* isimli eserini kaynak göstermiştir. Beyhakî Hz. Fâtıma (r.a.)’nin evliliği ile ilgili açtığı babın sonunda şunları söylüyor: “Ebu Abdullah Muhammed b. İshak b. Mende el-İsfehânî –rahımehüllah, *Kitâbü’l-Ma’rife*’sinde diyor ki: Ali b. Ebî Tâlib (r.a.) Fatıma (r.a.) ile Medine’de hicretten bir yıl sonra nişanlandı yaklaşık bir yıl sonra ise evlendi. Ali’nin Fatıma’dan Hasan Hüseyin, Muhsin, Ümmü Gülsüm el-Kübrâ ve Zeynebü’l-Kübrâ isimli çocukları olmuştur”<sup>696</sup>.

Beyhakî Ebu’l-Kâsım el- Beğavî (ö. 317/ 929)’nin *Mu’cemü’s-sahâbe*’sine de Delâilü’n-nübüvve’nin bir yerinde işâret etmektedir. Resûlullah (s.a.)’in Ali b. Ebî Tâlib (r.a.) için şifâ duasında bulunması ile ilgili açtığı babda Basra’lı kıssacılarından olan Heysem b. Cemmaz el-Cu’fi’den<sup>697</sup> aldığı zayıf bir rivayeti desteklemek için “Ebu’l-Kâsım el-Beğavî’nin *Mu’cem*’inde Heysem’in Kesîr’den de isnadı var”<sup>698</sup> diyor. Beğavî’nin adı geçen eseri günümüze kadar gelebilmiştir<sup>699</sup>.

Burada Beyhakî’nin eserinde zikrettiği kaynaklara değinilmiştir. Bunların dışında, şeyhlerinden her biri Beyhakî’nin kaynağı durumundadır. Şimdi Beyhakî’nin diğer kaynakları üzerinde duralım ve bunların toplu değerlendirmesini yapalım.

### 1. *Delâil*’in Diğer Kaynakları

Beyhakî’nin kaynakları, eserinde zikrettiği kaynaklardan ibaret değildir. Zikretmediği kaynaklar çoğunluktadır. Bu bölümde bunları anlamaya çalışacağız. Beyhakî, Sünen-i Erbaa’da geçen kaynaklarını belirtmemiştir. *Delâil*’in muhakkiki Kal’acî Sünen’lerde geçen hadisleri tespit etmiş ve dipnot olarak vermiştir. Muhakkikin tespitine göre Delâil’de geçen hadislerden 72’si Nesâî(ö. 303/915)’nin *Sünen*’ine, 152’si Ebû Dâvud(ö. 275/888)’un *Sünen*’ine, 183’ü Tirmizî(ö. 279/892)’nin *Sünen*’ine, 89’u İbn Mâce(ö. 273/886)’nin *Sünen*’ine dayanmaktadır. Şu hale göre *Sünen-i erbaa*’ya dayanan hadislerin toplamı 496 dır.

<sup>696</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 162; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 347.

<sup>697</sup> Buhârî, *Târîhu’l-kebîr*, VIII, 216; İbn Habbân, *Kitâbü’l-mecrûhîn mine’l-muhaddisîn*, III, 91; İbn Hacer, *Lisânü’l-Mîzân*, IV, 319.

<sup>698</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 185 .

<sup>699</sup> Yardım, Ali, “*Begavî, Ebu’l-Kâsım*”, *DİA*, V, 339.

Burada Zehebî'nin "Beyhakî'nin yanında Nesâî'nin Süneni, Ebu İlsâ Tirmizî'nin Câmiî ve İbn Mâce'nin Süneni yoktu"<sup>700</sup> iddiası üzerinde biraz durmak gerekir. Zâhid el- Kevserî bu iddiaya şu şekilde cevap vermiştir: Beyhakî'nin, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin kitapları ile Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'ini rivâyet edebilme izni yoktu<sup>701</sup>. Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-kübrâ*'sı üzerine doktora hazırlayan Necm Abdurrahman da bu iddiayı garip bulmuş ve bu iddiayı çürütücü *es-Sünenü'l-kübrâ*'dan deliller getirmiştir<sup>702</sup>. Beyhakî'nin eserleri aslında Sünen sahiplerinin eserlerini ihtiva etmektedir. Necm Abdurrahman *es-Sünenü'l-kübrâ*'da Tirmizî'nin Camii ile Nesâî'nin Sünen'ini kaynak gösterişine örnekler bulmuştur<sup>703</sup>. Yaptığı değerlendirme sonucunda Beyhakî'nin yanında bu *Sünen*'lerin olduğu, ancak rivayet izninin olmadığı kanaatına varmıştır<sup>704</sup>.

*Sahîhân* ve *Sünen-i erbaa*'da ye alan hadislerin toplamı 1407 etmektedir. Bu da *Delâil*'in yaklaşık yarısına tekabül etmektedir. *Delâil*'in yarısının kütüb-i sitte kaynaklı olduğunu söyleyebiliriz. Kalan yarısı Hâkim Nîsâburî kaynaklıdır. Çünkü Hâkim'in *Delâilü'n-nübüvve*'de birinci râvî olduğu 1447 rivayet vardır. Muhakkik Kal'acî, Hâkim Nîsâburî'nin *Müstedrek*'inde geçen rivayetleri tespit ederek dipnotlarda vermeye çalışmıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla 82 hadis kaynaklığı *Müstedrek*'dir. Bunun dışındaki hadislerin Hâkim'in *Meğâzî* ile ilgili eseri *İklîl*'den alınmış olma ihtimali mevcuttur. *İklîl*, günümüze kadar gelip gelmediği bilinmeyen<sup>705</sup> bir siyer ve meğâzî eseridir. *İklîl*'de anlatıldığına göre Rasûlullah (s.a.)'in seriyeleri yüzden fazladır<sup>706</sup>.

İlk siyer yazarları da *Delâil*'in kaynakları arasındadır. Beyhakî, bunları kaynak olarak belirtmemiştir. Senedinden hareketle kaynak tespiti yapmak mümkündür. Senedlerde yaptığımız inceleme sonucu Kaynak konumundaki siyer yazarlarının *Delâil*'deki tek başına rivayetlerine baktığımızda Urve b. Zübeyr(ö. 94/713)'in rivayetlerinin 174, İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742)'nin rivayetlerinin 116, Mûsâ b. Ukbe(ö. 141/758)'nin rivayetlerinin 82, İbn İshâk(ö. 151/768)'in rivayetlerinin 216,

<sup>700</sup> Zehebî, *Siyeru a'lâm*, XVIII, 165.

<sup>701</sup> el-Kevserî, Muhammed Zâhid, *el- Hâvî fî sîreti'l-İmâm Ebî Ca'fer et-Tahâvî*, s.25.

<sup>702</sup> Necm Abdurrahman, *Smâatü'l -Hadîsiyye*, s.172- 175.

<sup>703</sup> "Ve fî rivâyeti'n-Nesâî ..." *es- Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 183.

"Ravâhü Ebû İlsâ Tirmizî fî ..." *es- Sünenü'l-Kübrâ*, IV, 38.

<sup>704</sup> Necm Abdurrahman, *a.g.e.*, s.175.

<sup>705</sup> Kandemir, Yaşar, "*Hâkim Nîsâburî*", XV, 191.

<sup>706</sup> İbn Kesir, *el- Bidâye ve'n-nihâye* (terc. Mehmet Keskin), *Büyük İslam Tarihi*, c.3., s. 358. İstanbul 1994.

Vâkıdî(ö. 207/822)'nin rivayetlerinin de 43 olduğunu gördük. Bu rivayetlerin toplamı 631'e ulaşmaktadır. Demek ki Beyhakî, *Delâil*'inin yaklaşık beşte birini kaynak konumundaki siyer yazarlarının eserlerinden yararlanarak hazırlamıştır. Bunların dışında *Delâilü'n-nübüvve*'de İbn Abbas'a dayanan ve senedinde yukardaki siyer yazarlarının bulunmadığı 162 rivayet vardır. İbn Abbas, Horovitz'e göre Musa b. Ukbe'nin<sup>707</sup> ve İbn İshak'ın<sup>708</sup> da kaynağı durumundadır. İbn Abbas rivayetlerinin serpiştirildiği başka kaynaklar olabilir ve Beyhakî o kaynaklardan bu hadisleri almış olabilir. Hâkim'in siyer ve meğâzî ile ilgili *el-İklil* adlı eseri muhtemelen kaynak durumundaki siyer yazarlarının eserlerini ve İbn Abbas rivayetlerini ihtiva ediyordu. Beyhakî, eserinde *Sahîhân* ve *kütüb-i sitte*'yi temel almış, diğer siyer kaynaklarıyla da beslemiştir.

Beyhakî'nin bir kaynağı da Ebû Dâvud et- Tayâlisî (ö.204/ 819)'dir. Huneyn Gazvesi ile ilgili bölümde, yaşanan bir yenilgi sonrasında Hz. Peygamber'in atından inip“ey Allah'ın kulları ben Allah'ın kulu ve resûlüyüm, ey insanlar bana doğru gelin, ben Allah'ın kulu ve Resûlüyüm” diye seslendiğinin anlatıldığı hadisin<sup>709</sup> kaynağı Ebû Dâvud et- Tayâlisî'nin *Müsned*'idir.

Habbab(r.a.)'ın kızının rivayetine göre Hz. Peygamber'e bir koyun gelir, onu bağlar ve südünü sağlar. Şöyle buyurur: Bana kaplarınızın en büyüğün getiriniz. Hamur leğenini getirirler, doluncaya kadar onun içine sağlar ve “hem kendiniz, hem de komşularınız içiniz” buyurur<sup>710</sup>. Bu hadisin de kaynağı Ebû Dâvud et- Tayâlisî'dir. Senedinde dördüncü râvi olarak ismi de geçmektedir.

Yukarda zikredilenlerin dışında Beyhakî'nin mühim bir kaynağı da Ahmed b. Hanbel'dir. Muhakkik Kal'acî'nin tespitine göre, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i 325 yerde kaynak gösterilmiştir. Bunların çoğu diğer musanniflerle birlikte rivayet ettiklerinden oluşmaktadır. Ahmed b. Hanbel'in tek başına rivayetleri 123 yerde geçmektedir.

Buhârî'nin *et- Târîhu'l-Kebîr*'i Beyhakî'nin diğer bir kaynağıdır. Beyhakî, hurma fidanının Hz. Peygamber'e yürümesi ile ilgili Ebû Katâde hadisini Buhârî'nin,

---

<sup>707</sup> Horovitz, *a.g.e.*, s.72.

<sup>708</sup> Horovitz, *a.g.e.*, s. 80.

<sup>709</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 141.

<sup>710</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 138.

*et-Târîhu'l-Kebîr*'inde rivayet ettiğini belirtmiştir<sup>711</sup>. Muhakkik Kal'acî'nin tespitine göre 15 hadisin kaynağı Buhârî'nin *et- Târîhu'l-kebîr*'idir. Yine Kal'acî'nin tespitine göre 11 yerde Beyhakî, Fesevî(ö. 277/ 890)'nin *el- Ma'rifetü ve't- târîh* isimli eserine dayanmıştır.

Sadece İmam Malik'in rivayet ettiği iki hadisi de Beyhakî, *Delâil*'ine almıştır. Bu hadisleri, “Rasûlullah (s.a.)'in uyuyakalması ve namazını kaza ederek kılması, Hayber'den ayrılmaları ve yolda zuhur eden nübüvvet alametleri” bâbı<sup>712</sup> ile “Rasûlullah (s.a.)'in bir adam hakkında ‘boynun Allah yolunda vurulsun’ diye dua etmesi ve bu şahsın gerçekten de Allah yolunda şehid olması” bâbında<sup>713</sup> zikretmiştir.

Beyhakî'nin kaynağı iki yerde de Ezrakî (ö. 250/864)'nin *Ahbâru Mekke* isimli eseridir. Hz. Peygamber'in Kâbe hakemliği ile ilgili İbn Şihâb'a dayanan rivayetin kaynağı Ezrakî(ö. 250/864)'dir. Beyhakî bu hadisi “Kabenin inşası ve bu esnada zuhur eden nübüvvet alametleri hakkında gelen haberlerin muhtasar olarak beyanı” bâbında zikretmiştir<sup>714</sup>. Kâbe'deki iki put olan İsâf ve Nâile ile ilgili Hz. Âişe'den nakledilen rivayetin kaynağı da Ezrakî'dir<sup>715</sup>.

Delâil'de iki yerde Ebu Nuaym(ö.430/1038)'in *Hilyetü'l-evliyâ*'sı, kaynak durumundadır. Beyhakî bu iki haberi “Rasûlullah (s.a.)'in ümmeti içinde Sıla b. Eşyem adında birinin olacağını haber vermesi ve vefatından sonra aynı vasıfları taşıyan birinin zuhur etmesi<sup>716</sup> bâbı ile “Rasûlullah (s.a.) 'in tâbiînden hayırlı bir zâtın öldükten sonra konuşacağını haber vermesi<sup>717</sup> ve dediği gibi çıkması” bâbında zikretmiştir. Bütün bu kaynakları altalta koyarsak şöyle bir tablo çıkar:

<sup>711</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 15.

<sup>712</sup> Beyhakî, *Delâil*, IV, 273; Muvatta', *Salât*, 28.

<sup>713</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 244; Muvatta', *Libas*, 48.

<sup>714</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 57; Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, I, 99.

<sup>715</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 57; Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, I, 44.

<sup>716</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 379; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, II, 241.

<sup>717</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 454- 455; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, IV, 367.

<b>Rivayetin Kaynağı</b>	<b>Hadisler Toplamı</b>
İbn Abbâs(ö. 68/688)'ın rivayetleri	162
Urve b. Zübeyr(ö. 94/713)'in rivayetleri	174
İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742)'nin rivayetleri	116
Mûsâ b. Ukbe(ö. 141/758)'nin rivayetleri	82
İbn İshâk(ö. 151/768)'in rivayetleri	216
Vâkıdî(ö. 207/822)'nin rivayetleri	43
Buhârî(ö. 256/870)'nin rivayetleri	303
Müslim(ö. 261/874)'in rivayetleri	264
Buhârî ve Müslim'in ortaklaşa rivayet ettiği hadisler	344
Nesâî(ö. 303/915)'nin <i>Sünen</i> 'inden hadisler	72
Ebû Dâvud(ö. 275/888)'un <i>Sünen</i> 'inden hadisler	152
Tirmizî(ö. 279/892)'nin <i>Sünen</i> 'inden hadisler	183
İbn Mâce(ö. 273/886)'nin <i>Sünen</i> 'inden hadisler	89
Ahmed b. Hanbel(241/855)'in <i>Müsned</i> 'inden hadisler	123
Buhârî'nin <i>et- Târîhu'l- kebîr</i> 'inde bulunan haberler	15
Fesevî(ö. 277/ 890)'nin <i>el- Ma'rifetü ve't- târîh</i> 'inde bulunan haberler	11
İmam Mâlik(ö. 179/795)'in <i>Muvatta</i> 'nda bulunan hadisler	2
Ebû Dâvud et- Tayâlisî(ö.204/819)'nin <i>Müsned</i> 'inden hadisler	2
Ebu Nuaym(ö. 430/1039)'ın <i>Hilyetü'l- evliyâ</i> 'sında bulunan haberler	2
Ezrakî(ö. 250/864)'nin <i>Ahbâru Mekke</i> 'sinde bulunan haberler	2
<b>Toplam</b>	<b>2357</b>

Tespitimize göre Delâil'de 2859 rivayet bulunmaktadır. 120 yerde Beyhakî, hadisin farklı bir senedine ve o senedin metnindeki fazlalığa yer vermiştir. 2859 rivayetin 2357'inin kaynağı yukarıda gösterilmiştir. Yukardaki kaynaklardan ikisinin, üçünün, dördünün, beşinin birlikte rivayetleri sayılmamıştır. Herhangi bir rivayet üzerinde birleşen kaynaklar sürekli değiştiği için bunu tespit etmek zordur. Buhârî ve Müslim'in birlikte rivayetlerini Beyhakî bizzat söylediği için tespiti kolay olmuştur.

Kalan 504 hadis, büyük oranda yukardaki eserlerin birlikte kaynaklık ettiği rivayetlerdir. Bunların dışında 1447 hadisin ilk ravisi durumunda olan Ebu Abdullah el-Hâfız (Hâkim Nîsâburî)'nin günümüze kadar gelmemiş, *İklîl* gibi eserleri Beyhakî'nin kaynağıdır. 2859 rivayetten 23'ü mevzû 57 zayıf toplam 80 rivayetinden bu çalışmamızda söz edilmiştir.

Beyhakî niçin bu rivayetleri eserine almış olabilir? Bu konuda aklımıza ilk gelen kaynaklarının sağlamlığı konusudur. Beyhakî'nin önemli kaynağı durumunda olan Hâkim Nîsâburî'dir. *Müstedrek*'inde zayıf hatta mevzû hadisler yer veren<sup>718</sup> Hâkim'in, hadisleri elemeye titiz olduğu söylenemez. Diğer bir husus Beyhakî'nin mucizelere yaklaşım biçimiyle ilgilidir. Beyhakî, mucizeler konusunda ifrat ve terfite kaçanların olduğunu fark etmiş, onlara bir itidal çağrısı olarak bu eserini yazmıştır. Bunu yaparken muhtemelen, aldığı hadis eğitiminin bir gereği olarak zayıf hadislerin bir araya geldiğinde kuvvet kazanacağını, isnadı birbirine benzeyen zayıf rivayetlerin bir değer ifade ettiğini, Hz. Peygamber'in mucizeleriyle ilgili küçük bir bilgi kııntısının dahi ihmal edilmemesi gerektiğini düşünmüştür.

Beyhakî aldığı rivayetlerin çoğunluğunda sağlam kaynaklara dayanmıştır. Hz. Peygamber'in sîreti ve mucizeleri ile ilgili olduğu ve ahkâma taalluk etmediği için *Delâil*'deki hadisler kullanılabilir. Şimdi de Beyhakî'nin tek kaynak durumunda olduğu rivayetler üzerinde duralım.

## 2. Beyhakî'nin Tek Kaynak Durumunda Olduğu Rivayetler

Beyhakî, eserini birçok kaynaklardan besleyerek derlemiştir. Ancak Beyhakî'nin delâil edebiyatına kazandırdığı yeni rivayetler de olmuştur. Önceki kaynaklarda yer almayan aşağıdaki rivayetler buna örnektir:

Peygamber (s.a.)'e hicret ederek gelen kadının duası ile ölen çocuğunun dirilmesi<sup>719</sup>.

Emzikli çocuk ile dilsiz bir kimsenin Peygamber(s.a.)'in risaletine şehadet etmesi<sup>720</sup>.

Rasûlullah (s.a.)'in ashabından Temim ed-Dârî (r.a.)'in Hz. Ömer zamanında çıkan bir yangını eliyle itelemek suretiyle kontrol altına alması<sup>721</sup>.

---

<sup>718</sup> Kandemir, M. Yaşar, "*Hâkim en- Nîsâburî*", *DİA*, XV, 191.

<sup>719</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 50- 51.

<sup>720</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 59- 61.

<sup>721</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 80.



Ebû Eyyûb el-Ensârî (r. a .)'ın müslümanları evine daveti ve verilen yemekte 180 kişini doyması<sup>722</sup>.

Peygamber (s.a.) zamanında bir kadının rızık için dua etmesi, teknesinin hamur, ocağının ekmek ve etle dolup taşması<sup>723</sup>.

Devesini ve oğlunu kaybeden adamın Rasulullah'ın huzurunda onun emri ile dua etmesi neticesinde devesine ve oğluna kavuşması<sup>724</sup>.

Rasûlullah (s.a.) in azatlı cariyesi ve dadısı Ümmü Eymen (r.a.)'ın hicreti esnasında susuz kalmış iken gökten bir kova su ile yardım görmesi<sup>725</sup>.

Rasûlullah (s.a.) Kuba'da bulunduğu sırada bir kuyunun bereketlenmesi<sup>726</sup>.

Rasûlullah (s.a.)'in ayağında yarası olan adam için dua etmesi ve adamın sıhhat bularak iyileşmesi<sup>727</sup>.

Rasûlullah (s.a.)'in gözlerine ak düşmüş bir adama okuyup üflemesiyle birlikte adamın gözlerinin görür hale gelmesi<sup>728</sup>.

Hubeyb b. İsaf'ın<sup>729</sup> (r.a)'ın yarasına tükürmesi ve yaranın iyileşmesi<sup>730</sup>.

Rasûlullah (s.a.)'in yüzünü meshetmesi bereketiyle Katâde b. Milhân (r.a.)'ın yüzünde bir nurun görülmesi<sup>731</sup>.

Rasûlullah (s.a.)'in birbirine buğzeden kadın ve kocasının ülfet etmesi için dua etmesi ve Allah Teâlâ'nın bu duasını kabulü<sup>732</sup>.

Baş ağrısından şikâyet eden kimsenin, Rasulullah'ın tavsiyesine uymakla durumunun düzelmesi<sup>733</sup>.

Rasûlullah (s.a.)'in karaborsacılık yapan kimsenin cüzzamlı olması için beddua etmesi ve bu duasının kabul olunduğunun Ömer (r.a.) zamanındaki bir karaborsacıda görülmesi<sup>734</sup>.

---

<sup>722</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 94.

<sup>723</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 105.

<sup>724</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 106.

<sup>725</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 125.

<sup>726</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 136.

<sup>727</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 170.

<sup>728</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 173.

<sup>729</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 418.

<sup>730</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 178.

<sup>731</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 217.

<sup>732</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 228- 229.

<sup>733</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 230- 231.

<sup>734</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 246.

Bu rivayetlerde zikredilen hadiseler, Hz. Peygamber'in duâsı bereketiyle, benzeri olayların başka kaynaklarda da yer aldığı mucizelerdir. Beyhakî, eserinin medhalinde Hz. Peygamber'in mucizelerinin bine yakın olduğunu zikretmiş<sup>735</sup>, kendisi de eserine aldığı mucizeleri bu sayıya yaklaştırmaya çalışmıştır. Yukardaki rivayetler, Beyhakî ile birlikte delâil edebiyatına dâhil olmuş, sonraki kaynaklarda yer almıştır. Şimdi de Beyhakî'nin Delâil anlayışı üzerinde duralım.

---

<sup>735</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 10.

**ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**  
**BEYHAKÎ'NİN DELÂİL ANLAYIŞI**

Bu bölümde Beyhakî'nin Delâil anlayışı üzerinde durmak istiyoruz. Beyhakî, eserinde Peygamberlik müessesesine bir yaklaşım getirmiştir. Bir anlayış ortaya koymuştur. Beyhakî'nin delâil anlayışını elde bulunan hadis malzemesi şekillendirmiştir. Beyhakî, bu anlayışını ortaya koyarken itidal üzere bir yol tuttuğunu göstermiştir. Hz. peygamberle ilgili her rivayeti almamış, elekten geçirmiştir. Eserine derc ettiği rivayetler de Hz. Peygamberle ilgili, bir tasavvur, bir anlayış ortaya koyacak mahiyettedir. Delâil anlayışını ortaya koyarken Hz. Peygamber'in beşerî ve nebevî yönlerine nasıl yaklaşılması gerektiği önem kazanmaktadır. Şimdi Beyhakî'nin eserinde Hz. Peygamber'in beşerî yönünü nasıl ele aldığı üzerinde duralım.

## I. HZ. PEYGAMBER'İN BEŞERÎ YÖNÜ

Delâil, aynı zamanda bir şemâil kitabı gibidir. Beyhakî, Hz. Peygamber'in fiziki özelliklerine geniş yer vermiştir. Rasûlullah'ın yüz rengi<sup>736</sup>; gözü, göz kapakları ve ağzı<sup>737</sup>; alını kaşları, burnu dudağı ve dişleri<sup>738</sup>; başı ve sakalı<sup>739</sup>; saçı<sup>740</sup> için ayrı bölümler tahsis etmiştir. Rasûlullah'ın omuzu, ayakları, koltuk altları, dirseği ayakları ve göğsü<sup>741</sup> ile boy uzunluğu<sup>742</sup> ve terinin özelliklerini<sup>743</sup> farklı bölümlerde ele almıştır. Rasûlullah'ın büyük bir ahlak üzere oluşu<sup>744</sup> ve zühd hayatına<sup>745</sup> geniş yer vermiştir.

Hız. Peygamber insanların en cömerti ve açlığa en çok dayanıklı olanıdır<sup>746</sup>. Allah Teâlâ onu gençlik yıllarında peygamberliğin saygınlığını zedeleyecek cahiliye pislilikleri ve ayıplarından korumuştur<sup>747</sup>. Yürüdüğü yolda güzel bir koku yayılırdı<sup>748</sup>. Beyhakî'ye göre bütün bunlar da onun peygamber olduğunun delilidir.

---

<sup>736</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 201.

<sup>737</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 210.

<sup>738</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 214.

<sup>739</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 216.

<sup>740</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 219.

<sup>741</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 242.

<sup>742</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 250.

<sup>743</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 254.

<sup>744</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 308–332.

<sup>745</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 333–347.

<sup>746</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 359.

<sup>747</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 30.

<sup>748</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 69.

Beyhakî, Hz. Peygamber'in namazda yanılma<sup>749</sup>; verdiği karardan geri dönme<sup>750</sup> gibi beşerî özelliklerinden fazla bahsetmemiştir. Sadece Hz. Peygamber'in Hayber'den Medine'ye dönerken yolda ashabı ile birlikte uyuyakalması, sabah namazını güneş doğduktan sonra kaza etmek zorunda kalmasını<sup>751</sup> müstakil bir babda ele almıştır. Beyhakî'nin böyle davranması, *Delâilü'n-nübüvve*'nin Hz. peygamber'in nebevî yönünü anlatma gayesiyle yazılmış bir eser olması ile açıklanabilir.

Beyhakî, Hz. Peygamber'in beşerî özelliklerini, fiziksel özellikler olarak anlamıştır. Delâil kitapları nübüvveti inkâr edenlere ve Hz. peygamber'in nebevî yanını hafife alanlara yönelik eserler olduğu için bunu anlayışla karşılamak gerekir. İnsanoğlu hata ve nişyan ile malül bir varlıktır. Kusursuz kul olmaz denilmiştir. Hz. Peygamber'in mesela “unutmak” gibi beşerî kusurlarını zikretmek onun nübüvvetine bir hanel getirmez. Fakat Hz. Peygamber'e küçük de olsa beşeri kusur isnadı muhaddislerin kabul ettikleri bir usul olmamıştır. Beyhakî de bu konuda muhaddislerin yolundan gitmiştir. Şimdi de Beyhakî'nin Hz. Peygamber'in nebevî yönünü nasıl anladığı üzerinde duralım.

## II. HZ. PEYGAMBERİN PEYGAMBERLİK YÖNÜ

Hz. Peygamber'in nebevî yönü, delâil edebiyatının ele aldığı ve aydınlattığı konuların başında gelir. Beyhakî'nin *Delâil*'i de Hz. Peygamber'in nebevî yönüne yeterince ışık tutacak hadis malzemesi ile doludur. Şimdi *Delâil*'de Rasûlullah'ın hususiyetlerinden bahs edelim.

### A. RASÛLULLAH'IN HUSUSİYETLERİ

Beyhakî'ye göre Hz. Peygamber'in şerefli bir soydan gelmiştir<sup>752</sup>. Hz. Peygamber'in ebeveyni mümin olarak ölmemişlerdir. Ancak bu onun nesebine zarar vermez. Çünkü kâfirlerin nikâhları da sahihtir<sup>753</sup>. Rasûlullah peygamberlerin

<sup>749</sup> Buhârî, *Sehv*, 2, *Salât*, 31, 32; Müslim, *Mesâcid*, 89; Nesâî, *Sehv*, 26; Tirmizî, *Salât*, 289.

<sup>750</sup> “Ben size falan, falan kimseleri yakmanızı emretmişim. Sonra düşündüm ki ateşte yakarak ceza vermek Allah'a mahsustur. Onları yakalarsanız öldürünüz” ( Buhârî, *Cihâd*, 148; Ebû Dâvud, *Cihâd*, 122; Tirmizî, *Siyer*, 20.) “Kabeye girdim (Ancak pişman oldum). Yaptığım işi geri getirebilseydim, girmezdim. Ümmetime meşakkat vermiş olmaktan korkuyorum” ( Ebû Dâvud, *Menâsik*, 95; Tirmizî, *Hacc*, 45; İbn Mâce, *Menâsik*, 79.)

<sup>751</sup> Beyhakî, *Delâil*, IV, 272.

<sup>752</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 165.

<sup>753</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 192–193.

sonuncusudur<sup>754</sup>, gözü uyur ama kalbi uyumaz<sup>755</sup>. Gençlik yıllarında peygamberliğin saygınlığını zedeleyecek cahiliye pisliklerinden Allah onu korumuştur<sup>756</sup>. Risalet görevini tebliğ ve emaneti eda edinceye kadar Allah onu korumuştur<sup>757</sup>. Ashabına arkasını döndüğü zaman da onları görmüştür<sup>758</sup>. Rasulullah bakmakla yükümlü olduğu kimseler için “yetecek rızık” istemiş, duâsı kabul olunmuş ve bu duruma ailesi ile birlikte sabr etmiştir<sup>759</sup>. En büyük mucizesi vahiydir, Kur’an’dır<sup>760</sup>. Hiçbir peygamberin müminleri, onun kadar olmamıştır<sup>761</sup>. Ramazan ayında Kur’an, Hz. Peygamber’e arz edilirdi. Vefatı senesinde Hz. Peygamber, 20 gün itikâfa çekilmiş ve Kur’an kendisine iki kez arz edilmiştir<sup>762</sup>.

Beyhakî’nin anlayışına göre Rasûlullah’ın bütün hayatı onun hasâis’i ile ilgilidir. Ancak *Delâil* bir rivayetü’l-hadis kitabı olmasına ve Beyhakî bab isimlerinin dışında fazla konuşmamasına rağmen Rasûlullah hasaisi ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

Peygamberlerden bazısının bazısına üstünlüğü konusunda konuşan bir kimse, Peygamberimiz’in mertebesini ve hasâisini birçok şekilde anmak durumundadır ki tamamını zikretmek bu kitabın kaldıracağı bir yük değildir. Ancak biz muhtasar olarak şunları sıralayabiliriz:

1 – İnsanların ve cinlerin peygamberidir. Peygamberlerin sonuncusudur<sup>763</sup>.

2 – Rasûlullâh (s.a.)’in şerefi, risâleti sebebiyledir. Rasûlullâh’ın risâleti risâletlerin en şereflişidir. Çünkü önceki risâletleri neshetmiştir. Onun risâletini neshedecek başka risâlet de gelmeyecektir<sup>764</sup>.

3 – Allah azze ve celle, onun hayatına yemin etmiştir<sup>765</sup>.

4 – Melek kendisine inmiş ve meleklerin buldukları yere yükseltmiştir. Meleklerin sözlerini, Allah’ın yarattığı aslî suretlerinde onlarla görüşerek işitmiştir.

---

<sup>754</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 365.

<sup>755</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 367.

<sup>756</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 30.

<sup>757</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 185.

<sup>758</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 73.

<sup>759</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 87.

<sup>760</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 129.

<sup>761</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 130.

<sup>762</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 146.

<sup>763</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 499.

<sup>764</sup> Beyhakî, *a.g.y.*

<sup>765</sup> *Hıcr* (15), 72.

Cennete ve cehenneme muttali olmuş, onlardan haber vermiş, her iki dünya ( dünya ve ahiret ) hakkında aynel- yakin bilgi sahibi olmuştur<sup>766</sup>.

5 – Yanında Melekler savaştı<sup>767</sup>.

6 – Kıyamet günü kendisine makâm-ı mahmud verilecektir. Allah Teâlâ kendisi hakkında: “Umulur ki Rabbin seni makâm-ı mahmûd’a erdirecektir”buyurmuştur<sup>768</sup>.

7- Kur’an’da “Ey Peygamber”<sup>769</sup> ve “Ey Rasûl”<sup>770</sup> diye hitaplar vardır. Diğer peygamberlere ise ismiyle hitap edilmiştir<sup>771</sup>. Arapların Rasûlullâh (s.a.)’e ismi ile çağrılmaları nehyedilmiş ve “Rasûlü birbirinizi çağırduğunuz gibi çağırmayın”<sup>772</sup> buyurulmuştur. Rasûlullâh (s.a.)’in huzurunda seslerin yükseltilmemesi emredilmiş; “odaların arkasından saygısızca seslenenler”<sup>773</sup> ayıplanmıştır.

8- Peygamberler içinde nübüvvet alameti en çok bulunandır. Musannıflardan bazıları bunların bine ulaştığını söylemiştir<sup>774</sup>.

Beyhakî eserinde Hz. Peygamber’in hususiyetlerini de ortaya koymaya çalışmıştır. Hz. Peygamber’in hususiyetlerini ortaya koyarken itidal üzere bir yol takip etmiştir. Kur’an ve hadis ilminin ortaya konduğu çerçeveden kopmamıştır. Mesela kâinatın Hz. Peygamber’in nurundan yaratıldığı gibi tasavvur ve telâkkilere, Beyhakî’de raslanmamaktadır.

Delâil’de Rasulullah’ın hususiyetleri kısaca böyle özetlenebilir. Delâil eserlerinde sadece Rasûlullah’ın hususiyetleri ele alınmaz, aynı zamanda üstünlükleri de ele alınır. Çünkü delâil eserleri Hz. Peygamber’i küçük görmek isteyenlere bir cevap mahiyetindedir. Şimdi Delâil’de Rasulullah’ın üstünlükleri üzerinde duralım.

## B. RASÛLULLAH’IN ÜSTÜNLÜKLERİ

Hz. Peygamber’in üstünlükleri konusunda birbiriyle teâruz halinde rivayetlere rastlarız. Birinci gruptaki hadislerde Hz. Peygamber’in üstünlüğünün ağırlıklı olarak

<sup>766</sup> Beyhakî, a.g.y.

<sup>767</sup> *Enfâl* ( 8), 12.

<sup>768</sup> *İsrâ* (17), 79.

<sup>769</sup> Ey Peygamber sana ve sana tabi olan müminlere Allah yeter. Ey Peygamber müminleri cihâda teşvik et... *Enfâl* ( 8 ), 64- 65.

<sup>770</sup> Ey Rasûl, küfürde yarışanlar seni mahzun etmesin... *Mâide* ( 5), 41; Ey Rasûl, rabbinden indirileni tebliğ et... *Mâide* ( 5), 67.

<sup>771</sup> *Mâide* ( 5 ), 116; *A’râf* ( 7 ), 144.

<sup>772</sup> *Nûr* (24), 63.

<sup>773</sup> *Hucurât* ( 49), 1- 4.

<sup>774</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 498- 499.

işlendiğini, ikinci gruba giren hadislerde ise peygamberi peygamberden üstün saymanın uygun olmadığı intibânı veren ifadelerin yer aldığını söyleyebiliriz. Beyhakî, *Delâil*'ine her iki guruba giren hadislerden de almıştır. Şimdi birinci guruba giren hadisleri ele alalım.

### **Hiz. Peygamber'in Mahlûkatın En Üstünü Olduğunu İfade Eden Hadisler**

1- Ebu Hüreyre (r.a.)'ın rivayetine Rasûlullah şöyle buyurdu: Ben Âdemoğullarının efendisiyim. Yer kendisi için ilk yarılacak olanım. İlk şefaata edecek ve şefaati kabul edilecek olanım<sup>775</sup>.

2- Ebu Hüreyre (r.a.)'ın rivayet ettiği bir başka hadiste de Rasûlullah şöyle buyurdu: “Az sözle çok şey ifade yeteneği verildi. Düşmanıma korku salmakla yardım olundum. Ben uyurken yeryüzünün hazinelerinin anahtarları getirildi, önüme konuldu”. Ebu Hüreyre şöyle dedi: “Rasûlullah (aramızdan ayrıldı) gitti siz o hazinelere üşüşüyorsunuz”<sup>776</sup>.

3- Enes b. Malik (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah buyurdu ki: “Ben kıyamet günü ilk şefaata edecek olanım. Ben peygamberlerin en çok tâbîsi olacak olanıyım. Peygamberlerden öyleleri olacak gibi kıyamet günü yanlarından onları tasdik etmiş kişi olarak bir kişiden başkası bulunmayacak”<sup>777</sup>.

4- Tufeyl b. Übey b. Ka'b babasından naklediyor: Rasûlullah şöyle buyurdu: “Kıyamet günü olduğunda ben insanların önünde olacağım. İnsanların hatibi ve şefaataçısı olacağım. Bunda övünülecek bir şey yok”<sup>778</sup>.

5- Enes b. Malik (r.a.)'ın rivâyetine göre Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: “Ba's olundukları zaman ilk çıkacak olan benim. Heyet halinde geldiklerinde komutanları benim. Sustukları zaman hatipleri benim. Hapis oldukları zaman şefaataçıları benim. Ümitsiz oldukları zaman müjdecileri benim. O gün sancak da kerem de benim elimde olacak. Cennetlerin anahtarları benim elimde olacak. Rableri katında ben Âdemoğullarının en şereflişiyim. Bunda övünülecek bir şey yok. Benim etrafımda her biri saklı inciler gibi bin kişi hizmet edecek”<sup>779</sup>.

<sup>775</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 476; Müslim, *Fedâil*, 3; *Müsned* I, 5, III, 2.

<sup>776</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 470; Buhârî, *Cihâd*, 122; Müslim, *Mesâcid*, 27.

<sup>777</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 479; Buhârî, *Tefsîru sûreti'l-İsrâ*, 5; Müslim, *İmân*, 327

<sup>778</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 480- 481; Tirmizî, *Menâkıb*, 1.

<sup>779</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 484; Tirmizî, *Menâkıb*, 1.



6- Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor: “Âdemoğullarının efendileri beştir. Nuh, İbrahim, Mûsâ, İsâ ve Muhammed (s.a.). Bunların en hayırlısı da Muhammed’dir”<sup>780</sup>.

7- Ebu Hüreyre (r.a.)’ın rivayetine göre Rasûlullah şöyle buyurdu: “Diğer peygamberlerden altı hususta üstün kıldım<sup>781</sup>. Az sözle çok şey ifade yeteneği verildi, düşmanıma korku salmakla<sup>782</sup> yardım olundum. Ganimetler bana helal kılındı. Yeryüzü bana tertemiz bir mescid kılındı<sup>783</sup>. Bütün insanlara gönderildim ve benimle peygamberlerin ardı kesilmiş oldu”<sup>784</sup>.

8- Ebu Hüreyre (r.a.)’ın Rasûlullah (s.a.)’den rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Allah Âdemi yarattığı zaman Âdem’in oğullarından bazılarını seçti. Bazısının faziletini bazısından üstün kıldı”. Âdem dedi ki: “Ey Allah’ım ben zürriyetimin altlarından bir nur görüyorum. Bu kimdir?” “O oğlun Ahmeddir” dediler. O evveldir, ahirdir ve ilk şefaattir<sup>785</sup>.

9- Ömer b. Hattab(r.a.)’ın rivayetine göre Peygamber(s.a.) şöyle buyurdu: Âdem Allah’ın yasak kıldığı işi yaptığı zaman şöyle söyledi:

“Allah’ım Muhammed’in hakkı için senden beni bağışlamamı istiyorum”. Allah Teâlâ buyurdu: “Ey Âdem henüz yaratmadığım halde Muhammed’i sen nerden tanıyorsun?” Âdem dedi ki: “Ya rabbi sen beni elinle yarattın, kendi ruhundan üfledin. Başımı kaldırdım bir de gördüm ki arşın direkleri üzerinde لا إله إلا الله محمد رسول الله (La ilahe illallah Muhammedün Rasûlullah) yazıyor. Anladım ki sen ancak mahlûkatın içinde en sevdiğini ismine eklersin”. Allah Teâlâ buyurdu: “Doğru söyledin ey Âdem o mahlûkatın içinde en sevdiğimdir. Sen onun yüzü suyu hürmetine istiyorsan, seni affettim. Zira Muhammed olmasaydı seni de yaratmazdım”<sup>786</sup>.

10- Cabir (r.a.)’ın rivayetine göre Rasûlullah(s.a.) şöyle buyurdu: Peygamberlerin komutanı benim, övünmeye değmez. Peygamberlerin sonuncusuyum,

<sup>780</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 485; *Müstedrek*, II, 542.

<sup>781</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 472.

<sup>782</sup> Bir rivayette “...düşmanıma bir aylık mesafeden korku salmakla yardım olundum...” ( Buhârî, *Salât* 56.)

<sup>783</sup> “...toprak bana temiz kılındı..” ( Müsned I, 301) “...toprak bana temiz bir mescid kılındı. Bir adama namaz vakti erişirse, nerede olursa orada kılabilir.” ( Buhârî, *Salât*, 56. )

<sup>784</sup> Müslim, *Mesâcid*, 5. ( I, 371 )Başka bir rivayette bu sayılanlara ilave olarak “...bana şefaata da verildi.” ibaresi geçmektedir. (Buhârî, *Salât*, 56.)

<sup>785</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 483.

<sup>786</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 489. Beyhakî, hadisin zayıflığına işaret etmiştir. Telîdî bu hadisin mevzu olduğunu söylemiştir. Bak. İthâfû ehli’s-vefâ bi tehzîbi kitâbi’ş-Şifâ, s. 24.

övünmeye değmez. İlk şefaata edecek ve şefaati kabul edilecek olan benim, övünmeye değmez<sup>787</sup>.

### **Hız. Peygamber'in Kendisinin Üstün Tutulmasını Uygun Görmediği Hadisler**

1- Ebu Hüreyre (r.a.) Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Allah'ın peygamberleri arasında kimini kiminden üstün tutmayın<sup>788</sup>.

2- Ebu Hüreyre (r.a.)'ın rivayetine göre Rasûlullah şöyle buyurdu: "Her hangi bir kulun ben Yunus b. Mettâ'dan daha hayırlıyım demesi uygun düşmez". İbn Abbas'ın rivayetine göre de Rasûlullah şöyle buyurdu: "Herhangi bir kimsenin ben Yunus b. Mettâ'dan hayırlıyım demesi uygun düşmez. Yunus Peygamber'in nesebi annesi üzerinedir"<sup>789</sup>.

3- Enes b. Malik (r.a.)'ın rivayetine göre bir adam Peygamber (s.a.)'e "Yaratılmışların en hayırlısı" dedi. Rasûlullah "O söylediğin İbrahim (a.s.)'dir" dedi<sup>790</sup>.

4- Benî Âmir heyeti geldiği zaman Rasûlullah'a şöyle dediler: "Sen Efendimizsin. Üzerimizde güç ve kudret sahibisin". Bunun üzerine Rasûlullah şöyle buyurdu: "Bırakın bunları bırakın. Söyleyeceğinizi söyleyin. Şeytan damarlarımızda gezinmesin. Efendi olan Allah azze ve celle'dir"<sup>791</sup>.

5- Ömer b. Hattab (r.a.)'ın rivayetine göre Rasûlullah şöyle buyurdu: "Beni Hristiyanların İsâ b. Meryem'i övdükleri gibi övmeyin. Ben ancak kulum. Allah'ın kulu ve rasûlü deyin"<sup>792</sup>.

6- Enes b. Mâlik (r.a.)'ın rivayetine göre bir adam Peygamber (s.a.)'e şöyle söyledi: "Sen Efendimizsin, Efendimizin oğlusun, hayırlımızsın, hayırlımızın oğlusun". Bunun üzerine Rasûlullah şöyle buyurdu: "Ben Allah'ın kulu ve rasûlü olan Muhammed b. Abdullah'ım. Allah'ın beni çıkardığı dereceden üste çıkarmanızı istemiyorum"<sup>793</sup>.

Bu hadisleri toplu olarak değerlendirdiğimizde şunu görürüz. Bu iki gruba giren hadisler arasında teâruz gibi görünen şeyler vardır. Ancak hadisler arasında taban tabana bir zıtlık yoktur. Hız. Peygamber'in Allah katındaki üstün mevkiisi hiç bir surette

<sup>787</sup> Beyhakî, *Delâil*, 480.

<sup>788</sup> Beyhakî, *Delâil*, 495; Buhari, *Enbiyâ*, 35; Müslim, *Fedâil*, 160.

<sup>789</sup> Beyhakî, *Delâil*, 495; Buhari, *Enbiyâ*, 35.

<sup>790</sup> Beyhakî, *Delâil*, 497; Müslim, *Fedâil*, 150.

<sup>791</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 498; *Müsned*, IV, 24.

<sup>792</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 498; *Müsned*, I, 23, 24, 47, 55.

<sup>793</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 498; *Müsned*, III, 153.

inkâr edilemez. Bu konuda Rasûlullah'ın da razı olmadığı bir mübalağanın varlığından söz etmek gerekir.

Beyhakî, bu konuyu “Peygamberler arasında tercih yapma hakkında gelen haberler bâbı”<sup>794</sup>nda tahlil etmiş ve kendi görüşünü bildirmiştir. Beyhakî önce “işte bu peygamberler ki onların bazısını bazısından üstün kılmışızdır”<sup>795</sup> ayetini zikretmiş, sonra da peygamberlerin bazısını bazısına tercih etmenin Hz. Peygamber'den gelen hadislerle yasaklandığını söylemiştir. Bu konuda şu yorumu yapmıştır: “Ehl-i kitaptan kimselerle mücadele esnasında peygamberimizin diğer peygamberlerden üstün olduğunu söylemek yasaklanmıştır. Çünkü iki farklı dine mensup olan kimselerin, peygamberi peygamberden ayırt etmeleri halinde durum şöyle olur: Peygamberlerden birini yücelten kimsenin diğerini alçaltmadan bu işi yaptığına, kimse inanmak istemez ve karşısındakinin tezini inkâr eder. Fakat bir müslüman, gerçekten hangi peygamberin diğerinden üstün olduğunu anlamak için bunu yapmış ise bu yasaklanmış değildir”<sup>796</sup>.

Beyhakî, Peygamberlerin bir kısmını diğerinden üstün tutmanın yasaklığını ifade ederken şu hadisleri zikretmiştir:

Ebu Hüreyre(r.a.)'ın rivayetine göre bir müslümanla bir Yahudi birbiriyle sövüşmüştü. Müslüman, Muhammed'i âlemlere üstün kılan Allah'a yemin olsun ki diye söze başladı, Yahudi de Musa'yı âlemlere üstün kılan Allah'a yemin olsun ki diye söze başladı. Yahudi Hz. Peygamber'e gelerek kendisinin ve müslümanın ne söylediğini anlattı. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Beni Musa'nın üstüne çıkarmayın. İnsanlar bayılacak, ben ilk ayılan olacağım. Bir de göreceğim ki Musa arşın bir kenarından tutunmuş. Musa, bayılan ve benden önce ayılanlardan mıdır yahut Allah azze ve celle'nin bayılmasını istisna ettiği(bayılmadığı) kimselerden midir bilemem”<sup>797</sup>.

Ebu Hüreyre(r.a.)'ın rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Peygamberlerden bazısını bazısından üstün tutmayınız”<sup>798</sup>.

Ebu Hüreyre(r.a.)'ın rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Bir kulun ben Yunus b. Mettâ'dan daha hayırlıyım demesi uygun düşmez”<sup>799</sup>.

---

<sup>794</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 491.

<sup>795</sup> Bakara (2), 253.

<sup>796</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 491.

<sup>797</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 492.

<sup>798</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 492.

<sup>799</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 494.

Bu hadisin bir başka tarikinde Hz. Peygamber, “hiçbir peygamber’in ben Yunus b. Mettâ’dan daha hayırlıyım demesi uygun değildir” buyurmuş, hükmü bütün peygamberlere teşmil etmiş ve kendisini bu peygamberler cümlesine dâhil kılmıştır<sup>800</sup>.

Hattâbî bu konuda şunları söylemiştir: “Peygamberlerden bazısını bazısından üstün tutmanın yasaklanmasının hikmeti şudur: Böyle yapmak bazen onlara olan itikadı bozmakta ve onların hukukunun gereğini yerine getirmeyi engellemektedir. Bunun anlamı bütün peygamberleri eşit saymak değildir. Çünkü Allah azze ve celle peygamberlerden bazısını, bazısından üstün tuttuğunu haber vermiştir”<sup>801</sup>.

Beyhakî, Hz. Peygamber’in hususiyetlerini ve üstünlüklerini bu çalışmasında ortaya koymuştur. Hz. peygamber’in nebevî yanını ortaya koyarken onu aşırı yüceltmemiştir. Hz. Peygamber’de gerçekten var olan meziyetler anlatılmıştır. Mesela kâinatın Hz. Muhammed’in nurundan yaratıldığını bildiren haberler ve meşhur “levlâke”<sup>802</sup> hadisi *Delâil*’de yer almamıştır. Bütün bunlar Beyhakî’nin ne kadar itidal üzere bir yol takip ettiğini göstermektedir. Beyhakî, bu tür hadislere yer vermeden Hz. Peygamber’in nübüvvetini ispatlamıştır. Şimdi Beyhakî’nin Hz. Peygamber’in peygamberliğini ispat usulü üzerinde duralım.

### III. BEYHAKÎ’NİN PEYGAMBERLİĞİ İSPAT USULLERİ

Nübüvvetin ispatı sadece kelmacıların değil, hadisçilerin de ilgi duyduğu bir konudur. Mucizelerle ilgili rivayetler naklî deliller kapsamındadır. Çünkü mucizelerle ilgili hadis dokümanları elde bulunmaktaydı ve bu dokümanların değerlendirilmesi gerekiyordu. Beyhakî, bir muhaddis olarak Hz. Peygamber’in nübüvvetini ispat etmiştir. Nübüvveti ispatta diğer muhaddisler gibi aklî mülâhaza ve mütalaalardan uzak durmuştur. Ancak rivayetleri sıralarken belirli konular üzerinde fazlaca durmuştur. Bu da onun nübüvete yaklaşımına ve ispatta kullandığı yöntemine ışık tutmaktadır.

#### A. BÜTÜN HAYATI

Beyhakî, Hz. Peygamber’in bütün hayatını delâilden saymış, bu hususta selefi Ebu Nuaym İsfahânî’nin metodunu benimsemiştir. Beyhakî Peygamber’in doğumu, doğumundan önce ve sonra görülen mucizelerle ilgili olarak daha çok İbn İshâk’a ve

<sup>800</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 497.

<sup>801</sup> Hattâbî, *Meâlimü’s-sünen*, IV, 309; Beyhakî, *Delâil*, V, 495.

<sup>802</sup> Suyûtî, *el-Leâli’l-Masnâa*, I, 272.

İbn Şihâb ez-Zührî'ye dayanmıştır<sup>803</sup>. Ancak bu rivayetlerin senedlerinde kopukluklar olduğu gibi metinlerinde de garib ifadeler vardır. Hz. Peygamber(s.a.)'in doğumu ile ilgili rivayetler senedi bulunan rivayetler değildir.

Beyhakî, Peygamber'imizin doğduğu gün Kısra'nın sarayının eyvanının çökmesi, balkonunun düşmesi, Mecûsîlerin ateşinin sönmesi gibi olayları anlatan rivayetleri kabul etmiştir<sup>804</sup>.

Beyhakî, Hz. Peygamber'in soyu ile ilgili sözlerini aynen alarak siyer ilminde de İmam Şafî'ye bağlılığını göstermiştir<sup>805</sup>.

Beyhakî'ye göre Rasûlullah(s.a.)'in göğsünün yarılması ve şeytanın nasibinin kalbinden çıkarılması peygamberlik alametidir<sup>806</sup>. Rahip Bahira'nın Şam yolculuğun sırasında Peygamberimizi görmesi ve onda gördüğü olağanüstü haller de peygamberlik işaretidir<sup>807</sup>.

Beyhakî, amacının bir siyer ve meğâzi kitabı yazmak olmadığını, bu sebeple Rasûlullah'ın gazvelerini muhtasar aldığını belirtir<sup>808</sup>. Siyer konularını anlatırken çoğu zaman kaynak gösterir. Mesela, Bedir<sup>809</sup> ve Hendek gazvesini anlatırken Musa b. Ukbe'nin *Meğâzi*'sini açıkça kaynak olarak zikretmiştir<sup>810</sup>. Sevik gazvesinin tarihi ile ilgili olarak İbn İshak'ın görüşünü esas aldığını belirtir<sup>811</sup>. Hicretin 6. yılında gönderilen seriyeleri anlatırken Vâkîdî'yi kaynak göstermiştir<sup>812</sup>, Şücâ b. Vehb el-Esedî seriyesi hakkındaki bilgilerinin de sadece Vâkîdî'ye dayandığını belirtmiştir<sup>813</sup>.

Beyhakî bazen siyer yazarları arasındaki görüş ayrılığını belirtir. Mesela Urve b. Zübeyr'e göre Rasûlullah Mekke'de on yıl; İbn Abbas (ö. 68/688)'a göre on küsur yıl kalmıştır<sup>814</sup>. İbn Şihab ez-Zührî, Benî Nadr gazvesinin Uhud'dan önce olduğu

---

<sup>803</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 80-92.

<sup>804</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 126- 130.

<sup>805</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 181- 182.

<sup>806</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, V- 8.

<sup>807</sup> Beyhakî, Râhip Bahira olayını anlatırken İbn İshak'a dayanmıştır. Bak. Beyhakî, *Delâil*, II, 24- 29.

<sup>808</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 5.

<sup>809</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 101-121.

<sup>810</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 398.

<sup>811</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 164.

<sup>812</sup> Beyhakî, *Delâil*, IV, 82-83.

<sup>813</sup> Beyhakî, *Delâil*, IV, 353.

<sup>814</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 514.

kanaatında olduğunu, hâlbuki diğer meğazi yazarlarına göre bu gazvenin Uhud'dan ve Bi'r-i Maune faciasından sonra olduğunu, belirtmiştir<sup>815</sup>.

Beyhakî'nin Hz. Peygamber'in bütün bir hayatını peygamberliğin delillerinden sayması onun, aynı zamanda bir siyer yazarı olmasına zemin hazırlamıştır. Delâilü'n-nübüvve, ilmî dayanakları olan güçlü bir siyer kaynağıdır. Tertibi mükemmeldir. Hz. Peygamber'in hayatı senedi bulunan rivayetlerle nakledilmiştir. Şimdi Hz. Peygamber'in maddî mucizelerini ele alalım.

## B. MADDÎ MUCİZELERİ

Beyhakî, Hz. Peygamber'in maddî mucizelerini delâilden saymış ve eserinde bu mucizelere geniş yer vermiştir. Bu konuda şöyle bir metod takip etmiştir. Hz. Peygamber'in hayatını veda haccına kadar eserinin ilk beş cildinde anlatmış, altıncı cildi sadece mucizelere ayırmıştır. Hz. Peygamber'in hayatını anlatırken de yeri geldikçe mucizelere temas etmiştir. Beyhakî, bazı âlimlere göre Hz. Peygamber'in mucizelerinin bine ulaştığını belirtir<sup>816</sup>. Kendisi de Hz. Peygamber'in yüzlerce mucizesini eserinde zikretmiştir. Beyhakî'nin eserinde zikrettiği Hz. Peygamber'in maddî mucizelerinden bazıları şunlardır:

1- Peygamberliğin ve kur'ân ayetlerinin inmeye başladığı sırada taşların ve ağaçların Hz. Peygamber'e selam vermesi<sup>817</sup>; ağaçların sütne ve siper olarak Hz. Peygamber'e boyun eğmesi<sup>818</sup>; yürürken taşların ve ağaçların Hz. peygamber'e secde etmesi<sup>819</sup>.

2- Bir cinnin Hz. Peygamber'in (s.a.)'in zuhurunu insanların da işittiği bazı sesler çıkararak haber vermesi<sup>820</sup>.

3- Müşriklerin Mekke'de bir mucize istemeleri ve Rasûlüllah (s.a.)'in onlara ayın ikiye yarılmasını göstermesi<sup>821</sup>.

---

<sup>815</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 354.

<sup>816</sup> Beyhakî, *Delâil*, I, 10.

<sup>817</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 135- 154.

<sup>818</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 7- 12.

<sup>819</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 69.

<sup>820</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 245- 247.

<sup>821</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 262- 268. İnşikâk-ı kamer, Erdiñç Ahatlı'nın Hz. Peygamber'in mucizeleri ile ilgili tezinde incelenmiştir. Ahatlı araştırmasında anılan mucizenin, müşriklerin mucize taleplerinin yeni başladığı sıralarda gerçekleştiği sonucuna varmıştır. Bak. Erdiñç Ahatlı, a.g.e., s.227. Bu mucizeyi anlatırken "Müşriklerin Mekke'de bir mucize istemeleri" ifadesini kullanması, Beyhakî'nin bu mucizenin bir istek sonucu gerçekleştiği kanaatine meylettiğini gösterir.

- 4- Rasûlullah (s. a.)'in isrâ ve miracı<sup>822</sup>.
- 5- Peygamberimiz (s. a .)'in Cebrâil (a.s.)'ı aslî sûretinde iki defa görmesi<sup>823</sup>.
- 6- Medine'li iki Sa'd'ın(Sa'd b. Muaz ve Sa'd b. Ubâde) Hz. Peygamber'e iman edip destekleyeceğini haber veren hatiften bir sesin iki gece üst üste Mekke'de Kureyş kabilesi tarafından işitilmesi<sup>824</sup>.
- 7- Peygamberimiz (s.a .)'in arkadaşı Ebû Bekir (r.a. ) ile Sevr mağarasında Allah tarafından korunmaları<sup>825</sup>.
- 8- Hicret yolculuğunda Hz. Peygamber'i yakalamak için takip eden Sürâka b. Mâlik b. Cu'şum'un atının ayaklarının sert olmasına rağmen toprağa batıp çıkamaması<sup>826</sup>.
- 9- Hz. Peygamber'in hicret esnasında uğradığı Ümmü Ma'bed'in çadırında sütü çekilmiş bir koyunu sağmasıyla bereket hâsıl olması<sup>827</sup>; koyun çobanı bir köleye uğraması ve sağdığı zayıf bir oğlağın bol süt vermesi<sup>828</sup>.
- 10- Peygamberimiz (s.a.)'in tahta parçası verdiği kimsenin elinde tahtanın kılıca dönüşmesi<sup>829</sup>.
- 11- Katade b. Nu'man'ın çenesinin üzerine çıkmış olan gözlerini Rasûlullah (s.a.)'in tekrar yerine koyması ve gözlerin eski haline dönmesi<sup>830</sup>.
- 12- Uhud gazvesinde iki meleğin Rasûlullah (s.a.)'in yanında savaşması<sup>831</sup>.
- 13- Allah Teâlâ'nın Rasûlullah (s.a.)'i Ğavres İbnü'l-Haris'in süikastından koruması<sup>832</sup>.
- 14- Peygamberimiz (s.a.)'in Hendek günü davet edildiği yemeğin bereketlenmesi<sup>833</sup>.
- 15- Allah Teâlâ'nın Hendek Savaşında müşriklere rüzgâr ve ordular göndermesi ve hüsrana uğramış biçimde geri dönmeleri<sup>834</sup>.

---

<sup>822</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 354- 405.

<sup>823</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 366- 371.

<sup>824</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 428- 429.

<sup>825</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 471- 482.

<sup>826</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 483- 490.

<sup>827</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 84- 86.

<sup>828</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 497.

<sup>829</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 97- 100.

<sup>830</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 251- 253.

<sup>831</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 254- 257.

<sup>832</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 373- 380.

<sup>833</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 422- 427.

<sup>834</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 432- 448.

16- Ashab-ı kiram'ın içecek ve abdest alacak suları kalmadığı zaman Rasûlullah (s.a.)'in parmaklarından suyun dökülmesi<sup>835</sup>.

17- Allah Teâlâ'nın Rasûlünü, yediği şeyin zararından koruması<sup>836</sup>.

18-Rasûlullah (s.a.)'in tükürüğünün bereketiyle Abdullah b. Üneys'in yarasının iyileşmesi<sup>837</sup>.

19-Kâbe'deki Naile isimli putun Mekke'nin fethi esnasında yaşlı ve çirkin bir kadın kılığında ashâbdan bazılarına gözükmesi, bu durum kendisine haber verildiğinde Hz. Peygamber'in, "o Naile'dir, artık o ebediyen kendisine ibadet edilmekten ümidini kesmiştir" buyurması<sup>838</sup>.

20- Hz. Peygamber'in çağırdığı bir hurma fidanının ona doğru yürümesi<sup>839</sup>.

21- Daha önce sahibine çok direnen asi bir devenin Hz. Peygamber'e gelip huzurunda yere kapanması ve uslu bir deve haline gelmesi<sup>840</sup>.

22- Devamlı hareket halinde bulunan vahşi bir hayvanın Rasûlullah (s.a.)'i görünce bulunduğu yere çökmesi<sup>841</sup>.

23- Bir kuşun yumurtasına veya yavrusuna zarar veren kimseyi Rasûlullah (s.a.)'e şikâyet etmesi<sup>842</sup>.

24- Yavrusunun acısını duyan bir ceylanın Rasûlullah (s.a.)'e gelerek konuşması ve onun Allahın Rasülü olduğuna şehadet etmesi<sup>843</sup>.

25- Kelerin Hz. Peygamber (s.a.)'in Allah'ın Rasülü olduğuna şehadette bulunması<sup>844</sup>.

26- Bir kurdun Hz. Peygamber'in meclisine gelerek bir şey istemesi<sup>845</sup> Hz. Peygamber'in Allahın Rasülü olduğuna şehadet etmesi<sup>846</sup>.

---

<sup>835</sup> Beyhakî, *Delâil*, IV, 115- 130.

<sup>836</sup> Beyhakî, *Delâil*, IV, 256- 264.

<sup>837</sup> Beyhakî, *Delâil*, IV, 293- 294.

<sup>838</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 75- 76.

<sup>839</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 13- 17.

<sup>840</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 28- 30.

<sup>841</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 31.

<sup>842</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 32- 33.

<sup>843</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 34- 35.

<sup>844</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 36- 38.

<sup>845</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 39- 40.

<sup>846</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 41- 44.



27- Bir ölünün Rasûlullah (s.a.)'in risaletini ve ondan sonraki râşid halîfelerin hilâfetini tasdik ve şehadet etmesi<sup>847</sup>.

28- Emzikli çocuk ile dilsiz bir kimsenin Hz. Peygamber(s.a.)'in risâletine şehadet etmesi<sup>848</sup>.

29- Ashâb-ı kirâmın Hz. Peygamber ile birlikte yedikleri yemeğin tesbihi<sup>849</sup>.

30- Hz. Peygamber(s.a.)'in ve bazı sahâbilerin elindeki taşların konuşması<sup>850</sup>.

31- Hurma kütüğünün inlemesi<sup>851</sup>.

32- Bir kuş heykeline Rasûlullah (s.a.)'in elini koyması üzerine heykelin üzerindeki şekillerin Allah'ın izni ile silinip gitmesi<sup>852</sup>.

33- Ebû Talha el-Ensârî (r.a.)'ın Rasûlullah (s.a.)'i evine davet etmesi yemeğin bereketlenmesi, 80 küsur kişiye yemeğin yetmesi<sup>853</sup>.

34- Rasulullah(s.a.)'in yandaki bir kabın, içinden kaç kişi yerse yesin bereketlenmesi<sup>854</sup>.

35- Ebû Eyyûb el-Ensârî (r.a.)'ın müslümanları evine daveti ve verilen yemeğin 180 kişiye yetecek şekilde bereketlenmesi<sup>855</sup>.

36- Hz. Peygamber(s.a.)'in Hz. Selman (r.a.) için diktiği hurma ağaçlarının senesine varır varmaz meyve vermesi<sup>856</sup>.

37- Peygamberimiz (s.a.)'in Ehl-i suffe'nin elindeki az bir süt için dua etmesi ve sütün bereketlenmesi<sup>857</sup>.

38- Ebu Bekr (r.a.)'ın evinde içlerinde Hz. Peygamber'in de bulunduğu misafirlere ikram edilen bir yemeğin bereketlenmesi<sup>858</sup>.

39- Ebû Hüreyre(r.a.)'ın azık çıkınının Hz. Peygamber (s.a.)'in duasıyla bereketlenmesi<sup>859</sup>.

---

<sup>847</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 55- 58.

<sup>848</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 59- 61.

<sup>849</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 62- 63.

<sup>850</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 64- 65.

<sup>851</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 554- 564; VI, 66- 68.

<sup>852</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 81.

<sup>853</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 88- 92.

<sup>854</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 93.

<sup>855</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 94.

<sup>856</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 97- 100.

<sup>857</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 101- 102.

<sup>858</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 103- 104.

<sup>859</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 109- 111.

40- İçindeki yağ dökülmüş olan yağ tulumunun yeniden dolması<sup>860</sup>.

41- Rasûlullah (s.a.)'e hediye edilen bir miktar arpa, bir miktar yağ ve bir parça etin bereketlenmesi<sup>861</sup>.

42- Bir topluluğun yiyeceklerinden arta kalanların Rasûlullah (s.a.)'in duasıyla bereketlenmesi<sup>862</sup>.

43- Bir sefer esnasında ibrikte kalan az bir suyun 300'e yakın kişiye yetmesi<sup>863</sup>.

44- Rasûlullah (s.a.) Kuba'da bulunduğu sırada suyundan abdest aldığı bir kuyunun bereketlenmesi<sup>864</sup>.

Beyhakî, sadece Hz. Peygamber'in mucizelerini anlatmamış Ashâb-ı Kirâm'ın keramet kabilinden yaşadıkları bazı olaylara da yer vermiştir. Mesela Rasûlullah (s.a.)'in azatlı kölesi "Sefine" bir gemiye biner, gemi batar, bir tahta parçasına tutunur, kendisini bir adada bulur. Karşısına bir arslan çıkar. Sefine arslana hitaben: "Ey Ebu'l-Hâris ben Allah'ın Rasûlünün azatlısıyım" der. Arslan hiç saldırmadığı gibi ona çok iyi davranır<sup>865</sup>. Beyhakî, bu olayı Hz. Peygamber'in delâilinden saymıştır. Peygamberimiz (s.a.)'e hicret ederek gelen kör ve yaşlı bir kadının delikanlı oğlu vefat eder. Vefatı duyar duymaz kadın şöyle bir dua eder: "Allah'ım biliyorsun ki şiddetli günlerimde bana yardım edeceğini umarak, ben sana ve senin Rasûlüne hicret ettim. Bu musibeti bana bugün verme". Bunun üzerine delikanlı yüzündeki örtüyü kaldırır ve ayağa kalkar<sup>866</sup>. Beyhakî, bu olayı Hz. Peygamber'in delâilinden saymıştır. Beyhakî Hz. Ömer'in komutanlarından Alâ b. El-Hadramî'nin muhârebe esnasında askeriyle birlikte suda yürümleri, karaya çıktıklarında susuz kaldıkları bir zamanda yaptığı yağmur duasının kabûlü, şehid olacağına "cesedimi gizle, avret mahallimi kimseye gösterme" diye duâ etmesi ve bu duânın kabulü gibi olayları da Hz. Peygamber'in delâilinden saymış ve şöyle söylemiştir: Bütün bunlar Allah'ın peygamberine ikramı, peygamberiyle birlikte gönderdiği dine desteği, vaad ettiği bazı şeyleri göstermek suretiyle peygamberini tasdikidir<sup>867</sup>.

<sup>860</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 112.

<sup>861</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 113- 118.

<sup>862</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 120- 122.

<sup>863</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 132- 135.

<sup>864</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 136.

<sup>865</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 45- 46.

<sup>866</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 50- 54.

<sup>867</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 54.

Beyhakî, yatsı namazında Hz. Peygamber'in sırtına çıkan ve onunla oynayan küçük Hasan ve Hüseyin için bir şimşegın çakması ve o şimşegın ışığı altında annelerinin yanına gitmeleri<sup>868</sup> hadisesini de Hz. Peygamber'in delâilinden bir hadise olarak zikreder. Üseyd b. Hudayr, Abbad b. Bişr ve Ebû Abs gibi sahâbeden bazılarından Rasûlullah (s.a.)'in huzurundan çıktıkları zaman karanlık bir gecede ellerindeki bastondan bir ışığın çıkmasını<sup>869</sup> da Hz. Peygamber'in nübüvvet alameti olarak sayar. Beyhakî, Rasûlullah (s.a.)'in ashabından Temim ed-Dârî (r.a.)'ın Hz. Ömer zamanında Harre mevkiinde çıkan ateşe doğru ilerlemesi ve onu kimseye zarar vermeyecek şekilde itelemesini de bu konuda anılmaya değer bulmuştur<sup>870</sup>. Devs kabilesinden Tufeyl b. Amr (r.a.) Mekke'ye gelip İslam'a girdiği zaman Hz. Peygamber'den kavmine karşı doğruluğunu gösteren bir kerametinin olması için dua etmesini ister, Hz. Peygamber'in duası ile iki gözünün arasında ve kamçısının başında bir nur zuhur eder<sup>871</sup>.

Şimdi de Hz. Peygamber'in Cebrail (a.s.) ile beraberliği üzerinde duralım. Çünkü bu, mucize maddî mucizeye yakın bir mucizedir.

### C. CEBRÂİL (A.S.) İLE BERABERLİĞİ

Beyhakî, Hz. Cebrâil'in Hz. Peygamber'e veya bir başka kişiye görünmesini delâilden saymıştır. Cebrail'i ya da bir başka meleği aslî suretinde gönderme sünnetullahda yer almamıştır. Çünkü Allah Teâlâ melek indirmesi durumunda insan suretinde indireceğini ifade etmiştir: "Biz onu melek kılsaydık bir insan şeklinde yapardık da düştükleri şüpheye onları yine düşürmüş olurduk"<sup>872</sup>. Ancak Hz. Peygamber Cebrâil (a.s.)'ı aslî suretinde iki defa görmüştür. Beyhakî bu konuda açtığı babda<sup>873</sup> Hz. Âişe'nin şu sözüne yer vermiştir: "Kim Rasûlullah Allah'ı gördü diye iddia ederse Allah'a büyük iftirada bulunmuş olur. Rasûlullah(s.a.) Cebrâil (a.s.)'ı aslî yaradılışı ve sûretinde ufku kaplayacak şekilde iki defa görmüştür"<sup>874</sup>.

---

<sup>868</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 76.

<sup>869</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 77- 79.

<sup>870</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 80.

<sup>871</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 359- 364.

<sup>872</sup> *En'âm* ( 6 ), 9.

<sup>873</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 366.

<sup>874</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 370.

Beyhakî insanların Cebrâil (a.s.)'ı görmesi üzerinde de durmuştur. İnsanların Cebrail'i insan suretinde görmelerine en güzel örnek meşhur Cibrîl Hadîsidir<sup>875</sup>. Bu hadis önce tek bir kanaldan geldiği halde sonradan şöhret kazanmış ve meşhur bir hadis haline gelmiştir. Beyhakî Cibrîl hadisini tahrir ederken “Ömer b. Hattâb'ın yanındaki bir grup sahâbî ile birlikte Peygamber'in meclisinde Cibrîl( a.s.)'ı görmesi hakkında gelen haberin bâbı” şeklinde verir<sup>876</sup>. Cibril hadisinin dışında bazı sahabilerin Cebrâil insan suretinde gördüklerini ifade eden hadisler vardır. Meselâ ezvâc-ı tâhirâtın Hz. Ümmü Seleme(r.a.) Cebrâil'i Dihyetü'l-Kelbî sûretinde Rasûlullâh ile konuşurken görür<sup>877</sup>.

Sâid b. Ebî Vakkâs (r.a.) anlatıyor: “Uhud günü Rasûlullah (s.a.)'in iki tarafında beyaz elbiseli iki adam görüyordum. Bunlar şiddetli bir şekilde savaşıyorlardı. Onları ne daha önce ne de daha sonra gördüm. Bunlar Cibrîl ve Mîkâil idiler”<sup>878</sup>.

Harise b. Nu'mân (r.a.) anlatıyor: “Cibril ile beraber otururlarken Peygamber (s.a.)'in yanından selam verip geçtim. Dönünce Peygamber(s.a.)'in oradan ayrıldığını gördüm”. Bana dedi ki: “Benim yanımdaki kimseyi gördün mü?” “Evet” dedim. “İşte o Cibril'di, senin selamını aldı” buyurdu<sup>879</sup>.

İmran b. Husayn(r.a.) da yakalandığı basur hastalığından kurtulmak için dağlama yaptığı zaman meleklerin kendisine selamı kestiğini dağlamayı terk ettiği zaman tekrar selam vermeye başladıklarını söylemiştir<sup>880</sup>.

Bu konuyla ilgili Beyhakî'nin tahrir ettiği bir başka rivayete göre Hz. Abbâs (r.a.) bir iş için oğlu Abdullah'ı Rasûlullâh'a gönderir. Abdullah Hz. Peygamber'in bir adamla konuştuğunu görür ve geri döner. Hz. Abbâs Allah Rasülü ile bir başka görüşmesinde: “Oğlumu sana gönderdim. Yanındaki bir adamla konuşuyormuşsun” demiştir. Rasulullah: “Yanımdakini gerçekten görmüş mü?” diye sorar. “Evet” cevabını

---

<sup>875</sup> Buhârî, *İmân*, 37; Müslim, *İmân*, 1; Tirmizî, *İmân*, 4; Ebû Dâvûd, *Süne*, 16; Nesâî, *Mevâkîf*, 6; İbn Mâce, *Mukaddime*, 9; Müsned, I, 27, 28, 52, 53.

<sup>876</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 69.

<sup>877</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 69; Buhârî, *Menâkıb*, 25.

<sup>878</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 254; Buhârî, *Meğâzî*, 18, *Libâs*, 24; Müslim, *Fedâil*, 46.

<sup>879</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 74; *Müsned* IV, 433; Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, IX, 313.( Heysemî'ye göre râvîleri sahîh ricâlidir. )

<sup>880</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 79- 81; Müslim, *Hacc*, 167- 171.

verince şöyle buyurur: “O kimdi biliyor musun? O Cibril idi. Oğlun gözlerini kaybetmeden ölmeyecek ve kendisine ilim verilecek”<sup>881</sup>.

Rasûlullâh’ın ensardan hastalanan bir adamı ziyaret ettiği sırada hasta adamın Cebrail’i insan suretinde gördüğü rivayeti de vardır<sup>882</sup>. Muhammed b. Mesleme anlatmıştır: Safa tepesinde iken Rasûlullâh’a uğramıştım. Yanağımı bir adamın yanağına dayamış onunla bir şeyler konuşuyordu. Rasûlullâh beni çağırınca kadar oradan ayrıldım. Rasûlullâh beni çağırınca gittim. “Niçin selam vermedin” buyurdu. Ya Rasûlallah seni başka insanlarla görmediğim bir halde bir adamla konuşurken gördüm. Sözünü kesmek istemedim. Seninle konuşan kimdi ya Rasûlallah. Hz. Peygamber “Cibrildi” buyurdu, sonra da Hz. Cebrail’in “Muhammed niçin selam vermedi. O selam verseydi biz de selamını alırdık” dediğini nakletti. Muhammed, “sana ne dedi ya Rasûlallah” deyince Rasûlullâh (s.a.) “bana komşu hakları konusunda o kadar çok tavsiyede bulundu ki beklemeye başladım, ne zaman komşuyu komşuya varis kılacak” diye buyurdu<sup>883</sup>.

Beyhakî’nin Rasûlullâh( s.a.)’e gelen ve Hasan ile Huseyin’in cennet gençlerinin efendisi, Fatıma’nın da cennet kadınlarının efendisi olduğunu müjdeleyen meleği Huzeyfe b. Yemân(r.a.)’ın gördüğü rivayeti de vardır<sup>884</sup>. Sahâbeden bazılarının Kur’an okuyuşuna meleklerin indiği ve dinlediğine dair rivayetler de vardır<sup>885</sup>.

Hz. Peygamber Cebrâil (a.s.) ile buluşması ve görüşmesi peygamberlikle ilgili hallerdendir. Hz. Cebrail’in bazı sahabilere görünmesi de Hz. Peygamber’in Cebrail’e ilişkin bilgisini takviye eden bir hadisedir. Hz. Peygamber, gözüne görünende yanılmış değildir. Bu sebeple Beyhakî’nin Cebrail (a.s.)’ın insanlara görünmesi bir nübüvvet alameti olarak değerlendirmesi isabetlidir. Şimdi de Hz. Peygamber’in verdiği gayb haberleri ve bu haberlerin gerçekleşmesi mucizesi üzerinde duralım.

#### **D. GAYB HABERLERİ**

Hz. Peygamber’in birçok gaybla ilgili haberi vardır. Buhârî ve Müslim gibi birinci el hadis musannifleri de gaybdan haber vermeyi ve verdiği haberin çıkmasını

<sup>881</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 478; Heysemî, *Mecmeu’z-zevâid*, IX, 276. (Heysemî’ye göre isnâdında mehcûl bir râvî vardır.)

<sup>882</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 76.

<sup>883</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 77.

<sup>884</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 78.

<sup>885</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 82- 85; Buhârî, *Fedâilü’l-Kur’ân*, 15; Müslim, *Salâtü’l-müsâfirîn*, 241- 242.

peygamberlik alameti saymışlardır. Beyhakî'nin bahsettiği gayb haberlerinden bazıları şunlardır:

1. Rum suresindeki gayb haberi Hudeybiye dönüşünde tahakkuk etmiş ve müminler, Rumların Farsları yenmesi haberiyle sevinmişlerdir<sup>886</sup>.

2. Hz. Peygamber, Bedir gününde Kureyş liderlerinin nerelerde öleceğini bir gün öncesinden haber vermiş, savaş günü Rasulullah'ın söylediği yerlerde cesetleri bulunmuştur<sup>887</sup>.

3. Rasûlullah (s.a.), vefatından sonra ehl-i beytinden ilk vefat edecek kişinin kızı Fâtıma olacağını haber vermiş ve dediği gibi çıkmıştır<sup>888</sup>.

4. Rasûlullah (s.a.), Hav'eb'in köpeklerinin Hz. Aişe (r.a.)'a üreceğini işaret yoluyla haber vermiş, Hz. Aişe siyasi amaçla yaptığı hareket esnasında bu olayla karşılaştığı zaman: "Keşke çok önce ölmüş olsaydım da unutulup gitseydim" demiştir<sup>889</sup>.

5. Rasûlullah (s.a.), Ebû Zerri'l-Ğıfârî (r.a.)'ın yalnız öleceğini haber vermiş ve dediği gibi çıkmıştır<sup>890</sup>.

6. Rasûlullah (s.a.), Ammar b. Yasir'i âsi bir topluluk tarafından öldüreceğini haber vermiş ve dediği gibi çıkmıştır<sup>891</sup>.

7. Rasûlullah (s.a.), kendisinden sonra 30 yıl halifelerin hüküm süreceğini, sonra krallığın geleceğini haber vermiş, dediği gibi de çıkmıştır<sup>892</sup>.

8. Rasûlullah (s.a.), torunu Hasan b. Ali'nin gayreti ile savaşmak üzere karşı karşıya gelmiş iki büyük topluluğun arasında sulh yapılacağını haber vermiş ve dediği gibi çıkmıştır<sup>893</sup>.

9. Rasûlullah (s.a.), Allah'ın veli kullarından Üveys el-Karnî<sup>894</sup> ve Sile b. Eşyem'i<sup>895</sup> haber vermiş, bu kimseler anlatılan özelliklere sahip olarak zuhûr etmiştir.

---

<sup>886</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 330- 334.

<sup>887</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 48; en-Nedvî, Muhammed Veliyullah Abdurrahman, *Nübûâtü'r-rasûl mâ tehakkaka minhâ ve mâ yetehekkaku*, s. 22- 23.

<sup>888</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 364- 366; en-Nedvî, *Nübûât*, s. 52- 53.

<sup>889</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 410- 414; en-Nedvî, *Nübûât*, s. 90- 91.

<sup>890</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 401- 402; en-Nedvî, *Nübûât*, s. 82- 83.

<sup>891</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 420- 422; en-Nedvî, *Nübûât*, s. 98- 101.

<sup>892</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 341- 342; en-Nedvî, *Nübûât*, s. 117- 118.

<sup>893</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 442- 445; en-Nedvî, *Nübûât*, s. 115- 117.

<sup>894</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 35- 378; en-Nedvî, *Nübûât*, s. 179.

10. Rasûlullah (s.a.), 60 yıl sonra namazı kılmayan ve şehvetlerine tabi olan bir topluluğun geleceğini haber vermiş ve bu durum Yezîd b. Muâviye'nin halifeliği zamanında zuhûr etmiştir<sup>896</sup>.

11. Rasûlullah (s.a.), Abbas b. Abdilmuttalib oğullarının saltanatını ve bu sultanlardan ikisinin<sup>897</sup> insanları fitneye düşüreceğini, vukûundan önce haber vermiştir<sup>898</sup>.

11. Rasûlullah (s.a.), ümmetinin içinde kaderi inkâr edenlerin çıkacağını haber vermiş<sup>899</sup>, hicretin 70. senesinde Kaderiye mezhebinin zuhur etmiştir<sup>900</sup>.

12. Rasûlullah (s.a.), ümmetinin içinde yalan hadis uyduranların olacağını haber vermiş ve dediği gibi çıkmıştır<sup>901</sup>.

13. Ümmü Varaka (r.a.)'ın şehit olacağını bildiren hadis<sup>902</sup> zayıf olmakla birlikte; Ümmü Varaka (r.a.)'nın Hz. Ömer zamanında iki kölesi tarafından şehit edildiği doğrudur<sup>903</sup>.

Beyhakî, Hz. Peygamber'in gayb bilgisine işaret olabilecek hâdiseleri sıralamıştır. Bunların hepsi birlikte mütâlaa edildiğinde nübüvveteye dair fikir vermektedir. Beyhakî eserinde Hz. Peygamber'in gayb bilgisinin sınırlarını tartışmayı tercih etmemiştir. Gayb bilgisi ile ilgili senedli rivayetler, tartışmaya mahal bırakmayacak şekilde nübüvveteye işaret etmektedir. Şimdi de Hz. Peygamber'in Yahudi âlimlerin sorduğu sorulara verdiği cevaplar üzerinde duralım. Hz. Peygamber'in muhatap olduğu soruya verdiği doğru cevaplar da gayb bilgisini göstermiştir.

## E. YAHUDİ ÂLİMLERE VERDİĞİ CEVAPLAR

Beyhakî, Yahudi âlimi Abdullah b. Selâm(ö. 43/ 664)'ın Hz. Peygamber'e bazı sorular sorması, aldığı cevaplara ve Hz. Peygamber'in genel durumuna bakarak

---

<sup>895</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 379; en-Nedvî, *Nübûât*, s. 183.

<sup>896</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 465; en-Nedvî, *Nübûât*, s. 189- 190. Hicretin 60. senesi Yezîd b. Muâviye'nin halife olduğu sene olmakla birlikte hadiste kastedilenin bu olduğu kesin değildir. Çünkü hadisin metninde "hicretin 60. yılı" değil "60 yıl sonra" ibaresi geçmektedir.

<sup>897</sup> Me'mun ve Mutasım zamanında Kur'an'ın mahluk olduğunu söylemeyen âlimlere işkence yapılmıştır.

<sup>898</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 513- 518; en-Nedvî, *Nübûât*, s. 200- 201.

<sup>899</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 548.

<sup>900</sup> en-Nedvî, *Nübûât*, s. 207- 208.

<sup>901</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 550- 551; en-Nedvî, *Nübûât*, s. 229- 230.

<sup>902</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 382.

<sup>903</sup> Nedvî, *Nübûât*, s.67- 68.

Müslüman olmasını peygamberlik işareti saymıştır<sup>904</sup>. Abdullah b. Selâm Hz. Peygamber'e üç soru sormuş, tatmin edici cevaplar alınca bunların ancak bir peygamber tarafından bilinebileceğini söyleyerek Müslüman olmuştur<sup>905</sup>. Bir başka Yahudi âlimi Zeyd b. Sa'ne Hz. Peygamber'den önce uzaklaşmış, daha sonra nübüvvet alametlerinden bazılarını görünce Müslüman olmuştur<sup>906</sup>. Zeyd b. Sa'ne Hz. Peygamber'de hilm sıfatını görmüştür. Hz. Peygamber kendisine yapılan cahilce davranışların arttığına, yumuşak huyluluğu, kızıp öfkelenmeyişi daha da ziyadeleşmektedir. Bu da bir nübüvvet belirtisidir. Bir başka Yahudi âliminin cennetliklerin ilk yiyecekleri, çocukta cinsiyetin nasıl meydana geldiği gibi konularda soru sorması ve en sonunda “şehadet ederim ki sen Allah'ın Rasûlüsün”demesi bir nübüvvet alametidir<sup>907</sup>.

Yine Yahudilerden oluşan bir topluluk, Yakub (a.s.)'in nefesine yasakladığı hayvan et, erkeğin ve kadının suyu ve Cebrail(a.s.) ile ilgili sorular sormuşlar, Hz. Peygamber'den cevaplar almışlar ancak Cebrail(a.s.)'a düşmanlıklarından dolayı onun peygamberliğini tasdik etmemişlerdir<sup>908</sup>. İki Yahudi Hz. Peygamber'e Musa(a.s.)'a verilen dokuz ayeti sormuş, aldıkları cevap karşısında “şehadet ederiz ki sen Allah'ın peygamberisin. Davud, Allah'dan sürekli zürriyetinden nebi gelmesini istemişti. Sana tabi olursak Yahudiler bizi öldürür” demişlerdir. Beyhakî'ye göre bu da bir peygamberlik işâretidir<sup>909</sup>. Bir başka Yahudinin Tevrat'ta bulunan Hz. Peygamberin sıfatlarını itiraf etmesi ve ölümü anında müslüman olması<sup>910</sup> da nübüvvet alâmetidir.

Yahudi âlimlerin sordukları sorulara Hz. Peygamber'in tatmin edici cevaplar vermesi ve bazı Yahudi bilginlerinin Müslüman olması bir nübüvvet alametidir. Çünkü Yahudi âlimleri nübüvvet geleneğinden yetişmişlerdi ve ne kadar sâfiyetini koruduğu ayrı bir tartışma konusu olsa da nebevî bir kültüre sahiplerdi. Nübüvvetinin “Kitab ehli” âlimlerce de test edilmiş olması hâtemü'l-enbiya Hz. Muhammed'in nübüvvetine imanı daha da takviye ettiğinden bu konudaki rivayetlerin küçümsenemeyecek bir değeri vardır. Beyhakî de bu rivayetleri değerlendirmiş ve Hz. Peygamber'in nübüvvetini

---

<sup>904</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 260- 262.

<sup>905</sup> Fayda, Mustafa, “*Abdullah b. Selâm*”, *DİA*, I, 134- 135.

<sup>906</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 278- 281.

<sup>907</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 263- 265.

<sup>908</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 266- 267.

<sup>909</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 268.

<sup>910</sup> Beyhakî, *Delâil*, VI, 272- 273.



ispatta kullanmıştır. Şimdi de Hz. Peygamber'in kabul olunan duaları ve bedduaları üzerinde duralım.

## F. KABUL OLUNAN DUALARI

Beyhakî, Hz. Peygamber'in dua ve beddualarını nübüvvetinin alâmetlerinden saymıştır. Zikrettiği bazı misaller şunlardır:

Rasûlullah (s.a.)'in "Allah'ım İslamı şu iki adamın (Ebu Cehl b. Hişam ve Ömer b. Hattab) sana en sevimli geleni ile destekle" duası kabul olunmuş ve Ömer'e hidayet nasip olmuştur<sup>911</sup>.

Rasûlullah (s.a.)'in Kureyş'in ileri gelenlerinden yedi kişiye ettiği beddua kabul olunmuş ve bunların cesedleri Bedir gününde kuyuya atılmıştır<sup>912</sup>.

Kureyş Rasûlullah (s.a.)'e karşı çıktığı ve İslam'a girmede gevşek davrandığı zaman Rasûlullah (s.a.) onlara "Allah'ım Yusuf'a verdiğin yedi mucize gibi bana da bunlara karşı yedi mucize ver" diye dua etti. Senenin birinde büyük bir kuraklık oldu, her şey kurudu, ölü etini yemek zorunda kaldılar. Açlıktan içlerinden biri gökle yer arasını duman gibi görür hale geldi<sup>913</sup>.

Ebu Leheb'in oğlu Uteybe Hz. Peygamber'in damadı idi. Kızı Ümmü Gülsüm onun nikâhı altında bulunuyordu. Babasının baskısı ile hanımını boşadı. Bununla da kalmadı, Hz. Peygamber'e musallat oldu, ona sürekli eziyet ediyordu. Bir defasında Rasulullah (s.a.)'in gömleğini yırttı. Rasûlullah (s.a.) "Allah'dan dilerim ki bir köpek sana musallat olur" diye beddua etti. Utbe Şam yolculuğu sırasında bir arslan tarafından parçalandı<sup>914</sup>.

Rasûlullah (s.a.)'in Bi'r-i Maûne'de öldürülenlerden dolayı Ri'l, Zekvân, Benî Lihyân ve Usayye kabilelerine 70 sabah<sup>915</sup>, 30 sabah<sup>916</sup> veya 15 gece<sup>917</sup> beddua etti.

---

<sup>911</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 216.

<sup>912</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 278- 279, 335-339; Buhârî, *Meğâzî*, 7.

<sup>913</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 324- 325.

<sup>914</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 339.

<sup>915</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 347.

<sup>916</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 348.

<sup>917</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 350.

Rasûlullah (s.a.) Hendek gününde: “Kitâbı inzal eden, hesâbı çabuk gören Allah’ım orduları mağlub eyle, Allah’ım onları, hezimete ve zelzeleye maruz bırak” diye beddua etti. Allah Teâlâ duasını kabul buyurdu<sup>918</sup>.

Huneyn günü Hz. Peygamber (s.a.)’in muharebeden geri çekilmeyip sebât etmesi Rabbinden yardım istemesi ve duasının kabulü<sup>919</sup> de bir nübüvvet alametidir.

Rasûlullah (s.a.)’in Hürmüz’ün oğlu Kısra’ya elçi göndererek İslam’a davet etmesi, gönderilen mektubu yırtmasına karşılık Kısra’ya beddua etmesi, Allahü Teâlâ’nın Kısra’yı ve ordularını helak etmesi hazinelerinin de müslümanlar tarafından fetholunmasını sağlaması<sup>920</sup> peygamberlik işaretidir.

Peygamberimiz (s.a.)’in Tebük’te cemaat namaz kıldırırken önünden geçene: “Namazımızı kesti Allah da onun izini kessin” diye beddua etmesi, namazı kesen adamın artık yürüyememesi<sup>921</sup> nübüvvet alametidir.

Hz. Peygamber’in hafızasından şikâyet eden Osman b. Ebi’l-Âs’a ettiği duanın kabulü<sup>922</sup> de nübüvvet alametidir.

Dualarla ilgili yukardaki rivayetler, Hz. Peygamber’in duası kabul olunan bir kimse olduğunu göstermektedir. Allah Teâlâ, görev verdiği elçisini, daveti esnasında yalnız bırakmamıştır. İlahi yardıma mazhariyet de bir nübüvvet alametidir. Şimdi de Asr-ı saâdette görülen ve yorumu çıkan rüyalardan bahs edelim.

## **G. ASR-I SAÂDETTE GÖRÜLEN RÜYALAR**

Beyhakî, asr-ı saâdette görülen ve yorumu tahakkuk eden rüyaları Hz. Peygamber’in dalâilinden saymıştır. Eserinde birçok rüyadan bahsetmiştir. Sadece Peygamber(s.a.)’in rüyalarına değil ashabın da rüyalarına yer vermiştir. Beyhakî’nin bahsettiği rüyalardan bazıları şunlardır:

Halid b. Said rüyasında kendisini bir ateşin kenarında görür. Babası ateşe doğru sürüklemektedir. Rüyasını Hz. Ebu Bekr’e yorumlattırır. Kendisinin İslamla şerefleeneceğini, babasına hidayetini nasip olmayacağını söyler<sup>923</sup>.

<sup>918</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 356.

<sup>919</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 133- 136.

<sup>920</sup> Beyhakî, *Delâil*, IV, 387- 392.

<sup>921</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 243- 244.

<sup>922</sup> Beyhakî, *Delâil*, V, 307- 308.

<sup>923</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 172- 173.

Hız. Peygamber(s.a.), Hız. ÂiŖe Rasûlullah(s.a.)'e rüyasında iki defa gösterilmiş ve kendisine “bu senin hanımın” denilmiştir<sup>924</sup>.

Rasullah'ın halası Âtike binti Abdûlmuttalib Bedir gazvesi öncesinde bir rüya görür. Rüyada bir adam bir deve üstünde Mekke'ye gelir Ebtah mevkiinde durur ve halka hitaben: “Üç gün içinde öldürüleceğiniz yerlere gidiniz der<sup>925</sup>. Rüyası Bedir gazvesinde gerçekleşir.

Salih bir kadın, Hız. Peygamber'in gönderdiği bir seriyyede bulunan oniki sahabînin şehid olduğunu ve cennetteki hallerini rüyasında görür. Çok geçmeden haberci gelir ve acı haberi verir. Rasûlullah (s.a.) kadına der ki: “Rüyanı bu haberciye anlat”. Kadın anlatır. Haberci der ki: “Hadise aynen söylediği gibidir”<sup>926</sup>.

Bir genç uğradığı kabrin başında gece vakti iki rekât namaz kılar, kabire yaslanır Kabirden bir ses duyulur: “Kalk git, bana eziyet ettin. Siz amel ediyorsunuz, bilmiyorsunuz; biz biliyoruz amel edemiyoruz. Allah'a yemin olsun ki senin kıldığın hafif iki rekâtı kılacak olsam dünya ve içindekilere değişmem”<sup>927</sup>.

Hız. Osman şehid olacağı gün oruçludur, gündüz uyurken Rasulullah(s.a.)'i rüyasında görür ve Rasulullah(s.a.) ona şöyle söyler: “Ey Osman gece bizimle iftar et. Çok geçmez, oruçlu iken şehid edilir”<sup>928</sup>.

Ümmü Seleme(r.a.) rüyasında Rasûlullah(s.a.)'i saçlı ve sakalı toz-toprak bir vaziyette görür. “Sana ne oldu ey Allah'ın Rasülü der”. Rasûlullah(s.a.) rüyada: “Biraz önce Hüseyin'in şehadetini gördüm buyurur”<sup>929</sup>.

Rasulullah(s.a.) Uhud gazvesine gitmeden önce gördüğü rüyada kılıcını iki defa sallar. Birinci sallamasıyla beraber ucundan bir parça kırılır, ikinci sallamasıyla kılıç eski haline gelir. Rasullah bunu Müslümanların Uhud'da bir belaya uğrayacakları, ama sonunda toparlanacakları şeklinde yorumlar. Rasulullah(s.a.) ayrıca bir ineğin boğazlandığını görür. Bunu da ashabından Uhud günü şehid olanların olacağı ve onlar için şehadetin sağ kalmaktan daha hayırlı olacağı şeklinde yorumlar<sup>930</sup>.

<sup>924</sup> Beyhakî, *Delâil*, II, 410- 411.

<sup>925</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 28- 35.

<sup>926</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 26- 27.

<sup>927</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 40.

<sup>928</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 48.

<sup>929</sup> Beyhakî, *Delâil*, VII, 48.

<sup>930</sup> Beyhakî, *Delâil*, III, 203- 205.

Yukarıdaki rivayetlerden, Hz. Peygamber'in hayatında rüyanın bir yerinin olduğunu anlıyoruz. Hz. Peygamber, sâdık rüyayı nübüvvetin kırkaltı cüzünden biri saymış, görülen rüyaları önemsemiştir. Asr-ı saadette görülen bazı rüyalarda Hz. Peygamber'in davasında haklı olduğuna işaret olmuştur.

Beyhakî, nübüvveti ispat etmede nakle dayanan bir metod kullanmıştır. Mucize çerçevesinde değerlendirilebilecek bütün olayları tertip ederek, belirli bir metod dâhilinde sunmuştur. Beyhakî, nübüvveti anlamada birbirini destekleyen rivâyetlerin, Hz. Peygamber'in hak peygamber olduğuna işaret sayılması gerektiğini bu metodla göstermiştir. Bu rivâyetler içinde Hz. Peygamber'in maddî mucizeleri, gayb haberleri, yahudi âlimlerinin sorularına verdiği cevaplar ve asr-ı saâdette görülen rüyaların ayrı bir yeri vardır. Beyhakî, nübüvveti ispatta bu başlıklar üzerinde daha çok yoğunlaşmıştır.

## SONUÇ

Beyhakî 5. hicrî asırda yetişmiş bulunan büyük hadis, fıkıh ve kelâm âlimlerinden biridir. Hâkim Nisâbûrî'nin önemli talebesidir. Hadis aldığı ikiyüzden fazla şeyhinin içinde yetişmesinde en büyük pay ona aittir.

Sübki'nin "İlim dağlarından bir dağdı" dediği Beyhakî, hayatının ilk otuz yılını ilim toplama, son otuz yılını da tasnif ve telifle geçirmiştir. Nisâbur'un dışında Esterabaz, Esadabaz, İsfereyîn, Horasan, Dâmğân, Tâbran, Tus, Karmesin, Mehracan, Hemezân, Bağdat, Kûfe, Şattu'l-furat, Mekke ve Medine'ye seyahatlerde bulunmuş ve buralarda yaşayan âlimlerden hadis almıştır. Hadis, fıkıh ve kelâm ilminde temayüz etmiştir. İmam Şâfiî'nin eserlerini cem etmiş ve Şâfiî mezhebi görüşlerinin en kuvvetli müdâfiî olmuştur. İmâm Şâfiî'nin fikhî görüşlerinin kitap ve sünnetten delillerini sistematik biçimde en kapsamlı ortaya koyan odur. Beyhakî, yaşadığı dönemdeki siyâsî ve sosyal karışıklıklara, o devrin ihtiyacı olan eserleri telif ederek cevap vermiştir. *Şuabü'l-îmân* ve *Delâilü'n-nübüvve* gibi eserleriyle, siyâsî çalkantılardan etkilenen itikâdî tartışmaların durulması, itidâli ilke edinen sünnî anlayışın kökleşmesi için mücâdele vermiştir.

Eserlerine baktığımızda, tertip bakımından kendinden önceki müellefatdan da yararlanarak bir senteze ulaştığı görülür. Hz. Peygamber'in mucizeleri ile ilgili söz söylemede rivâyete bağlılığını göstermiştir. Herhangi bir rivayeti tahrir ettiği zaman yanında destekleyici bir rivayet varsa mutlaka vermiştir. Zikrettiği hadisleri senedi ile birlikte zikretmiştir. Bazı siyer konularında senetli rivayet bulunmadığı için İbn İshak gibi senedsiz rivayetleri de almak zorunda kalmıştır. Bir konuda önce *Sahîhân*'ın hadislerini zikretmiş, sonra sahihlik derecesine göre diğer hadislerle yer vermiştir. Beyhakî, zayıf hadislerin birbirini destekledikleri zaman bir değer ifade ettiği kanaatindedir. İsnâdı birbirine benzeyen zayıf hadislerin de bir değer ifade ettiği inancındadır. *Delâilü'n-nübüvve*'de bu kanaatı doğrultusunda bir usul takip etmiştir.

Beyhakî eserinin medhalinde kendisine verdiği "mevzû hadis almama" sözüne sadık kalamamış ve az da olsa çok zayıf ve mevzu hadisler *Delâil*'de yer almıştır. *Delâil*'de yaklaşık 23 kadar mevzu hadis bulunmaktadır. Bunlardan üçünün mevzû olduğunu uyararak kendisi söylemiştir. Sekiz yerde "eğer sahih ise", bir yerde de "eğer sahih ise ki ben sahih görmüyorum" şeklinde temriz bildiren ifadeler

kullanılmıştır. Bazen de şiddetli derecede zayıf haberleri, zayıflığına işaret ederek vermiş ve “Mucizelerden sahih olanlar bizim için kâfidir” demiştir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Delâil*'de 57 tane de zayıf hadis bulunmaktadır. *Delâil*'deki zayıf hadislerin daha ziyade Hz. Peygamber'in doğumu ve Hz. Peygamber'den sonraki siyasî olaylar ile ilgili haberler üzerinde yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Beyhakî, herhangi bir bâb açtığında önce Buhârî ve Müslim rivayetlerini, sonra diğer sahih rivayetleri verir, zayıf rivayetleri sona alır ve destekleyici başka rivayetler de getirir. Bunun tersini yaptığı ve önce zayıf rivayetleri verdiği de olmuştur. Beyhakî bazen bir hadisin sahih olmadığını bâbın isminde zikrederek verir. Bunu yapması belki de okuyucuları ikaz etmek ve sahih olarak itibar edilmemesini sağlamak içindir. Yaklaşık üç bin hadisi ihata eden bir çalışma için bu miktarda tenkide uğramış rivâyetler, eserin kıymetini düşürecek fazlalıkta değildir.

Delâil'deki zayıf ve mevzu hadisleri, bu saydıklarımızla sınırlı görmek doğru değildir. Metin tenkidi kriterlerine ağırlık verilerek yapılacak yeni bir değerlendirmede bu sayı artabilir. Hz. Peygamber'in mucizeleri ile ilgili rivâyetlerin metin tenkidi üzerinde yapılacak kapsamlı çalışmalar delâil ile ilgili en sağlam rivayetlerin tesbitine katkı sağlar.

Beyhakî'nin, hadisçiliğine gölge düşürecek şekilde, hadisleri sıhhatinin tespiti için gerekli çalışmayı yapmadan rüyalarla amel ettiğini söylenemez. Hadislerin sıhhatini tespitite rüyayı da bir metod olarak kabul ettiği doğru olmakla birlikte, bütün hadisçiliği bununla açıklanamaz. Bu konuda nakledilen misaller, sıhhati tespit edilmiş olan hadislerin doğruluğuna olan kanaatı pekiştirmede bu metoda başvurulduğu intibâmı vermektedir.

Beyhakî'nin orijinal yanlarından biri, çok zengin kaynaklara sahip olmasıdır. *Delâil*'i de çok zengin kaynaklarla beslemiştir. Sîretü'n-nebî konusunda başta Buhârî ve Müslim olmak üzere *Kütüb-i sitte*'ye dayanmıştır. Sîretü'n-nebi'de cereyan eden hadiselerin bütününe kavrama açısından eksik kalan hususlarda ilk İslam tarihçileri diyebileceğimiz Urve b. Zübeyr(ö.94/713), İbn Şihab ez-Zühri(ö.124/742), Mûsâ b. Ukbe (ö 141/758)'nin *Meğâzî*'lerinden istifade etmiştir. İbn İshâk(ö.151/768)'ın *Meğâzî*'si de başlıca kaynakları arasında yer almıştır. Bundan dolayı Delâil, Sîret konusunda güçlü bir kaynaktır.

Beyhakî'nin *Delâil*'i Hz. Peygamber'in sîreti, delâil ve şemâilî konusunda kendinden önceki musannefâtın tamamını ihtiva eden bir ansiklopedi mâhiyetindedir. Beyhakî'nin Delâil sahasındaki öncüsü Ebu Nuaym İsfahânî'dir. Ebu Nuaym'ın *Delâil*'inden tertib bakımından yararlanmıştı. Ancak rivâyetleri elemesindeki hassasiyeti ondan daha fazladır. Ebu Nuaym'ın delâil anlayışı ile ilgili bir doktora çalışmasının yapılması faydalı olur. Beyhakî'nin rivayetleri Rasûlullah'ın hususiyetlerine ve ona mahsus hallere dair yeterli fikir vermektedir. Beyhakî'nin, kendisinden sonraki delâil yazarlarından Kadı İyâz, Suyûtî ve Kastallânî'ye tesiri olmuştur. Bu müellifler içinde İbn Kesir'in seçiciliği diğerlerinden fazladır. İbn Kesir, Beyhakî'nin rivayetlerini kendine has bir tenkit süzgecinden geçirmiştir. Beyhakî ve diğer Delâil müelliflerinin, mucize anlatan rivayetlere, gerçekleşebilirliği Allah'ın kudreti dâhilinde olan ve isnadı sağlam olduğu takdirde "aklen anlaşılabilirlik" şartı getirilmemesi gereken nakiller olarak baktıklarını söylemek yanlış olmaz.

Beyhakî öncesi dönemde, mucize anlatan rivayetlerin daha az olduğunu, hadislerin sahihliğine daha çok dikkat edildiğini söyleyebiliriz. Delâil edebiyatı Beyhakî ile kemâl dönemini yaşamıştır. Beyhakî sonrası dönemde Hz. Peygamber'in üstünlüklerine ağırlık verilmiş ve rivayetleri elemelerde daha az seçici davranılmıştır.

*Delâil*'de Hz. Peygamber'in pek çok mucizesi zikredilmiştir. Bir mucize anlatılırken destekleyici rivayetler varsa, onlar da belirtilmiştir. Sahabilerin elinden zuhur eden keramet kabilinden hadiseler de Hz. Peygamber'in mucizesinin bir bölümü sayılmıştır. Maddî ve hissî mucizelerin sayıca çokluğu ve çeşitliliğine bir bütün olarak bakıldığında şu gerçek görülmektedir: Tek başına ele alındığında mucizelerden her birinin sübutu zannidir. Delâil müelliflerinin amacı, bu rivayetlerin hepsinin birden bir zann-ı galibi ifade etmesidir. Mucize ihtiva eden bir haberin rivâyet edilmesi, imanımızı zann-ı galib derecesinde bir itminana erdirtiyorsa amacına ulaşmış demektir.

Beyhakî'ye göre Hz. Peygamber, peygamberler içinde nübüvvet alameti en çok bulunandır. Musanniflerden bazısının mucizeleri bine ulaştırdığını söyleyen Beyhakî, *Delâil*'ini 678 bâba ayırmıştır. Her bâbın ayrı mucizeyi anlattığı ve her mucize anlatımının detaylarının da olduğu düşünülürse Beyhakî'nin de mucizeleri yaklaşık olarak bine ulaştırdığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmamızda Beyhakî'nin *Delâil*'inde geçen 2859 hadisten, 23'ü mevzû 57 zayıf olmak üzere toplam 80 rivayetten söz edilmiştir. Beyhakî aldığı rivayetlerin

çoğunluğunda sağlam kaynaklara dayanmıştır. Hz. Peygamber'in sîreti ve mucizeleri ile ilgili olduğu ve ahkâma taalluk etmediği için Delâil'deki hadisler kullanılabilir. Bu hadisler Hz. Peygamber'in nübüvvetine olan imanımızı güçlendirir.

Hz. Peygamber'in kişiliğinin beşerî ve nebevî yanları vardır. Bu kişilikte hangi çağda yaşarsa yaşasın bütün insanların örnek alacağı özellikler vardır.



## KAYNAKLAR

- Ahatlı, Erdinç, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, Ankara 2007 (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları).
- , “*Hasâisü'n- nebi*”, *DİA*, XVI, 277- 281.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillah (ö.241/ 855), *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, I-IV, İstanbul 1402/1982.
- Akbulut, Ahmet, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, Ankara 1992.
- Âsım Efendi (ö. 1235/1819), *Kâmûs Tercemesi*, I- IV, İstanbul 1305.
- Atmaca, Veli, *Beyhakî, İlmî Hüviyeti Ve Hadis İlimlerinde “Tür Edebiyatı”na Katkısı*, *AÜİFD*, say. 26, (2006).
- Avcı, Casim, *İslam Bizans İlişkileri*, İstanbul 2003.
- A'zamî, Muhammed Zıyâu'r-rahmân, *Mukaddimetü'l-Medhal ile's-Süneni'l-kübrâ*, Küveyt 1405/1985.
- Aydın, Mehmed, “*Beşâiru'n-nübüvve*”, *DİA*, V, 549–550.
- Aliyyü'l-Kârî, Sultan Muhammed el- Herevî (ö. 1014/ 1605), *Uydurma Olduğunda İttifak Edilen Hadisler* (thk. Abdülfettah Ebû Ğudde, terc. Halil İbrahim Kutlay), İstanbul 2008.
- Belâzurî, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ(ö.279/893), *Ensâbü'l-eşrâf*, I-V, Kahire 1959.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali (ö.458/1066), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, I- II, (tlk. Kâsım Şemsai Rifai) Beyrut ts.
- , *el-Ba's ve'n-nuşur* (thk. Ebû Hacer Muhammed Zağlul) Beyrut 1988.
- , *Beyânü hatai men ahtae ale's-Şâfî* (thk. Dr. Şerif Nayif ed-Düays) Beyrut 1402/1983.
- , *Fedâilü'l-evkat*, (thk. Adnan Abdurrahman Kaysi), Mekke 1990.
- , *Delâilü'n-nübüvve* (thk. Dr. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî), I-VII, 1405/1985.
- , *es-Sünenü'l- kübrâ*, I- X, Haydarabâd 1340.
- , *es-Sünenü's- sağîr*, Karaçi 1989.

- , *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr* (thk. Seyyid Ahmed Sakr), Birleşik Arab Emirlikleri 1969.
- , *Menâkibü'ş-Şâfiî*, (thk. es-Seyyid Ahmed Abbas Sakr), I-II, Kahire 1971.
- Brockelman, Carl (ö. 1375/1956), "*Beyhakî*" *İslam Ansiklopedisi*, II, 582.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (ö.256/ 870), *Sahîhu'l-Buhârî (el-Câmiu's-sahîh)*, I- VIII, İstanbul 1401/ 1981.
- , *Târîhu'l-kebîr*, Haydarabad 1361.
- Canan, İbrahim, "*Enes b. Mâlik* ", *DİA*, XI, 234–235.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman(ö.255/ 868), *es- Sünenü'd-Dârimî*, I- II, İstanbul 1401 / 1981.
- Dûrî, Abdülaziz, *İbn Şihâb ez-Zührî veİslâm Tarih Yazıcılığının Başlamasındaki Rolü(terc.Casim AVCI), SÜİFD*, say. 6, (2002).
- Ebû Hâtîm er-Râzî (ö. 277/ 890), *A'lâmü'n - nübüvve*, Tahran, 1977.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshak el- İsfahânî (ö. 430/1038), *Delâilü'n-nübüvve*, I-II, Beyrut 1999.
- , *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*, I- X, Kahire, 1932- 1979.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî(ö.275/ 888), *Sünenü Ebî Dâvud*, I- V, İstanbul 1401/ 1981.
- Ezrakî, Ebü'l-Velid Muhammed b. Abdullah (ö. 250/865) *Ahbâru Mekke ve mâ câe fihâ mine'l-âsâr*(thk. Rüşdî es- Sâlih), I- II, Beyrut 1979.
- Fayda, Mustafa, "*Abdullah b. Selâm*", *DİA*, I, 134- 135.
- Güler, Zekeriya, *İlk Yedi Asırda Hadis İlimleri Literatürü*, Konya 2002.
- Halebî, Ali b. Burhâneddîn (ö. 1044/ 1635), *es-Sîratü'l-Halebiyye fî sîrati'l-emîni'l-me'mûn, İnsânü'l-uyûn*, I– III, Beyrut ts.
- Halef, Necm Abdurrahman, *es-Sinâatü'l-Hadîsiyye fî's-Süneni'l-kübrâ*, Beyrut 1992/1412.
- , *el-İmâm el-Beyhakî şeyhu'l-fikh ve'l-hadîs*, Dımaşk 1994/1414.
- Hâkim, Ebu Abdullah en-Nîsâbûrî (ö. 405/ 1014), *el-Müstedrek'ale's-sahîhayn* (nşr. Yusuf Abdurrahman el-Mer'aşlî), I- IV, Beyrut ts.

- Hattâbî (ö. 388/998), Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed b. İbrâhim, *Meâlimü's-sünen*, I-IV, Beyrut 1991.
- Hatib Bağdâdî (ö.463/ 1071), *Târîhu Bağdâd*, I-XIV, Mısır 1349/1931.
- Heysemî, Nûreddîn Ali b. Ebû Bekr (ö. 807/ 1405), *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*, I-X, Beyrut 1482/ 1982.
- Hodgson, Mashall G.S, *İslam'ın Serüveni*(terc. İ.Akyol- S.Demirci- A. Demirhan- İ.Durdu- M.Karabaşoğlu- E.Karataş), I- III, İstanbul 1993.
- Horovitz, Josef, *İslâmî Tarihçiliğin Doğuşu İlk Siyer/ Meğâzî Eserleri ve müellifleri* (terc. R. Altınay- R. Özmen), İstanbul 2002.
- Ğâmidî, Ahmed b. Atıyye, *el-Beyhakî ve mevkîfuhû mine'l-ilâhiyyât*, Medîne 1402 /1983.
- Ğumârî, Ebu'l-Feyz Ahmed b. Muhammed bin Sıddîk (ö. 1380/1960), *el-Müdâvî li ileli'l-Câmi's-sağîr*, I- VI, Mısır 1996.
- İbn Asâkir, Ebü'l-Kasım Sikatüddin Ali b. Hasan b. Hibetullah (ö. 571/1175), *Târîhu Medîneti Dimaşk* (nşr. Ömer b. Garâme el-Amrî), XL, Beyrut 1415/1995.
- , *Tebynü kezibi'l-müfterî*, Beyrut 1984.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferac Abdurrahman b. Ali (ö. 597/1200), *el-Muntazam, fî târihi'l-mülûki ve'l-ümem*(nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ – Mustafa Abdülkâdir Atâ), I- XVIII, Beyrut 1412/ 1992.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî (ö. 852/ 1449), *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, I- VIII, Kahire 1392/ 1972.
- , *Lisânü'l-mîzân*, I- VII, Kahire ts.
- , *el- Metâlibü'l-âliye bi zevâidi'l-mesânîdi's-semâniye* (nşr. Habîburrahman el-A'zamî), I-IV, Kuveyt 1393 / 1973.
- , *Tehzîbü't-Tehzîb*, I- XII, Beyrut 1968.
- , *Takrîbü't-Tehzîb*, I- II, Beyrut 1395/ 1975.
- İbn Abdilhâdî, Ebû Abdillâh Muhammed Dimaşki (ö. 744/1343), *Tabakâtü ulemâi'l-hadîs*, I-IV, Beyrut 1989.
- İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed (ö. 808/ 1406), *Mukaddime* (terc. Velid İzbudak), I- III, İstanbul 1991.

- İbn Hallikân, Ebu'l-Abbâs Şemseddin b. Ahmed b. Muhammed (ö. 681/ 1282), *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâü ehli'z-zemân*, I-VIII, Beyrut 1978.
- İbn Hibbân Ebû Hâtim Muhammed (ö. 354/ 965), *Kitâbü'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn* (thk. Hamdi b. Abdülmecid b. İsmail es-Selefi), I-II, Riyad 2000/1420.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (ö. 213/828), *es-Sîratü'n-nebeviyye* (nşr. Mustafa es-Sekkâ- İbrâhîm el-Ebyârî- Abdülhafîz Şelebî), I-IV, Beyrut 1410/1990.
- İbn İshâk Muhammed b. İshâk b. Yesâr (ö. 151/768), *Sîratü İbn İshâk el-müsemmâ bi kitâbi'l-mübtede' ve'l-mebâs ve'l-meğâzî* (nşr. Muhammed Hamîdullah), Konya 1401/1981.
- İbn 'Imâd, Abdülhayy el-Hanbelî (ö.1089/1679), *Şezerâtü'z-zeheb ve ahbâru men zeheb*, I-VIII, Beyrut ts.
- İbn Kâdî Şühbe, Ebü's-Sıdk Takıyyüddin Ebû Bekr b. Ahmed (851/1448), *Tabakatü'l-fukahai'sh-Şafiiyye* (thk. Ali Muhammed Ömer), I-II, Kahire ts.
- İbn Kayyım, el-Cevziyye (ö. 751/1350), *el-Menâru'l-münîf fi's-sahîh ve'd-daîf* (thk. Abdülfettah Ebû Gudde), Beyrut 1983.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer(ö. 774/ 1373), *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Ahmed Abdülvehhâb Fütayh), I- XVI, Kahire 1413 /1992.
- , *Büyük İslam Tarihi el- Bidâye ve'n-nihâye*, (terc. Mehmet Keskin), I- XV, İstanbul 1994.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd(ö. 273/ 886), *es-Sünen* (nşr. Mustafa el-A'zamî), Riyad 1403/1983.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem (ö. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Beyrut 1990.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Menî'(ö. 230/ 845), *Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ), I-IX, Beyrut 1410/1990.
- İbn Teymiyye, Takıyyü'd- dîn Ahmed(ö.728/ 1328), *Kitâbü'n-nübüvvât, İdâretü't-tubâati'l-münîre*, Mısır 1346.

- İsmail Paşa b. Muhammed (ö.1339/1920), *Hediyetü'l-ârifîn fî esmâi'l-müellifîn*, İstanbul 1970.
- İzmirli İsmail Hakkı (ö. 1366/1946), *Siyer-i Celile-i Nebeviyye Mukaddimesi* (nşr. İsmail Hakkı Uca), Konya 1996.
- Kâdî İyâz el-Yahsubî (ö.544/1149), *el-Şifâ bi ta'rîfî hukûki'l-Mustafâ* (thk. Abdüsselâm Muhammed Emîn), Beyrut 2006.
- Kandemir, M. Yaşar, "Beyhakî", DİA, VI, 58.
- , "Câbir b. Abdullah", DİA, VI, 530–532.
- , "Esam", DİA, XI, 355.
- , "Hâkim en-Nisâbü'rî", DİA, XV, 192.
- Karâfî, Şihâbüddin Ahmed b. İdris (ö. 684/1285), *el-İhkâm fî temyîzi'l-fetâvâ ani'l-ahkâm*, Haleb 1967.
- Kastallânî, Ahmed b. Muhammed (ö.923/1517), *el-Mevâhibü'l-ledünniyye, bi'l-minehi'l-Muhammediyye* (tlk. Me'mûn b. Muhyiddin el-Cennân), I-III, Beyrut 1416/1996.
- Kâtip Çelebi, Hacı Halife(ö. 1067/ 1657), *Keşfü'z-Zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn* (nşr. Kilisli Muallim Rifat-Şerafeddin Yaltkaya), I-II, İstanbul1941.
- Kazvînî, Ebu Zekeriyya Muhammed b. Mahmud(ö. 682/ 1283), *Asariü'l-bilad ve ahbariü'l-ibâd*, Beyrut ts.
- Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemü'l-müellifîn terâcimü musannifi'l-kütübi'l-arabiyye*, I-IV, Beyrut 1414 /1993.
- Kettânî, Muhammed b. Ca'fer (ö. 1345/ 1927), *er-Risâletü'l-müstatrefe li beyâni meşhûri kütübi's-sünneti'l-müşerrafe*, İstanbul 1986.
- Kevserî, Muhammed Zâhid (ö. 1371/1952), *el- Hâvî fî sîreti'l-İmâm Ebî Ca'fer et-Tahâvî*, Beyrut 1425/ 2004.
- Konuk, Enver, "Beyhak", DIA, VI, 58.
- Leknevî, Ebu'l-Hasenât Muhammed Abdülhay(ö. 1304/1887), *el- Ecvibetü'l-fâdıla li'l-es'ileti'l-aşerati'l-kâmile* (thk. Abdülfettah Ebû Ğudde), Haleb ts.
- Mâlik b. Enes(ö. 179/ 795), *el-Muvatta'* (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), I-II, İstanbul 1401/1981.

- Mâverdî, Ebu'l- Hasen Ali b. Muhammed (ö. 450/1058)(tlk. Muhammed el- Mu'tesim billah el- Bağdâdî), *A'lâmü'n- nübüvve*, Beyrut 1407/1407.
- Mestû, Muhyiddîn, *Menâhicü't-te'lîf fi's-sîreti'n-nebeviyye*, Beyrut 1420/2000.
- Merçil, Erdoğan, "*Büveyhîler*", *DİA*, VI, 496 – 500.
- , "*Gazneliler*", *DİA*, XIII, 480.
- Moğoltay Alâeddîn (ö. 792/1389), *el-İşâre ilâ sîrati'l-Mustafâ*, Dımaşk 1416/1996.
- Molla Muîn el- Miskîn, (ö. 907/1501) *Meâricü'n-nübüvve* (terc. Altıparmak Mehmet Efendi), İstanbul 1976.
- Münâvî, Zeynuddin Muhammed Abdürraûf (ö. 1031/1622), *Feyzu'l-kadîr şerhu Câmiü's-sağîr min ehâdîsi'l-beşîr ve'n-nezîr*, I- VI, Beyrut ts.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî(ö. 261/ 875), *el- Câmiu's- Sahîh Müslim* (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), I-V, İstanbul ts.
- Nedvî, Muhammed Veliyullah Abdurrahman, *Nübûâtü'r-rasûl mâ tehattakâ minhâ ve mâ yetehakkaku*, Mısır 1412/1991.
- Nesâî, Ahmed b. Ali (ö. 303/ 915), *es- Sünenü'n-Nesâî*, I- VIII, İstanbul 1401/ 1981.
- Nüveyrî, Ahmed b. Abdülvehhâb, *Nihâyetü'l-ereb*, I- XXVII, Kâhire 1395/1975.
- Okay, M. Orhan, "*Beşâir-i Sıdk-ı Nübüvvet-i Muhammediyye*", *DİA*, V, 548- 549.
- Özafşar, Mehmet Emin, *Hadisçilerin Peygamber Tasavvuru/ Anlayışı*, Diyanet İlmî Dergi, Peygamberimiz Hz. Muhammed (Özel Sayı), 2000.
- Paksoy, Kadir, "*İbn Kesir'in hayatı, Eserleri ve Hadis İlmindeki Yeri*"(basılmamış doktora tezi), Şanlıurfa, 1999.
- , Paksoy, Kadir, "*Sened ve Metin Yönünden Sa'lebe Hadîsinin Tenkidi*", *HÜİFD*, say. 4 (1998).
- Polat, Selahaddin, "*Garîb*" *DİA*, XIII, 375.
- Reşid Rıza, Muhammed, *el- Vahyü'l- Muhammedî*, Beyrut 1391/ 1971.
- Safedî, Ebu's-Safâ Salahaddin b. Ali(ö. 764/ 1363), *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, (nşr. Leylâ binti Ebî Hasme), I-XXV, Berlin 1999.
- Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman(902/1497), *el-İ'lan bi't-tevbih li-men zemme ehle't-tarih*, (thk. Franz Rosenthal; terc. Salih Ahmed Ali), Beyrut ts.

Sem'ânî, Ebu Sa'd Abdülkerim b. Muhammed (ö. 562/1167), *el-Ensâb*, I-X, Beyrut 1980.

-----*et-Tahbîr fî'l-mu'cemi'l-kebîr*, I-II, Bağdad 1975.

Seyyid, Eymen Fuad, “*Fatimîler*”, *DİA*, XII, 236.

Sezgin Fuad, *Tarihü't-türasi'l-Arabî*(terc. Mahmûd Fevzi Hicazi), I-VIII, , Riyad 1983.

Suyûtî, Celâleddîn Abdurrahman, *el-Hasâisu'l-kübrâ*, I-II, Beyrut ts.

-----, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân* (nşr. Ali Muhammed Umer), 1387/1967.

-----, *el-Leâli'l-masnûa fî'l-ehâdîsi'l-mevdûa*, I-II, Beyrut 1996.

-----, *Menâhilü's-safâ fî tahrîci ehâdîsi's-Şifâ* (thk. Semîr el-Kâdî), Beyrut 1408/ 1988.

-----, *Tedrîbü'r-râvî fî şerhi Takrîbi'n-Nevevî* (thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf), Medine 1959.

Sübkî, Tâceddîn Abdülvehhâb b. Ali(ö. 756/ 1355), *Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-kübrâ* (nşr. Mahmud M. Tanâhî – Abdülfettah M. El-Hulv), I-X, Kahire 1983-96/1964-76.

Şenel, Abdülkadir, “*Molla Miskîn*”, *DİA*, XXX, 259.

Şiblî, Mevlânâ (ö. 1332/1914), *Asr-ı Saâdet* (İslam Tarihi) (terc. Ömer Rıza Doğrul), I-V, İstanbul 1978.

Taberî, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid (ö. 310/923), *Câmiu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'an*, I-XXX, Beyrut 1392/1972.

Taşköprizâde, İsameddîn Ahmed Efendi (ö. 968/1561), *Miftâhu's- saâde*, (terc. Kemâleddîn Mehmed Efendi), I-II, İstanbul 1313.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa(ö. 279/ 892), *es- Sünenü't-Tirmizî*, I-V, İstanbul 1401/ 1981.

Topaloğlu, Bekir, *Kelâm İlmi*, İstanbul 1996.

Topaloğlu Nuri, *Beyhakî ve Kitâbü'l-Kazâ ve'l-Kader'i*, İzmir 1996.

-----, *Selçuklu Devri Muhaddisleri*, Ankara 1988.

Telîdî, Abdullah, *Tehzîbü'l-Hasâis*, Beyrut 1989.

-----, *İthâfü ehli'l- vefâ bi tehzîbi Kitâbi's- Şifâ*, Beyrut 2000.

- Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr (ö. 322/934), *Kitâbü'd-duafâi'l-kebîr* (nşr. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî), I- IV, Beyrut 1406/ 1984.
- Umerî, Ekrem Zıyâ, *Mevâridü'l-Hatîb el-Bağdadi fî Tarihi Bağdad*, Riyad 1985/1405.  
-----, *et-Türâs ve'l-muâsara*, Katar 1405.
- Ünlü Nuri, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, İstanbul 1884.
- Yâfî, Abdullah b. Sa'd (ö. 768/1366), *Mirâtü'l-cinan*, Haydarabad, 1337/1939.
- Yâkut b. Abdullah el-Hamevî (ö.626/ 1229), *Mu'cemü'l-büldân*, I-V, Beyrut 1376/1957.
- Yardım Ali (ö. 1427/2006), "*Begavî, Ebu'l-Kâsım*", *DİA*, V, 339.  
-----, *Hadis I*, İzmir 1984.  
-----, *Peygamberimizin Şemâili*, İstanbul 1997.
- Yavuz, Salih Sabri, *İslam Düşüncesinde Nübüvvet*, İstanbul ts.
- Yavuz, Yusuf Şevki, "*Delâilü'n-nübüvve*", *DİA*, IX, 117.
- Yıldırım, Enbiya, *Beyhakî Ve Hadis Rivayetinde Rüyaya Verdiği Değer*, *CÜİFD*, c.V, say.1. (2001).
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1348), *el-İber fî haberi men gaber*, I-III, (thk. Ebû Hacer Muhammed Zaglul) Beyrut 1985.  
-----, *Mîzânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, I-VIII, Beyrut 1995.  
-----, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ* (nşr. Şuayb el-Arnaût); I-XXIII, Beyrut 1401-1405/1981-1985.  
-----, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîri ve'l-a'lâm; es-Sîratü'n-nebeviyye* (thk. Umer Abdurrahman Tedmûrî, Beyrut 1987/ 1407.  
-----, *Tezkiretü'l- huffâz*, I-III, Beyrut 1956.
- Zâyed, Semîre, *el-Câmi' fi's-sîreti'n-nebeviyye*, I- VI, Suriye, ts.
- Zirikli, Hayreddin (ö. 1396/1976), *el-A'lâm kâmûsu terâcim li eşhûri'r-ricâlî ve'n-nisâ mine'l-arab ve'l-müsta'rab ve'l-müsteşrikîn*, I-X, Beyrut 1393/1983.